A-2325

33.
494/74
400

3296

1957

1772

R-2325

P19 Ср II 402/2.1
C-II 1259/2
—P
СШ

СРБСКА ЧИТАНКА

ЗА

ГИМНАЗІЄ.

ОДЪ

Д^ра. ІОВАННА СУББОТИЋА.

II. КНЬИГА

ЗА 3. И 4. НИЖУ КЛАССУ.

KR. MALA REALKA U
A 36. A 69
A 69
A 2325
IV. 13

Кошта везана са леђи у плат 98 нови крайцара.

Трошкомъ ц. к. администраціє школскыхъ кньига
У БЕЧУ 1855.

Инв. бр. 477006

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ У НОВОМ САДУ

У Кньигопечатньи Ермeнскога Монастыра.

А-2325

1.

Б о г ъ

(одъ П. Петровића Нѣгоша)

Я самъ єданъ, кои стварат' могу,
И кои самъ свемогућством вѣнчанъ;
Єдноме є све покорно мени
У просторе и за просторима;
Да одступимъ одъ свете дужности,
Мраке царство бы остало вѣчно,
Бы мировахъ число, непонятно
Никомъ другомъ, до мени самому,
Подъ хаоске остало облаке,
Закопано у нѣдра мрачности! —

2.

Изгледъ и величина скупе свѣтскихъ тѣлеса, коіой наша сунчана система принадлежи.

(одъ Ал. Хумболдта).

Ако сравнимо просторъ свѣта са каквымъ великимъ моремъ, у комъ се многи острови налазе, онда можемо мыслити, да є по томъ простору материя на гомиле као острове разређена. Ова є материя кое у неразрѣшне маглене пеге, разли-

читогъ доба, око єдногъ мезгра, или око више таковыхъ сгустнута, а кое пакъ већъ у гомиле звѣзда или осамлѣне спораде слоптана.

Наша гомила звѣзда, свѣтскій островъ, комъ мы принадлежимо, изгледа као сочиво сплинута, са свію страна одъ другихъ разставлѣна крижка, коя у дужини седамь до осамь стотина, а у ширини до сто петдесеть Сиріевыхъ дальина има. Сиріева пакъ дальина толика є, да свѣтлость три године трѣба, докъ одъ нѣга къ нама дође. По другима пакъ неможе свѣтлость путъ одъ Сирія пре 9 година и $^1/_4$ свршити.

Овай нашъ свѣтскій островъ врло є танакъ наспрамъ протегнутости, и за єдну трећину свою раздѣлѣнъ є на два крака. Као што се чини, наша сунчана система стои башъ близу почетка тога раздѣлька, и то скоро у срѣди дебљине.

3.

Сшара Грчка (земля).

(одъ Кригка).

Южный комадъ турско-грчкогъ полуострова єсть земля старыхъ Грка.

Грчка земля дѣли се по самой природи у три дѣла, одъ коихъ се єданъ зове сѣверна Грчка или Епиръ и Тессалія, другій срѣдня Грчка, а трећій Пелопонезъ или Мореа.

На сѣверу скопчаваю землю горе Пиндъ са планинама западне и сѣверне Турске. Пиндъ се диже преко седамь хиляда стопа у высину, и пру-

жа се одъ юга къ истоку срѣдомъ сѣверне Грчке. На западъ пушта изъ себе више свржій, кое горовиту землю Епиръ даю. На истокъ пакъ пружа Пиндъ изъ себе два главна крака, одъ коихъ се єданъ подъ именомъ Камбунске горе, или као што се сада зове, Волуце до Салоничкогъ затона пружа, и туса шесть хиляда стопа высокимъ Олимпомъ завршує, па собомъ границу Македоніе и Тессаліе чини; другій кракъ Пинда зове се Отрысъ, и пружа се по сѣверной границы данашнѣ Грчке къ затону Воло. Одъ источногъ края Камбунске горе па до источногъ края Отрыса планине повлачи се гора Пеліонъ, коя се починѣ са брдомъ Осса кодъ Олимпа, и на югу у низкимъ бреговима са Отрысомъ састае.

Између Пинда, Камбунске горе, Пелія и Отрыса лежи найважніи комадъ оне землѣ, коя се у старо доба Тессаліомъ звала, и врло плодоносне равнице има. Крозъ ту землю тече рѣка Пеней, и има само єданъ природный излазакъ, а то є онай романтичкій кланацъ између Оссе и Олимпа, крозъ кои рѣка Пеней у море протиче, и кои є подъ именомъ Темпе као єдна одъ найлѣпшихъ долина Грчке землѣ познатъ и прославлѣнъ.

На югу одъ Отрыса повлачи се скоро напоредъ са истомъ планиномъ гора Ета, коя као и Отрысъ изъ Пинда излази, а између ньихъ лежи узка єдна долина. Кадъ Ета до мора дотѣра, онда се стрменито прекида, тако, да између брда и мора, кое є ту яко глибовито, врло узацакъ краичакъ землѣ лежи, и ово є єдиный природный улазакъ изъ Тессаліе у срѣдню Грчку. Овай тѣснацъ есу оне старе Термопиле.

Кодъ Термопила губи истина Ета име, али се ту несвршує, него се пружа цѣломъ источномъ страномъ срѣднѣ Грчке къ югу долѣ, и свршує се у славномъ предгорію Сунію мъ. Одъ брегова нѣныхъ, кои се ту при краю налазе, заслужую, да се спомену, Пентеликъ, у комъ се изреданъ бѣлый мраморъ копа, Хыметъ, кои се одъ своихъ пчела прославіо, и Лавріонъ, кои є одъ сребрныхъ руда познатъ.

На западу одъ Ете долази изъ Епира друга планина, и повлачи се на югъ и истокъ крозъ срѣдню Грчку. Найзнатнія брда у овой гори єсу Парнасъ, кои се на седамь хиляда петь стотина стопа у высину подиже, Хеликонъ, кои є петь хиляда три стотине стопа высокъ, и Китеронъ, кои око четирь хиляде стопа имати може.

И съ єдне и съ друге стране ове планине леже кое равнице, манѣ и веће, кое друга брда и планине.

Найславніе рѣке у срѣдньой Грчкой єсу Ахелой на западу, и Кефиссъ на истоку, кои се у єзеро Копаисъ излѣва.

Изъ срѣднѣ Грчке долази се узкимъ и равнымъ грломъ Истмомъ у трећій главный дѣо землѣ. Овай се данасъ зове Мореа, а у старо врѣме звао се Пелопонезъ. У срѣди Пелопонеза налази се єданъ высоко лежећій предѣлъ, кои на своіой површности горе и мале равнице има. Овай се звао кодъ старыхъ Грка Аркадія. Око овогъ предѣла леже свуда унаоколо горе. Између овыхъ гора и између мора лежи земля, коя є гдѣ више, гдѣ манѣ горовита, и ове нѣне горе нѣгдѣ су са оныма око Аркадіе находећима се скопчане, а нѣгдѣ

долинама одъ ньихъ разставлѣне. Найславнія одъ овыхъ гора есть суровый Таигетъ, кои се са предгорѣмъ Тенаромъ или Кап-Матапаномъ свршує, а ово є еданъ одъ найкрайньихъ шиляка тврде землѣ европске. Онай край Таигета, кои найвише на югу лежи, есть Маина, коя се у новіе врѣме са своихъ юначкихъ хайдучкихъ обытателя, Маинота, прославила.

Найзнатніе рѣке у Пелопонезу єзу Еуротасъ и Алфей, кое обѣ у Аркадіи извиру; онай утиче у море на югу, овай пакъ другій на западу полуострова.

Западно море звало се кодъ старыхъ Іонско море, а источно море или архипелагъ носіо є име Егейско море. Найзнаменитіи затони были су: Термейскій, дан. Салоничкій; Малскій д. Цеитунскій; Еубейско море или оно узано море између срѣднѣ Грчке и острова Еубее, кое є у срѣди найуже, а горѣ и долѣ све се веѣма разшируе: найуже мѣсто зове се Еурипъ; Заронскій затонъ или Егинско море, на истоку одъ Истма; Арголидскій, дан. Науплійскій; Лаконскій и Мессенскій, дан. Колокитійскій и Коронскій, на югу Пелопонеза; Коринтскій, или Лепантскій на западной страни Истма; Амбрачкій дан. Артскій.

Острови, кои су на западу одъ Грчке землѣ лежали, и данасъ се Іонскимъ островима зову, нису кодъ старыхъ Грка обштегъ имена имали, него су припадали свакій своіой земльи, коіой є найближе лежао. Найважніи одъ ньихъ єсу ови: Корцыра найвыше на сѣверу, дан. Крфъ, а у старіе іоштъ врѣме Схерія и Феачкій островъ званый; Леу-

кадія дан. Санта Маура са славнымъ предгорѣмъ Леукате; Итака дан. Теака; Кефаленія дан. Цафалонія; Закынтъ, дан. Занте.

На югу одъ Пелопонеза лежи островъ Кытера, дан. Цериго, у старо врѣме найвише съ тога познатъ, што є на нѣму храмъ Венере быо, комъ є народъ много долазіо.

Они острови пакъ, кои на истоку одъ Грчке суве землѣ леже, дѣлили су се у старо врѣме у двѣ гомиле, Кыкладе и Спораде. Цыкладима су се звали они, кои су спадали на Европу, а Спорадима они, кои су принадлежали къ Азіи, премда се и кодъ старыхъ Грка веħъ о нѣкима ніє знало, или се имаю Европи или Азіи приброити. Одъ Цыклада морамо споменути Делосъ, кои є найславніи быо; на нѣму се по грчкимъ митима родіо Аполлонъ и Діяна, и зато му є ту стояо храмъ, комъ су Грцы врло много долазили, па одъ тудъ є истый островъ єднымъ одъ найживльихъ мѣста за трговину постао. Паросъ, кои є найлѣпшій мраморъ имао; Наксосъ, найвеħій островъ меħу Цыкладима. Одъ Спорада морамо навести Патмосъ, кои се одъ евангелиста Іована найвише прославіо, и Косъ, на комъ се великій грчкій лѣкаръ Хиппократъ родіо. Близу ове гомиле лежи въ Азіи принадлежеħій островъ Самосъ, кои се кадкадъ съ овыма у єдно узима. На югу одъ Спорада лежи славный азійскій островъ Родосъ. Кандія, найвеħій островъ у архипелагу, кои заєдно найвеħма на югу лежи, звао се у старо врѣме Крета. И онъ принадлежи іоштъ къ Европи.

У Заронскомъ затону леже обадва острова Егина и Саламисъ.

Островъ Еубея, дан. Негропонте, послѣ Крете найвећій у архипелагу, лежи на источной страни срѣднѣ Грчке. У другой половини старогъ вѣка быо є овай островъ на ономъ мѣсту, гдѣ є найужій, са сувомъ земльомъ мостомъ скопчанъ. Єдна часть сѣверногъ приморя позната є здраво у грчкой повѣстницы подъ именомъ Артемизіонъ.

Одъ другихъ острова архипелажскихъ споменућемо Тасосъ, Самотраку, Лемносъ, Тенедосъ и Лезбосъ. Хіосъ лежи у срѣди архипелага кодъ малоазійскогъ приморя.

4.

Полетъ духа у безконачность

(одъ П. Петровића Нѣгоша).

Изтргни се, искро божествена!
Изъ наручя мрачне владалице,
Подигни се на свіетла крыла,
Разпали се пламомъ безсмртности,
Скини мени са очію моихъ
Непрозрачну смртности завѣсу,
Тупе моє одтргни погледе
Одъ метежа овогъ ништожнога,
Уведи ихъ у поля блажена,
У творенѣмъ освештаномъ храму
Да обширну видимъ коліевку,
У коіой се вѣчность одньихала,
Изъ кое є у крыла удрила,
У безкрайный просторъ улећела,
Одъ свачіегъ скрыла се погледа,

До еднога, кои све прониче, —
У обширно светилиште быћа,
Ђе с' рађаю сунца и мирови,
Ђе вѣнчано быће съ зачатіемъ,
Ђе се дуси безсмртношћу крсте!

5.

Сшара Грчка (државе)

(одъ Кригка).

У Пелопонезу было є у старо врѣме више особитыхъ држава. У срѣди є лежала Аркадія, са многимъ горама и шумама, особито сгодна за скоговодство. Аркадія ніе ни на едной страни у море ударала, него є са свію страна друге државе до себе имала. На югу одъ Аркадіе лежала е Лаконія и Мессенія. Лаконія, гдѣ е Шпарта или Лацедемонъ главна варошь была, пружала се съ обадвѣ стране рѣке Еурота и горомъ Таигетомъ, была є сурова горовита земля, но имала є у своимъ долинама плодовите оранице. На западу одъ Аркадіе, а на сѣверу одъ Мессеніе лежала е држава Елисъ, една одъ найплодніихъ и найболѣ обрађеныхъ у Пелопонезу. На сѣверу одъ Аркадіе, између нѣ и Коринтскогъ затона лежала е Ахая, и мале државице Сикыонъ и Коринтъ. Коринтъ се пружао и прѣко Истма, и стизао е съ едне стране на Коринтско а съ друге на Заронско море. На источной страни полуострова, сѣверноизточно одъ Аркадіе, а на сѣверу одъ Лаконіе лежала е земля Арголисъ са главнымъ градомъ Аргомъ.

Срѣдня Грчка, или данашня Ливадія, звала се у прво доба древности Хелласъ, кое є име послѣ читава Грчка примила. И у Хеллади є было више маньихъ држава, одъ коихъ є Мегарисъ са Коринтомъ граничила. Найважнія држава у срѣдньой Грчкой была є Атика. Ова земля, у коіой є главна варошь Атина была, лежала є найвећма на югоизтоку, имала є землю камениту, суху, и неплодоносну, и састояла се понайвише изъ брда и брежуляка. У почетку ніе ништа више у Атики родило, до маслина, и само по нѣка мала равница, као она Тріязка кодъ вароши Елеузи, одликовала се плодношћу. Али Атика є была у старо врѣме врло яко уражена, и давала є поименце много вина, смокава и маслинака. На западу одъ Атике и Мегариде, између Еубейскогъ и Коринтскогъ мора лежала є земля Беотія, коя є понайвише плодовита была; у ньой є была Теба главнымъ градомъ. На западу одъ Беотіе лежао є скоро са свимъ горовита Фокисъ са градомъ Делфи, кои се одъ свога оракула славіо. Южно западно и сѣверно одъ Фокиде лежале су три мале државице, кое су се све три скупа Локрисъ звале, и само се надименомъ између себе разликовале. Између двѣ одъ овыхъ и на сѣверзападу одъ Фокиде лежала є Дорисъ, сурова горовита земля, врло мала. На западу одъ Дориде пружала се Етолія, а на западу одъ ове Акарнанія.

Сѣверна Грчка састояла се изъ Епира и Тессаліе. Ова є была са свію страна горама опасана, али є у себи имала нѣколико већихъ врло плодовитыхъ поля. У старо врѣме имала є садъ више садъ мало манѣ малыхъ држава, коихъ се станѣ често мѣняло. На сѣвероизтоку Тессаліе одъ Олимпа ду-

жомъ затона Салоничкогъ па на сѣверъ пружала се Піерія, коя се у Македонію узимала, али є у старо врѣме къ Грчкой припадала.

На западу одъ Тессаліє прѣко Пиндскихъ гора па до Іонскогъ мора и Акарнаніе лежао є Епиръ, кои су стари Грцы часъ къ своме отечеству брояли, часъ као негрчку землю сматрали. Епиръ є заузимао велику часть данашнѣ Албаніе или Арнаутлука, и быо є понайвише горовитъ. Обычно се дѣліо Епиръ на три предѣла, Хаонію, Теспротію, и Молоссію; онай првый лежао є на сѣверу, овай другій у срѣднѣмъ приморію, а трећій на югу.

6.

Духъ човѣка и свѣшъ

(одъ П. Петровића Нѣгоша).

Ево слабе и малене искре
Међу сунца пламтеће свѣтове,
Што богатствомъ луча безсмртніехъ
Потапаю просторъ и мирове!
Да! искра є свѣтлость породила;
Океанъ су каплѣ саставиле:
Светый Творацъ величествомъ сяе
У искрама како у сунцама,
У смртныма ка у божествама, —
Све му скупа свемогућѣ слави!

7.

Периклесъ и Атина

(одъ Ф. К. Шлоссера).

Послѣ Кимонове смрти стане Периклесъ на врхъ атинске државе. Овай државникъ, кои се съ правдомъ найвећимъ одъ свію грчкихъ државника нареће може, быо е сынъ Ксантипа, и принадлежао е тако богатой и властелской породицы Алкмеонида. У тѣлу е быо тако наликъ на Писистрата, кои е збогъ своє лѣпоте славанъ, да су само већъ тога ради многи Атиняни изпрва на нѣга мрзили. Одъ нарави добыо бяше найвеће дарове духа, а къ овоме приступи найболѣ воспитанѣ. Онъ самъ у цвѣту живота довърши своє воспитанѣ тако, да е найпослѣ цѣло изображенѣ свога времена у себи саединіо. Пре него што се у политичкій животъ упусти, покуша философіомъ у людске и божѣ ствари што дублѣ проникнути, а осимъ тога забавляо се особито художествама и наукомъ државномъ и краснорѣчномъ. Фидіясъ, найвећій грчкій ликорезацъ, Дамонъ, еданъ одъ найбольихъ учителя краснорѣчности, философъ Анаксагорасъ, и други своіомъ духовномъ величиномъ одликуюћи се славни мужеви были су му другови и пріятельи, и живили су съ ньимъ и доцніе у великой любави.

Покрай овыхъ мужева принадлежала е у ужій кругъ Перикловыхъ пріятеля и Аспазія, родомъ изъ Милета, една одъ найизображеніихъ жена стародревности. Самъ Сократъ живіо е са Аспазіомъ у пріятельству, и често е говоріо, да му е то сила у изображеню помогло, што се съ ньомъ дружіо. Доц-

ніе се Периклесъ са своіомъ супругомъ разстави, и вѣнча се съ Аспазіомъ.

Што се тиче кроснорѣчности, безъ кое онда у оно врѣме у Атини ни еданъ државникъ ніе быти могао, ту е Периклесъ све свое сувременике у толико надилазіо, да су га кое тога ради, а кое збогъ способностій, олымпскимъ прозвали. Уосталомъ онъ е међу оне краснорѣчне люде принадлежао, кои више држе на то, шта се говори, него како се говори. Периклова краснорѣчность оснивала се на здравомъ филозофійскомъ изображеню, и на подпуномъ познаваню людске природе, и премда ніе ни онъ увѣкъ она срѣдства презирао, коя художество дае, да друге на оно, на што хоће, наговори: али ніе никада слазіо къ пуку, кои га е слушао, него е што више овай свагда къ себи горѣ подизао.

Своимъ природнымъ даровима, своіомъ наукомъ и вѣштиномъ дотѣра Периклесъ мало по мало до тога, да е постао у Атини, кодъ ондашнѣгъ атинскогъ народа, владѣтелѣмъ у пуномъ смыслу ове рѣчи. Своимъ путемъ и начиномъ починіо е онъ такове ствари, кое су найсилніимъ монарсима немогуће остале. Не само да е онъ Атиняне до тога довео, да само оно хоће и чине, што е нѣму по вольи, него и самомъ ньиховомъ животу даде онъ карактеръ, ньиховимъ художествама сяйность, а ньиховой науки племенитость толику, да су доцніе и сами поносити Римляни припознати морали, да у свему томе Атиняни првенство држе. Скоро се дае рећи, да е таки послѣ Перикла найпростіи атинскій граѣанинъ, што се тиче улюдности, чувства за художество и укуса, са найизображеніимъ людма свію времена напоредъ стати могао. Периклесъ учини худо-

жество и науку саставнымъ частима атинскогъ држављанина найвыше изображенѣ, и направи изъ Атине найсяйніи градъ, сѣдиште свію художества и заната, и срѣдиште духовногъ живота свію Грка. Свакій се Атинянинъ бавіо са художествомъ, и морао се ньиме бавити, єръ се свакій данъ на тржишту, по берберницама, дућанима, явнымъ ходницыма и вртовима, гдѣ су се жители обычно састаяли, о томе говорило и разговорало, а осимъ тога одъ свакихъ двадесеть граћана имали су троица сигурно са художествомъ каква таква посла. Па исто тако имала є Граматика и Діялектика, или наука єзыка и мышлѣня, у свакдашнѣмъ животу Атиняна велику важность: та свакоме се свакій часъ могло догодити, да се мора за найзаплетеніе догаћае одговарати; свакій є слушао у судовима и скупштинама найизреднія слова; нити му є трѣбала друга школа одъ тржишта судова и свакдашньихъ састанака, нити се морао са наукомъ мучити, почемъ є све, што му трѣба, животомъ дознавао. Ко се може дакле чудити томе, што є свакій Атинянинъ Перикловогъ времена мыслити могао, да болѣ умѣ о художеству, пѣсничству, и краснорѣчности судити, него научени люди ма коега времена?

Атина постане за врѣме Перикла, а нарочито крозъ истога држављника, прва варошь у Грчкой. Сви су се други по Атинянима владали како у художествама, тако и у науки, занату и начину живлѣня. Све, што се дотлѣ по грчкомъ народу разсѣяно налазило, сгрне се садъ у Атину; ова варошь постане узоромъ правога грчкога суштества. Цѣо духовный животъ народа, кои є одъ свію другихъ

духа имао найвише, стѣче се у Атини, и стане онда одтуда зраке бацати у све друге части Грчке землѣ, изузимаюћи Шпарту и Беотію. Спольски узроцы и основи овога изображеня лежали су у томе, што се грдно богатство у Атину сгртало, што є лако было заслужити, а врло евтино живити. Атина є онда была прва грчка трговачка варошь и столица велике єдне државе; у ньой є было срѣдиште раднѣ и столица владе одъ можда петнаєсть миліона людій; нѣке државе, коє су одъ Атине зависиле, имале су далеко више жителя, него сама Атина. Атиняни су были многе колоніе по различнымъ земляма понасељавали, па тамо силне землѣ себи подчинили. Осимъ тога имали су првенство у єдномъ великомъ савезу грчкихъ држава, съ коима су као са поддани-цыма поступали; држали су кассу овога савеза, и сматрали су є, као што є то єдаредъ Периклесъ у Атини предъ цѣлымъ народомъ изрично и казао, као благо, коє непринадлежи онима, кои га даю, него онима, кои га примаю и ньимъ управляю. Одъ овыхъ савезныхъ држава изгуби у Периклово врѣме већа часть и саме своє судове, и мораше се предъ атинскимъ судовима прѣти: само Хіосъ и лезбосска варошь Метимна задрже своє собствене судове.

Колике є приходе Атина имала, неможе се управо казати; али се може одъ прилике дознати коє изъ онога, што намъ є познато, коє пакъ изъ тога, што се толико силно благо на зданія, дѣла художественa, светкованѣ и позорія трошило, па се и опетъ могло у оно врѣме, кадъ є новацъ много рѣђій быо него сада, одъ сувишка великій капиталъ направити. Сами савезницы плаћали су на годину около хиляду талента, или више одъ два миліона и

полъ форинтій, а ово є за оно врѣме толико исто было, ако не и више, колико двадесеть миліона форинтій у наше врѣме. Толико є богатство атинске државе было, да є подъ Перикломъ за мало година, при свимъ великимъ трошковима, осамь хиляда талента, или двадесеть и єданъ миліонъ форинтій заштеђено, а то ће рећи опетъ шесть до осамь пута толико, ако хоћемо величину суме по вредности новца у наше и оно врѣме да опредѣлимо. Исто су тако были богати и поєдини люди. У Солоново іоштъ врѣме быо є найбогатіи човѣкъ, кои є имао добро одъ седамь талента или 18.000 фл., а за Перикла было є людій, кои су, као Никіясъ, по сто талента имали, и само у своимъ рудокопняма по хиляду робова држали. Другій єданъ збогъ свога богатства познатъ човѣкъ, кои се Калліясъ звао, и мало є пре Перикла живіо, быо є тако имућанъ, да є могао одсуђену глобу одъ петдесеть талента (130.000 фл) платити. Алкибіядъ є наслѣдіо више одъ сто талента. Па къ свему овомъ долази іоштъ и то, да се у Периклово врѣме врло євтино живило, а на свакой страни заслужити давало. Могао є дакле Атинянинъ безъ велике штете за свою кућу по читавъ данъ провести у дружству и разговору о художествама и философіи.

Грдна сила и велико богатство Атине имало є у осталомъ и врло хрђавыхъ послѣдица. Будући да се лако дало живити, и лако до новаца доћи, то се напуни и градъ и полѣ господскихъ дангубаца. Єданъ коняникъ имао є дванаєсть обола (52 кр) на данъ, а онолико жита, колико є єдномъ човѣку на єданъ данъ доста, коштало є тридесеть и два пута манѣ. Хрђавія класса стане сиротиню страшно гнѣчити, а

ова є са свое стране башъ оне одъ богатираца гонила, кои су были найбольи. Силно богатство учини, да нису већъ одъ тежка бѣса знали, шта да чине, те се тако покваре нрави.

Особито велико зло, кое є изъ богатства атинскога како за Атину, тако и за цѣлу Грчку изтицало, были су наємницы. Атиняни имали су пространу државу, трѣбало имъ є дакле много войника, и морали су ихъ за новце наимати. Изпочетка су се само Крећани и Аркадцы за плату подъ наямъ давали, а кадъ Атиняни почну добро плаћати, и ови наємницы стану добро живити, онда нагрну са свію страна люди тамо, и цѣла Грчка постане разсадникомъ, у комъ су войницы растли. Атински пакъ граћани све су манѣ и манѣ волѣ имали у ратъ ићи, и волѣли су войнике плаћати, него као войницы служити. Богатіи давали су се истина іоштъ у конянике уписивати, али нису сами служили, него су момка стављяли; а на флоту помећу све саме странне морнаре, кои су гомилама къ непріятелю прелазили, како имъ є овай већу плату дао, него што су дотлѣ имали.

У Периклово врѣме, а нарочито кровъ нѣга добыє Атина найлѣпша и найвелебнія художествена дѣла, и постане и са ове стране првымъ градомъ у свѣту. Сва художества стане се у Атини као у своммъ главномъ мѣсту, и дођу тамо до найвећегъ савршенства. Ту су живили многи умѣтницы, одъ коихъ се мораю ови као найславніи спомену ти. Фидіясъ, найвећій грчкій ликорезацъ, Мнезиклесъ, Иктинъ и Калликратесъ, први зидари онога времена, Полигнотъ и Пархасіе, кои се међу найодличніе живописце грчке древности броє. Главна художествена дѣла, коя су

онда у Атини стварана, была су ликови и зданія. Сва ова была су явна зданія, єръ выше зидарство грчке древности служило є до времена Александра великога скоро само вѣри и држави; послѣ є текъ почело оно више на то гледати, како ће што лѣпо и угодно за приватанъ животъ направити. Домови граћана и у само Периклово врѣме тако су далеко иза успѣха художества стаяли, да є и найзнатніи граћанинъ скоро тако рећи лошу кућу имао, а у исто врѣме потрошено є на државно зданіе пропилея преко петь миліона форинтіи. Атина добыє у то врѣме толика силна лѣпа зданія, да тыме све друге грчке градове превазиће; особито пакъ буде акрополисъ или градъ атинскій художественымъ дѣлима украшенъ.

Найзнатнія зданія, коя су онда у Атини сазидана, єсу Партенонъ, Пропилеи, Одеонъ, и више Стоа. Партенонъ быо є главный храмъ вароши Атинске, нѣной покровительки, богиньи Минерви посвећенъ; име партенонъ добыє одтуда, што се Минерва никада ніє удавала, па зато се партеносъ т. є. дѣва звала. Партенонъ є быо изъ самога мрамора сазидинъ, и есть єдно одъ найлѣпшихъ зданія, коя су икада подигнута. Онъ є стояо на Акрополи, изгледао є као дугуљасто четвороуглѣ, и имао є свуда у наоколо дорисске стубове. Сазиданъ є у годинама 448 до 438 пр. Хр. подъ Перикломъ одъ Иктина и Калликрата. Великій ликорезацъ Фидіясъ украсіо га є своимъ дѣлима. Унутри у храму стояо є тридесеть и шесть стопа высокій ликъ Минерве, кои є быо єдно одъ найзнаменитіихъ дѣла овога умѣтника, али є већъ одавно пропао. Овай ликъ быо є саставлѣнъ изъ слонове кости и

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

злата. Злато є давало одћу богинћ, и было є тако намћштено, да се у случаю нужде државне, скинути и употрћбити могло. Вредность овогъ злата прорачунили су на 786,500 талира. Фидіясъ є іоштъ два друга лика Минерве или Паладе направіо; еданъ є быо саливенъ изъ десете части Маратонскогъ плћна одъ туча, стояо є на найвышой точки града, и быо є толикій, да се говори, да му се свћтлый шлемъ и коплћ чакъ одъ Сунія видити могло, а ово є предгорћ петь мыля одъ Атине удалћно было. Одъ овога храма стоє и сада прилично сачуване развалине.

Пропилеи, т. є. предсобћ или трћмъ, звала су се зданія, коя данасъ сасвимъ у развалинама леже; ньима є Периклесъ утврћенћ Акрополиса одъ Кимона започето довршіо. Пропилеи су одъ 437 — 433 пр. Хр. одъ Мнезикла сазидани; саставлћни су были изъ више едно цћло чинећихъ зданія, и само се крозъ ньихъ улазило у Акрополисъ и излазило на полћ. Пропилеи дакле нису были само єдна капія, него су се састояли изъ єдне велике капіе, и изъ више другихъ зданія, коя су и съ єдне и съ друге стране те капіе стояла. Капія та у пропилеима имала є стубове, и ови су петь трћмова (Hallen) давали. Єдно пакъ одъ оныхъ зданія у пропилеима звало се Стоа, и ніе ништа друго было, него трћмъ са стубовима. Зидъ Стое украсіо є Полигнотъ лћпымъ сликама. У исто Периклово врћме сазиданый Одеонъ лежао є на дну Акрополе, и быо є опредћлћнъ за надтћцанћ у поезіи и музики. Одеонъ су тако направили, да є быо наликъ на онай чадоръ, кои су цару Ксерксу отели были. Кровъ су му начинили изъ катаркій и єдарскихъ пречага, коє су са освоєныхъ персійскихъ бродова поузимали, па зато є уедно и

као споменникъке вели борбе са Персіянцыма служіо. Стое быле су ходинцы са стубовима, кои су са стране улица отворени были, и у ньима су се люди кадъ одъ сунца а кадъ одъ кише закланяли. У Атини, као и по другимъ грчкимъ варошима, было є много стоа; найславнія є она, коя се звала Пикила т. є. шарена, єръ є изнутра коє одъ Полигнота, коє одъ другихъ сва изписана была. Ова изображенія представляла су сцене изъ троянскогъ рата, изъ сказкій о Тезеу, и изъ Маратонске битке.

Периклесъ умрѣ друге године пелопонезскогъ рата (429 пр. Хр.) У то врѣме роди се у Атини страшна зараза. Између осталыхъ умру и Периклу многи рођацы и пріятельи, па найпослѣ и єдиный сынъ, кога є іоштъ имао. Сву є несрѣћу Периклесъ стално подносіо, али кадъ дође да мртвомъ сыну по обычаю онога времена мртвачкій вѣнацъ метне, неузмогне далѣ издржати, духъ му се сломіе и онъ начне изъ гласа запѣвати и грозне сузе пролѣвати.

Но наскоро и онъ подлегне лютой болѣтицы. У свой сили и власти, башъ онда, кадъ су Атиняни найвећма осѣћали, да безъ нѣга быти немогу, падне у владаюћу заразу, и умрѣ. Кажу, да су му се пріятельи кодъ постелѣ о нѣговымъ великимъ дѣлима разговарали. Умирућій државникъ предигне се іоштъ єданпутъ, и рекне имъ: „Ви наводите и хвалите моя срѣћна и сяйна дѣла, а заборавили сте на оно, што є найлѣпше и найвеће, а то є то, да никада ни єданъ одъ моихъ сограђана моіомъ кривицомъ ніе у жалость баченъ.”

8.

Створенѣ землѣ.

(одъ П. Петровића Нѣгоша).

Свемогућій у обштему скупу
Наказанѣ Адамово явля:
„Шаръ ћу єданъ каже, поставити
Недалеко одъ мрачнога ада
Рад' временногъ тежкогъ заточеня
Адамова, и нѣгова лика.

Шаръ ће овай быт' саставлѣнъ малый
Одъ хаоса и мрачне прашине,
Стихіе ћу на нѣм' поумѣрит',
А времену непостойность дати.
Миръ ћу грубый овай з е м л я назват',
Бы ће она водомъ изобилна;
Ціела ће быти засѣяна
Разногъ рода произрастѣніемъ;
На ню ће се животне породе
У воздуху, води и на сухо
Разне разсут' у изобилію:
Ту ће быти тихіехъ порода,
А быти ће исто грабльивіехъ,
И отровна гада пузећега.

Као што самь горду цару ада
И нѣгову зломе легіону
Споменъ живый неба блаженога
Рад' наказе веће оставіо;

Тако данасъ лишавамъ Адама
Съ бунтовнiемъ своимъ легiономъ
Блаженога жилишта спомена;
Да ни една найманя частица
У души имъ одъ нѣг' неостане,
Ка' да небо нiесу гледали.
Ньихово ће кратко заточенѣ
Быт' имъ тужно непостойной души:
Са плачемъ ће на землю падати,
Са плачемъ ће на земльи живити,
Са плачемъ се у вѣчность враћати;
Мучитель ће еданъ другомъ быти,
Свакiй себи по особъ найвећiй.

Смрть ћу извест' изъ мрачне тамнице,
На землю е пустит' између ньихъ
Преодѣту у разным' видима,
Нека стравомъ међу ньима трчи
Чинећ' страшна опустошенiя.
Ова ће ихъ тиранска царица
Немилостно съ ужасniемъ видомъ
Насилствено по своему праву
Свободити одъ тежкога ярма,
Те ихъ враћат' у животъ духовный.

Лице смртно на земльи човѣка
Прилично ће быти ангелскоме;
Само теке єдну искру малу
Вдохнут' ћу му небесне любави
У нѣгову земноме плоћењу,
Да му тужну и кукавну судбу
Коликогодъ она ублажае:
Єръ онъ опетъ, ако и забунѣнъ,

Свеђеръ умно остае творенѣ
И царъ землѣ ако и у робству.

Човѣкъ волѣ остае свободне
Ка' сви други безсмртни духови.
Нѣгова ће душевна таблица
Съ обѣ стране быти начертана
Съ два сасвіемъ противна закона:
На єдну ће законъ правде благе
Быт' у свете начертанъ линіе,
На другу ће превластника ньина
Зла свакога црнят' се закони,
Адскій споменъ свезе са Сатаномъ.

Я самь отацъ и свѣтило правде!
Када Адамъ съ легіономъ своимъ
Осуђено изврши сужанство,
И пренесу чрезъ юдоль плачевну
Смртный оковъ теготнога робства,
Могъ закона послѣдователи
Враћаю се у прво блаженство,
А закона цара злочестога
У адъ иду слѣпи привржены
У вѣчнога мраке риданія.

Послѣ землю, ужаса катедру,
Позориште богомрзко зала,
Гнѣздилиште човѣчке несрѣће,
Са невинномъ крвлю осквернѣну,
Отровану горкіемъ сузама,
Ню ће огань божествене правде
У данъ судныій у едно тренуће
Сажеѣ' своимъ свештеніемъ пламомъ!"

Свемогућомъ вольомъ миротворца
Четыри се вѣтра разырише
У дубине хладнiехъ бездана,
Те облаке страшне и дебеле
Одъ прашине и црна хаоса
Изъ мрачнiехъ дигоше нѣдара,
И са силомъ своiомъ страховитомъ
Са сваке ихъ стране стiеснише,
И у тренућъ ока лаганога
Шаръ нашъ земный тамный направише.

Изъ хладнога земальскога нѣдра
Източницы вода потекоше,
Сачинише океанъ обширный;
Луче сунца животворнымъ видомъ
Растѣнiя рода свакоега
На поврхность земну измамише;
Узмилѣше стада животнiехъ
По воздуху, земльи и водама:
У часъ словомъ могућiемъ Творца
Земля добы хитро теченiе.

9.

Бишка на Гранику

(одъ Ф. К. Шлоссера.)

У пролѣће 334 године пре Христа крене се Александеръ у Азію, и пређе безъ и найманѣ препоне прѣко Хелеспонта. Прелазећи прѣко ове морске узкости употрѣби Александеръ чувства и спомене грчке войске башъ како валя на користь свога пред-

узећа, а тако исто мало послѣ учини и кодъ развалина Троѥ. Онъ ѥ тражіо да свою войну у очима своѥ войске и народа са онымъ скопча, што ѥ изъ Омира и прѣко нѣга у прсима свію непрестано живило, да ѥ скопча са боговима и ироима Грчке землѣ, са божественымъ Ахилломъ, и са Троіомъ. У Ахиллу ѥ сматрао самога себе, а Троя му ѥ представляла противницу Персію. Мало ѥ людій у повѣстницы, кои су умѣли тако као Александеръ велика дѣла са малымъ спольскимъ срѣдствама посвршивати, и све оно на свою користь употрѣбити, што се у самимъ стварма или у духу народа за ньихъ сгодно налазило. У нѣгово врѣме вечъ ѥ было прохуяло оно доба, кадъ се могао човѣкъ на одушевлѣнѣ за какву ствaрь поуздати и ослонити, а онъ ѥ и опетъ одушевлѣнѣ спрама себе пробудити, све скоро одличне дарове у Грчкой земльи за своѥ предузеће придобити, умѣтнике и мудраце свога народа за свою войну заузети, народне идеѥ Грка са истомъ свезати, па у то исто врѣме своимъ дѣлама учинити знао, да люди више знаня добыю и са свимъ другчіѥ ствари сматрати стану.

Одъ овудъ трѣба гледати стварь, кадъ намыслимо судити о томе, што ѥ Александеръ чиніо, кадъ ѥ на Хелеспонтъ дошао. Гробъ Протезилая лежи на овой страни Хелеспонта у Европи; прво му ѥ дакле было, да овоме юнаку, кои ѥ првый у борби съ Троіомъ погинуо, жертву принесе, а то зато, што су Грцы башъ у намѣри были опетъ наново на Азію ударити, равно као да ону браћу покаю, кою имъ ѥ троянско оружѣ потукло. На срѣди Хелеспонта, кои нехотяше Ксерксовъ мостъ трпити, принесе Александеръ богу Нептуну изъ златнога суда

жертву, зато, што є у старо врѣме область троянску своимъ водама потопіо быо. Кадъ приступе азійскомъ брѣгу, баци Александеръ своє коплѣ на суху землю; ова є дакле имала грчкомъ оружію подлећи. Онъ изскочи првый на сухо, и даде на истомъ мѣсту, на кое є првый путъ стао, олтаръ подигнути. Кадъ се изкрца изъ бродова, онда му є првый посао быо отићи на оно мѣсто, гдѣ є Троя лежала была, и ту принесе надъ гробовима тамо погинувшихъ юнака, а особито надъ гробомъ Ахилла и друга му Патрокла, сяйне жертве, и даде имъ за честь игре и надметне борбе држати. Онъ самъ вѣнчавао є гробъ Ахилла и славіо є овога, а нѣговъ пріятель Хефестіонъ опетъ Патрокла. Како є морало то узпламтити духове оне грчке войске, коя є и онако за славомъ военомъ горѣла, млађаногъ юнака за воћу, а витежку чету македонске властеле за угледъ имала! Мемнонъ є дакле имао яко право, кадъ є персіянскимъ войводама говоріо, да се са таковомъ войскомъ нипошто у битку неупуштаю, а особито у врѣме, кадъ є и ньихъ самихъ мало више было него Македонаца.

Персіянска войска, коя є предъ Македонце излазила, имала є истина до сто хиляда людій, али шестдесеть хиляда одъ овыхъ были су само съ брда съ дола у гомилу сатѣрани, кои су више шкодили него хаснили, еръ су кретанѣ отежтавали, и нередъ правили. А и они други четрдесеть хиляда были су чудно составлѣни; коняника є было толико, колико и пѣшака, нити є ту было системе какве у оружю, ни єднакости у кретаню. Свакій є сатрапъ свою войску водіо, а ни єданъ ніє надъ свима другима заповѣдао. Ова войска стане, кадъ Александеръ у

малу Азію пређе, кодъ мале рѣке Граника, коя одъ юга у мармарско море тече. Овдѣ науме Македонце дочекати, ньихъ у отвореной битки у полю побѣдити, и тако ихъ задржати, да далѣ непродиру. Бадава имъ є Мемнонъ говоріо, да то ништа неваля, и да ће зло по ньихъ изпасти. Александеръ дође къ непріятельима, и заключи одмахъ на исте ударати. Нѣки генерали, а поименце Парменіонъ, говоріо му є, да се на лѣвомъ брѣгу Граника устани, и да рѣку предъ очима непріятеля непрелази; но Александеръ, кои є знао, каква є персіянска войска, и видіо, како є наопако намѣштена, заключи погрѣшке непріятеля на свою користь употрѣбити, и одговори Парменіону: „Та великій Хелеспонтъ морао бы се стидити, кадъ бы се я одъ малога Граника поплашіо."

И тако се догоди око края мѣсеца Мая год. 334 пр. Хр. битка на Гранику. Македонцы пређу предъ очима персіянске войске прѣко рѣке, и ударе на непріятеля, кои є са оне стране стояо. Александеръ, кои є было храбаръ, снажанъ, вѣштъ, на кратко кои є сва свойства Омировыхъ юнака имао, помѣша се самъ главомъ у бой. Но и ово ніе было неразсудность, него намѣра. Александеръ є знао, ко су нѣгови Македонцы и остали Грцы, и было є увѣренъ, да она опасность, у кою се баца, кадъ се самъ у бой умѣша, ніе толика, колика се чини — да онъ дакле судбину свое државе и цѣлога свѣта ни на какву коцку немеће; али є и то знао, какво ће чудо кодъ нѣговыхъ людій овай примѣръ Ахиллске храбрости учинити. Но и пакъ є Александеръ у овой битки у великой опасности было. Єданъ персіянскій войвода рани краля по рамену, а овай се окрене и своимъ га коплѣмъ прободе. У тай паръ навале на

нѣга Резацъ, братъ погинувшега, и сатрапъ Спитридатъ. Онай првый удари Александра по глави, и разлупа му шлемъ, али у истый махъ буде одъ краля прободенъ и падне мртавъ на землю, но у исто врѣме овай другій замахне сабльомъ одъ острагъ на краля, и како му є глава гола стояла, убіо бы га зацѣло, да македонскій генералъ Клитъ непритрчи и Персіянцу руку не одсѣче. Персіянцы буду страшно потучени, и прсну кудъ кои, тако, да имъ се читава войска разтопи. На мѣсту остану, едни кажу, хиляда, а други опетъ, двѣ хиляде мртваца. Докъ су се Персіянцы тукли, дотлѣ су грчки ньихови помоћницы, по мудрой уредби персіянскихъ генерала стояли, па гледали, шта се ради, и шта ће да буде. Александеръ садъ удари на ове, битка се роди жестока, али непотрає дуго, и они сви буду кое поклани, кое похватани. У том' бою буде конь подъ кралѣмъ убіенъ. Македонцы мало людій изгубе; за ньихъ се вели да имъ у цѣлой битки ніе више одъ сто и петнаесть момака пало.

Краль даде своє мртве съ великомъ славомъ саранити, и заповѣди, да се за ньихове сироте кодъ куће брига води. Грке, кои му у руке падну, даде наказати као издаице, што су се противъ свога отечества борили, само се на Тебанце смилуе, изъ узрока, што ихъ є пре те войне онако немилостиво нагрдіо. Изъ плѣна, кои у персіянскомъ стану наће, даде те Лизипъ саліе штатуу, кою є у славу оныхъ 25 македонскихъ витезова, кои су у битки погинули, у едной македонской вароши поставіо. Три стотине персіянскихъ оклопа пошлѣ у Атину, да ихъ тамо у Минервиномъ храму оставе, и даде овай надписъ поставити: Александеръ, сынъ Филиповъ,

и Грцы, изузимаюћи Шпартанце, посвећую богиньи овай плѣнъ, кои су одъ персіянскихъ варвара о-своили."

10.

Сладости овогъ свѣта

(одъ Ѣ. Палмотића).

Сладости су некорисне
И лажльиве, кое свѣтъ плоди;
Веле обхита, мало стисне
Тко за ньима ступа и ходи.

Так' мѣсечне слике около,
Сцѣнећ' мѣсецъ да є истинный,
Дробне рыбе ноћно коло
Воде морской по тишини.

Путъ ловнога тако плама
Преварене исте ходе,
Кои є ньихова смртна мама,
Гдѣ погубу свою находе.

Так' веселе око свѣће
И лѣптиръ се смамлѣнъ врти,
Теръ остати одъ нѣ неће,
Доколѣ га неусмрти.

11.

Потопски створови на земльи

(по К. Ц. Леонхарду.)

Строй тѣла наше землѣ показує, да су нѣки видови раніе, нѣки доцніе, нѣки еднымъ а други другимъ начиномъ постати морали. По томе имаю и различна имена. Тако се едни одъ тихъ видова зову дилувіянски (потопски) створови. Ови су понайвише старіи, него хисторійско врѣме, и припадаю по свой прилицы послѣдньимъ великимъ превратима, коима є наша земля свой данашньій видъ добыла.

Єсу ли ови потопски строєви сви еднога доба, или нису, є ли тай потопъ сву землю преліо или нѣке части нѣне, и како є истый на поврхность планете дѣйствовао, то се сасвимъ точно неда іоштъ засада опредѣлити.

Али да є подобанъ великій превратъ заиста быти морао, то се неда одбити; и имао є онда быти, кадъ є све, што предъ крупнымъ кречомъ долази, већъ образовано было. Доцніе ствараньѣ показує се явно, да є дуго траяло, полагано ишло, и на миру дѣйствовало, и дѣйствує; потопски створови пакъ показую, да су набрзо, више или манѣ силовито и особитымъ силама постаяли. У Каернарвонширу копали су техничке цѣли ради землю, и дођу крозъ потопскій кровъ до препотопскогъ шиста (Schiefer), и нађу по нѣму продеране бразде и олуке. И на другима мѣстама примѣтили су подобне ствари, па су онда са основомъ то силовитости потопскихъ струя приписали.

Нѣки одъ потопскихъ насипа простиру се на далеко, и указую на потопъ, кои є морао ако не цѣлу поврхность планете, а оно већу страну исте прелити, и многобройный већъ свѣтъ одъ быля и животиня упропастити. У потопскимъ строєвима наилазимо на одломке и развалине, кое често изъ различныхъ предѣла као отачбине долазе, па су кадкадъ толике грдне, да ихъ вода данашньихъ рѣка, башъ и кадъ бы ове што найвећма могу нарастле, ни покренути неможе, и да се чисто неможе да разумѣ, како ихъ є, по тежини судећи, вода и носити могла. У Каернарвонширу налазе се брежульцы одъ шиста. Овай є шистъ покривенъ пѣскомъ и иловачомъ до на 140 стопа высоки ‘о ясно се види, да є овай пѣсакъ и иловача на нѣга набаченъ струяма, кое су са свимъ противнымъ правцемъ одтицале, него што вода истога предѣла тече.

Потопски полои недолазе само на бреговима рѣка, него покриваю више или манѣ читаве предѣле, изпуняваю неравна мѣста старіега и новіега каменя, на кое су се сталожили, па како се земля спушта, тако и они съ ньоме на ниже падаю. Кадкадъ, премда реѣе, налазе се ти полои и на высинама, кое се надъ данашньомъ поврхношћу долинскихъ вода врло уздижу, н. пр. кодъ Берна на 400 стопа. На высини Моела Трыфана кодъ Каернарвона виде се потопски строєви на 1000 стопа выше мора. А на 20 стопа подъ поврхношћу истога указую се морске конхиліе одъ рода венусъ, натика, итд. Да є вода потопска преко найвышихъ мѣста наше землѣ прелазила, то се неда сигурно рећи по томе, што мы данасъ знамо; али то се опетъ доста ясно доказати дає, да є потопска вода на выше узвышеніихъ гора

у Европи и Азіи дѣйствовала. Воде данашньихъ рѣка немоґу до те высине допрѣти, а по своме данашнѣмъ станю нису то никада ни могле учинити. У нѣкимъ предѣлима чине потопски одсѣцы корита, коимъ воде теку. Потопски полои мѣшаю се чешће са доцніимъ полойскимъ строєвима, али свагда ови стое на оныма, а никада они на овима. Потопски строеви стое на старіємъ каменю.

Ячина потопскихъ строева ніе єднака: у обште е већа него доцніихъ послѣ-потопскихъ. Има мѣста гдѣ су яки 120, 150, до 200 стопа.

На пытанѣ: са кое е стране потопъ тай долазіо, неможе се подпуно одговорити. Многе е предѣле у сѣверной Европи и Америки, као што се види, вода прелила, коя е са сѣвера долазила, и на югъ текла; у горньой Италіи долазила е вода са Алпискихъ гора, и текла е одъ прилике истымъ правцемъ; у єдной страни Шотске землѣ дошла е вода са сѣверозапада; у Райнской долини са юга, и текла е на сѣверъ. У нѣкима пакъ предѣлима неможе се єданъ правацъ узети.

У више предѣла има у потопскимъ строевима много пута знаменитыхъ руда, н. пр. злата, платине, калая, итд. Овамо принадлеже рудоносни потопски строеви на Уралу, кои се скоро на десеть ступаня ширине простиру, у коима се кадкадъ злато у комаћу до 26 фунтіи тежкомъ налазило.

12.

Пѣсна юнака Єлинскогъ

(одъ Ч. Ч. Ч.)

Мѣсецъ нѣгда текъ є обасяо,
Чадоре є Грчке осветлао,
Свудъ су страже, пѣва Пелопида:
„Ай ноћници, полетите вѣтри,
Тамо милой Еллади ми яв'те:
За предрагогъ славу отечества,
Та за славу Елладе ми любке
Овде стоимъ я на стражи смртной;
Долину є душманъ изпуніо,
Ватре су му ка' и неба звѣзде,
Али ноћь є юнаку година
Еллинъ жуди мейданъ дієлити,
Еллинъ готовъ, ослонъ му є коплѣ.“
Пакъ прокликта што икада може:
„Како сунце намъ укаже лице,
Бой ће почет' Еллинъ съ душманима!
Данъ є славе данъ є и юначства!!
Погинемъ ли, у руцы ћу съ коплѣмъ,
А за домъ свой и за отечество.
Опетъ любки летите лахори,
Све оглас'те Еллади ми драгой:
За безцѣнногъ славу отечества
Та за любавь Елладе достойне
Борацъ самь ти я вѣчитый овде,
У поляни, мећ' твои душмани.“

13.

Драма и драматички пѣсници кодъ старыхъ Грка

(одъ Ф. К. Шлоссера).

I.

Драматичко пѣсничство изумѣли су Грцы, кодъ коихъ є исто увѣкъ много више значило, него кодъ свію другихъ народа. Грчка драма постала є изъ њихове религіе, а што се спольске форме тиче, ову є узела одъ лиричкогъ пѣсничства и умѣтности играња. Трѣба знати, да су Грцы имали обычай, своимъ боговима о њиховымъ угоднымъ данма похвалне пѣсме пѣвати, а узъ пѣсму играти. Све грчке игре, па тако и ове побожне, быле су тако сложене, да своимъ фигурама ове или оне мысли, ово или оно осѣћанѣ у онима пробуди, кои ихъ гледе. У пѣсмама излагао се какавъ митосъ, а игра є одговарала ономе, што се у пѣсми садржаваше, и тако є бывало у тымъ светковинама пѣсмомъ и игромъ єдно или друго дѣло представляно. Изъ овога представляња развіє се мало по мало драматичка умѣтность. У комъ се виду она кадъ развила, то незнамо; али знамо, да є драматичко пѣсничство нарочито изъ светковина Бакховыхъ, когъ су мити у садржаю особито разновидни были, произишло, да є найпре и найпре у Атики постало, и да є, као што су у древно врѣме држали, атичкій пѣсникъ Тесписъ, суврименникъ Солоновъ, првый быо, кои є поредъ хора єднога представляча поставіо, и тако діалогъ у дѣло увео. Зато се и каже за Теспіа, да є онъ драму

изумѣо, премда бы се по ономе, што изъ древности о томе имамо, помыслити дало, да є ово пѣсничство лако іоштъ пре Теспіа постало. Есхилъ дода око год. 500 пр. Хр. іоштъ єдногъ представляча, и тымъ є управо была драма, што се форме тиче, довршена. У осталомъ већъ и пре Есхила престали су были мити єдинственымъ предметима представляня быти; већъ су почели были и други догаћаи времена на позориште долазити. Фринихъ н. пр., Теспіовъ ученикъ, представіо є год. 494 пр. Хр. како су Персіянцы градъ Милетъ освоили.

Име драма, кое є овай родъ пѣсничства кодъ Грка добыо, значи управо дѣло. Одъ кудъ су постала имена трагедія и комедія, у томъ се учени люди неслажу. За име комедія найвише ньихъ мысле, да ништа друго незначи, него весела пѣсма; другій пакъ веле, да то име ништа друго неизражава, него сѣоска пѣсма, и долази одъ туда, што є трагедія много раніе у градови на позориште дошла, а комедія се само у селима представляла, па одтуда и име добыла. Рѣчь трагедія значи ярачка пѣсма, и долази одъ туда, што є у Бакховымъ светковинама свагда ярацъ на жертву приношенъ, или, као што опетъ други суде, што су се у истымъ приликама пѣсницы надтѣцали, па є онай, когъ се пѣсма за найболю нашла, ярца добывао, или найпослѣ, што є играюћій и пѣваюћій хоръ сатире представляо, кои су, као што митосъ казиваше, были пратіоцы Бакхови, и свагда су се са ярачкимъ ногама представляли.

Грчка драма была є у више стварій различна одъ наше. У ньой є было хоръ, кои лиричкій елементъ дѣла саставляше, и кои у новіой драматичкой

умѣтности обстати неможе, главнымъ саставнымъ дѣломъ. Пакъ онда є было театрално представлянѣ све еднако као часть явногъ богослуженія сматрано, и зато є у Атини само двапутъ у години о велике две Бакхове светковине давано. А найпослѣ театеръ є био кодъ ньихъ као политичко заведеніе са државнымъ животомъ скопчанъ. То имъ є био народный, стању нравій, явномъ животу и државномъ уставу сходно уређеный инштитутъ, и служіо є у оно врѣме, кадъ є найвећма цвѣтао, на то, да се времену сходне мысли и осѣћанѣ међу грађанима разпростру, па био предметъ изъ митологіе, био изъ повѣстнице ньинога времена узетъ.

Трагедія се разцвѣта найпре. Она почне цвѣтати найпрѣ са Есхиломъ, еднымъ одъ найвећихъ драматичкихъ пѣсника, достигне свою найвећу высину са Софоклеомъ, и стане са трећимъ найславніимъ трагикомъ древности, Еврипидомъ, падати. Ова три човѣка тако су єданъ за другимъ долазили, да се год. 480 пр. Хр. Есхилъ као човѣкъ одъ 45 година у Саламисской битки боріо, Софоклесъ, као младићъ одъ 15 година битку ову у слѣдећой за ньомъ светковини прославити помогао, а Еврипидесъ се башъ у истый данъ, кадъ є битка была, на острову Саламини, на кои су му родители са другима Атинянима избѣгли были, родіо.

Есхилъ се родіо изъ єдне одъ найстаріихъ властителскихъ атичкихъ кућа год. 525 пр. Хр. у Елеузи. Онъ є воєвао кодъ Маратона, Артемізіе, Саламине, и Платеє, и одликовао се свуда юначки као и нѣговъ братъ Кинегиръ, кои є кодъ Маратона погинуо. Год. 484 добыє првый путъ у драматичкомъ надтѣцаню награду, кою є послѣ іоштъ дванаєсть

пута добывао. У старости недопадне му се поступанѣ народа у Атини, па зато оде у Сиракузу у дворъ Хіерона I. гдѣ съ врло великомъ чешћу примлѣнъ буде. Онъ се истина іошть єдаредъ у Атину врати, али оде и опетъ у Сицилію, и умрѣ тамо 456 год. пр. Хр. у вароши Гели. За Есхила кажу, да є седамдесеть, или, као што други веле, осамдесеть трагедія написао, али до насъ дошло ихъ є само седамь. У свима овима дѣлама овогъ пѣсника показує се ликъ великогъ времена и томе свойственыхъ велебныхъ мыслій и осѣћаня. Свака є Есхилова трагедія, како у цѣломъ плану, тако и у поєдинымъ повлацыма выше людій узвышена и скоро ужасно высока; строга озбилна мистерія вѣє крозъ све комаде Есхилове, кои є ово тайно богослуженіє са првымъ почеткомъ развіяня народногъ скопчао. Све скоро трагедіє овога пѣсника односе се изближе или поиздалѣ на грчку народну войну противъ Персіянца, и издижу съ єдне стране како Грцы мысле и осѣћаю, а съ друге како Персіянцы. И тако се кодъ Есхила све око државе и око религіє окреће; ово су цѣли, коима пѣсникъ тежи: приватна дѣла долазе свагда као побочне ствари. И сама прва мысао, изъ коє поедина Есхилова дѣла излазе, свагда є не толико идеа пѣсникова, колико управо идеа времена, мита и религіє, коіой пѣсникъ само своіомъ драмомъ тѣло дати труди се.

14.

Драма и драматички пѣсници кодъ старыхъ Грка.

II.

Софоклесъ, кои се год. 495 пр. Хр. у єдномъ маломъ атичкомъ мѣсту родіо, а 405 год. пр. Хр. преставіо, живіо є у бурномъ времену, кадъ є у Атини ни за какву узду незнаюћій народъ господаріо. У исто доба доће држава подъ вѣштомъ Перикловомъ рукомъ до найвеће силе и славе. И Софоклесъ є, као и сви скоро граћани грчкихъ држава, у политичкомъ животу здраво участвовао, и између осталога, у войни са Самомъ на атинской флоти управляо. Год. 468 пр. Хр. одржи у драматичкомъ надтѣцаню надъ Есхиломъ побѣду. И Софоклеа су као и Есхила странни владѣтельи съ великомъ чешћу къ себи позивали, али онъ ніе хтѣо никуда ићи, већъ остане до смрти у Атики. За Софоклеа кажу, да є до сто тридесеть комада написао, али по свой прилики то є претѣрано, и доста ће быти, ако седамдесеть рекнемо. Одъ свію овыхъ само су ньихъ седамь подпуни до насъ дошли.

Премда су Есхилъ и Софоклесъ у єдно врѣме живили, што више у єдно врѣме радили и славили се, али се и пакъ у ньиховымъ дѣлима врло велика разлика види како у изображеню, тако и у дружевномъ животу, и у главнымъ основима. У Софоклеовымъ трагедіяма већъ се види Периклово врѣме, како свѣтъ ягми за умѣтностима, и како читавъ животъ чисто врѣ одъ пѣсничства и витійства. Религія, коя є кодъ Есхила навѣкъ высока превысока и страшно ужасна, явля се кодъ Софоклеа ведра и блага, и онда, кадъ се н. пр. ужасне богинѣ освете споминю. Женскій полъ, кои кодъ Есхила у држави и нѣнымъ

пословима ни да се покаже, игра кодъ Софоклеа већъ ону ролу, кою су му у врѣме Перикла Аспазія и друге ньой подобне женске прибавиле.

Сасвимъ другимъ духомъ дыше Еврипидесъ, у когъ се дѣлима развраћеность атинскогъ свѣта што може быти подпуно огледа. Єръ Еврипидесъ по своме характеру и по своме теженю принадлежи млађемъ добу него Софоклесъ, премда є за нѣколико мѣсецій іоштъ пре умрѣо, него овай. Еврипидесъ є быо воспитанъ одъ филозофа Анаксагоре, Протагоре, Продика и Сократа. Она друга двоица учили су сматрати ствари као и други Грцы раніихъ, больихъ времена, само изъ дѣла старогъ пѣсничства и изъ правогъ живота. Пакъ онда, Еврипидесъ ніе никада у явнымъ дѣлама Атине као судѣлатель участвовао, као што су она друга двоица, премда є покрай филозофійскихъ наука и витійство, и све, што є съ истымъ скопчано, себи прибавити гледао. Нѣколико година предъ свою смрть остави Атину, гдѣ му є дѣла и трудове Аристофанова сатира најжешћой поруги излагала. Оде у дворъ македонскогъ краля Архелая, кои га є здраво цѣніо и съ највећомъ чешћу дочекао. Ту у Пелли сконча се Еврипидесъ. За нѣга веле да є сто двадесеть драма писао; деветнаесть су се до насъ одржале.

По томе, што смо овай часъ о нѣговомъ животу и воспитаню видили, морао є Еврипидесъ сасвимъ на другій путъ изићи, него Есхилъ и Софоклесъ, особито како се ніе быо сподобіо искре божанственогъ духа, него є само великій даръ добыо быо. Науку ніє прибавляо на то, да у држављномъ животу дѣйствує, него само да, што у школи научи, на театру употрѣби. Онъ є дакле писао по правилама, а оба нѣгова велика предходника црпили су изъ чистога

извора свое уроѣене силе, и давали су се водити само природомъ и пѣсничкимъ своимъ одушевлѣнѣмъ. Еврипидесъ є ишао на то, да слушателѣ изложенымъ мыслима учи, а вѣшто намѣштенымъ рѣчма увеселява, а Есхилъ и Софоклесъ отворали су у самомъ дѣлу изворъ науке, єзыкъ пакъ сматрали су само као срѣдство и чисту форму представляня. Еврипидесъ є быо чедо свога времена и кланяо се духу истога, пакъ будуѣи да є пѣсничкогъ дара имао, а при томъ у филозофіи и краснорѣчности изученъ быо, то є быо башъ како валя спремлѣнъ, да похвалу велике множине своихъ суврѣменника задобые; они пакъ кои су што више вредили и увиѣали, као комедіописацъ Аристофанесъ, съ правдомъ су на нѣга као на представника слабостій свога времена, кои народъ квари, најжешће викали. И даромъ дакле, и тежньомъ и одношенѣмъ къ своме врѣмену разликує се Еврипидесъ здраво и одъ Есхила и одъ Софоклеа: и премда га потомство са овомъ двоицомъ као єднога одъ три прва трагика древности напоредъ ставля, али онъ и пакъ у свему много ниже стои него ньихъ двоица.

У Еврипидовымъ дѣлма познає се врѣме, у комъ є правога одушевлѣня нестало и на мѣсто нѣгово хладна изображеность стала; у комъ су за свашта правила поставлѣна, коя и маньимъ даровима помажу до оне высине доѣи, до кое иначе само велики дарови узлазе; познає се врѣме, у комъ ніе више само єзгра народа, али валяно, изображена, него сви све знаду, али површно; врѣме слабости и несталности, у комъ се увела чувствителность као чувство, а ягма за забавомъ као любовь къ науки узима; познає се најпослѣ врѣме, у комъ су

се люди улѣньили, па неће да се при мишлѣню напрежу, него хоће, да су имъ све мысли како валя разложене, све идее подпуно развіене, да имъ се судъ готовъ, а образи изведени даю. Врѣме Еврипидово већъ є было изгубило чуство за чисту истину, изгубило силу духа, коя се иште на то, да се тежакъ пѣсникъ разумѣ, и духъ онакій, какавъ є быо у Еврипиду, ніе нипошто могао на старой стази остати, него є морао другимъ путемъ ударити, ако є хтѣо да се своме времену допадне. А како є то Еврипидъ учиніо, и народу омилѣо, онда су већъ морали и сви други за ньимъ, кудъ тудъ; па ови текъ онда, као што обично быва, управо претѣраше.

Одовуда долази, да у Еврипидовымъ трагедіяма пѣсникъ већъ нестои выше народа, него међу ньимъ. Онъ є само еданъ одъ многихъ, и зато се кланя, као и други, владаюћемъ духу Атинскомъ. Атиняни су волѣли негъ Богъ зна шта слова држати и слушати, шеретлуке проводити, и све по свеобштимъ слоговима витлати се: свимъ овымъ послужуе ихъ Еврипидъ како само могоше желити. Онъ се кланя до землѣ предъ трзателнымъ, упинѣ се изъ свію сила, да су му періоди гладки, округли, да су му обртаи домышлясти и изненадни; оно, што є ядно и жалостно дае подъ оно, што трѣба да душу тргне; а мѣсто онога, што срдце у нѣдрима разиграва, дае оно, што само сузе натѣруе, и тражи спольскимъ стварма оно дѣйство да произведе, кое є Софоклесъ и Есхилъ свагда презирао.

Са Еврипидомъ сврши се цвѣтанѣ трагичке умѣтности. Истина є, да су ову и послѣ у велико цѣнили и подпомагали, али се иста више не

поврати са неправогъ пута, на кои су є Еврипидесъ и нѣгови послѣдовательи навели были, и оно у ньой, што є іоштъ люде привлачило и занимало, ніє произилазило одъ нѣ, него управо и само одъ умѣтности представляня.

15.

Пролѣће

(одъ Иг. Ђорђића).

О пролѣтна дико мила,
Коя бисерным' росам' драгим'
И руменомъ ружомъ крыла
Вѣтрићима китишъ благим';
Коя свимъ благомъ росишъ лице
Землѣ, одъ неба вѣренице!

Лѣпа младости одъ времена,
Навѣстнице мира угодна,
Одъ покоя разблуђена
Срѣћный узроче, майко плодна,
Землѣ узданѣ, круно одъ лѣта,
Слико одъ рая, раю одъ свѣта!

Ахъ, блага ти честь є твоя,
Гдѣ створенѣмъ свимъ у едно
Славишъ хвалам', а безъ броя,
Краля одъ свѣта так' наредно,
И свѣдочишъ у радости
Моћь нѣгову твôмъ лѣпости.

Землю съ небомъ, край съ валовим'
Съ твога мѣришъ ты дохода,
Паче звѣздам' трептишъ новым'
У прозрачномъ лицу одъ вода,
Да се огледа сгаръ и гизда
Звѣзда у зраку зракъ одъ звѣзда.

Ты божанству неизмѣрному
Врхъ олтара свѣта овега
У зеленом' скуту свому
Носишъ првый плодъ одъ свега,
Теръ му ужижешъ на часть гору
Лѣпшимъ зракомъ сунца и зору.

Ты жуберишъ съ меденыме
Славићима Превышнѣму,
Оддысанѣмъ мирисныме
Цвѣћу изъ уста дахнешъ нѣму:
И одъ цвѣта съ тисућ' очи'
Срчишъ сунце райске источи!

16.

Сплѣтъ

(одъ Г. Николаевића).

Сплѣтъ (лат. Spalatum, Spalatium, итал. Spalato), Сплѣтъ е положенъ на югозападной страни едногъ малогъ, петь мыля дугачкогъ, и до двѣ мылѣ широкогъ полуострова, около кога разливаю се воде канала Кашѣлскогъ, канала Брачкогъ, залива Стобрежскогъ. Овай полуостровъ завршуе се на

западной страни съ єднымъ предгорѣмъ (ратомъ), то есть съ єднымъ брдомъ, коє се у мору губи. Са врхъ овога брда, коє є 564 бечкихъ стопа высоко, и Мрлянъ зове се, види се лѣпо савъ градъ, и готово цѣлый полуостровъ. Градъ є начинѣнъ као младый мѣсецъ при дну морскогъ залива, и тако кадъ се съ мора къ нѣму приступа, лѣпо га є видити. Онъ є саставлѣнъ изъ три саставка, то есть старогъ града, новогъ града, и вароша (предградія). Старый градъ смѣшћенъ є у нѣгдашнѣмъ двору римскогъ цара Діоклеція-на, а то се овако догодило: У години 640 Авари насрну на близу лежећій славный градъ Солинъ (Salona) и сасвимъ га разоре; граћани разбѣгну се по оближньимъ островима, као по Брачу, Лезини и т. д. а многи се завуку по кулама и по сакривенымъ мѣстима двора Діоклеціяновогъ кои є съ високимъ и якимъ зидовима ограћенъ быо, гдѣ послѣ и куће себи направе, и тако постане малый градъ, кои се спрва Palatium па Spalatium (Salonae Palatium) звао, а Венеціани по ньиховомъ изговору Spalato (не Spalatro) назову га, и то му име остане.

Дворъ пакъ царскій, у комъ є старый градъ смѣшћенъ, започео є Діоклеціянъ зидати у пролѣће године 286 по Хр.; а кадъ га є довршіо, намѣстіо є у нѣга свою майку Діоклею, и предао іой да съ Далмаціомъ управля, надъ коіомъ є дотлѣ, а и послѣ съ ньомъ заедно у войничкимъ дѣлима владао Хлоръ, отацъ Константина великога. Овай Флавій Іулій Костанцъ Хлоръ роћенъ є у Нишу у Булгаріи, и докъ є быо губернаторъ далматинскій ожени се са Еленомъ, коя є роћена у мѣсту Шкрипу на острову Брачу, слѣдовательно са Далматинкомъ. Ово є она срѣћна за христіане майка, коя є родила Кон-

стантина великога, и коя є пронашла частный крстъ.

Съ временомъ изроди се и умножи се народъ у реченомъ двору толико, да сви свое куће у овой тврдой огради имати нису могли; започну дакле зидати и ширити се на западной страни, и то се зове новый градъ. Сплѣтъ є данасъ са свію страна отворенъ, само єдна тврдиня Грипъ, што є у цѣлости остала, и у добромъ станю обдржава се; она є дебелымъ зидомъ обколѣна, и служи за стражару и за магазинъ одъ праха (барута).

Около града има четири предградія (вароши), по имену Лучацъ, Манусъ, Поцобонъ, и великій варошъ. По варошима живе найвыше тежацы, орачи и копачи, кои су се іоштъ подъ венеціянскомъ владомъ овуда населили; еръ онда будући є граница турска близу была, и Турцы су често пута као разбойницы у четама на ове стране насртали и робили, волѣли су селяцы около каква тврда мѣста или града населити се, надаюћи се у врѣме нужде каквой помоћи изъ града противъ турскогъ насилія; и то є узрокъ, да гдѣкои свое ньиве и свое землѣ по читавъ сатъ далеко одъ своихъ кућа имаю. Сплѣтъ пакъ подпао є подъ Венеціяне послѣдньій путъ стално 28. Іун. 1420.

Найзнатніе древности, што човѣкъ у Сплѣту има видити, есу остатцы Діоклеціяновогъ двора, о комъ є у нѣко доба Порфирогенитъ писао, да се нѣгова лѣпота изрећи и описати неможе. Трѣба човѣкъ себи да представи не єдно само зданіе, но читаву резиденцію римскогъ княза навикнутогъ на свако великолѣпіе и излишность. Ту су быле царске собе, обыталишта првыхъ дворяна, царскихъ тѣлохранителя, придворныхъ дама, робиня и робова, и т. д. сувыше два

храма, театеръ, банѣ, сале за ноћна увеселенія, и проча. Путъ мора учинѣна є была єдна дуга шетница съ петдесеть стубова; а свакій стубъ или колона удалѣна є была єдна одъ друге на седамь стопа: одъ ньихъ 40 и данасъ стоє. И на єдномъ и на другомъ краю шетнице, была є по єдна четвероуголна кула, одъ коихъ єдна што се Паолини зове, іоштъ се види. Шетница є по єдномъ дебеломъ 20′ високомъ, изъ тесанога камена сазиданомъ бедему начинѣна была, изподъ коє су пространи сводови покривени лежали, одъ коихъ три виде се и данасъ, а други су завалѣни, или срушени. Многи о овымъ сводовима различно мисле: Єдни држе, да су служили Преторіянима као касарне, а други веле, да су овдѣ тавнице быле, судећи то по онымъ тѣснымъ улазцыма, и колико є ту ахъ! невыныхъ христіяна у оковима стеняло! — Обадвѣ оне споменуте куле, и сва шетница, быле су везане или ограђене са све четири стране єднымъ другимъ зидомъ тако, да є све уєдно єдну дугуласту фигуру представляло. Зидъ южный брои 500 стопа бечке мѣре, сѣверный 560; а друга два, то есть источный и западный, свакій еднако по 670. На друга два края ове зидине, има исто као и на шетницы двѣ куле, коє и данасъ, премда не у првашнѣмъ станю, стоє. Зидови ове дугуласте грађевине съ южне и западне стране сасвимъ су порушени, а съ друге двѣ источне и сѣверне стране іошъ се познаю. Са све четири стране ове сграде была су на срѣди по єдна велика врата. — Врата у зиду одъ сѣвера звала су се златна (porta aurea), одъ истока мѣдна (aenea), одъ запада гвоздена (ferrea), а четврта, коя су изподъ шетнице къ мору водила, сребрна (argentea). Одъ

ньихъ су само гвоздена остала. А гвоздена се зову зато, као што се човѣкъ очевидно увѣрити може, што су се съ єдномъ гвозденомъ решеткомъ затвора-ла. Покрай троихъ овыхъ врата быле су куле на осамь углова или осмоуголне; а одъ врата опетъ до краєуголне куле, стояла є по срѣди по єдна маня низка кула, коє су зацѣло за обрану служиле, єръ имъ другога узрока човѣкъ дати неможе. Поглавита врата была су златна, крозъ коя се у Солинъ (Salona) ишло. Изъ уреса, кои се и данасъ понѣшто повыше истыхъ врата види, заслуживала су то име, єръ су управо гиздаво и богато украшена была. На ова врата улазило се одмахъ прѣко прага у дворъ, то єсть у царску авлію, коя є 78′ дугачка, а 42′ широка была. Овдѣ є данасъ піяца предъ соборномъ црквомъ (Piazza del Tempio). Съ обѣ стране дужине были су прекрасни гранитски стубови. Одавдѣ се улазило у царску салачу, потомъ у царске собе. Ова предня часть царскогъ двора почива на гранитскимъ и мраморнымъ стубовима. Повыше улазка узиданъ є єданъ мраморный каменъ, на комъ стои урезано, да є покойный царъ Францъ I. 13. Мая 1818 Сплѣтъ посѣтіо. Ово є заиста сяйна врста у исторіи Далматинской, єръ послѣ петнайсть столѣтія ни єданъ се царъ ніє шетао по овымъ величественымъ сградама. Ученый путникъ, кои свой погледъ на ову малу стародревну піяцу баци, мора се и нехотице заустaвити, єръ зна, да му стопе старинску поляну газе, по коіой се нѣкада знаменитый изъ многихъ узрока царъ шетао. Царъ, кои се ніє родіо одъ царске крви; но кои се до царскогъ престола са своіомъ храброшћу, са своіомъ слободомъ, и са своимъ великимъ разумомъ узпео; Царъ, комъ се найполѣ до-

дiяло было царовати, и овай є увеселителный предѣлъ за своє живлѣнѣ изабрао, по комъ се деветь година као простый човѣкъ шетао!

Салача є на кубу изведена была, одъ коє знатни остатцы виде се. Кровъ салачу улази се у предню салу, коя є доста већа одъ салаче была; ту є данасъ монастыръ свете Кларе, у комъ дувне (калуђерице) стоє. Изъ сале улазило се на лѣво у царске собе, а на десно или западно остаяле су банѣ, одъ коихъ знацы и данасъ познаю се. Салача є по обычаю старинскому боговима, а сала праотцыма посвећена была; зато є она съ митологичкимъ фигурама, а ова са изображенiяма (портретима), предобывенымъ трофеима, баряцыма, оружiємъ и проч. украшена была. У салачи виде се и данасъ у зиду округле шупльине, у коима су фигуре стояле. Предъ салачомъ iошъ стои стара наказа (сфинксъ) одъ египетскогъ мрамора, коя є вальда у Юпитеровомъ храму стояла; и све iой є здраво, само што є по срѣди пукла. Друга така иста наказа изъ црвѐномркогъ мрамера начинѣна, но на многимъ мѣстима окрнѣна, види се предъ кућомъ Цындра. Око вратне кости, или болѣ рећи, око грла и на шапама имаю нѣки Iероглифи.

Узъ салачу съ десне стране быо є подигнутъ храмъ Юпитеровъ, кои є седмога вѣка у христiянску цркву освећенъ, а доцнiе за катедралну проглашенъ. Съ поля є на осамь углова; свака страна брои 28 стопа, а изнутра є округла. Осамь дебелыхъ мраморныхъ стубова држе на себи єданъ извезеный вѣнацъ, кои унутарньость храма заузима; на нѣму почиваю осамь маньихъ стубова изъ зеленкастогъ мрамора, а сврху ньихъ лежи подобный маный вѣнацъ, а

сврху вѣнца куба. Будући да шаре и слике по вѣнцыма изрезане выше приличе богиньи лова, него ли Богу громова, могло бы се дакле ласно заключити, да є съ почетка овай храмъ Діяни а не Юпитеру посвећенъ быо. Докъ є као храмъ язичкій быо, дотлѣ ни єдногъ прозора имао ніе, но свѣтлость му є крозъ врата улазила; садъ пакъ има свое прозоре; но при свемъ томъ маленъ є, да се назове христіянска катедрална црква. Шта ли свакій, кои првый путъ у овай храмъ уђе, помыслити мора, кадъ очи на тавный муклый горньій сводъ баци, кои є пре толико стотина година сведенъ! и кадъ се около себе обазре, одкуда му изъ сваке частице древность одъ петнайсть вѣкова у зѣнице упада! У єдной гробницы почиваю кости светога Дойма, ученика св. Петра, и првогъ христіянскогъ епископа Солинскогъ; онъ є покровитель града, и нѣму за честь чини се сваке године 7. Мая рим. велико торжество у овомъ храму.

Спрамъ храма Юпитеровогъ у дальини одъ 60 корачая, стояо є храмъ Ескулапіевъ, садъ црква светога Іоанна, гдѣ се дѣца крштаваю, кои нимало порушенъ ніе. Онъ є фигуре четвороуголне дугуляште (паралелограмъ) $22^1/_2$ ноге дугъ, а 15 широкъ; има изнутра у наоколо сѣднице наликъ на оне у храму Тезеовомъ у Бечу. Предъ вратима види се єдна старинска гробница, и знацы одъ стубова, међу коима є шетница морала быти. Обадва храма имала су подземне ходнике, крозъ кое се изъ єдногъ у другій изподъ землѣ ићи могло. Юпитеровъ подземный ходникъ и данасъ стои, а онай є другій засутъ. У Юпитеровъ храмъ улазило се, а и данасъ улази се узъ широке скалине (басамаке), кое су са

обѣ стране своѥ мраморне двадесеть и четири колоне имале, одъ коихъ по гдѣкоя само данасъ стои. На зидовима оба ова храма, као и на бедему, кои ѥ садъ на піяци у вароши Манусъ, примѣчава се, да каменѣ ніе ни съ каквомъ смѣсомъ зачиньивано.

Звоникъ ѥ заиста красно и отважно дѣло срѣднѣга вѣка; онъ ѥ предъ црквомъ на ѥдномъ ѥдиномъ своду уздигнутъ, а высокъ ѥ около тридесеть и два хвата. Изподъ свода улази се у цркву, и у звоникъ у нутра, и чисто ти се кожа наѥжи, кадъ се сѣтишъ, каква тежина выше тебе почива. Майсторима, кои су га зидали, пало ѥ на умъ, те су изъ развалина Солинскихъ преносили стубове и изрезано каменѣ, и у звоникъ споля за украшеніе узиѣивали, а съ тимъ су, вальда и нехотице, то добро учинили, да су се многе стародревне редкости, коѥ бы се другоячіѥ разпале и сатрле, сачувале. На звоникъ се врло тежко и са страхомъ узпети може, но съ нѣгова се врха заиста прекрасный надалеко изгледъ на све стране ужива. Нѣга ѥ Елисавета мати краля маѣарскогъ Лудвика 1360 на своѥ собствене трошкове довршила, а започела га ѥ Марія жена Карла хромога са своимъ новцыма зидати.

Сплѣтъ има найлѣпше положеніѥ одъ свію другихъ далматинскихъ градова. Шетнѣ отворене су на све стране; путъ Блата (Палуда), путъ Буканя и Солина заиста ѥ увеселително проходати се. Маслине, коѥ се и зими зелене, чисто те развеселе; а странацъ изъ студеныхъ предѣла сѣѣа се, да се овдѣ подъ блажіомъ климомъ налази. Земля око Сплѣта превећъ ѥ плодна.

Премда су стари знали, да ѥ Діоклеціанъ умрѣо и укопанъ быо у своимъ двору, али нико ніѥ умѣо

управо казати, гдѣ му є гробъ? Године пакъ 1550 или около тога времена обали се кула, коя се данасъ Паолини зове, одъ стране источне, и у ономъ предебеломъ зиду отвори се гробница, коя є надгробномъ плочомъ покривена была, и на плочи ништа друго него само име: Діоклеціянъ изрезано читало се. У сва четири края гробнице нашао се по єданъ жижакъ одъ землѣ, а на срѣди судъ земляный (urna) съ пепеломъ, и на нѣму теменяча кость одъ главе човѣчіє, на коіой съ єдне стране быо є начинѣнъ врло лѣпо и прекрасно ликъ єднога човѣка до прсію у оклопу, съ великимъ шлемомъ на глави, и съ дугомъ брадомъ. Овай ликъ кадъ се сравніо съ Діоклеціяновымъ образомъ, врло є много єданъ на другій наличіо, само што Діоклеціянъ, докъ є царовао, ніє носіо браду, него кадъ се одрекао престола, и кадъ є у свой дворъ, у данашныій Сплѣтъ дошао, онда є браду пустіо. Овако пише Томко Мрнявићъ епископъ Босанскій у своіой книжицы о породицы Валеріи.

Сплѣтъ има єдно лѣпо пристаниште, готово округло; дно му є чисто, и зато манѣ барке могу до самога края приступити. Што се тиче историчкихъ и политичкихъ промѣна, овай градъ, као и сви други далматински градови, кланяо се многимъ господарима. До деветогъ столѣтія заповѣдали су съ ньимъ грчки цареви; затымъ обладаю, али за мало врѣме, Франки. Четрдесеть година ніє припознавао ни чію владу, но управляо є самъ собомъ. У почетку єданайстогъ вѣка Коломанъ краль Унгарскій преотме га одъ Венеціяна заєдно съ градомъ Задромъ; Дуждъ Орделафъ поврати ихъ; но Стефанъ Мађарскій 1123 и опетъ ихъ обадва покори. Године 1168

Емануилъ Грчкій припои сву Далмацію, слѣдователно и ове градове, своmъ царству; Бела III. 1180 изтисне изъ ньихъ Грке и постане господаръ одъ Далмаціе. Венеціяни и Мађари титрали су се съ Далмаціомъ башъ као дѣца съ ябукомъ. Године 1390 предаду се Сплѣћани кралю Босанскомъ; Хрвое Бошнякъ, одъ кога у Србскимъ Споменицыма и єдна диплома подъ числомъ 88 стр. 119 има, издана године 1401 у Звечаи, у коіой се онъ называ Дука Спалицки, то єсть Сплѣтскій, држао є Сплѣтъ, Брачъ, Лезину, Корчулу и Висъ као свое собствене спаилуке. Напослѣдку, кадъ є накострешеный лавъ Венеціянске републике одячао, и осиліо се, преда се сва Далмаціа 1420 у нѣгове шапе, подъ коима є непрестано стояла до пропасти исте републике, то єсть до године 1797.

Сплѣтъ є у Далмаціи првый трговачкій градъ; крозъ нѣга многа трговачка роба пролази, као изъ Турске: восакъ, коже, медъ, смола, стока, а особыто говеда, вуна, жито; а опетъ у Турску уноси се шећеръ, кафа, улѣ, ракія, памукъ, лимунови, поморанче и проч. У нѣму се строє многе коже, и конопари преду конопе, кои се по провинціи доста разносе и продаю.

17.

Несталность срѣће

(одъ Ив. Гундулића).

Никад' срѣћа дуго врѣме
На єдномъ мѣсту неостане,
Некрѣпка се каже свиме,
Съ кимъ замркне, неосване.

1.

Триглавъ

(одъ Косте).

Триглавъ, ова къ небу тежећа анта славенскогъ, нѣмачкогъ и италіянскогъ єзыка, кои уєдно и водотоке ядранскогъ и црногъ мора дѣли, єсть точка єдна одъ найзнаменитіихъ у Крайнской, ако за ништа друго, а оно изгледа ради, кои са себе отвора, и коме можда у цѣлой аустрійской царевини пара нема.

До по пута може се човѣкъ на Триглавъ безъ сваке опасности пеняти; текъ кадъ се дође до источногъ бока малога Триглава, онда се мораю очи болѣ отворити. Воћа, кои напредъ иде, оставля штапъ, и одлази ћутећи далѣ. Други сви раде, што одъ нѣга виде. Съ почетка є жао свакомъ разставити се одъ тога пріятеля, кои му є дотлѣ добро послужіо. Али непроће много времена, а то свакій види, да му више небы помагао, него бы му само сметао. Одъ туда па до врха малогъ Триглава, до кога се читавъ єданъ сатъ иде, могу се сва мѣста на прсте изброяти, на коима човѣкъ узправлѣнъ ходити може, а вальда нема ни єдногъ, гдѣ му обѣ и ноге и руке нетрѣбаю.

Таки, како се штапови поостављю, починѣ се узъ єданъ скоро правъ одсѣкъ пужати, и то све као по нѣкаквомъ узкомъ олуку, гдѣ човѣкъ особито на умъ узети мора, да се каквогъ камена нетакне, кои слабо стои, єръ бы се овай одваліо, па управо на главе одъ страга долазећихъ другова скотрляо.

Садъ се окрене путъ на сѣверозападъ, и у тай паръ виси путникъ о стрмомъ непогодама пролоканомъ стѣню управо изнадъ єдне грдне бездне, у кою се окрунѣно пужанѣмъ каменѣ котрля. Єдва се ово мѣсто прекужило, кадъ ал' ето долази друго, нимало пріятніє. Ту се мора путникъ узправити, узъ стѣнѣ прилюбити, ногама се о исто одупирати, а рукама заквачати, и тако къ югозападу отискивати се, а подъ ногама зія провалія као аждая. Ето тако се то, садъ съ више, садъ съ мало манѣ опасности, садъ висећи надъ зіяюћомъ проваліомъ, садъ тикомъ исте провлачећи се, путує, докъ се на врхъ малогъ Триглава недође, али се ту мора човѣкъ добро упети, и ни за єданъ тренутакъ несмѣ му се крвь угрѣяти.

Овай комадъ пута управо є опасанъ, и ова опасность за дуго трає, и стои у самой ствари, а не у мыслима и у живцыма путника. Кои путникъ увѣкъ при себи остане, тай є може умалити, али сасвимъ уклонити неда се. Опасность та стои у томе, што се мора путникъ изнадъ провалія о слабо утврѣеномъ каменю да обѣси, и што се мора узъ стрме стѣне да пужа, кое се у кутовима одъ шестедесеть до седамдесеть ступньій дижу, а то знамо, да оно, што се на осамдесеть ступньи одъ свое положне линіе подиже, сасвимъ управо стои. Свако мѣсто, на кое стати, свакій вршакъ, за кои се ухватити мысли, мора путникъ найпре добро ногама и рукама изпытати, да л' га могу одржати, кадъ се на ньихъ наслони. Често быва, да се каменъ подъ рукомъ, докъ га ова куша, одвали; изпрва се човѣкъ увѣкъ тргне и уплаши, кадъ му се то догоди, али се наскоро привикне, па онда пушта мирно ту невѣру,

нека се котрля у провалію, а обзире се за другимъ, кои ће га вѣрніе послужити.

Одавдѣ до на врхъ Триглава повлачи се узанъ сѣчацъ, кои на єдномъ мѣсту крозъ двадесеть хватій само нѣколико палаца у ширини има, а съ десна и съ лѣва дужь нѣга зіяю ужасни бездани одсѣцы. На површности овога сѣчца стои непогодама пролокано, крунеће се каменѣ. Съ нѣга пада кадкадъ погледъ у ужасну дубльину, на прадревна поля одъ снѣга, и на слабо свѣтлуцаюћій ледникъ на сѣверномъ одсѣку. Али се прелазакъ преко овога сѣчца и опетъ опаснымъ нечини: ко може управо ићи, тай иде прѣко нѣга управо, а ко неможе, или несмѣ, а онъ га прелази яшећи и пузећи.

Найпослѣ дођемо на оно мѣсто, кое по правди найгоримъ зову. Онай сѣчацъ уздиже се у єданпутъ као танакъ, скоро правправцатъ, около два хвата высокъ зидъ, и то не у ономъ правцу, у комъ се прѣђе пружао, него надносећи се на страну надъ сѣверну провалію, изъ кое се ледъ ледника плаветникасто свѣтлуца. На овай зидъ мора се све ногама и рукама заквачаюћи се пењати, и ко се узъ нѣга пужа, тай управо надъ ужасномъ дубльиномъ виси.

Описивати изгледъ кои се ту отвори, была бы суетна мука. Одтуда допире око одъ османскихъ планина па чакъ до Апенина! И найсмѣлія фантазія покланя се ту дѣйствителности! Ту човѣкъ заборави на сву муку, кою є дотлѣ имао, и на савъ трудъ, кои ће у повратку имати, тако є то неописана пріятность.

Триглавъ, единый ледникъ у Крайнзкой, кодъ кога се карнійски и юлійски алпи дѣле, чини найвы-

шу главицу у южной кречной паралели средоточне свржи, коя се на югу са Монте-розомъ између Комскогъ єзера и Огльске долине починѣ, крозъ Тиролску пружа, кодъ Триглава разкрачуе, па краке єдне на истокъ у Хрватску, Влашку и Ердель, а друге на югъ у Илирію, Босну, Сербію и Македонію пушта. Триглавъ є по Хакету и Хасселу 10194, а по найновіємъ и найточніємъ мѣреню 9036 стопа высокъ. На све стране невиди се друго, него сухо голо каменѣ, шильцы, разбіено комаѣе, стрме зидине, развалине, неправилно разбачене долине; нигдѣ живота, нигдѣ травчице, нигдѣ изворчића, ништа ту нема подъ небомъ до сухога камена и голога снѣга, што ову мртву пустольину вѣчномъ озбильношћу прелѣва. На сѣверу види се ледникъ; овай є одозго изпровальиванъ, и нѣгове пукотине зіяю выше ужасныхъ, прѣко двѣ стотине хватій высокихъ стрмо одсѣченыхъ зидина; на югозападу показую се таке исте ужасне зидине, изъ коихъ подножя Соча истиче. На югу виде се равнымъ начиномъ дивлѣ зидине, а изъ дубльине подижу се врхови планина. На истоку оку скоро сакрывенъ стои онай сѣчацъ, коимъ се горѣ пенѣ, а съ обѣ стране тога леже ужасни понори.

На западъ повлачи се кречна горска свржь непрекидаюћи се све дотлѣ, докъ се као слабъ облачакъ неукаже, и представля се као каква грдобна, циновска, двѣ до четири географійске мылѣ у ширини имаюћа зидурина, пуна ужаса са своє дивлѣ раздеране массе, и са свога страховитогъ гологъ стѣня. Широки хрбти, иззубчени, изпровальивани, као да су сами нѣки развалѣни градови и куле, стрменити, одсѣчни, надъ проваліяма висећи,

изгледаюћи као да ће се свакій часъ срушити, пуни шилькастыхъ видова и дивльихъ пукотина, даю цѣломъ створу грозовитый изгледъ, и човѣкъ може себи изъ тыхъ видова какавъ хоће ликъ саставити, само не ликъ поредка.

Нѣке главе овыхъ гора дижу се скоро до высине Триглава, као: Матаіоръ, Манхардъ, Набойсъ, Пералба, Райзкофелъ, Пештандъ и т. д. али се текъ предъ овымъ понизно покланяю. Што се ове кречне массе далѣ у Тиролску повлаче, то се све већма, као што се чини, шире, па се найпослѣ на югозападу у полумѣсецъ савію, изъ кога се Ечске планине, кое између Виченце и Вероне леже, виде, како као у равнину избіяю. У дальини пакъ плаве се Апенини. Ове горе опасую на сѣверу Зилску и Савску долину. Каква се ту разлика указуе између голыхъ кречныхъ гора и тустогъ бильногъ живота дивне Италіе! Какво разкошно и предивно зеленило пресипа тамо равнину, крозъ кою се као сребрни кончићи повлаче рѣке, (између коихъ е найячій Таляменто) и коя е стотинама населѣныхъ мѣста, равно као цвѣтовима пресѣяна. Удине, Порденона, и Тревизо, виде се врло ясно; Млѣтцы се видити немогоше, премда се одтуда зацѣло мораю видити, почему се са Марковогъ торня Триглавъ види. На югоистоку указуе се прилично горовита Горица. Кречне горе, кое се одъ Триглава сниже повлаче, све су много ниже, и даю прѣко себе у долине гледати, и то чини, да изгледаю као таласи. Само на югоистоку уздиже се до высине снѣговитыхъ гора Бистричкій Снѣжникъ (Schneeberg); врло се добро види Наносъ кодъ

Превала, а тако исто и Учка (Montemaggiore) кодъ Ловране у Истріи, и Капела.

На дну овога изгледа, у предѣлу око Млѣтака, Пирана, Пуле и Рѣке види се море, кое се са свима заливима и ратима развія. Прѣко Љубляне види се Савска долина и предѣлъ око Загреба; одтуда на лѣво планине Речке; мало више на югу Хрватска, предѣлъ око Карловца, и између планина Клекъ; далѣ къ краю хоризонта планине турске Хрватске, Далмаціе и Босне, но ово се све већъ као у маглу губи.

Али найвелебніи є изгледъ одъ сѣвера на западъ. Овдѣ се око деветдесеть ступньій предъ окомъ разстиру, средоточный створъ гранитско гнайзскій, одъ Зебедула у Велтлину, до Хафнерека у Корушкой. Ту красота и величественость крутыхъ масса никада непрестае. Зубцы, рашлѣ, шильцы, рогови и сто друговрстныхъ видова дижу се изнадъ живе нарави у чистіе зраке, и засѣцаю своимъ снѣжно бѣлымъ стубовима и стубцыма у неизречно плаветнило неба. Изъ осамь колоссалныхъ массивныхъ створова неизмѣрногъ леда подижу се едно тридесеть гранитскихъ врхова найвышега реда, у коима Хафнерекъ, Глокнеръ, великій Венедигеръ, Ортелесъ, Зебедулъ.

19.

Човѣкъ

(одъ Пет. Петровића Нѣгуша).

Съ точке сваке погледай човѣка,
Како хоћешъ судит' о човѣку.

Тайна чойку човѣкъ е найвыша!
Тварь е творца човѣкъ изабрана! —
Ако изтокъ сунце свѣтло рађа,
Ако быће ври у луче сяйне,
Ако земля привиђенѣ ніе;
Душа людска есте безсамртна;
Мы смо искра у смртну прашину,
Мы смо луча тамомъ обузета!

20.

Лѣпота полярне зиме

(изъ значайныхъ образа одъ Грубе).

Было е око срѣде Новембра. Врѣме е было пріятно, и имало е ону тишину, кою, едно на друго, цѣла зима задржава. Истина да насъ е было сунце оставило, али како да ми га буде жао, кадъ само на красоту позорія погледамъ, кое башъ съ тога добыясмо, што намъ нестаде сунца. Чинило се, да се сунце само за то подъ хоризонтъ сакрило, да даде свима стварима спокойность и торжественость, и магійску свѣтлость, разкошнымъ жеравичнымъ блескомъ, кои е, само невиђено, прѣко цѣлога неба пресипало.

Као у природи, тако и у моме духу смири се све и утиша; сунце быяше све страсти са собомъ понело. И найслабіи звуцы могли су се изъ приличне дальине чути; я самъ на прѣко лежећемъ брѣгу Флугленеза све чуо, а лѣти са истога до мене ни еданъ гласакъ допирао ніе. Небо безъ сунца тако е чудно на мене дѣйствовало, да самъ ходећи по лову землю подъ собомъ сасвимъ заборавляо, и све само

горѣ на небо гледао. Даню є быо све єднако као ясанъ сутонь, и могли смо ручавати безъ свѣће; али ако смо хтѣли читати и писати, то смо морали свѣћу упалити.

А како є дошло вече, онда су се таки починяле играюће свѣће хилядама тайне пуно по воздуху играти, као да ихъ є промысао шиляо, да своимъ благимъ и лѣпымъ зрацыма часове мрака развеселе. Кадкадъ чини сѣверна свѣтлость попрѣко прѣко неба сяянъ полобручъ одъ блѣдогъ, преливаюћегъ се пламена кои се са непостижномъ брзиномъ у зміевиднымъ линіяма миче. Па є онда наєдаредъ нестане, и ноћь опетъ све своимъ црнымъ крыломъ умотава. Али таки затымъ, на онай начинъ, коимъ се звѣзда каква роди, преспе се у єданъ махъ цѣо неизмѣрный просторъ етира огнѣмъ, кои сасвимъ другій видъ узима, и небо слабомъ сребровидномъ свѣтлошћу прелѣва, коя као валови, или болѣ као облацы вѣтромъ тѣрани, по небу плови. Кои путъ излете узацке пламенне пруге са непостижномъ брзиномъ, превале за мало минута преко цѣлога полобруча небесногъ, и изчезаваю подъ южнымъ хоризонтомъ. Кадкадъ се опази наєдаредъ изнадъ темена широка пламенна масса, коя се као красанъ зрачастъ вѣнацъ къ земльи спушта, па є онда за тилый часъ нестане.

Сѣверна свѣтлость показуе се найчешће при тихомъ времену; али є никада нисамь видіо живлю, него кадъ є свѣжій югоизточный вѣтрићъ пиркао, кои є истина сѣверной свѣтлости са найвећомъ брзиномъ одъ противне стране долазећой на супротъ духао, али іой у нѣномъ ходу нимало ніе сметао. Увѣкъ самь опазіо, да є ова свѣтлость одъ сѣве-

ровапада излазила, а на югоизтоку губила се. У почетку се обычно показиваше слаби неправилни свѣтли зрацы, кои су се изза гора у высину дизали, и сила су наликъ на одблескъ дальне какве ватре были. Али нису задуго на хоризонту остаяли, него су се до зенита (надтеменне точке) подизали, и тако разне видове узимали, тако различно мицали, да се перомъ како валя изразити неда.

Сѣверна свѣтлость ніе се само при ведромъ небу показивала; єръ кадкадъ самь є опазіо и онда, кадъ є одчасти облачно было. Єданъ путъ се укаже тамножутъ пламенъ, кои се чиніо, као да изза єдногъ црногъ облака долази, и крозъ єданъ два ли минута заустави се, као да бы одъ веће какве свѣтлости одблескъ быо. Кадъ я на то у зенитъ погледимъ, али тамо нађемъ малу єдну слабу свѣтлу точкицу, тако да се єдва виђаше, а у єданъ часъ за тымъ буде цѣло небо освѣтлѣно, исто тако, као да є сунце изза каквогъ густогъ облака у єдаредъ изишло. Сутра данъ было є врѣме суморно, и показивало є на снѣгъ. Съ краємъ Новембра буде зима жешћа, небо ясніе, и одъ сѣверне зоре (aurora borealis) долазећа свѣтлость тако яка, да самь спрама нѣ могао крупну штампу читати и иглу наћи, ако самь є случайно изгубіо.

Тежко є казати правый узрокъ оногъ появлѣня, кое сѣверномъ свѣтлошћу зовемо. То, што є она при чистомъ и хладномъ времену найсяйнія, доводи насъ истина на мысао, кою рекао бы ньихъ найвише и држе, да се ова свѣтлость оснива на електрицитету. Сасвимъ особита и чудна мысао разпростртa є по цѣломъ Финнландскотъ народу. Ови држе, да сѣверна свѣтлость долази одъ неизброй-

ныхъ гомила харинга у поларномъ мору. Ове, кадъ ихъ велике рибе поюре, окрену брзо на другу страну. И тымъ гибанѣмъ харинга и воде раѣа се (фосфорска) свѣтлость, коя само на небу одсіява.

Лапландцы, кои су яко суевѣрни, мысле, да су то душе ньиныхъ упокоеныхъ сродника, кое ту играю; и будуѣи, да сѣверна свѣтлость све еднако видъ мѣня, то ѣешъ ихъ чешѣе чути, како вичу: ено мога отца! ено мое матере! и т. д. како имъ се кадъ по ньиховой памети учини, да віюгаюѣа свѣтлость на овога или онога наличи. У другимъ згодама учини имъ се, да ту виде ѣавола са своимъ, частный ихъ потрѣо, родомъ, злымъ дусима. За чудо е, да тако мысле и американски Индіянцы. Ови виде у валовима свѣтлости свое умерше пріятелѣ; па кадъ се сѣверна свѣтлость особито сія, у кое се доба у бои, виду, и мѣсту найвеѣма мѣня, онда они кажу: Наши су умерши пріятельи здраво весели!

Осимь сяйне свѣтлости, кою сѣверна свѣтлость дае, чини она обытательима и другу користь, дочимъ имъ показуе, хоѣе ли быти вѣтра, и какво ѣе быти врѣме. Є ли сѣверна свѣтлость на равно прѣко неба разпростртa, а ніе се дуго на хоризонту указивала, е ли іой боя блѣда, и миче ли се споро, то ѣе, ако е врѣме лѣпо, тако и далѣ остати: види ли се сѣверна свѣтлость низко у сѣвернымъ предѣлима неба, узме ли какавъ опредѣлѣный видъ, носи ли се здраво брзо прѣко неба, или, чини ли узацку рѣку, или превлачи ли се у виду полобруча прѣко неба, то се има ружномъ, бурномъ времену надати. То исто быва ако се бое сѣверне свѣтлости яко мѣняю. Ако се на южный, и южноизточный небесный предѣлъ ограничи, то се надаю обытатели сухоземномъ вѣтру, то е. таковомъ, кои прѣко южне сухе землѣ душе.

Садъ смо морали у єданъ сатъ по полдне, кадъ смо обѣдовали, свѣћу запалити, а ако смо хтѣли писати и рисовати, то смо морали цѣо данъ свѣћу горѣти. Но ипакъ спрама сумрака, кои є одприлике по сатъ и полъ траяо, могли смо предъ кућомъ на полю штампано штогодь читати. За ловъ, весланѣ, и друго тѣлесно заниманѣ было є довольно видно. Снѣгъ на горама био є садъ тврдъ тако, да се по нѣму прѣко найдубльихъ провалія ићи могло, а ніє се было бояти, да ће се подъ ногама провалити. Садъ наумимо и мы изъ Хаммерфеста одлазити, и будући да є врѣме было угодно, то одредимо, да наша мала каравана на саоницама ноћу путує.

Вече се приближи са необычномъ сяйношћу; небо є было звѣздама осуто, и блистало се двапутъ већма него иначе. Студенъ є была оштра; кудъ си годь погледао, на небо или на землю, свуда се то блистало и сяило.

Неда се описати, како су се неизбройна небесна тѣлеса живо блистала. Одъ боє поморанџине па до оне гореће отворено црвене измѣньивале су се боє у своіой свѣтлости, и свакій є зракъ крозъ чистый етиръ до у око допирао. Сѣверна свѣтлость почне надъ нама и око насъ играти. Найпре плюсне блѣдъ пламенъ изъ надтеменске точке, па онда полете трептећій огнѣви брзо дужь неба, и узлюлькаю плавый воздушный океанъ, а међу тымъ є ноћна планета высоко у небокругу своимъ путемъ текла, и благо и чисто тужно на насъ долѣ гледала. Свака граница, свакій изданакъ свѣтлуцао се; и то блистанѣ хиляду и хиляду кристала опоминяло є на гатке вилинскихъ земаля, — еле и брезови были су стромови лѣпшега свѣта. Мы смо путовали крозъ

шуму, гдѣ є природа своя магійска чудеса разкрылила, да намъ часове ноћи прекрати. У нашимъ чудновитымъ бундама, инѣмъ и мразомъ пресути, у ћутаню оштро возећи се на нашимъ рашлясторогатымъ снѣжнымъ коньима, изгледали смо мы не као люди, него као чета подземныхъ створеня, коя су крозъ ту пустольину хитила, да на поноћный пиръ приспу, и са лапонскимъ вѣштицама проиграю.

21.

Цѣловацъ

(одъ Кар. В. Запа.)

Єдна пространія равница у Корушкой простире се надъ рѣкомъ Гланомъ, а та є у истый махъ єзгро цѣле землѣ. Ту су се нѣгда налазила римска мѣста, **Virunum** и **Flavium Solvense**, доцнi є старый главный корушкій градъ **Kärnthburg** или **Karnburg**; данасъ пакъ ту стои нѣгдашнѣ сѣдиште корушкихъ војвода св. Витъ, а мало више на югу налазимо опетъ ту данашньій главный градъ Корушке, Цѣловацъ, нѣмачки **Klagenfurth** (управо **Glanfurth** одъ имена рѣке **Glan**).

За врѣме војвода изъ дома Шпонхаймскогъ, кои су вѣрни подложницы были царевима изъ дома Хохенштауфенъ, кадъ є градъ св. Витъ было војводскомъ столицомъ, было є Цѣловацъ іошть мала варошица са ловачкимъ замкомъ војводскимъ. Топрвь г. 1220 удѣли му градско право и опаше га зидомъ зетъ чешкогъ краля Премысла Отокара I., војвода Бернардъ. Кадъ су у Корушкой грофови Горички

и грофови Тиролски владали, онда су га г. 1307, башъ у оно доба, кадъ се войвода Хайнрихъ корушкій у чешкомъ кралѣвству утврдити трудіо, добыли сдружени Аустріянцы и Солиграђани. Старый главный градъ св. Витъ пропадне г. 1518, кадъ се селяни узбуне и подигну противъ земальскихъ станова: ови замоле цара Максимиліяна I. и добыю одъ нѣга на даръ градъ Цѣловацъ, и онда га начине главнымъ градомъ, давши му садашньій изгледъ. У войнама противъ Француза буде Цѣловацъ одъ самыхъ Француза двапутъ, г. 1797 и 1809 утврђенъ, но кадгодъ су ови натрагъ одлазили, свагда су своє сграде рушили и кварили. Развалине су употребљавали грађани при зиданю кућа, и мѣсто се доста разшири, али у правилности у предградіяма ништа недобыє. Г. 1804 престане Цѣловацъ быти столицомъ особитогъ управительства, и буде као вечъ пре тога єдаредъ подъ царомъ Јосифомъ II. са цѣломъ земльомъ управительству штаєрскомъ подчинѣнъ; послѣ войне одъ г. 1809, кадъ горня Корушка къ Француской кралѣвини иллирской приключена буде, остане дольна Корушка и Цѣловацъ са Штаєрскомъ скопчана, и топрвь г. 1815 буде цѣла Корушка къ новомъ аустрійскомъ кралѣвству Илиріи приспоена, и Люблянскомъ управительству подложена.

Цѣо обзоръ мѣста ограниченъ є высокимъ горама. На южной страни дижу се кречни Алпи каринички, на сѣверу потежу се крацы гора Норичкихъ првогорскога створа. Єзеро Оточко (Wörther See), само на нѣколико сатій одъ Цѣловца удалѣно, и са ньимъ каналомъ скопчано, прибавля цѣ-

лой околини дражесть найкраснієгъ предѣла Швайцарскогъ.

Одъ знаменитыхъ зданія одликуе се особито главна парохіялна црква, црква кнеза епископа и капитула Крчкогъ (Gurk), и войводскій градъ. Економійско дружство Цѣловачко, установлѣно г. 1764, найстаріе є у Аустріи.

22.

Хипподромъ у Цариграду

(одъ Јос. Хаммера)

Хипподромъ, Ат-мейданъ.

Ово є найславніе тржиште старогъ и новогъ Цариграда. Данасъ има само 250 корачаи у дужини, и 150 у ширини, али є у старо врѣме захваћао іоштъ єданъ комадъ простора, на комъ садъ мошеа цара Ахмета стои.

Царъ Северъ, освоивши опустошену варошь, начини ово тржиште не далеко одъ храма Хекате, и довршн дольню часть, коя є Діоскурима посвећена была зато, єръ су ту стояли цѣлни стубови (Metae) са яима Леде; єдну часть степена (Gradus) морао є оставити недовршену, єръ му гласъ дође, да се Галли спремаю на Римъ ударити, и зато є морао одлазити. Ови су степени были одъ бѣла мрамора, кое подъ великимъ Сулейманомъ Ибрахимъ-паша однесе, и за свою близу стоећу палату употрѣби, а стубови дольнѣ

галеріє, кое е іоштъ Гыллесъ одъ части стоеће, а одъ части лежеће видіо, буду употрѣблѣни у мошеи Сулеймаиіи. Одъ хипподромскихъ капія споминю се у византинской хисторіи мртвачка капія, на кою су мртваце износили, и Децымова кодъ скалина (Cochlea), кои одъ велике палате горѣ къ хипподрому воде. Кодъ овыхъ се капія више пута крвь проливала. Крозъ ону су бунтовницы у найвећемъ бѣснилу у градъ продрли, но многи су се мало часъ мирни премирни, као мртвацы, крозъ исту натрагъ вратили; кодъ капіе Децыма быо е Граціянъ Августъ изъ потае убіенъ одъ людій, кое му е маћуха на то наймила была; а подъ Юстиніяномъ великимъ у жестокомъ бунту Побѣде (Nika) ту е найлюће кланѣ было. Богови хранительи хипподрома быяху Херкулесъ (Ὁδηγητής), Меркуріе, Діоскури и Посідонъ Зеуксиппосъ, кои се и Конзо звао. Аполлоніе Тыянскій прославіо е многе одъ овыхъ штатуа кое на хипподрому кое на другимъ тржиштама стоеће. На нѣкима одъ ньихъ были су изрезани таинствени надписи, кои су се на будућу судбину града односили; на другима пакъ быяше назначено, одъ куда су донете. Читава шума одъ штатуа покрывала е хипподромъ; изъ Атине, Кызика, Кесарее, изъ Сарда, Севастіе, Саталіе, Халкиде, Антіохіе, Кипра, Крите, Рода, Иконіа и Никее поузимате су штатуе са храмова и тржишта и донешене су на хипподромъ, да му за накитъ служе. Измећу ньихъ се найвише одликовала штатуа Херкула Трихеспера. Овай е быо безъ лука, туля и дреноваче, и клечао е на лѣвомъ колѣну; у томъ положеню блиста се сада на небу као скупъ звѣзда

подъ именомъ Алцасси (Al-Gethi). Ову є штатуу правіо Лисимахъ, и была є тако горостасна, да є палацъ тако дебео быо, као човѣкъ у поясу, а листъ на ноги тако высокъ као найвећій човѣкъ. Латини, кадъ подъ Балдуиномъ и Дандоломъ Цариградъ освое, покваре и ову штатуу и многе друге, и полупаю ихъ на комаће, да изъ туча тога новце кую. Исто су тако покварили и друга найизреднія дѣла умѣтности, као Осла са гонцемъ своимъ, кои быяше пренешенъ изъ Акціа (послѣ Никополи), а тамо га є дао подигнути Августъ за споменъ познате побѣде надъ Антоніемъ. Єдну ноћь устане Августъ, и пође да развиди, како Антонієва войска лежи. Срѣтне га на путу човѣкъ са осломъ, кои се башъ у нѣговъ станъ упутіо быяше. На пытанѣ: како се зове и куда иде? одговори истый човѣкъ; „я се зовемъ Никонъ (побѣђујућій), мой осалъ зове се Никандеръ (побѣдный човѣкъ), и идемъ къ войски Цесаровой.“ Поредъ ове штатуе стояле су друге, као: курячица, коя є Ромула и Рема доила, Нилскій конь са люснатымъ репомъ, слонъ машући рыломъ, човѣкъ у борби са лавомъ, антіохійска хієна, дивльій іоштъ необузданый конь, летећа сфинга, и двѣ наказни Скилла и Харивда, обѣ у виду жена, одъ коихъ єдна рађаше звѣрадь, а друга ждераше люде. Свію очи привлачіо є силно на себе єданъ орао, кои є съ разширенымъ крилыма на стубу у пола стояо у пола летіо и са зміомъ се боріо, кою ноктима држаше. Овога є Аполлоніе Тыянскій као талисманъ (амайлію) поставіо, да се варошь змія опрости.

На увіенымъ стубовима на мѣсту званомъ Не о-

леа стояла су кола са четирь коня, старія одъ оныхъ, коя є Теодосіе изъ Хіа овамо пренео, и коя су сада у Млѣтцима. У колима є сѣдила жена, коя на руцы ликъ побѣде или срѣће, Викторію или Фортуну држаше. На данъ постанка града мећали су ову штатуу на кола и доносили су є предъ цара. Поредъ нѣ стояле су штатуе Адама и Еве, Изобилія и Гладі. Чудо тучоливне умѣтности послѣ Лизимаховогъ Херкула найвеће была є штатуа Єлене съ летећомъ косомъ, отвореномъ устнама, и свимъ милинама, коє іой поясъ Афродитинъ даваше. До нѣ є стояла друга женска штатуа са натрагъ свезаномъ косомъ; и коняникъ, коега конь трубу чує, па се сасвимъ за битку наромежіо. Кодъ цѣлныхъ стубова быле су штатуе славныхъ управителя кола. Далѣ стояше штатуа две међу собомъ бореће се наказни, одъ коихъ су едну држали за крокодила и Нилскогъ вола, а другу за василиска и отровну змію. На Фияли, т. є. на водохранилишту хипподромскомъ стояла є штатуа Верине, супруге Леона великогъ, и аттичке Ирине (у врѣме Карла великогъ); а на шеталишту са обадвѣ стране хипподрома быле су штатуе (коє пѣшачке коє коняничке) царева Діоклитіяна, Валентиніяна, Юстиніяна, Граціяна, Теодосія, и другихъ.

На едной су страни стояли олтари Діа, Сатурна и Марта, а на другой Венере, Мѣсеца и Меркурія. Срѣда се звала Еврипосъ, башъ као што се зваше данашныій островъ Негропонте, а то зато, што тамо узано море прѣко дана седамь пута приплива и одплива, а овдѣ онай, кои седамъ пута горѣ обтрчи, седамъ штадія или едну

мылю пређе. Еврипосъ є имао у дужини толико, колико тржиште у ширини, т. е. єданъ штадіюмъ; цѣло пакъ тржиште у дужини своіой имало є четири штадія. Знакъ да се коньи пусте давао є царъ съ убрусомъ. Надъ Преградомъ (Cancelli), за коіомъ су коньи стояли, дизала се кула хипподромска, са кое є подъ Мануиломъ Комниномъ єданъ Арапъ летити хтѣо, али падне и убіе се. На овой кули стояла су она четирь славна златна коня, кои су изъ Атине у Хіосъ, а подъ Теодосіемъ млађимъ у Цариградъ донешени, а одавдѣ пакъ послѣ у Млѣтке, изъ Млѣтака у Паризъ, па онда опетъ натрагъ у Млѣтке однешени, и ту надъ улазкомъ у цркву св. Марка поставлѣни.

Мраморски степени (δῆμος), на коима є народъ сѣдіо, кадъ є игре гледао, звали су се по партаяма трчалишта; а осимь овыхъ степена имала є свака партая іоштъ свое одае одъ стубова. Съ десне стране царскогъ престола, кои є наспрамъ коньске прегради на южномъ краю хипподрома стояо, была є одая (Stoa) плаветне, съ лѣве стране пакъ зелене партае: она є была Венери, ова Нептуну посвећена. Црвена партая є была є управо зеленой подчинѣна, а бѣла опетъ плаветной. Зелени су стояли подъ обраномъ Афродите и Ареа, а Плаветни подъ окрылѣмъ Посидона и Діа, владателя воздуха и воде. Ове партае, зелена и плавестна, раздирале су старый Римъ, и съ тога захвалює Марко Ауреліе своме воспитателю, што ніе у играма на трчалишту никада ни зелене ни плаветне за свою партаю узимао. Ове партае прећу подъ Северомъ изъ Рима у Византію, и напуне византинску исторію приповѣстима о своимъ изступленіяма, бун-

тима и бѣснилу, коима су више пута престолъ задрмавале.

Год. 406 подъ царемъ Аркадіемъ потуку се партае и запале капіе хипподрома; а год. 498 подъ царемъ Анастасіемъ изгоре хипподромъ савъ са свима околнымъ зданіяма чакъ до тржишта Константинова. Усрѣди истога вѣка была є зелена партая царске милости крозъ двѣ године сасвимъ лишена, а плаветни постану сбогъ милости, кою су уживали, тако бѣсни, да су у почетку Юстиніянове владе по свима градовима одъ Антіохіе до Цариграда све коекаква невалялства проводили. Сбогъ ове любови къ плаветныма мало да ніе Юстиніянъ у петой години своє владе престолъ изгубіо (г. 532). Зелени извичу Хыпатія за цара, и овай заузме оне скалине, кои су къ сѣдишту царевомъ водили. Кадъ Велизаріе са тѣлесномъ стражомъ ту дође, нехтѣну му отворити. Овай помысли вечъ, да є све изгублѣно, но царъ му заповѣди да са другогъ края хипподрома (са сѣверногъ, гдѣ су коньи стояли), одъ велике гвоздене палатске капіе (Chalke) у хипподромъ пробіе. Крозъ дымеће се развалине, не безъ опасности, продрѣ Велизаріе до одае плаветныхъ, кои су као милость уживаюћа партая са десне стране сѣдили. Бунтовницы се на то крозъ мртвачку капію натрагъ повуку, а Юстиніянъ у то тренуће найвеће опасности заповѣди, да се игре започну. При свѣлости гореће половине вароши почну се игре; црква Софія, купатила Зеуксиппова, велике одае до Константинова тржишта свѣтлиле су имъ као буктинѣ. Царъ Юстиніянъ Ринотмитъ (т. є. отсѣченогъ носа) быо є исто тако пла-

ветныма наклонѣнъ, као и Юстиніянъ великій. Год. 694 даде за њихъ нове степене зидати.

Хипподромъ є бывао увѣкъ и позориштемъ тріюмфа, и другихъ државныхъ светковина, н. пр. крунисаня царева. Велизарје, кои є као што мало часъ рекосмо, у великой буни Нике (побѣде) одъ ввоздене капіе палатске пробіо и борећи се до престола царевогъ на другомъ, южномъ краю тржишта дошао, и тако цара спасао, прошао є послѣ много година тымъ истымъ тржиштемъ као тріюмфаторъ надъ Вандалима, и туда су онда предъ њимъ ношени златни судови изъ Єрусалимскогъ храма, кое Веспазіянъ у Римъ донео, Гензерихъ изъ Рима однео, а Велизарје одъ Гелимера опетъ наново отео бяше. На хипподрому крунише Лео IV., супругъ Ирине, свога сына о ускрсу 776 године. Али и другачіихъ позорія бывало є на хипподрому. Ту су истина извикане цареве на штитовихъ у высину дизали, али сиромахъ Андроникъ морао є на єдной мрцыни одъ камиле са одсѣченымъ рукама у стиду и срамоти прѣко хипподрома прећи, па га онда ту кодъ два гвоздена стуба, гдѣ су штатуе бореће се курячице и хіене стояле, обѣсе. Монахъ Анастасіе, кои є свою мысао противъ цара браніо, буде на хипподрому спалѣнъ.

И подъ османскимъ царевима остане Ат-мејданъ првымъ тржиштемъ у граду, на комъ су се све државне светковине држале. Истина, да се одъ старогъ хипподрома крозъ єдну мошеу (Ахмета I.) а и болницу (Имаретъ) сила и у дужини и у ширини изгубило, али є ипакъ доста остало и простора и останака монумента, те се види, каква є ту слава нѣкада морала быти. Кадъ царъ о байра-

му съ парадомъ у мошеу Султанахметову иде, прелази прѣко Ат-мейдана; одъ туда се крећу съ парадомъ аџійске караване, кадъ у Мекку полазе; ту се скупляю сви великаши дворски и државни, кадъ имаду ићи у мошеу Ахметову, да прославе данъ роћеня пророкова. Ту су одпреће обрезиваня крозъ више дана играма и частима светкована бивала; министри и великаши гостили су ту султана, а султанъ опетъ еснафе; за посланике странныхъ сила бывали су особити чадори разапети, и они билѣтама на то торжество позивани. Султанъ Муратъ III. позове цара Рудолфа II. прѣко єдногъ свога дворянина, кога у Бечъ као посланика пошлѣ, да му дође у госте кадъ буде обрезивао свога сына на хипподрому, а царъ Рудолфъ, кои є онда у великомъ тѣснацу быо, одговори му, да у опредѣлѣно врѣме неће пропустити учинити, што са нѣгове стране валяло буде да учини.

Одъ старыхъ споменника видіо є Гыллесъ іоштъ седамь стубова, кои су стояли правцемъ грбаче (Spina) или тако реченогъ Еврипа, т. є. срѣднѣ узвышености трчалишта, по коіой су трчали. Полукружна округлина ове узвышености предъ ложомъ или сѣдиштемъ царевымъ звала се Сфендо. Царица є сѣдила на другомъ мѣсту измећу четири низка стуба. Водохранилиште, (по свой прилицы посрѣди Еврипа) звало се Фіяла, а цыстерна на краю трчалишта, Студена (ψυχρη). Данасъ се види одъ споменника хипподромскихъ само: Сплетъ змія, за кои се говори, да є Делфскій триножникъ на себи носіо, али одъ три главе, кое бы морао имати, нема ни єдне; за тимъ се види стубацъ, кои є нѣкада бакромъ обплаћенъ быо, и на

комъ є надписъ стояо, да є Константинъ порфиородный четвероуголный стубацъ тако чудесно оправіо, да се могао као свѣтско чудо са Родосскимъ колосомъ сравнити; найпослѣ види се у срѣди између ова обадва обелискъ, кои є изъ Египта прѣко Атине овамо донешенъ и поставлѣнъ, но кои є послѣ приликомъ землѣтрѣса пао, дуго врѣмена на земльи стровалѣнъ лежао, и одъ Теодосія опетъ подигнутъ быо, као што се то изъ грчкогъ и латинскогъ надписа дознае.

Овай обелискъ стои башъ на срѣди Еврипа или Спине, и маньій є, него што є у почетку морао быти. На четири стране свое има представлѣно дѣланѣ владаюћихъ царева. На западной страни долазе цару или страни посланицы, или домашньи какви поклисари, и предаю му дарове. На южной страни сѣди царъ у суду, предъ ньимъ су парничари и ньихови заступницы, кои право своихъ клієнта бране. На сѣверной страни плаћа се войницыма, и виде се квестори како новце у кесама доносе. На источной страни изображена є дворска светковина, и виде се люди, како ромаику играю. Међу инштрументи познае се лидска дупла фрула, панова фрула одъ седамь пискова, нѣшто наликъ на хобоу или велику трску, и еданъ инштрументъ са жицама. Кодъ аудієнціе и суда у царской ложи има само по четири лица, а на она друга два образа има ихъ по више. Са подна є представлѣно само подизанѣ обелиска на хипподрому са витловима и другимъ оруђемъ, ово су све барелѣфи.

23.

Є в е

(Газела одъ А. Андрића).

Подъ владомъ своіомъ држи човѣкъ све;
Єстество нѣму пружа на даръ све.
Ал' што є твое, рецы, рецы земный? —
Ты с' роди, умрѣ: коме оста све?
У роду живи, живи вѣчно народъ,
За нѣга жертвуй све и све и све!
Текъ добра душа дѣла твори добра;
А добро име то є твое све!
И списатель нек' твори добра дѣла,
Кньижество диже, да имамо све;
Вы читательи штите што є добро,
И множ'те знанѣ, благо ваше све:
Крозъ знанѣ само, вели Андросъ, знамо
За оногъ, кои єсть у свему све.

24.

Црква Софія у Цариграду

(по Іос Хаммеру).

Црква Софіе, вѣчне мудрости, основана є подъ Константиномъ год. 325. оне исте, кадъ є саборъ Никейскій отворенъ, и кадъ є новымъ зидовима Цариграда и палатама темель положенъ. Али є была малена, и зато є сынъ Константиновъ послѣ тринаєстъ година повеѣа. Подъ Аркадіємъ год. 403. запалили су є привржениці св. Іована Златоустогъ,

кои су се побунили због нѣгова изгнаня, и тако изгоре. Теодосіе иззида є год. 415. на ново; но у буни зелене партае подъ Юстиніяномъ год. 532 изгоре и опетъ, и овай є царъ текъ онако велику и славну подигне, каква се послѣ по цѣломъ свѣту прославила.

Споменута буна была є у Јануарію, и већъ 23. Фебруарія буде темель положенъ. Седамь година траяло є зиданѣ и год. 538. буде довршена. Послѣ 20 година сруши се источна пола цркве и разбіе св. трапезу, ковчегъ и амвонъ, но Юстиніянъ є на ново и тврђу начини и на бадньій данъ год. 568. буде наново посвећена.

Зидали су ову цркву Антоніе Траллисскій, и Исидоръ Милетскій. Зидови и сводови зидани су изъ печене цыглѣ; но слава и разновидность мраморскихъ стубова неможе се изказати. Ту є было мрамора одъ сваке врсте, бѣла изъ Фригіе са ружичнымъ пругама, зелена изъ Лаконіе, плаветна изъ Либіе, келтскогъ црногъ са бѣлымъ краевима, восфорскогъ бѣлогъ са црнымъ краевима, было є тессалскогъ, молосскогъ, преконскогъ, египетскогъ гранита са звѣздицама, и было є саитскогъ порфира. Између овыхъ одликоваше се особито лѣпотомъ и вѣличиномъ оныхъ осамь порфирскихъ стубова, кое є Ауреліянъ изъ храма сунца у Баалбеку узео, осамь зеленыхъ изъ Діяниногъ храма у Ефесу, и други, кои су изъ Троаде, Кизика, Атине и са кикладскихъ острова донешени. Црква Софіе стояла є дакле на стубовима Изиде и Озириса, на стубовима храма Сунца и Мѣсеца изъ Хеліопола и

Ефеса, изъ храма Палладе изъ Атине, Фива изъ Дела, и старе Цыбеле изъ Кизика. Мѣсто ньиховыхъ ликова блистали су се на зидовима образи свете дѣве, апостола и евангелиста мозаичкимъ посломъ изъ фарбаногъ и позлаћеногъ стакла начинѣни, и ликъ крста са рѣчима: У овомъ ћешъ знаку побѣдити. У предходнику войника (*αὐλαῖον σρατιώτων*) быо є мозаикомъ изображенъ архистратигъ Михаилъ са голымъ мачемъ стражу чуваюћи, а светый крстъ стояо є на великомъ стубу, кои є конячичку штатуу Юстиніяна основателя цркве носіо. Овай крстъ спао є у землѣтрѣсу одъ год. 1371. Год. 987. сруши се опетъ єдна часть цркве, и буде оправлѣна. Султанъ Мохамедъ освоитель назида два подупирача на югоизтоку къ мору, и єдну мунару, Селимъ II. другу маню поредъ исте, а Муратъ III. оне две остале на противположеной сѣверноизточной страни. Сто зидарскихъ майстора оправляли су зиданѣ ове цркве, одъ коихъ є свакій по сто зидара подъ собомъ имао; петь хиляда одъ овыхъ радили су на десной, а петь на лѣвой страни, по ономъ плану, кои є єданъ анћео цару у сну показао. Другій путъ доће анћео къ дѣтету, кое є оруће чувало, и пошлѣ га по посленике, да доћу и у послу се пожуре; дѣте неузхтѣ таки отићи, и онда му се анћео закуне мудрошћу, т. є словомъ Божіимъ, да ће ту быти, докъ се дѣте неврати. Анћео є быо дошао у виду царскогъ евнуха, па кадъ дѣте послѣ ни у єдномъ царскомъ евнуху правога непозна, буде явно, да є то быо анћео, и да бы овай непрестано цркву чувао, царъ дѣте и непусти више, да се тамо врати, него га оправи на єданъ кикладскій островъ. Тре-

ћій путъ покаже се анђео, кадъ се црква до кубета подигне, а нестане новаца. Онъ одведе мазге царске у єданъ подрумъ, натовари на ньихъ 80 центій злата, и пошлѣ ихъ цару. Царъ самъ настояо є, да се што брже ради. У той прилики имао є свагда на себи просту одѣћу, око главе мараму, у руцы палицу. Кадъ се зидъ на два лакта выше темеля подигне, было є већъ 452 центе злата потрошено. Цыглѣ за сводъ кубета быле су на Роду одъ особито лаке нѣке землѣ печене, и тако су быле лаке, да ньихъ 12 єдва су толико претезале, колико єдна обычна цыгля за зиданѣ. На овыма цыгляма, кое су се бѣлиле као крета, стояле су ужлѣблѣне рѣчи: Богъ ю є сазидао, и неће се задрмати. Богъ ће іой помагати у зору. Кадъ се стане кубе зидати, онда се послѣ сваке дванаесте цыглѣ метну св. моћи, и свештеницы су пояли пѣсме и читали молитве, да зиданѣ буде дуговѣчно, и црква постои насвагда.

Плочу св. трапезе хтѣли су скупоцѣннію начинити, него само злато. Зато узмузлата, сребра, утученогъ бисера и драгогъ каменя, и све заедно стопе, па одъ тога плочу салію. Выше нѣ подизао се у виду куле ковчегъ, кои є на врху имао мало кубе, окружено златнымъ криновима, а између овыхъ подизао се крстъ одъ злата, 75 фунтій тежакъ, драгимъ каменѣмъ украшенъ. Око св. трапезе стояло є седамь столова за свештенике и престолъ патріярховъ, и были су сви одъ позлаћена сребра сковани. Предъ олтаромъ є стояо иконостасъ одъ дрвета, и быо є позлаћенымъ иконама и съ дванаесть златныхъ стубова украшенъ. Крозъ троє двери, на коима су завѣсе висиле, улазило се у ол-

таръ. Одъ олтара до пола цркве ишла є тако названа солеа, надъ другимъ подомъ мало узвышена, а на краю исте стояо є амвонъ, надъ коимъ є было златно небо са крстомъ одъ злата, кои є сто фунтій тежакъ, и карфунклима и крупнымъ бисеромъ изкићенъ быо. Другій єданъ чудотворанъ крстъ, одъ сребра па позлаћенъ, быо є исто оноликій, као онай, на комъ є Христосъ разпетъ, и стояо є у діаконику, т. є. мѣсту, у комъ су други свештени сасуди стояли. Други за 12 великихъ праздника опредѣлѣни сасуди, као: путири, дискоси, пехарићи и т. д. были су одъ сувога злата. Воздуха, т. є. путирскихъ марамица самыхъ было є четрдесеть и двѣ хиляде, и све су быле златомъ, бисеромъ и драгимъ каменѣмъ извезене. Великихъ евангелія было є 24 и свако є са своимъ оковомъ одъ злата важило двѣ центе. Гроздоподобныхъ кандила у олтару, кодъ амвона, у гинекокитону (женской галеріи) и партексу (предходнику) было є на шесть хиляда, и сва су была одъ самога сувога злата. Осимъ овыхъ было є іоштъ два велика златна носећа чирака, свакій по 111 фунтіи, и седамь златныхъ крстова, свакій по єдну центу тежакъ. Врата су была или одъ слонове кости, или одъ ћирибара, или одъ кедровогъ дрвета; главна врата была су одъ сребра па позлаћена, а троя одъ овыхъ была су изнутра обложена даскама одъ Ноевогъ ковчега. Обсѣкъ светогъ кладенца у цркви быо є онай са самаританскогъ студенца; а оне четири трубе, у коє су надъ ньимъ анѣели духали, быле су оне исте, на коихъ су гласъ Єрихонски зидови попадали. Юстиніянъ є спочетка имао намѣру цркву златнымъ плочама патосати; али се

послѣ тога оканіо, боећи се, да му кои одъ наслѣдника сбогъ тога дѣло изъ темеля непоквари. И тако буде црква многобойнымъ мраморомъ поноћена, и тако є изгледало, као да се море таласа, и као да се изъ четири кута цркве четири райске рѣке у четири предходника изливаю.

Предходникъ, по латински atrium, по грчки *αὐλή*, а по турски данасъ харемъ, имао є на срѣди водохранилиште (фіялу) одъ ясписа, (данасъ стои на томъ мѣсту чесма одъ мрамора), да улазећи најпре оперу ноге, па онда на светый подъ стану. Свештеницы су свою омиваоницу имали унутри у цркви на десно одъ гинекокитона, гдѣ у 12 школьки кишницу хватале, а 12 лавова, 12 пардова и 12 єлена (Damhirsche) исту изъ уста сипали. Одъ лавова буде ово мѣсто леонтаріонъ названо.

Седамь година и полъ траяло є спреманѣ нужднога матеріяла, а осамь и полъ зиданѣ само, и тако є цѣло за 16 година свршено. Кадъ већъ буде све готово и потрѣбнымъ стварма снабдѣвено, онда у очи Божића 538. године, извезе се царъ на четирь коня къ цркви, заколѣ 1000 волова, 1000 оваца, 600 єлена, 1000 свиня, 10.000 кокошію и пѣтлова, и подѣли за три сата 30.000 мѣрова жита сиротиньи. Патріярхъ Евтихіе уведе га у цркву, а онъ онда самъ до амвона одтрчи, разшири руке, и повыче: Хвала ти Боже, кои си ме сподобіо, да таково дѣло свршимъ. Соломоне, превазишао самь те! Послѣ тога даде царъ прѣко магистра Стратегія три центе злата народу подѣлити. Сутра данъ на Божићъ буде црква првый

путъ отворена, и службе и жертвоприношенія траяла су непрестано до Богоявленія.

По лѣ 20 година падне у великомъ землѣтрѣсу источна половина цркве, и раздроби св. трпезу и амвонъ. Зидари су говорили, да є томе узрокъ то, што су врло брзо и несмотрено скеле поскидане. Юстиніянъ цркву наново изъ оныхъ истыхъ Родоскихъ цыгаля иззида, али садъ є тако высоко неподигну, него за єданаесть лактова (рифи) нижомъ начине; па онда пусте на єдно осамь лактова высоко воду у цркву, и стану греде и дирекe скела у воду бацати, да се тако темель цркве одъ потрѣса заклони. Како црква тако и амвонъ и олтаръ нису другій овай путъ красоту и славу прву достизали; али светковина посвећеня ніе ни мало оной првой у слави уступала. Црква є и опетъ на бадньій данъ отворена была.

Црква Софія има видъ грчкогъ у четвороуглу ухваћеногъ крста, и гледи олтаромъ на истокъ. На источной страни стои го зидъ цркве, а на друге три стране четвороугалника назидана су преддворія, свако одъ четири угла. Мѣсто предходника на истоку заузима тржиште Серайско. У старо врѣме састояо се цѣо планъ изъ три четвороугалника у правой линіи одъ истока къ западу: срѣдньій є давао цркву, а два прѣдня преддворія. Доцніе дозидаю Турцы са сѣвера и запада нова преддворія, а источно преддвоpіе постане слободнымъ тржиштемъ. И тако цѣло изгледа сада као крстъ, комъ є источный кракъ одрублѣнъ. Онай четвороугалникъ, што на западу лежи, быо є у почетку право преддвоpіе цркве Софіе, и звао се авлія, оно пакъ преддвоpіе на истоку звало се проавлія.

Три стране одъ западногъ преддворія имаю сведене, кубетима покрывене ходнике на стубове, а на четвртой страни улази се у саму џамію. Таки десно до главныхъ врата стои стара звонара Софіе, но изгледа мала и низка спрама оне четиръ мунаре, коє су на четири угла цркве надзидане. Кодъ те звонаре тече вода изъ велике цыстерне, коя највећу часть простора цркве подземнымъ сводовима заузима. Гдѣ є стара фіяла стояла, ту є сада чесма. Источна часть преддворія чини првый предходникъ саме цркве, у кои изъ преддворія три капіе воде. Првый предходникъ цркве звао се нѣгда нартексъ и ту су стояли катехумени и покорницы докъ имъ се ніе допустило, да могу у цркву ући Овай є ходникъ просто зиданъ и има 10 врата: три на западъ у преддворіе, єдна на сѣверъ, єдна на югъ у мунаре, и петь на истокъ, крозъ коя се изъ првогъ ходника у другій улази. Овай другій ходникъ већма є украшенъ, и има 16 врата: оныхъ 5 у првый ходникъ, деветь наспрамъ овыхъ у цркву, и іоштъ двоя, єдна на югу а єдна на сѣверу, крозъ коя се улази у едну собу, а изъ те собе пенѣ се у гинекокитонъ, кои цркву са три стране обилази, и читаву ширину другогъ оногъ ходника заузима. Гинекокитонъ има 60 корачаи у ширини, и осамь улазака, на свакой страни по четири, одъ коихъ два на полѣ излазе, а два у цркву за свештенике и діаконе. Ова два имаю скалине, а она друга два споля немаю, него се по тихо узвышеномъ поду узлази и силази.

Кадъ се човѣкъ на гинекокитонъ попне и више изнутрашнѣгъ ходника стане, ондѣ, гдѣ се у срѣди троя црквена врата налазе, на єдаредъ увиди цѣлу дивну величину цркве. На срѣди стои вели-

ка шупльина, а на истоку и западу до нѣ друге двѣ полушупльине, а са обадвѣ стране наређана су узъ ню по три мала кубета, тако, да се цѣо постепено уздижућій се кровъ цркве изъ деветь кубета састои. Кубе надъ великомъ ономъ шупльиномъ стои найвыше; кубета надъ оне двѣ полушупльине стое мало ниже; а она три мала са стране іоштъ ниже. Велико кубе высоко е 180 стопа одъ, пода; дужина цркве изнутра, са сѣвера на югъ износи 143, ширина, са истока на западъ 269 стопа.

Сводъ велике шупльине стои на четири велика стубца; осимъ овыхъ стубаца има друга четири, два на истокъ, а два на западъ, кои са онымъ великима у полукругу поставлѣни, три полуокругла кубета на свакой страни носе. У она четирь простора измећу великихъ и маньихъ стубаца стое све по два порфирска стуба са подплатомъ и вѣнцемъ одъ бѣлогъ мрамора одъ найвеће лѣпоте. Ово су они стубови изъ сунчевогъ храма. На сѣверной и южной страни држе измећу великихъ стубаца на свакой страни по четири стуба одъ найлѣпшегъ зеленогъ гранита галерію женскогъ хора. Ове е преторъ Константинъ изъ Діяниногъ храма у Ефесу донео, и су већи и лѣпши одъ свію другихъ. — 24 стубова изъ египетскогъ гранита, кои галерію на обадвѣ стране подупиру, све су по четири у оныхъ шесть оддѣленія поређани, коя велики стубцы и узлазцы на галерію на сѣверной и южной страни цркве чине. На обыма стубовима стое стубови галеріе, коихъ у свему 60 имаде. И ови горньи стубови сви су кое одъ гранита, кое одъ многобойногъ мрамора, прекрасно углађени, но фантастичкимъ гредицама и вѣнцыма покривени, тако да нити су из-

међу себе еднаки, нити у кои одъ онихъ петь познатыхъ редова спадаю.

Одъ четири велика свода, кои се на она четири велика стубца насланяю, само су они на югу и сѣверу стубовима дольнѣгъ, и видомъ прозорима горнѣгъ женскогъ хора изпробіянымъ као затворени; а крозъ сводове источне и западне стране иде око безъ препоне одъ врата, на коя се улази у цркву, па чакъ до олтарскогъ полукруга. У четири кута великогъ свода поставлѣна су четирь серафима у мозаики.

Велико кубе има 24 прозора.

Осмоуголна форма, коя се у многима старыма црквама срѣднѣгъ вѣка сачувала, была є у Софіи у судохранилишту, и у ковчегу надъ олтаромъ представлѣна. Овай се у виду осмоуголне куле надъ св. трапезомъ дизао, и завршавао се златнимъ криномъ, кои є обузимао државну ябуку и на ньой стоєћій крстъ. Причешће се држало у тѣлу сребрне голубице, коя є съ неба надъ ковчегъ слећала.

25.

Римляни и Европа

(одъ I. Спорила).

Свакій періодъ у развитку човѣчества мора се судити по своимъ особитымъ законима. Искати, да кои періодъ начела држи, коя выше нѣга стоє, значи то исто, што искати, да су предцы оно, што потом-

цы. Оно, што є прошло, неможе се владати по ономе, што є сада; али садашньость свагда свой корѣнъ у прошлости има. И у томе лежи важность ранієгъ періода у погледу на доцніи, кадъ се такова два періода сравне, па се види, шта є найпре было, и шта є одъ туда слѣдовало: онда се може видити, шта бы морало быти, да пре тога ніє было онако, како є было, него другчіе. Ко овако на врѣмена у повѣстницы гледи, тай мора найпослѣ видити, да све, што быва, быва по уредбама найвышегъ нѣкаквогъ управительства свѣта; а ко то спази, у томе се мора душа и одъ страха и одъ радости потрѣсти, єръ му предъ душевныма очима засвити, и онъ слутећи више него познаюћи назире, да Промысао, кои све надгледа, и кои є човѣку слободну волю и пространо за дѣланѣ полѣ дао, у борбу народа, кое іоштъ ни каква выша, чисто духовна, човѣчство преображаваюћа идеа неруководи, сѣме племенитіе будућности полаже, и сакрывеномъ али любећомъ рукомъ негуе га, докъ недоће врѣме, да може слободно, весело, безъ препоне и пуно благослова никнути и процвѣтати. Другоме пакъ, коме овако у души несване, чини се та борба само єдна смѣша, коя незна ни за смысао, ни за законъ.

Тако ће свакоме ясно быти, да є геніе старога Рима независность Европе сачувао и обезбѣдіо, па тымъ истымъ учиніо, да є ова часть землѣ изображеню цѣле землѣ правацъ давала, и дандашньій дає. Єръ Грцы, кои су уобште више на Азію упућени были, онако развраћени, као што су и пре, а особито пакъ послѣ Александра великогъ и нѣговыхъ побѣда у Персіи были, тежко бы се противъ држава, кое су Александрови наслѣдницы у

Азіи основали были, одржати могли. Та ніе ли доцніе заиста само снажна Римска мишица Грецію сачувала, да ніе провинціомъ азійскогъ освоителя Митридата постала?

Безъ Рима подпао бы югъ Европе подъ Картагину; надъ Европомъ бы Африка владала, и то една развраћена африканска обћина, коя за ништа болѣ ніе знала, него да што више богатства нагомила, и коя е вѣру исповѣдала, у коіой су се лажльивымъ боговима дѣца на жертву приносила. Никадъ се ніе тако видило, шта може духъ човѣчскій учинити, кадъ само што оебильски хоће, па се са изображеномъ силомъ и валяномъ крвлю спари, као у другомъ пуничкомъ рату, кадъ е Римъ Ханибаловымъ побѣдама дотлѣ дошао, да ніе ништа друго имао, него као оно у прва своя времена, само себе. У то се врѣме покаже, да сила Рима нележи у ономе, што е дотлѣ быо себи присвоіо, него само у самимъ Римлянима, у ньиховой сталности, у вольи, коя се покренути, у поузданю у себе, кое се потрѣсти недаваше, у томе, што су све онако узимали, како е заиста у себи, што су свою ратну вѣштину свагди къ правой цѣли управляли, и што су се постарали праву државну мудрость прибавити. Гдѣ се ова свойства налазе, ту несрѣћа нема маха; ту судбина незаповѣда, него мора да слуша. Тымъ свойстйама спасу Римляни не само себе, него и Европу; они се одрже и непропадну, а Европа остане слободна и непостане слугомъ Африке. Душа се у човѣку сгрозити мора, кадъ помысли, како бы читава земля и цѣло човѣчство стояло, да имъ е срдце и глава, да е Европа кадгодъ на дуго врѣмена слугомъ Азіе или Африке постала, и у своіой

езгри неповратно изтрулила. Доиста, Римъ, кадъ се противъ Картагине и Митридата боріо, боріо се управо за достоинство човѣчства.

Сама у себи носила є Европа у оно рано врѣме опасность, да іой нѣни роѣени пранароди развитку на путь нестану. И опетъ є Римъ своіомъ силомъ и своимъ изображенѣмъ ту опасность уклоніо, коя є найвише у Галлима лежала. Њихови предцы спалили су были подъ еднимъ своимъ Бреномъ *) Римъ, кои бы онда зацѣло пропао био, да му ніе было срдца Манліева и Камилова. Они су се были на обадвѣ стране Алпинскихъ гора просули, и држали су читаву горню Италію, кою су Римляни одъ туда цисалпинскомъ Галліомъ и звали. А Галли су принадлежали великомъ колѣну Келта, кои су одъ Херкуловыхъ стубова до Райне, одъ Атлантскогъ мора до рѣке Пада, одъ Пада до Дунава, па онда и на британскимъ островима живили. Келти су были на много грана раздѣлѣни, али су се сви слагали у томе, што су лако науку примали, али при томъ часъ едно часъ друго хтѣли, почињали па оставляли, и што нису умѣли велике какве плапове измыслити и извести. Одтуда су лако планули и предузимали, али таки малаксали, како имъ ніе за рукомъ добро полазило; одтуда су брзо престаяли одпоръ давати, башъ ондѣ, гдѣ би найвише валяло држати се, стояти и све силе употрѣбити. Они пакъ, кои су у цис- и трансалпинской Галліи живили, осимъ свега тога нису се ни пошто слагати умѣли: одтуда су се непрестано само изме-

*) Бреиъ є управо име врховногъ войводскогъ достоинства у Галла было.

ђу себе клали, и често су се само зато са страннымъ непріятелѣмъ дружили, што су на домашнѣ мрзили, и ньима наудити желили.

Да су дакле Галли Римляне надвладали, и Италію покорили, то бы развитакъ Европе сигурно споріе напредовао, єръ несамо да бы на мѣсто выше културе нижа стала, него бы хаоско комешанѣ галлскихъ колѣна самимъ овима крыла поломило, да се небы могли дигнути. Ньихъ бы, као и другу имъ сродну браћу на Пиринейскомъ полуострову богата и лукава Картагина покварила и подярмила, или бы се германски народи прерано изъ своихъ прастарыхъ шума подигли, и све землѣ одъ источногъ па до атлантскогъ и срѣдиземногъ мора себи покорили. Прерано, рекохъ, єръ є ньима требало найпре крозъ вѣкове са народомъ боєве водити, кои є у свему, само не у праведности и непокварености, одъ ньихъ напредніи быо, па текъ тако да науче, несамо свальивати и рушити, него и дизати и зидати.

26.

Везувъ кадъ ватру блює

(одъ Раумера).

Одъ 1664 до 1824 — за сто шестдесеть година, блювао є везувъ ватру преко четрдесеть пута. Но вальда нигда то ніе ужасніе было, него год. 1794, кое намъ є єданъ Енглезъ очевидацъ описао.

Вечъ 11. Юнія осѣти се у Неаполю, да се земля потрѣса; іоштъ ячи потрѣси осѣте се 15. Юнія у

вече у десеть сати. Путникъ чує, како му желѣзо на кревету звечи, капцы му се на прозори разтворе, и кућа се затрѣсе,и ужасно подземно урланѣ, као да изъ дубоке пештере долазише, зазуи му у ушима. У истый махъ удари му у главу као нѣкакавъ сумпоритый запахъ, и глава му се замути. Воздухъ се яко узколебао бяше; мунѣ све єдна за другомъ сѣваше, и за овай путъ учини се, као да є Везувъ науміо што друго показати, а не само дымъ. Послѣ нѣколико минута загрми ужасна кршнява запалѣногъ пуцаюћегъ воздуха, и нашъ путникъ уплаши се живо. У истый махъ груне многій народъ на улице, вичући, да цѣо везувъ у огню стои, и да се море дизати починѣ. Многи са своимъ породицама побѣгну на єдно брдо близу двора св. Елма; други се скупе на явнымъ тржиштама по вароши, коя су одъ огня, небо и брдо покриваюћегъ, освѣтлѣна была.

Путникъ остане при свемъ томе іоштъ у постельи, докъ нечує, да су изъ куће сви поодлазили, будући да се ова непрестано тресла, премда не тако яко, као пре пуцняве. На то и онъ помысли, да може у опасность доћи, те се тако обуче и оде. На то га є осимъ другога и то побудило, што є чуо, како народъ по улицахъ непрестано виче и дречи.

Найпре оде онъ на тршиште Ларго Кастело, коє є найвеће у вароши; али кадъ види забуну и нередъ, кола, конѣ и люде у гомили, оде одатлѣ, и упути се къ насипу одъ луке, гдѣ башъ никога ненађе, будући се свакій бояо, да море нагло непреліе, и да га непотопи или сплюсне. Путникъ се, одъ како є брдо стало ватру сипати, тога бояо ніе,

сѣдне дакле на каменъ, и употребивши наслонъ за столъ, узме оловку, и нађе се на найсгодніемъ мѣсту, съ кога се то чудесно природно появлѣнѣ у миру и на тенани сматрати дало. На томъ мѣсту быо є онъ одъ преднѣ стране брда само маломъ єдномъ частицомъ неапольскогъ залива разставлѣнъ.

Око єданаесть сатій ноћи отворе се различни широки вулкани, скоро у срѣди брда, толико одъ подножя колико одъ врха. Изъ ньиховыхъ челюстій куляле су рѣке течне матеріе, коя се вечъ одавна у нѣговой утроби куваше. Сяюћа свѣтлость ове прегрдне огнѣне массе, коя у мору као у каквомъ огледалу яко одсіяваше, была є тако яка, да є око подносити немогаше, и путникъ нађе се приморанъ мараму на очи бацыти.

Ове прегрдне рѣке одъ лаве слію се у єдно, и повлачише се хоризонтално скоро преко єдне мылѣ по брду. И дольни кратери, и онай на врху горѣли су у єдно врѣме, и избацывали су тврда тѣлеса у воздухъ тако высоко, да є човѣка страва подузимала.

Око поноћи побѣсне грчеви брда іоштъ већма, а пратила ихъ є грмлявина, као кадъ є найжешћа бура. И то є два сата непрестанце траяло. Садъ стане и нашега сматраоца єза подилазити; єръ ако море и ніе бацало таласе, као у бури, али су му воде нѣколико пута дужъ насипа у высину скочиле, и быле бы све, што є на близу стояло, са собомъ понеле, да нису онай часъ тако пале, како обычно стое. Иначе є была помрчина, али усіяна атмосфера надъ брдомъ освѣтлявала є, како се само мыслити може, све предмете између сматраоца и горећихъ ждрѣла, коя су тако страховита изгледала, да се описати неда.

16. Юлія у єданъ сатъ послѣ поноћи носише обытательи, ужаса пуни, литіе одъ цркве до цркве. Сви су были као покорницы обучени, носили су крстове, и молили су се Богу да ихъ закрыли и сачува. Већъ се нису бояли, да се море непреліе, и литіе су ишле єдна за другомъ преко насипа луке покрай онога мѣста, на комъ є путникъ сѣдіо.

Око три сата у ютру появи се стропотъ, кой изъ срѣдине брда долазаше, тако силовитъ, да се све одъ страха задркће. Жестоко потрешенъ воздухъ дрмао є све предмете, кои су се залюляти дали, и електричска ватра посукти изъ найвишегъ грплаца на све стране. Ово є бѣснило удвоєно было тымъ, што се єданъ комадъ врха одъ брда одваліо, и у горећу шупльину стропоштао. Големо комаће землѣ, и грдно стѣнѣ полети на ово натрагъ наполѣ, избачено узбунѣномъ горећомъ течномъ матеріомъ, и стане се са великимъ стропотомъ котрляти у равницу долѣ, гдѣ у варошима Сомма и Отаяно велику штету почине.

У исто време нарасте рѣка гореће лаве, коя се низъ брдо спуштише, тако, да изъ свога корита изступи, и у близку провалію упадати стане, гдѣ ватрену каскаду, полъ италіянске мылѣ широку, начини, и у своме току цркве, манастыре, польске домове, и што годъ на путу наће, стровали и са собомъ повуче. Опустошивши великій прекрасанъ єданъ предѣлъ, разори сасвимъ и лѣпу и богату варошь Торре дел Греко, коя є 18,000 обытателя и много лѣпыхъ зданія имала, пакъ онда настави свое путованѣ, дотѣра до брѣга морскогъ, и ували се съ грознымъ пртенѣмъ у море, у комъ полу-

островъ направи. У овай паръ скочи море у высину, и удари у зидъ насипа одъ луке.

Око 4 сата у ютру претаи се за нѣко време урланѣ брда, и учини се, као да лава престає тећи. Зато су време изъ вулкана електричске мунѣ излетале, коє су се свакояко вїугале, и чудесно сіяле. Али ове мунѣ таки престану излетати, како вулканъ наново течне матеріе избацати почне, коє су се у нѣговомъ крылу кувале. У петь сатій у ютру чує се опетъ подземна грмлявина, и наєдаредъ брдо испредъ очію сакрыю прегрдни стубови одъ пепела, кои се изъ нѣга изсукаше. Да су ови стубови, мѣсто што су се на море окренули, на Неаполь пали, то бы ову варошь она иста судбина постигла, коя є старе вароши Стабіе и Помпеи упропастила, и Неаполь бы постао гробомъ своихъ обытателя. Єданъ одъ тыхъ стубова, кои є лѣпшій и сяйній быо одъ оныхъ другихъ, прелети брзо преко онога мѣста, на комъ є путникъ сѣдіо. Овай се тымъ сѣти на Плинія, кои є у подобной прилики године 79. погинуо, па се узме болѣ на умъ. Скупи своє рисованѣ, па се брже болѣ пожури у обыталиште.

Текъ у 7 сати у ютру доѣе куѣи; прозори одъ собе стояли су были отворени, и на поду є лежао пепео на три палца высоко.

16. Юнія послѣ полдне покушавао є овай путникъ залудъ къ вароши Торре дел Греко са суха се приближити. 17. Юнія найми чамацъ, превезе се преко залива морскогъ, и извезе се на брѣгъ морскій, кои є овой несрѣѣной вароши найближій быо. На брѣгу мора наѣе жалостне обытателѣ саранѣне вароши, кои су были са оно мало сиротинѣ, што су изнети могли, тамо избѣгли. Полуостровъ, кои є

была у море увалююћа се лава направила, уздизао се дванаесть стопа выше воде, быо є преко сто стопа широкъ, а пружао се до на шесть стотина стопа у море. Пунъ чуда и ужаса опази сматраоцъ массу разораваюће лаве, коя се усрѣдъ Торре дел Греко нагомилала. На брегу морскомъ было є сила Божія мртвыхъ рыба видити, кое су быле поскапале, кадъ се лава у море увалила. Лава є преко три хиляде ютара виногради разорила. Людій є врло мало овомъ приликомъ изгинуло, будући є свакій имао врѣмена, уклонити се.

27.

Царство Плушоново

(одъ Ив. Гундулића.)

Плушо къ Прозерпини.

Небеса су мени друга
И свѣтъ другій, срѣдъ веселе
Гдѣ свѣтлости већа веле
Уживат' ћешъ поля и луга.

Туи нараштай васъ честитый,
Кй да на свѣть вѣкъ злаћеный,
Животь дражій и любеный
Обра у вѣкъ свой живити.

Срѣдъ иніехъ ту лѣпости
Єданъ дубъ се іошъ находи,
Кои се зове одъ свѣтлости,
Пôдъ златыми стере плоди,

Свеђъ угиблѣ са све стране
Свѣмъ зелене ясне гране

Кои, нека твоя слава
Буде вѣна свакъ часъ быти,
О разблудо мâ гиздава,
Теби ће се посветити.
У вѣке ће твой се звати
Тай дубъ лѣпый и богатый.

Ну што велимъ? Све ишторе
Повѣтарцемъ лако ходи,
На земльи се што находи,
Выше чеса лежи море:
Све ће стамнѣт' свѣта овога
Предъ раскошомъ царства твога.

28.

Сципіо африканскій старіи и нѣгова породица у римской држави.

(по Ф. К. Шлоссеру.)

У старіемъ Сципіону, а одъ части већъ и у Марку Клаудію Марцеллу, кои се равно Сципіону како благошћу и лѣпшимъ изображенѣмъ тако и войводскимъ даровима одликовао, показуе се кодъ Римляна оно слѣдство, кое е нуждно постати имало, како су се са Грцыма упознали и свою владу изванъ Италіе изнели. Тако до края првогъ пунскогъ рата имали су Римляни увѣкъ посла само са Италіянцыма, ніе имъ дакле трѣбало никакве стран-

не мудрости, никаквыхъ странныхъ обычая, да могу своіомъ држaвомъ управляти, него имъ є до волѣ доста было како ратне тако и правдословне науке, што су кодъ куће знали и имали. Али кадъ се стану у дольньой Италіи и у Сицилiи са прекоизображенымъ Грцыма дуже мѣшати, немогоше више своіомъ старомъ природомъ и самомъ силомъ свуда продерати, него осѣте, да имъ трѣбаю мекши нрави и грчка наука. Ово лѣпше изображенѣ, и са истымъ скопчане умѣтности и нрави приме найпрѣ само нѣке породице, као што є была Марцеллова и Сципіонова. Већа часть римске велике властеле ишла є у овоме противъ ньихъ, и зато су оне породице морале тражити одъ куда са друге стране помоћь и подпору, да свою важность у држави сачуваю и умноже, а то су нашли кодъ народа. Они су дакле сва срѣдства морали употребити, да любавь и привржености народа придобыю. Къ овоме приступи іоштъ и друга важна околность. Ратови и освоєня покваре размѣръ у иманю кодъ већихъ породица. Нѣке одъ овыхъ, међу коима су и Сципіони были, подигну се далеко надъ осталомъ великомъ властеломъ, а одовуда є слѣдовало то, да се сенатъ разпадне на двѣ поле: на єдной су страни стояли силни и могућни, кои су покровительи, а на другой сиромашніи и слабіи, кои су покровительство оныхъ другихъ уживали. Ніє дакле више сва велика властела у Риму владала, него управо само нѣке нѣне силніе куће. Ако су нѣки одъ овыхъ силныхъ другима у чему на путъ стати хотѣли, то су и они морали гледати, како ће више приврженика у народу стећи, а то ће рећи морали су се на ону де-

магогію дати, коя є у грчкимъ државама обычна, али Римлянима до овогъ доба непозната была.

Овако су стояле ствари, по коима се старіи Сципіо владао, и на коима се важность нѣгова и нѣгове породице оснивала. У слѣдству овыхъ стварій быо є Сципіо првый Римлянинъ, кои є путемъ демагогіе до нѣкогъ вида самовладарства дошао, као што су га у Атини Периклесь и други државници имали. За ньимъ ударе послѣ сви римски великаши ћутећи тымъ истымъ путемъ, докъ найпослѣ Маріе са свимъ явно ньимъ непоће, а Цезаръ истымъ до самодржавства недоће. Сципіонова є породица и преће у државнымъ дѣлима сила важила, али є и много другихъ породица было, коє су толикій истый упливъ у та дѣла имале; али одъ почетка другогъ пунскогъ рата видимо є гдѣ прѣдъ свима другима напредъ стои, и крозъ дуго врѣме скоро сва выша државна званія одправля и скоро сва важна предузећа државе предводи. Таки у почетку тога рата у прве двѣ битке біе се са Ханибаломъ єданъ Сципіо. Премда су ове битке зло изпале, то и опетъ добыя тай истый Сципіо и єданъ одъ браће му управительство у Шпаніи. Ова двоица остану ту много година, и найпослѣ своіомъ несмотреношћу упропасте сву свою войску: па и опеть на ньихово мѣсто недолази онай човѣкъ, кои є останке те войске спасао, него найпрѣ єданъ изъ равно великоможне породице Клаудія, а мало послѣ и опеть єданъ Сципіо, старіи Сципіо Африканскій, макаръ да ніе више одъ двадесеть и четири године имао. Истина є, да є овай младићъ лѣпе заслуге имао, али главна нѣгова заслуга стояла є у томъ, што є быо одъ найсилніега и найузвышеніега племена. Онъ се у

почетку исто онако у Шпаніи покаже, као богатый и племенитый Алкибіядъ у Атини; и докъ се годъ тамо задржавао, више є изгледао као какавъ краль или кнезь, него као грађанинъ и званичникъ римске обћине. Слава, кою є себи у Шпаніи прибавіо, задобые му пріятельство и повѣренѣ народа у Риму. Но іоштъ више се умили онъ народу тымъ, што му є породица тако знатна и многоважна была, и што се знао са народомъ благо, гладко и вѣшто владати. А за ту вѣштину и углађеность имао є найвише захвалити грчкомъ изображеню, съ коимъ є заедно и онай финый начинъ поступаня у дружству приміо, кои є кодъ Грка владао. Год. 206. пр. Хр. врати се у Римъ, и народъ га дочека са найвећимъ веселѣмъ. Сципіо є већъ имао намѣру, дати се за конзула изабрати, па онда ратъ у Африку пребацыти. Многи су велики римски властели Сципіону због те славе нѣгове завидили, и многи су га се као демагога, и као човѣка, кои у честолюбію ни за какве границе незна, бояли, па су му зато непріятельи были. Но башъ та ньихова мрзость и непріятельство учине у толико исто, у колико нѣгове заслуге, да га народъ свима другима предпостави и за конзула избере. Будући пакъ, да є онъ намѣравао ратъ у Африку пренети, израде му пріятельи, те му се за друга у конзулатству даде човѣкъ, кои є понтифексъ максимусъ быо, и кои се тога ради по законима државе изъ Италіе удальити ніе смѣо. Већа часть сената, кои є конзулима послове давао, была є намѣри Сципіоновой противна, али су ипакъ сили овога мужа и нѣгове породице у толико уступаши морали, да су му допустили, да у Сицилію отиђи, и съ опымъ бродовима и людма, кое тамо своимъ приват-

нымъ упливомъ скупити могао буде, у Африку преħи може. Сципіону више ніе трħбало: пріятельство нħгове фамиліе, нħговъ упливъ у народъ, и обрана, кою су онъ и нħгова породица не само повдинымъ людма, него и читавымъ подчинħнымъ држава̀ма давати могли, были су много веħа сила, него и само конзулатство, кое су му дали. Текъ што се у Сициліи показао, а добровольницы поврве четама на нħговъ позивъ, и подчинħне италіянске државе похите бродове наоружати и послати му. Съ овима преħе Сципіо у Африку, побħди Картагинце, и принуди ихъ те 201. год. пр. Хр. къ миру подъ овимъ страшнымъ увħтима: да све свое државе изванъ Африке оставе, а у самой Африки никакавъ ратъ ни съ кимъ безъ знања и допуштења римскогъ незапочну, пакъ онда да издаду све свое воħне бродове осимъ десеть, све ратне слонове, све сужне и пребħге, да Масиниссу за краля одъ Нумидіе припознаду, и да за петдесеть година на уговорене рокове трошакъ ратный Римлянима поврате, а у име свега тога сто таоца даду. Кадъ се у Римъ врати, држао е такавъ тріюмфъ, да му дотлħ никада пара было ніе, и добые одъ државе презиме Африканскій.

Год. 191. побħди конзулъ М. Аціліе Главеръ съ помоħу Марка Порція Катона, кои се као легатъ кодъ войске налазіо, Антіоха преславно кодъ Термопила; но породица Сципіонова учини, да се нħму, кадъ му конзулатска година протече, войводство изъ руке узме. Исти Сципіони израде, да се за идућу годину Луціе Корнеліе Сципіо за конзула избере, премда га

нико за способна човѣка држао ніе, и кадъ сенатъ науми предводительство войске противъ Антіоха Луцієвомъ колеги предати, упну се Сципіони и опетъ, те и то покваре, и Сципіо Африканскій обѣћа, да ће онъ самъ конзула као легатъ пратити. Антіохъ буде побѣђенъ, и Луціе Корнеліе Сципіо уђе са тріюмфомъ у Римъ, и добые презиме Азійскій.

Неспособность и несрѣћа римскихъ войвода у трећемъ пунскомъ рату и породица Сципіона учине, да народъ стане изъ гласа искати, да се войводска власть у Африки преда Публію Корнелію Сципіону, адоптивномъ унуку Сципіона Африканскогъ, и да се истый за долазећу годину за конзула избере. Публіе быо е сынъ Павла Емилія Мацедонскогъ, и сестрићъ Сципіона Африканскогъ, па га послѣ сынъ овога усини, и тако уђе у породицу Сципіона. И зато се цѣла Сципіонска породица свойски заузме, да конзуломъ постане, што имъ доиста за рукомъ изпадне у толико лакше, што е и самъ ньиховъ противникъ Като признавао, да ніе кудкамо, него да се мора истоме власть и войска предати, иначе да нема добра, наводећи за нѣга онай Омировъ стихъ: „Онъ еданъ има памети, а они други сви нису ништа него блудеће сѣнке.” П. Сципіо дакле буде за конзула и врховногъ войводу у Африки изабранъ, премда ніе законне године имао. Онъ побѣди Картагинце, и уђе са тріюмфомъ у градъ, и назове се Африканскій млађій.

Поступанѣ Сципіона Африканскогъ старіегъ у послѣднѣ врѣме живота нѣговогъ показуе већма него све друго, какву су силу онъ и нѣгова породица имали. Непріятельи нѣгови навале да га упропасте,

и туже га народу, да є одъ краля Антіоха III. новаца узео, да му зато помогне да до болѣгъ мира дође. Сципіона позову предъ скупштину, да се оправда. Случайно се догоди, да є башъ у истый данъ прѣ нѣколико година была битка кодъ Заме, у коіой є Ханибалъ потученъ. Мѣсто да се оправда, повиче Сципіо народу: „На данашньій самь данъ я Ханибала и Картагинце побѣдіо, и непристои се, данасъ парницу тѣрати. Я дакле нећу ни за што да знамъ, него изъ овыхъ стопа одохъ на капитоліюмъ, да благодаримъ боговима, што су ми помогли, те самь и кодъ Заме и на много другихъ мѣста отечество спасао, и непріятелѣ побѣдіо. Ко одъ васъ тако мысли, нека пође за мномъ, да идемо заедно, да се молимо боговима, да римской држави увѣкъ такове мужеве даю, кои су у станю одъ опасности ню сачувати!“ Народъ се савъ дигне са Сципіономъ, и нѣгови противницы остану сами кодъ празныхъ клупа. Истина є, да се у овомъ свѣтлымъ успѣхомъ увѣнчаномъ пркосу племенито осѣћанѣ своє врѣдности, па и сама ова врѣдность изражава, али се у нѣму заедно и оно чувство познае, коє одъ тогъ доба кодъ првыхъ римскихъ людій чешће виђамо, да заслуге о држави даю право са државомъ, како є комъ повольно, поступати. Таки за тымъ изиђе Сципіо на своє польско добро, па кадъ га мало послѣ подругій путъ предъ судъ позову, онда имъ и неоде, него се даде извинити, да є болестанъ. Недуго затымъ умрѣ год. пр. Хр. 183.

Нѣговъ братъ Луціе Сципіо Азійскій, кога су исте кривице ради тужили, ніе се могао противъ Катонове партае одржати: нађу га за крива, да се

дао одъ Антіоха подмитити, и осуде га, да мора велику глобу платити, па му у то име єданъ дѣо добара узму. Али то нѣму ніе много нахудило, єръ мало послѣ буде къ азійскимъ кнезовима као посланикъ одправлѣнъ, и на трошакъ овыхъ обогати се наново тако, да є при повратку своме найлѣпше игре држати дао.

Изъ овога се свега види, да є римска држава у то врѣме принадлежала поєдинымъ заслужнымъ людма и онима нѣколикимъ силніимъ породицама. У колико се пакъ ово начело у самомъ измѣнѣномъ духу врѣмена оснивало, познае се изъ тога, што є Т. Квинкціе Фламиніе старієгъ Сципіона Африканскогъ претекао. Фламиніе є био іоштъ и више одъ Грка у себе узео, онъ є био суєтніи и изкусніи, онъ є био у новомъ правцу римскога свѣта за єданъ коракъ више у напредъ поступіо, па є зато на свршетку живота Сципіонова већій упливъ задобыо, него овай.

29.

Пріятель човѣчства

(одъ С. Милутиновића).

Ал' Кулина срѣта кнезъ Иване
На обали Дрине валовите:
„Благо побри ево побратима!
Добро дошао драгій побратиме,
Добро дошао, срѣтно ловъ ловіо!"

Али побро побри одгова а:
„Знадемъ, побро, што самь обѣћао,
Поклонъ теби моє хиссе робля;
Три десть робов', и три су одвыше
Толико є мен' дружина дала,
А све друго себи оставила."

Нѣму сбори Семберіе кнеже:
„Кулинъ беже, одъ Краине главо!
Што ће дѣца безъ своихъ маяка,
Што ли майке безъ дѣчице своє,
Оно тамо, а ово є амо,
Ни на ономъ несаста се свѣту;
Већъ ми побро, дай одкупит' роблѣ,
Све колико за отчину душу,
Пакъ ти хвала на овомъ хиссету."

И то побри побро непорече,
Већъ му збори, а овом' га учи:
„Хайде ишти роблѣ на продаю
Одъ осталыхъ ага и бегова,
А ни съ киме цѣну непрекидай;
Довече ћу све на диванъ звати,
Я ћу ондѣ цѣну прекинути."

Ал' му збори кнеже побратиме:
„Све до ноћи роблѣ ће скапати,
Нѣшт' одъ глада, све л' одъ грдна страха;
Већъ ты мѣсто садъ уягми души,
Прекини ми за све роблѣ цѣну,
Ты што речешъ, приста ће остали."

Побро побри хатаръ попазіо,
Одмахъ Кулинъ све аге зовнуо,

И све роблѣ съ ньима погодіо,
Єдно съ другимъ велико и мало
За дуката осамь хилядица,
А до три дни кнезъ да яспре даде.
Ал' одъ кнеза дотлѣ ямца траже,
Но кнезъ Иво три четири нађе,
Видаићъ му Дервиш-ага првый,
Пакъ Мухамедъ Бієльинче другій,
А трећій є градскіи муезине:
За све ямацъ Богъ и вѣра тврда.
Тад' му Турцы све предаше роблѣ,
И кнеже ихъ своіой кући води,
У авлію све є прихватіо,
Пакъ износи хлѣба и ракіе,
Сира, меса и другога смока,
Што се нашло садъ на брзу руку,
Те захрани роблѣ сиротиню.

Сво напуни село Поповиће
Силна войска Кулин-капетана;
Єст' и пити кнезъ іой дає доста,
Ништ' нештеди, чег' но валя войсцы,
Али роблѣ одмахъ подигнуо,
У свой ханъ га води къ Бієльини,
Да крвнике ту негледа свое,
И одъ страха да душу поврати.
Сваке хране іоштъ у ханъ снесао,
Пакъ є ханска врата затворіо,
И катанацъ на ньихъ ударіо.

Кнезъ Иване сад' пандуре шалѣ
Къ себи зове одъ свуда кметове;

А кадъ су му сви часпріе дошли,
Ханска имъ є врата отворіо,
Пакъ є ньима роблѣ показао:
„Браћо моя, ево задушбине,
Я самь ово роблѣ одкупіо,
Ал' га платит' я безъ васъ немогу,
Већъ свакъ узми по нѣкога роба,
Водите га свакъ своему двору,
Пазите га к'о свое челяде;
Текъ одавдѣ да га уклонимо,
Докъ се турска сва разметне войска.
А при томе, браћо и хришћани,
Ев' простртa моя кабаница,
Тко што може, нека на ню бацы,
Па нек' води, кога хоће роба,
Све остало я ћу домирити,
Те и новцым' Турке заситити."

На то Иви дружина зборила:
„Благо, кнеже, теб' и твоіой души!
Хвала теби одъ насъ до віека,
И до страшног' суда Божіега!
Текъ радъ шта намъ непоручи, кнеже,
Да іоштъ новца уза се узмемо,
Те се небы данасъ постићели,
Већъ бы роблѣ и теб' одкупили,
А садъ ово тко што има ево."

Мало кнеже ту састави новца,
Али опетъ побрзао побри;
Друго ютро све имъ дао новце,
Одкупіо садъ озбиля роблѣ,
Отчистіо себ' и емце свое

Пакъ одхита, те за кмете пыта,
Све ихъ сбрао, што ихъ ту нашао,
Па є ньима ово бесѣдіо:
„Залуду смо, браћо и дружино!
Спасли браћу, спасли пріятелѣ,
Кадъ га дома іоштъ неизпратили;
Већъ пуштайте свакъ своґъ роба одмахъ,
Нека иде, куд' є коме драго."

Кнезь то рек'о, ни ко непореко,
Препратили у Србію роблѣ.

29.

Животъ на мору

(одъ Форстера).

Кукъ є на првомъ своме путу око землѣ примѣтіо, одъ какве му є користи маньій бродъ, него што є нѣгова галія, быо онда, кадъ му є валяло подуже єдно плитчинама окружено приморѣ изпытивати. Што више, онъ дође до тога увѣреня, да бы такови бродови све люде спасти могли у ономъ случаю, кадъ бы се велика галія тако покварила, да враћанѣ у Европу у ньой опасно постане. Изъ тога су му узрока на сваку галію по єданъ малый шонеръ дали, кадъ є другій и трећій путъ полазіо, да свѣтъ обиђе. Све, што за такавъ маньій бродъ треба, было є готово у галію послагано, и само га є требало саставити, ако нужда донесе, да се употреби. Катарке, ужа и єдра за те бродове, была су такођеръ іошть у Енглезской на галіе натовare-

на; съ єдномъ рѣчію, све є было приправно, и само се іоштъ неуказиваше прилика, у коіой да се употреби.

Кадъ се прорачуни, колико мѣсто оваки бродови на галіи заузети мораю; па кадъ се помысли да су све коморе стварима натучене пуне, да на крову одъ галіе између велике и фок-катарке петь већихъ и маньихъ чамаца стоє, да су бокови преднѣгъ кастела прегрднымъ мачкама (ленгерима) одъ више врста тако рећи покрывени, да у унутарнѣмъ простору више стотина бурадій има, одъ коихъ су кадкадъ само водомъ по шестдесеть и седамдесеть, по толико исто киселымъ купусомъ, а по много више насолѣнымъ говеђимъ и свинѣћимъ месомъ, брашномъ, грахомъ и двопекомъ, а многа виномъ и палиномъ напунѣна, да множина каменногъ угля, страномъ као претега (балласть), да лађу колико валя у воду тегне, страномъ пако за потребу у куини, на дну галіе лежи, да многи пайвани, свакій одъ по стотину и више хвати дугачакъ, а многій као нога дебео, горѣ у матрозской прегради стоє: то се мора свакій чудити и дивити, одъ куда на галіи, коя четири стотине тонна има, одъ коихъ свака по четрдесеть четвороугалныхъ стопа износи, іоштъ и за сто двадесеть людій мѣста да се нађе и како ови по три године поредъ хране, коя се тежко у желудцу скувати дає, при непрестанномъ напору, у найтежемъ животу, здрави и весели быти могу.

Текъ што є звоно на галіи звонило, или четири пута огласило, ал' већъ и ботсманнова звиждалька зазвижди по прегради матрозской, и промуклымъ гласомъ зове онъ стражу горѣ, да другове измѣне.

Кадъ по другій путъ повиче, већъ мора све быти на ногу, и на крову на преднѣмъ кастелу и на крману, свакій на своемъ одређеномъ мѣсту. Да имъ небуде зима, трче непрестано горѣ долѣ, докъ годъ се што ненађе, што ихъ на посао позове. Ако вѣтаръ съ друге стране духне, то само єдра окрену; а ако вѣтаръ постане жешћій, то онда ова или у пола или сасвимъ увлаче. Ко нієе наученъ видити, како се люди са своимъ животомъ сиграю, па гледа, како се овай посао одправля, хоће да га ухвати мука. Како се найдольньи краєви єдра одъ крова одрѣше, и горѣ повуку, то га таки дочепа вѣтаръ, па стане ньимъ млатати по мотки, по катарки, да се читава галія тресе. Брзо као исте мачке, и не манѣ дрзновено, узпужаю се матрози таки до другогъ или трећегъ наставка катарке горѣ. Тамо висе о якимъ ужама мотке одъ єдара, или раае, попрѣко прѣко галіе. На оба края одъ мотке, и на срѣди исте утврђено повлачи се єдно климаюће уже, на кое се матрози ногама опиру, кадъ са єдрама посла имаю. По овомъ ужету трче по шесть до осамь матроза са обадвѣ стране до на край края раае, неосврћући се на вѣтаръ, кои віюгаюће се єдро силовито тамо амо баца, и уже имъ подъ ногама дрма, непазећи на колебаюћій се подъ собомъ бродъ, кое се колебанѣ у оной высини далеко яче осѣћа, него на крову одъ галіе. То су секстантомъ измѣрили, да се катарка кадкадъ, кадъ море здраво узкипи, у углу одъ тридесеть и осамь градій одъ висноправе линіе нагиблѣ. Я самь видіо, како се у исто врѣме край велике раае у єданъ у высину издигнутый таласъ замочіо. Матрозъ на краю мотке одъ єдра, коя на петдесеть стопа высоко на катарки виси, са свакимъ се онда

таласомъ обручномъ линіомъ одъ петдесеть до шестдесеть стопа люля! Садъ се чини, ето га плюсну у море; садъ опеть ено га одлети у звѣзде. Али све е то нѣму ништа, онъ се люля и дрма, али се притомъ прѣко ѥдарске мотке савіе, отима ѥдро вѣтру, савія га, и увезуе, и свршуе овай опасанъ посао са своимъ помагачима за нѣколико минута. То му е како у овомъ тако и у свакомъ другомъ послу ѥдина брига, да се другій бржіимъ и дрзновеніимъ одъ нѣга непокаже; еръ ово похвално надметанѣ лежи свакоме у души, и долази одъ онога обштега духа, кои у свима матрозима живи. Па и то му при томе мора све ѥдно быти, или му сунце у томъ послу свѣтлило, или се морао у найгушћемъ мраку ноћи само на свое пипанѣ ослонити. Па и кадъ бура ѥдро раздере, и са комадима о све грува, што подъ ньихъ доће, матрозъ се неће заузтезати предъ опасношћу, него ће потрчати, да спасе, што се спасти даѥ, а немари, што га млатаюће ѥдро грунути и умлатити може. Кадъ се мысли, да близу гдѣ годъ копно лежати мора, то ће матрозъ по више сатій немичући се на врх' врха марсове мотке сѣдити, и пазльиво на све стране мотрити. Онъ се смѣши, кадъ неискусни люди съ копна, или млади почетницы свакомъ жестокомъ вѣтру име буре даю, и нерадо ово име изговара, доклѣ годъ галія што више одъ дольньихъ великихъ ѥдара носи. На слободномъ мору неплаши се онъ ни одъ буре ништа; та иста му та може нахудити, кадъ сва ѥдра посавія, и галія, съ клюномъ на вѣтаръ окренута, са тврдо увезанымъ крманомъ онамо хоће, куда е валови тискаю; или, кадъ су сигурни, да нигдѣ на близу копна нема, па онда нѣшто мало ѥдара развію, и пусте є, те као стрѣла

предъ буромъ бѣжи. Само є онда бура заиста ужасна, кадъ галію тѣра къ копну, на комъ никаква сигурна лука морепловце неочекує, и кадъ сва надежда у томе стои, да ће едра доста яка быти, те ће бури одолѣти, и тако галію задржати, да се о копно неразбіе. Али ова опасность рѣдко се догађа; напротивъ тога пакъ трудъ и мука, то су му свакданьи другови.

Мѣсто на крману єдно є одъ найтежихъ. Ту нико неможе више одъ єдногъ сата издржати; и кадъ су валови големи, или кадъ вѣтаръ жестоко душе, онда мораю по два човѣка на коло стати, коє иначе єдногъ човѣка лако собомъ повући и у велику опасность бацыти може. Кадъ галія близу вѣтра иде, а море се веѣма люти, то заплюскую валови често унутра, и то нарочито онамо, гдѣ стража стои, коя се кадкадъ до голе коже мокра смѣши, и тымъ се у своіой несгоди тѣши. Ова равнодушность, коя чувство за радости неизключава, главна є черта у характеру правога морнара, пакъ му често изгледа као дѣтиньско лакоумлѣ; али има прилика, у коима се као права философія живота указуе, па є слѣдство изкуства и здравля. Нагле промѣне врѣмена и вѣтра, коє на мору врло често бываю, сила приноси на то, да матрози отврдну, и ни за какву неугодность немаре; кадъ є бура и киша, да се на све стране пуши, онъ мысли, кои часъ, па ће опетъ синути сунце и доћи ће болый вѣтаръ. А кадъ дође часъ, да се у овой надежди превари, онда само гледи на управителя и оффицыре, па ако су они мирни и сигурни, то и онъ срце негуби. У ономъ четиримѣсечномъ броденю на южный полъ, гдѣ су люди скоро свакій данъ одъ зиме и

мокроте страдали, гдѣ є ледъ на єдрама и ужама руке раняо, коє су га дирнути морале, гдѣ є часъ полъ цѣло людство на ноге морало, да галію изъ прѣке опасности избави, гдѣ є пловенѣ између леденыхъ сантій, коима се чешће съ пута укланяти валяло, по многомъ бурномъ врѣмену, све силе изнурило, гдѣ є найпослѣ магла сунце скоро непрестано сакрывала, и као синый каменъ на срцу намъ лежала: заръ бы было чудо, кадъ бы се ту єдаредъ, меланхолія енглезска осилила! Али до тога ніе ни ту дошло. Я самь видіо, да наши люди ћуте, кадъ є крозъ више мѣсецій кровъ одъ галіе, мѣсто, на комъ се они играю и веселе, само мѣстомъ непріятности за ньихъ быо; али никадъ имъ ніе досадно было своє послове одправляти, єръ су ньихови старіи данъ и ноћъ съ ньима заєдно све несгоде и све теготе подносили. Оффицыръ є, скрожђу мокаръ, и скоро смрзнутъ одъ зиме на крову стояо, и ніе одтуда, прѣ своє страже одлазіо. Кукъ самъ ніе ништа друго єо, него што и простъ матрозъ. Теретъ постає лакымъ, и опасности нестає, кадъ ихъ са другима дѣлимо. Али є іоштъ више чинило то, што су люди тврду вѣру имали, да ихъ ньиховъ управитель мудро води, и што су нѣга и нѣгове таленте здраво штовали. Коє, што ништа особито за себе тражіо ніе, него є єо и піо, што и другій, а коє, што су толико путій видили, да се за ньихъ као правый отацъ стара, учини имъ повѣренѣ спрама управителя читавымъ нѣкимъ ентузіязмомъ. Кадъ бы имъ, у сгодно врѣме, допустіо, да се провеселе, кадъ бы имъ у хладно врѣме по кои гутляй напитка дао, кадъ бы онога, кои єдра прави, у свою собу пустіо, да ту угодніе послує, то су они врло добро

уважити знали, и врло су добро утубили. Ово и оваковыхъ сто другихъ ситница, тако су му срца овыхъ суровыхъ, тврдокорныхъ людій, кои рѣдко тако што виде, придобыла, да є свакій готовъ быо за нѣга погинути. Съ правдомъ се може рећи, да є кодъ нѣга заптъ примѣранъ быо, и то у толико веħма, што су оффицыри, кои су са другихъ галія подъ Кукову заповѣсть дошли, налазили, да кодъ нѣга заптъ ніе доста строгъ. У овомъ куденю колика є похвала за Кука! Но и то є истина, да є само онай найболѣ могао за матрозе осѣħати, кои є самъ у найнижимъ матрозскимъ службама желѣзный скиптаръ таковыхъ малыхъ тирана познао, и видіо, како имъ е. Кукъ є врло рѣдко казніо, и то свагда нерадо и умѣрено. Никадъ ніе онъ нарушавао невинну радость своихъ людій; што више, онъ ихъ є самъ на то подтицао и допуштао имъ є, да се играю. Чимъ жалостанъ предѣлъ южногъ пола оставе, и приближаваюħи се къ топломъ поясу, оживляваюħе утыцанѣ топліегъ воздуха и ясно свѣтлеħегъ сунца осѣте, врати имъ се сва пређашня бодрость. Знаюħи, да ихъ на О-Тахаити свашта доста чека, и єдва чекаюħи данъ, да тамо дођу, да се добро провеселе, бывали су често тако разкалашни, да су почели скакати и лакрдіе правити као піяни. Ноħи, кое садъ почеше топле и благе постаяти, стану имъ протицати у разговорима на мѣсечини, или башъ и у мраку, па тако су имъ се несгоде пута, кое су при краю нашегъ лѣтногъ путованя свакимъ даномъ све несноснііма постаяле, башъ зато чиниле лакшима, што су се краю приближавале. Ко є съ Кукомъ путовао, тай є нашао, да лѣпа клима више одъ поле ужитака вреди, за кое є човѣкъ способанъ.

Кадъ ко своимъ роѣенымъ очима види, како се она срца, коя су преѣе спрама свакога затворена была, чисто као магійски отвораю, кадъ се у топліи поясъ доѣе; како то у читаву сурову гомилу обштый духъ улива: то му се мысао и сама намеће, да е човѣчству найпре и найпре у топлимъ земляма за рукомъ поћи морало, лѣпу свезу дружствености установити, да се тако до онога найвышега ступня ужитка попети можемо, кои се само у томе налази, кадъ другога веселымъ видимо.

19.

Пѣсма рыбара

(одъ Ив. Гундулића).

Срѣћни ти смо мы врхъ свіехъ
Людій, кое сунце обтѣче,
Вѣкъ водећи на далече
Одъ градова охоліехъ.

Забаве су наше обћене
Мирно водит' кротка стада,
Гдѣ срѣдъ травныхъ вру ливада
Воде быстре и студене;

Или у морско метат' крыло,
У тишини, и кадъ нерасте,
Врше уресне, мрѣже окасте
Нѣмомъ яту хитро и мило.

Намъ срѣдъ мирныхъ срца вѣку
Неумѣ се уставити

Жалость, ни трудъ ядовитый
Крозъ нередну мысао прѣку;

Ни кадъ овдѣ смѣсти може
Жестокъ законъ худе силе
Одъ лювене сласти миле
Драге покоѥ и разкоше.

Све насъ любавъ води и влада,
И што одъ нѣ мы имамо
Наручено, оно само
Нашъ ѥ законъ и друмъ сада.

Єданъ сладакъ посмѣхъ нами
Желю сваку самирива;
Неима варке, коіомъ сйва
За насъ злато и драгъ ками.

31.

Прабылъ

(по Кирбію).

Подъ овымъ именомъ долази редъ быля, коѥ се иначе дрхтавице (Oscillatoria) зове, врло ѥ просто устроєно, и ту особеность има, да се задрхће, по чему се чини, да ихъ у редъ звѣриня поставити валя. Кадъ ихъ ѥ више заєдно, изгледаю као комадъ зелене кадифе. Нѣка се одъ ньихъ находе на влажной земльи, друга живе у води, и то или на каквымъ предметима утврђена или озго по води пливаюћи. Темель имъ чини нѣкаква баласта матерія, коя до-

лази изъ останака тварій, кое су престале живити. А концы, изъ коихъ є живеће былѣ устроєно, вію се тамо амо, али здраво неправилно, єдни на ову страну, други на другу, єдни се узправе, други полегну, віюгаю се и кривудаю, єдни се мичу, а други мирую.

Нѣки изпытатељи природе мысле, да дрхтавице постаю изъ нѣкихъ малыхъ звѣриньица, кое найпрѣ као праве звѣринѣ пливаю, па се послѣ као былѣ на єдномъ мѣсту устане. Пре краткогъ врѣмена казывао є Унгеръ, да є видіо, како су се оживлѣне частице одъ матере оддѣлиле, па су се за мало часова у куглице одъ быльске матеріє претвориле, и затымъ былѣмъ постале, исто као оно, одъ кога су постале. Но у томъ ће нѣшто друго быти. Куглице те мичу се сасвимъ по механичкимъ законима, а то имъ є нуждно, да могу до каквога сталногъ мѣста допрѣти, на комъ ће се утврдити. И друго сѣменѣ, н. пр. одъ лавскогъ зуба и родиногъ клюна, има такову сгоду у себи, коіомъ далеко одлази, у землю се зарыва и ту утврђуе.

А да какво створенѣ може почети живити као звѣринче, а свршити као былѣ, то се свима познатымъ уредбама створеня противно показуе, и захтѣва яче доказе, него што су они, кое до садъ имамо. Мицанѣ дрхтавица неразликуе се здраво яко одъ мицаня прашиныхъ кончића другихъ нѣкихъ былкій. А имали и другій доказъ, изъ кога праву быльску природу дрхтавица дознаємо, а то є, што киселый гасъ одъ себе пуштаю; да су пакъ звѣринѣ, то бы морали истый гасъ у себе узимати, а давећій изъ себе пуштати.

Но было како му драго, то што заметцы овога быля мѣсто мѣняю, и што имъ се кончићи віюгаю, како се єданпутъ на комъ мѣсту утврде, показуе доиста, да близу границе царства звѣриньскогъ стое, и да имъ природа на природу звѣриньску наличи.

32.

Дубровникъ.

(по Г. Николаевићу).

Дубровникъ, другчіе Рагуза, звао се у старія времена Лауза, Рауза, Лабучера. Градъ лежи изподъ стрменнога и голога брда Срѣа, піяца му є посрѣдъ срѣде у лѣпой равницы, а обадвѣ стране одъ сѣвера и одъ подне узбрдите. Опасанъ є савъ унаоколо тврдымъ зидомъ са якимъ кулама; одъ овыхъ є найвыша Минчета, коя се тако зове, што су є Минчетићи о своимъ трошку сазидали. Одъ мора є подигнутъ градскій зидъ на лютымъ стрменымъ стѣнама, о кое се валови морски, кадъ се море бурнымъ южнымъ и южнозападнымъ вѣтромъ узколеба и узавре, немилице и жестоко съ найвећимъ пѣнушенѣмъ разбіяю. Многи, особито иностранцы при овакимъ догаћаима изкупе се као на чудо край мора на Пиле, и уживаю ово страховито морско позориште. На западной страни одъ града, не далѣ одъ єдногъ пушкомета, лежи на єдной кршовитой стѣни, коя є са три стране моремъ опасана, яка тврдиня Ловренацъ, а на источной

страни града друга подобна тврдиня Леверинъ. Спрамъ нѣ є преко малогъ пристаништа трећа яка тврдиня, што се зове Мулъ. На врхъ брда Срђа сазидана є у новіе време велика и яка тврдиня, коя се зове царска тврдиня. Ова много брани градъ одъ турске стране.

На граду су двоя велика врата: єдна одъ западнѣ стране, крозъ коя се пролази у лѣпо предградіе Пиле, а друга одъ источне, крозъ коя се излази на Плоче; крозъ друга двоя маня врата иде се у пристаниште. Широкій путъ, названъ піяца, дугачакъ одъ прилике петь стотина корачая, дѣли градъ на двѣ готово єднаке половине. Овакове лѣпе, дугачке и широке піяце, на врхъ коє стоє єдна градска врата, а на дну друга, тако, да кадъ путникъ на єдна уђе, одма му се друга покажу, нигдѣ на другомъ мѣсту у цѣлой Далмаціи видити нећешъ. Ако се оне уже уличице све поправе, као што су многе већъ поправлѣне, и они многи степени поначине, бы ће градъ тако лѣпъ, као єданъ лѣпый разсадникъ у лѣпомъ врту разведенъ.

Међу старинскимъ зданіяма заслужує, да се спомене Дворъ, у комъ су кнезови сѣдили, а садъ окружный капетанъ станує. Год. 1667 кадъ се онай страховитый землѣтрѣсъ догодіо, сруши се горньій спратъ и притисне и кнеза и толике друге сенаторе. У авліи дворской близу прекрасныхъ широкихъ степена стои сливена изъ туча слика до половицу човѣка, познатогъ у Дубровнику трговца Михаила Працата, кои се у Америки преко мѣре обогатіо, тамо умрѣо, и свога неброєнога блага наслѣдникомъ своє родно мѣсто, Дубровникъ, учиніо. — Садашня догана была є стара кузница, у коіой су Дубровачки новцы

ковани; може се рећи да є и лѣпо и превећъ твр-до зданіе.

Измећу црквій найодличнія є соборна, успенію матере Божіе посвећена, врло лѣпо зданіе. Велику икону на великомъ олтару, коя успеніе представля, учиніо є своіомъ рукомъ славный Тиціянъ. Са стране на манѣмъ єдномъ олтару има єдна прелѣпа икона матере Божіе съ малымъ Исусомъ на руцы, кою є, као што Дубровчани веле, славнопознатый Рафаилъ учиніо; она є на дрву изображена, у оквиръ ставлѣна и стакломъ покрывена, да се одъ дима заклони. Ово изображеніе може быти да є найзнатніе и найскупоцѣнніе у цѣлой Далмаціи. Кодъ великогъ олтара има єдна као мала црквица у зиду, у коіой почиваю премноге моћи различныхъ светителя, мећу коима показуе се пелена Христова, у кою га є света майка повіяла.

Укинутый манастыръ єзуитскій, преображенъ у войничку болницу, найвеће є, а може быти, и найлѣпше зданіе у свой Далмаціи; црква св. Игнятія, садъ гимназіялна, са своимъ дивнымъ прочелѣмъ привлачи свачіе око на себе; а има се заиста шта и споля и унутри видити. — Све Дубровачке цркве пуне су светыхъ моћію, и лѣпыхъ изображенія, и старыхъ гучкихъ икона.

У Дубровнику є быо и православный манастыръ, у комъ су мало не све ове свете моћи почивале, и кои є у толикой светиньи кодъ народа по свимъ околнымъ краевима быо, да они, кои нису могли у Єрусалимъ поћи поклонити се светомъ гробу, долазили су у Дубровникъ поклонити се светымъ моћима: но тай манастыръ послѣ пропасти србскогъ царства разоренъ є до землѣ. Садъ право-

славни имаю двѣ цркве, обадвѣ изванъ града. Одъ 1121. год. сѣдіо є у Дубровнику Архи-епископъ, а одъ 1830. год. сѣди Епископъ римске цркве.

У обште у Дубровнику куће су яче, него по осталой Далмаціи, а то вальда зато, што є Дубровникъ многимъ и честымъ землѣпотрѣсима изложенъ. Год. 1667 срушіо се готово савъ градъ, и 5000 челядій мртве претискао; па и данъ данашньій виде се развалѣне куће, кое нису поновлѣне. Непрође ни една година, да се у Дубровнику трѣшня неосѣти. Іоштъ старый Плиніе (кн. 3. гл. 14.) приповѣда, да є Епидавръ, (старый Дубровникъ, данашньій Цавтатъ), кои є на едномъ острову лежао, одъ потрѣса са тврдомъ земльомъ самъ по себи саставіо се. Найячи и найстрашніи потрѣси догађали су се 1481. 1482. 1520. 1631. 1667. 1823 и 1843., кои є, тако рећи, цѣлу годину дана траяо, и мало не свакій данъ, а гдѣкоихъ дана по три по четири пута повраћао се. Ове страхоте и я самь очевидацъ быо, и више смутнѣ подносіо гледаюћи престрашеный и ванећій народъ, него ли осѣћаюћи колебанѣ землѣ, и слушаюћи шкрипу кућа.

Дубровникъ има два предградія Пиле одъ запада, и Плоче одъ истока. На Пилама стоє іоште многе изгорѣле куће у развалинама одъ год. 1806, и оста ће по свой прилицы вѣковѣчный споменъ обсаде одъ исте године. На Плочама близу градскихъ има контумацъ за трговце и робу, што изъ Турске долазе, а кодъ нѣга едно кршовито доста пространо мѣсто, низкимъ зидомъ обграђено, гдѣ трипута на недѣлю быва пазаръ и састанакъ. Каравана, коя изъ Турске силази, изкупи се на

Бргату, єдномъ пограничномъ мѣсту на више одъ єдногъ сата одъ Дубровника удалѣномъ, па одатлѣ прати є нѣколико солдата и депутатъ у ютру до пазара, и истый данъ предъ вече опетъ натрагъ кадъ се враћа. Доста пута дође на пазаръ, особито лѣти, кадъ вуна приспѣва, по нѣколико стотина натовареныхъ коня, што є за єднога иностранца прекрасно видити. Премда су сви готово люди по ньиховомъ обычаю люди оружани, а послѣ подне и винцани, іоштъ ни єданпутъ досадъ ніе се догодило, да су се у табору побили, и покрвили, премда кои путъ и до свађе дође. Но вальда и онай топъ повыше градскихъ врата намѣштеный и у таборъ напереный, покрай кога у пазарне дане мића зажежена и справна стои, доста приноси, да се миръ обдржи.

У Дубровнику има двѣ чесме съ нѣколико лула, кровъ кое вода жива протиче. Ова є доведена чакъ изъ Шумета, шесть мыля далеко. Кадъ су велике суше, народъ се препадне за воду, као и свуда по Далмаціи, но никадъ досада овдѣ іоштъ воде нестало ніе.

Дубровчани су свое богатство найвише по мору стекли. Многи поморски капетани у старость стане се кодъ свое куће и уживаю стечено благо, а у младость по нѣколико година броде по свѣту, и никадъ за то врѣме кући недолазе; при свемъ томъ, ако имаю фамилію кодъ куће, отца, матеръ, жену, дѣцу, шалю имъ помоћь преко друге руке.

Дубровникъ одликуе се одъ осталыхъ Далматинскихъ градова своіомъ особитомъ чистоћомъ. Не само да є градъ, улице градске, и около града чисто; но и свака селянка, што у ютру на піяцу доноси млеко, сиръ, зелень, и друге ситнице за продаю

обуче на се чисту одѣћу, а дошавши до града боса, предъ градомъ навуче чисте бѣле блѣчве и цревлѣ на ноге, и тако обучена на пiяцу доће, гдѣ се човѣку мили што купити, а негади се на ньихъ, и на ньихово одрпано и гнусно ношиво, као по другимъ мѣстима. Овака иста чистоћа и међу самымъ граћанима влада. Цревляръ, кои по цѣлу недѣлю дана ради и руке измрчи; ковачъ, кои се око ватре пече и одъ дыма поцрни; шавацъ, кои преко цѣле седмице погнуто сѣди и у радню гледа, у недѣлю и у праздникъ тако є чистъ и обученъ, као найвећiй господинъ; то исто и кодъ жена ньиховыхъ быва. Волiю гдѣкои гладовати, а лѣпо се обући, што по другимъ мѣстима сасвимъ се противно догаћа. Ни просяка нећешъ видити у Дубровнику у дроньцыма, гола, и полунага, као по другимъ мѣстима у Далмацiи.

У Дубровнику, па ни у Котору, и у цѣлымъ ньиховымъ окружiяма нити има кола ни каруца, ни теглећихъ коня. Бремена или преносе люди на лећима, или на мазгама и на товарима (магарцыма). Докъ су властели были заповѣдницы, служили су се съ нѣкимъ носилима (сећетомъ), но и то садъ излази изъ обычая.

Врућина є яко досадна у лѣто, тымъ више, што градъ лежи изподъ гологъ каменитогъ брда, коє и само, кадъ се угрѣє, врућину дава, и све зраке сунчане на градъ одбiя, и вѣтрићу ютренѣмъ смета, да градъ прохлади.

33.

Мудросшь

(одъ Ив. Гундулића.)

Сва є мудрость за врѣмена
Пригоду умѣт' ухитити,
И избрат' оно, што обћена
Добра узрокъ може быти.

34.

Строй быля

(одъ Гибла).

Найпростіе былѣ састои се само изъ келійца, кое садъ напоредъ, садъ єдна за другомъ, садъ іоштъ на другій какавъ начинъ заєдно леже, и округле, яєвидне, на дугачко пружене, цѣви подобне, пльоснасте, ћошкасте или другчіе изгледаю.

Быльке, кое се само изъ таковыхъ простыхъ келійца састое, немаю ни жила, ни стабла, ни лишћа, ни гранчица, ни цвѣта. Овакове быльке єсу:

1) Водени кончићи или алге. Нѣке одъ овыхъ єсу тако мале, просте мѣшиновидне келійце, да се само на увеличателна стакла раззнати даю, а нѣке опетъ дебляю, и пружаю се на стотину, да на хиляду стопа у дужину. Све ове быльке расту у води, и имаю зелену, мрку, црвену, плаветникасту или бѣличасту бою. Єдне су просте, друге имаю чланкове и огранке. Кадъ се каква келійца оддѣ-

ли, и сама за себе стане, онда изъ нѣ друга былька постае, а тако исто, кадъ се на комъ мѣсту концемъ пресѣку. Осимъ тога праве у себи прахуподобне мале келійце, кое, кадъ буду просуте, за себе обстое и далѣ расту.

2) Машине чине као нѣку суху кору на каменю, и сисаю храну изъ воздуха. Оне даю жуту, плаву и црвену бою, служе за чинѣнѣ кожа, а нѣке толико брашнене матеріе у себи садрже, да людма и звѣриню за храну служе. Овима принадлежи Исландска маховина.

3) Печурке и плѣсань, расту брзо на мртвымъ и трулећимъ тѣлама. Радо имаю тамна влажнамѣста, и исто тако брзо умиру, као што расту. У ньиномъ строю указую се округласте и дугуласте келійце, кое су на оной страни гушће, кою наполѣ окрећу. Найпростіе одъ овыхъ былькій есу само бешичице, као хрђне и ужежне печурчице (Rost und Brandpilze), коима се придаю и оне праховидне, понайвише отровне массе у нашемъ житу (уродица? Mutterkorn). Друге пакъ пуштаю кончиће, и зову се плѣсань. Савршеніе су праве печурке (гльиве, шмрчцы), еръ ньихове келійце, кончићи и мѣшићи пуштаю петељку, и на ньой кру́ну, коя изгледа часъ као таньиръ, часъ као шеширъ, и звоно. Нѣке печурке еду се, али међу ньима има много отровныхъ.

Ситна, мека маховина састои се равнымъ начиномъ само изъ келійца, али већъ има праве жилице, зелене стабльичице, лишће и особиту кутійцу, у коіой производе и држе сѣме, коимъ се разплоћаваю. Будући дакле да се овдѣ различне части на быльки указую, и особитый органъ за сѣме явля, зато мора-

мо узети, да є маховина савршенія него печурке и машине. Међу маховиномъ нема отровне или шкодльиве ни едне.

Друге быльке немаю у своmъ унутарнѣмъ строю само келійце, него и тако речене судиће. Ови судићи нису ништа друго него дугачке цѣви, кое су тако исто нѣжне и мале као и келійце. Зато се голимъ очима тешко разпознаю, него на увеличателна стакла. Они концы, изъ коихъ се састои влакно, кое се кодъ кудѣлѣ и лана за прећу узима, есу те дугачке цѣви и судићи. Изъ ньихъ се нарочито састои дрво стабльика и дебла, и дебеле жиле на лишћу. Они се у быльки повлаче одъ корѣна па до листова и цвѣтова. У виду и величини показую судићи исте оне разлике, кое кодъ келійца видимо.

Са простомъ келійцомъ починѣ наравь быльскій животъ образовати. У печуркама и машинама скупля само многе келійце у єдну гомилу. У маховини одређуе келійце єдне за корѣнъ, друге за стабльичицу, листиће, и сѣме. Са самымъ келійцама недае се више учинити. Да друге быльке произведу, мораю келійце само другій видъ добыти, и зато се ове даю у дугачке цѣви и судиће развити. Прве судиће налазимо у многолистнатомъ папрацу (Farren). У исто врѣме стара се природа и за савршеніе сѣме, дающи му заметакъ, кои се видити може, и прву храну у самомъ нѣговомъ умотаваюћемъ листу. Ове се быльке зову монокотыледоне, имаю врло просто лишће и врло простъ често ничимъ скоро неразликуюћій се цвѣтъ, или увитакъ сѣмена, у комъ оне частице, кое сѣме праве, све по три или по шесть ньихъ умотане леже. Найпослѣ се судићи и келійце тако саединяваю, да право дрво даю, цвѣтъ постане савр-

шенъ, видъ листова ніе далѣ ограниченъ, число частица, кое плодъ даю, ніе више ограђено, сѣме има два умотаваюћа листа (дикотыледоне). Само іоштъ цвѣтъ дае затворенъ увитакъ око найважніихъ частица, у коима се сѣме прави. Найпослѣ се и овай развіе и у нѣговомъ лишћу показуе природа чудесну разновидность.

35.

Анђели

(одъ Ђ. Палмотића.)

О! да наравь людска море
Она дѣла дотегнути,
Коя неумрли дуси творе
Безъ тѣлеса и безъ пути*)!

Одъ людскога слику тѣла
Чуднымъ створомъ на се ставе,
Златне праме, брза крыла,
И остале све направе.

Одъ ньихъ єдни крыла двоя
На раменихъ носе и стеру,
Єдни лете на двапутъ троя,
А не у єднакъ хипъ и мѣру.

И к'о єдно ніе лећенѣ,
Тако и єдна ніе прилика,

---

*) Слав. плоть, месо тѣла.

Различно є и чинѣнѣ,
И лѣпота ньихъ разлика.

Ови бѣла, ови огнѣна,
Ови златна пера носе,
Ови модра и зелена,
И охоло се ньим' поносе.

Сто прилика лѣпогъ чина
Врху крыли другим' сяю,
Коихъ лѣпоту пѣт' начина
Уста умрла неимаю.

На истый начинъ єсень мила,
Доба одъ доба свыхъ найдраже,
Китномъ дублю посрѣдъ крыла
Сто различна воћа каже.

36.

Кралѣвскій дворъ у Прагу

(одъ Карла Вл. Запа.)

Ко погледи на старославный Прагъ, увѣкъ ће найпрѣ замаћи окомъ за великолѣпно зданіе кралѣвскогъ двора, кои на западномъ брду надъ цѣлымъ градомъ Прагомъ господари. То є онай дворъ св. Венцеслава, кои намъ се као свѣдокъ тисућолѣтныхъ судбій чесске землѣ ту указуе, у ковга се грднымъ собама и ходницыма повѣсть многихъ славныхъ догаћаи одзыва.

Првый Свето-венцеславскій дворъ стояо є на

источномъ нижемъ краю замачкогъ брда, а садашня кралѣвска столица заузима западный край тога, гдѣ є топрвъ Карлъ IV. год. 1333 прво зданіе положіо. Изъ нѣговогъ доба долази она часть града између храмова св. Вита и свыхъ Светыхъ, а ту є доцніе Владиславъ II. салу, коя се по нѣму Владиславскомъ зове, и далѣ оно къ граду Прагу гледеће крыло назидао. Фердинандъ I. послѣ великогъ пожара год. 1541. зданія обнови и разшири, Рудолфъ II. дода са стране Єленскогъ ярка сале за изображенія и ствари художествене, и напуни ихъ толикомъ множиномъ найзнаменитіихъ древностій, хисторичскихъ споменника, производа найславніихъ художника, и найудивителніихъ природныхъ стварій, да се слава те сбирке по читавой Европи разнесе, и нѣно богатство ніе ни трикратно плѣнѣнѣ Бавараца (1620), Саксонаца (1631) и Шведа (1648) изцрпити могло. Рудолфовъ наслѣдникъ Матія назида са новчаномъ помоћу, кою є одъ станова на поправлянѣ кралѣвскогъ двора добыо, цѣло данашнѣ прочелѣ Градчанско, коя се часть „райскимъ дворомъ“ звала, и стражню часть до прашныхъ врата; но кадъ остави Прагъ, и преће у Бечъ, онда започето дѣло остане недовршено. Кралѣвскій дворъ остане пусть све до оно доба, докъ царица Марія Терезія на годину дана послѣ жестоке обсаде Прага одъ Прусса (г. 1757) незаключи боємъ покварена зданія двора оправити, и главне части тога, кое у различна врѣмена постале, и у различномъ образу зидане бяху, у єдно сугласно и суразмѣрно цѣло споити. И тако добые за 17 година (1758—1775) дворъ Пражскій тай образъ, кои данасъ видимо, и само є єдна часть сачувала свой древный изгледъ.

Цѣло зданіе има три спрата, а на стрменитой страни къ граду Прагу и петь.

Прва градска піяца къ Градчанамъ затворена е стубовима и мрѣжама, крозъ кое воде троя врата. Высокій главный порталъ стои іошть како га е Матія подигнути дао (1614) и има покрай главногъ пролазка четири маня. У пролазку стое главни степени, кои управо у кралѣвске собе воде. За порталомъ отвора се огромно четвороуглѣ друге дворске піяце, са водометомъ и водохраништемъ у срѣди. У югозападномъ крылу поставлѣна е пространна дворска капела. На сѣверной страни налазе се дворске штале за 200 коня. Двѣ капіе на источной страни воде на трећу дворску піяцу, кою на сѣверу затвора пребогато готичко зданіе, храмъ св. Вита, съ великомъ куломъ и капитулскимъ зданіемъ. Наспрамъ храма пружаю се царске собе. На срѣдъ піяце диже се бронцовска соха (штатуа) св. Ђорђа на коню, найзнаменитіи спомениkъ ливарскогъ художества у Чесской одъ XIV. вѣка.

Унутри у двору брое 440 соба, маньихъ и већихъ, три велике сале, и многе предугачке ходнике. Што се тиче пространства и угодности, то Пражкій дворъ превазилази безъ препирке Бечкій; а што се тиче положая и изгледа, то му на далеко пара нема. Кралѣвске собе пуне савъ првый спрать двора къ югу, и имаю изгледъ на градъ Прагъ. У ньима найвише привлаче посѣтителя къ себи изображенія на зидовима великихъ красныхъ салона, коя су заиста изврстна. Ту се виде хисторички комади одъ Луке Ђордана, Павла Веронскогъ, Бруицела, Луке Кранаха, Спаньолетта де Рибера, Мартина де Восъ, св. Мартинъ одъ Рубенса и т. д. Съ обытали-

штемъ кралѣвскимъ скопчана є старія часть двора, гдѣ велика изображенія свію господара изъ дома аустрійскогъ позорность побуђую. Изъ тыхъ соба долази се малымъ ходникомъ у велику салу владиславску, кою є чесскій художникъ, Бенешъ Лунскій г. 1502 у богатомъ готичкомъ штилу довршіо. Дугачка є 212′, широка 54′ а высока 42′. Цѣла сала измолована є плаво-синьомъ боіомъ, што іой архитектонску особитость іоште узвышуе. У той се сали одправляю велика дворска торжества, и тако є яко сазидана, да су у ньой много пута и турнири пѣшке и на коньи држани были, као н. пр. 26 Фебр. 1527 при крунисаню Фердинанда I. За томъ саломъ улази се на лѣво у стару судницу, у коіой су доцніе становске скупштине држане, коя є у єдно врѣме са саломъ владиславскомъ подобнымъ начиномъ одъ Бенеша Лунскогъ сазидана, и садъ кралѣвскій престолъ, изображенія многихъ кралѣва, заставе чесске легіе подъ надвойводомъ Карломъ и т. д. у себи садржи. Изъ владиславске сале ишло се преће къ старымъ кньигамъ земальскимъ, коє су одтуда год. 1784 на малу страну пренешене. У другомъ крылу двора, недалеко одтуда къ граду Прагу поставлѣномъ, была є нѣгда кр. дворска канцелларія, и до год. 1674 мѣстозаступничство, комора, и друга земальска званія. Єдно крыло овога оддѣленія сачувано є іоштъ сасвимъ онаково, какво є у старина было, са єднымъ широкимъ прозоромъ у свакомъ спрату, излазећи у фронту къ граду, а подъ собомъ дубокъ ровъ имаюћи. У другомъ спрату налазила се одпређе канцелларія кралѣвскихъ мѣстозаступника, коя и сада тако изгледа, како є изгледала онда, кадъ су г. 1618 протестантски станови Мартинића и Славату крозъ

прозоръ у дубльину одъ 28 лаката бацили, те ихъ є само єдно чудо живе сачувало.

Изъ царскихъ соба иде се дугимъ ходницыма на сѣверну часть замка, гдѣ се шпанска и нѣмачка сала налази. Нѣмачка є сала постала изъ бывше коморе за изображенія и драгоцѣнности цара Рудолфа, и врло є дуга али манѣ широка. Шпанска сала принадлежи међу найвеће у Прагу, и може примити више одъ 2000 лица. Редъ высокихъ прозора иде на Єленскій яракъ, а на противномъ зиду стоє огледала исте величине, што є врло пріятно видити. Овдѣ бываю обычно славни дворски балови.

37.

Органи биля

(одъ Г. В. Бишоффа.)

Органи биля, кое споля ризликуємо, сложени су изъ елементарныхъ органа (келійца, судића и т. д.), и зову се спольскима.

Гледећи на посао, кои одправляю, даю се на три реда подѣлити:

1. у првый редъ спадаю органи, коима се былѣ храни и расте. Они служе дакле на то, да се былька одржи, живи и постои. Купе дакле храну изъ сусѣдства быльке, претвараю исту у органске саставне частице, оддѣлюю и избацую оно, што нетрѣба, и што се употрѣбити неможе, и на тай начинъ чине, да се органско дѣйствованѣ у готовымъ частима одржи, и да се нове части образую, па тако да былька мало по мало

постане већа и нарасте. Оне су дакле само вегетативни (бильскій животъ осниваюћи) органи, и имаю тай еданъ задатакъ, да особу сачуваю. Овамо принадлежи корѣнъ, дебло и лишће.

2. У другій редъ принадлеже органи, кои былю служе, да се умножи. У ньима лежи темель, на комъ се нови спольски органи развити могу, или болѣ рећи сами су си органи али іошт неразвіени. Постаю изъ оныхъ првыхъ, вегетативныхъ органа, и ако остану на бильки, на коіой су постали, чине, да се на ньой спольски органи умноже; ако ли се пакъ, пре него што се развію, одъ свое бильке оддѣле, то се могу као нова особита билька развити, и тако особе умножаваю. Овамо долазе пупа, лукъ и окце.

3. У трећій редъ спадаю органи, кои на то служе, да се былѣ разплоди. Ови су дакле на то опредѣлѣни, да сѣме и плодъ, и крозъ то ново былѣ производе. Ти се органи већъ нестараю о томе, да матерь хране и одржаваю, или да е умноже, него іошт одъ нѣ храну узимаю, и за себе употрѣблюю, да се тымъ сами развію, а управо пакъ, да се тымъ нова билька заметне и у оно станѣ постави, како ће послѣ и безъ матере обстати моћи. Они дакле у себи носе заметакъ нове бильке, кои се често у сѣмену іошт кодъ матере, а често текъ онда изъ сѣмена образуе, кадъ се одъ матере оддѣли. Овамо принадлеже цвѣть са свима своима частицама — лишћемъ, у кое е пуполякъ завіенъ (Kelch), цвѣтнымъ листовима (Blume), прахоноснымъ кончићима, пистиломъ — и плодъ са сѣменомъ, кои се у нѣму садржи.

38.

Околина Дубровничка

(по І. Николаєвићу.)

Кадъ се изъ града на Плоче изиђе, и єдно полъ сата край мора а изподъ брда по равницы у шетню поће, долази се у светый Яковъ. Ово є лѣпо мѣсташце маслинама засаћено, у комъ є старый манастыръ быо; зданіе є и садъ на мѣсту, али калуђера нема. Преће двѣ године, овдѣ у истомъ манастыру завела се кућа за сиромахе старе; єданъ є раздѣлъ одређенъ за убоге старце, а другій за убоге жене. У той кући стоє и хране се бадава.

Одъ св. Якова далѣ єданъ сатъ хода, доће се у Жупу (Breno). И ово є лѣпа долина, кућама, виноградима, маслинама, живомъ водомъ и народомъ здравымъ и угледнымъ изпунѣна, коя до мора допире, а одъ турске стране голымъ высокимъ брдима обколѣна є. Она є добро обраћана.

Изаће ли се пакъ на Пиле, за єданъ четврть сата по найлѣпшемъ путу доће се у Гружъ и у Лападъ. Гружъ є, тако рећи, єдно лѣпо увеселително село, съ лѣпымъ и великимъ кућама край мора; лежи на єдномъ морскомъ широкомъ заливу. Овдѣ се сваке године по єданъ по два брода трговачка начине, и у море порину; то пакъ быва увѣкъ съ нѣкимъ особитымъ церемоніяма. Докъ є іоштъ изванъ воде ово велико дрвено зданіе, оките га съ баряцыма и зеленымъ вѣнцыма. Свештеникъ пошкропи га светомъ водицомъ, и благослови га. Кадъ се то сврши, онда се изпразне нѣколике

боце вина за здравлѣ господара и капетана, и за срѣћу истога брода, и правне боце разбію се о истый бродъ. У толико почну се већъ вадити они клинцы, на коима є бродъ наслонѣнъ и уздигнутъ быо, народъ скуплѣный почне викати evviva! топови пуцати, банда свирати, а велико ово зданіе за єданъ тренутакъ склизне са сува края у море, и већъ нечини се на очима онолико велико, колико се указивало, докъ є на шкару стояло. — Гружъ представля оку врло лѣпый изгледъ, кои се најлѣпше ужива съ мѣста, на полъ пута између града и Гружа положеногъ, кое се зове Божиново или Vista, кудъ се лѣти у вече најрадіе шетаю Дубровчани. На истомъ лѣпомъ мѣсту подигнута є 1837. год. православна црква св. Михаилъ, а мало подалѣ лежи гроблѣ. Съ истога мѣста ужива човѣкъ на све стране, кудъ се годъ окрене, прекрасный изгледъ, а највише широко море, комъ се края невиди, него се чини, да се тамо у дальини съ плавымъ небомъ саставля. Пристаниште у Гружу на гласу є не само у Далмаціи, него и по свему истоку, єръ у нѣму може се највећа флота безбѣдно смѣстити. Спрамъ Гружа на другой страни преко мора лежи мѣсто Лападъ. Ту има ограда и у мору одређено мѣсто, гдѣ контумацъ одстояваю они бродови, кои долазе изъ подозрителныхъ страна.

Ако се укрцамо у Гружу у єдну барчицу на весла, приспѣћемо у єданъ тренутакъ на дно Гружа, куда се и сувымъ доћи може, па ћемо онда окренути на десно на истокъ, и наћи ћемо се у другомъ заливу, кои є три мылѣ дугъ, и около 160 стопа широкъ, и зове се Рѣка. У србскомъ єзыку и нема другога имена, а италіянски се пише Ombla, латин-

ски Arion. Она извире изподъ стрмена гола брда; на нѣну главу може се безбѣдно доћи; одмахъ на глави окреће нѣколика млина, и текъ што се упутила са своіомъ силиомъ водомъ, одмахъ се съ моремъ помѣша. Да є ову Рѣку природа обдарила дугачкимъ теченѣмъ према изобилности нѣне воде и ширине, могла бы се узпоредити са найславніимъ рѣкама. И съ єдне и съ друге стране Рѣке имаю куће, баштине, виногради, маслине и у малешномъ наликъ є я доста на лѣпый каналъ которскій.

Спрамъ Рѣке у мору лежи єданъ пустый и голый отокъ, кои се зове Дакса. Ту є у старо доба быо калуђерскій манастыръ; Французи су га утврдили и са топови накитили, да чува пристаниште Гружско, а Аустріянцы сувише начинили су ту магазине, у коима далѣ одъ града у мирно доба прахъ (барутъ) држе.

Спрамъ града на южну страну лежи єданъ малый островъ по имену Локрумъ. Изъ града до нѣга може се брже, него за четврть сата у барцы доћи. На нѣму одъ западне стране расту магинѣ, што овдашня челядъ несмѣду да єду, говорећи, да могу лако опити, и тако пропадаю, а иностранцы, особито Нѣмцы, поспу ихъ съ виномъ, шећеромъ и канеломъ (цыметомъ), исто тако као мы ягоде зачинямо, и єду ихъ съ найвећомъ сласти. Съ южне стране узкопанъ є и засађенъ лозомъ и маслиномъ. На нѣму челядъ нестоє, осимъ єдне фамиліє у старомъ садъ запуштеномъ манастыру, и нѣколико солдата у тврдиньи.

Кадъ се преко Рѣке близу Гружа пређе, и по єдномъ лѣпомъ садъ скоро покрай мора учинѣномъ, широкомъ, равномъ и увеселителномъ путу пѣшице

поље, може се за єданъ добрый сатъ приспѣти у Затонъ (Malfi). Примѣтіо самь, да ово име Затонъ ніе собствено име, него обће, єръ Србльи у старо доба, свакій готово заливъ морскій звали су Затонъ. Овай овдѣ заливъ доста є пространъ, и може служити за пристаниште, около нѣга има нѣколико лѣпыхъ кућа, коє све уєдно сачињаваю село истога имена.

Изъ овога села кадъ се човѣкъ далѣ у западъ єднымъ узанымъ, но при свемъ томъ пріятнымъ путемъ пѣшице упути, приспѣ за полъ сата све крозъ зелене маслине и крозъ Леандре идући најпре у Орашацъ (Valdinoce), па мало затымъ у Трстено. Ту расту узпоредъ два стара платана (явора), на коє мало не свакій иностранскій путникъ као на чудо долази, да ихъ види. Дебло имъ є тако широко, да га єдва петь людій, држећи се уєдно за руке, обухватити могу.

Жупу, Шуметъ, Рѣку и Затонъ даровао є Дубровачкой обћини Стефанъ Неманя, великій жупанъ, кадъ є у Дубровникъ долазіо; а мало доцніе другій Стефанъ поклони имъ сву кнежину Рѣанску, то єсть Пелѣшацъ (Sabioncello) и Ратъ (Punta). Єзыкъ землѣ у море протегнутъ, и свакій врхъ, быо оштрый быо затупастый одъ коє му драго ствари звали су стари Србльи ратъ или ртъ. Доцніе поклони Остоя Босанскій Дубровчанима све приморіе починюћи одъ Рѣке брдомъ све до Стона и села Ишотице. Овай предѣлъ савъ є каменитъ, но жительи су окретни, па са своимъ трудомъ и хитриномъ сваку стопу землѣ засѣяваю и саде.

39.

Срѣћа мира

(одъ Ив. Гундулића).

Свакъ се у миру честитъ зове;
Обилность є гдѣ миръ стои;
Миръ кралѣства и градове
Држи, узмножа, тврди и гои.

40.

Полипи

(по Кирбію).

Ове твари разређене су скоро све на гомилице. Найнесавршеніе одъ ньихъ, као печурке (сунђери, сунђерски корали) и више алцыонія, изгледаю само као каква питіяста масса, неимаюћа ни каквыхъ органа за хватанѣ хране. Садъ се разтегну, а садъ се стегну, и тымъ начиномъ узимаю у себе воду, коя имъ храну чини, и избацую є опетъ на полѣ. Но найвише ньихъ имаю ямицу, као каква уста, кодъ коє се находе рожчићи или кончићи, коима осѣћаю. Ови имаю врло различне видове, изгледаю као цѣви, и пуни су течности; ондѣ, гдѣ избіяю, показую малу шупльину. Кадъ се ова стисне, онда се изтѣра вода у кончиће и ови се тымъ разтегну, а кадъ се опетъ кончићи стегну, онда се течностъ у ону шупльину враћа, и врхови кончића попадаю на ону ямицу, коя уста чини. Ови органи неслуже по-

липима само на то, да ньима осѣћаю, него и за многе друге потрѣбе, а особито за то, да се тымъ крећу и храну хватаю. А по свой прилицы и при дысаню су имъ одъ какве корысти, на кое се даѥ изъ ньиногъ разтезаня и стезаня заключити. Свакій предметъ, кои ихъ се дотакне, могу задржати, и то или каквымъ лѣпкомъ, кои изъ себе издаю, или малымъ брадавицама, коима се у предметъ упію. Тремблей ѥ примѣтіо, да ѥ сладке воде полипъ ѥдно звѣринче своимъ дугимъ кончићемъ дирнуо, и таки га задржао; оно се истина отимало, али му то ништа непомогне, полипъ га къ своимъ устима донесе и прогута.

Тѣло полипа састои се изъ нѣкогъ вида сгушћеныхъ бала, у коима неправилно нагомилане, и по свой прилики са живачномъ матеріомъ сродне частице разсѣяне безъ рода ту тамо леже. Немаю коже, и могу се здраво стегнути; па изгледаю као каква кеса, коя ѥ на то опредѣлѣна, да храну прима, и на ѥдной ѥ страни отворена: ова страна служи и за приманѣ, и за избацыванѣ непотрѣбныхъ останака хране. Живачне частице раздѣлѣне су по цѣломъ полипу ѥднако, и одтуда се даѥ изяснити чудновита житкость овога створеня. Могли бы ову массу узети за нѣкій родъ првобытне матеріѥ снабдѣвене свойствама, коя се показую и кодъ быля и кодъ звѣриня. Ова особита матерія осѣћа и свѣтлость, премда се ни трага одъ очію невиди; стеже се и разтеже се, па тымъ се начиномъ миче неимаюћи мишице.

Полипа има одъ више редова, као:

1) Прости полипи у нашимъ стоећимъ водама и ярковима. Ови изгледаю као каква гола кеса

или каналъ, кои кадкадъ по ком изданакъ изъ себе истѣра, и тако се гранатымъ указує. Кодъ овыхъ полипа нема ни трага одъ какве тврде єзгре или сграде у ньима. Нестоє на єдномъ мѣсту, него се съ єднога мѣста на друго мичу.

2) Мадрепори или звѣздани корали. Ови праве себи утврђено зданіе изъ кречне массе, и то се састои често изъ грдне множине келійца. У свакой одъ овыхъ келійца живи по єдно звѣринче, коє уста и осѣтне рожчиће има. Свака келійца има споля рупицу, крозъ кою звѣринче излази, па се као какавъ цвѣтићъ разширує.

3) Коралски полипи. Кодъ овыхъ се изъ мекане массе тѣла прави осовина, или сграда одъ кречне массе, па ту послѣ органске части окружую, као што кора дрво умотава. И ови пуштаю корѣнъ и стоє на єдномъ мѣсту, као и предидућій редъ. Изъ те коре пружаю се уста са осѣтнымъ рожчићима. Кодъ нѣкихъ има она осовина чланкове.

У обадва ова реда пружа се основа, коя полипе за стѣне и т. д. утврђуе, као корѣнъ каквогъ дрвета, а саме животиньице, или имале свою кречну сграду унутри или споля, могу се сравнити са дебломъ, изъ кога се гране истѣрую.

4) Губе или печурски корали (сунђери, Schwämme, Pilzkorallen) и алцыоніе. За ове Савиньи мысли, да нису животинѣ, єръ немаю ни желудца, ни уста ни рожчића; но Беллъ є дознао, да исти полипи течность, одъ коє се хране, усисаваю, и избацую, и тымъ имъ се природа чини као да є звѣрска. Међу тымъ може быти, да ближе былю стоє, него остали полипи.

5) Друге алцыоніе изгледаю, као да сло-

женіи строй имаю, него ма кои одъ осталыхъ досадъ сматраныхъ полипа. За ньи веле, да имаю осамь параллелно лежећихъ желудаца. Досадъ су описапа само четири рода, коя овамо принадлеже: но читава имъ є система іоштъ понѣшто сумнителна.

6) Морско перѣ, кодъ овыхъ има кречна сграда, а око нѣ обмотава се меко звѣринче; имаю уста и рожчиће; али нису на єдномъ мѣсту утврђени, него ихъ море тамо амо тѣра.

Сви полипи живе у води, нѣки у сладкой, највећа часть пакъ у мору, а особито у тропичкимъ морама. Многи се задржаваю на ушћу рѣка, гдѣ се сладка вода са морскомъ мѣша. Нѣки, као се чини, радо се састаю са атмосферичкимъ воздухомъ, а други се опетъ одъ истога укланяю. Они, кои у мору живе, утврде се найрадіє на стѣнама, и то садъ на єдной садъ на другой страни, и често се чини, да се у томе по клими управляю. Рѣдко се излажу жестокомъ струєню или ударцыма таласій. Напротивъ пакъ често се налазе у каменнымъ спилама подъ водомъ, као и у затонима, гдѣ є вода мирнія.

Ако се уливцы могу усподобити сѣменю кодъ быля, то полипи иду єданъ коракъ далѣ, и представляю често праву развіену быльку, починюћи одъ дрвета па на ниже крозъ све степене до печурке; круница и лишће цвѣта, да и сами они кончићи са прашиномъ могу се ясно познати. И они се къ свѣтлости окрећу, и плоде се пупама и изданцыма као и былѣ, тако, да су ихъ старіи природоизпытателъи за право былѣ држали, и ніє имъ ни на край памети долазило, да то може быти звѣринѣ. Доцніе су ихъ држали нѣки за нѣкакавъ срѣдньій родъ између быля и звѣриня. Тремблей є быо єданъ

одъ првыхъ, кои є показао, да имаю природу звѣрску, и видіо є, како су сладководни полипи са своимъ дугачкимъ рожчићима све єдно по єдно звѣринче хватали и прогутавали. У томе су се своимъ рожчићима тако служили, да свака сумня о произвольности имъ престати мора, будући да су садъ єданъ рожчићъ употребили, садъ више ньихъ, а садъ све, како имъ є кадъ потрѣбно было. Лове црвиће, гусеничке црве,водене мушице, па и месо, мале пужиће да и саме рибице, водене бушице, єдноокце и т. д.

Морски полипи исто су тако прождрльиви као и они изъ сладке воде, єръ све што могу добыти и зауставити, то прождиру. Нѣки, као точкасти полипи (Räderthierchen) направе при томъ вртложчиће у води, и тымъ вртлозима уливке и другу звѣринчадъ у уста доводе.

Полипи сладке воде првога реда плоде се пупама и одломцыма; пупе расту полако изъ тѣла матере, као што расте грана изъ дебла дрвета. Полипъ малый, докъ са матеромъ є сединењъ, нема особитогъ желудца: кадъ ова храну у себе узме, то се и тѣло сына напуни, и види се како храна одъ єднога къ другомъ иде. Найпослѣ се одъ материногъ тѣла разставе, и стану за себе као особито звѣринче живити, и међу тымъ су можда већъ и изъ ньихъ пупе изтѣрале. Зна се, да на овай начинъ єданъ єдиный полипъ за мѣсецъ дана миліонъ новыхъ полипа дати може. Но плоде се и одломцыма. Тѣло полипа тако є силомъ животномъ напунѣно, да исту вальда ништа уништити неможе. Ако се таково створенѣ попрѣко пресѣче, то свакій комадъ особитымъ живинчетомъ постае: на горнѣмъ краю изтѣруе рожчиће, а дольній затвара. То исто быва, кадъ се

полипъ уздужь на двѣ поле, или више узица изсѣче; изъ свакогъ комада раѣа се новъ дугулястый полипъ. Што више, ова се живинчадь са свимъ извратити даю, тако, да што є было изнутра доѣе да стои споля, па и опетъ живе као и пре тога. Они дакле немаю никакву праву унутарность ни сполящность, будући да обѣ површности єднако єла кувати могу. Нѣшто подобно налазимо и у царству быля; єръ кадъ гранчице нѣкихъ былькій наопако у землю посадимо, онда врхъ изтѣруе жилице, а корѣнъ гранчице и цвѣтъ.

Найвеća часть морскихъ полипа прирашћуе за ма какавъ изъ креча састоећій се наслонъ, кои сами праве, и кои се полипскомъ сградомъ зове. Само ови полипи, кое смо найпослѣ споменули, могу са єдногъ мѣста на друго прелазити, а они други редови немогу.

Кодъ печурскихъ корала и губа (Korkpolypen, Spongien, Alcyonien) кои немаю рожчића, чини се, да се стезанѣмъ и разтезанѣмъ хране, као што смо то већъ мало више рекли, будући да никаквогъ другогъ срѣдства немаю, коимъ бы храну ухватили и привукли. Многа одъ овыхъ створеня изнутра су шупля, а споля изгледаю као пехари, чанчићи, и други судићи. Циновски примѣри одъ ньихъ донешени су изъ Индіе у Лондонскій музеумъ, и тамо се видити могу.

Морске губе чине важанъ предметъ трговине; хватаю се особито у срѣдиземномъ мору, а нарочито у Архипелагу. Куплѣнѣ истыхъ ніе безъ сваке опасности, будући да више конаца дубоко у мору на стѣнама утврѣене стоє, и рыбари, кои ихъ ваде, мораю добри гнюрцы быти, ако хоће до своє цѣли да доѣу.

Корасти корали, међу кое и црвени корали припадаю, налазе се такођеръ у срѣдиземномъ мору, и пролазе равнымъ начиномъ врло яко у трговини.

Они полипи, кои слободно плове, даю одъ себе ноћу фосфорску свѣтлость, и разсвѣтлюю воду тако, да рыбари врло добро могу видити рыбе, кое на близу пливаю. За ову свѣтлостъ рекао бы да имъ на обрану служи.

Сіянѣ мора приписивали су изнайпрѣ потрѣсима землѣ, електричкимъ силама и трулећимъ морскимъ створењма, коя доисто фосфорску свѣтлость одъ себе издаю. Но садъ већъ сви кажу, да то одъ оныхъ слабыхъ, свакогъ обранителногъ оружя лишеныхъ обытателя дубльине долази, кои се тымъ одъ своихъ гонителя бране.

Полипъ, кои къ морскимъ звѣздама принадлежи, може несамо велике стѣне у мору направити, него и читаве горе, и острове, кои се изъ воде издижу, съ врѣменомъ травомъ обрашћую, и тако за то препрaвляю, да могу люде и звѣринѣ примити. Са овымъ грднымъ пословима бави се понайвише тако названый белый коралъ.

41.

Све што є шайно
Има быши ма кадъ явно

(одъ Ив. Гундулића).

Истина є рѣчь на свѣти,
Да се земля клетвомъ клела,
Да ће тайне све пронѣти
Кое є чула и видѣла.

42.

Тріюмфи Юлія Цесара

(по Ф. К. Шлоссеру).

Заративши се Цесаръ са Помпеіомъ, принуди овога Римъ и Италію оставити и у Грчку прећи. И тако постане самъ господаромъ цѣлогъ италіянскогъ полуострова. Шпанія, Грчка, Азія и Африка стояле су у то врѣме непріятельски противъ нѣга, єръ Помпей свуда свое пріятелѣ и войске имаѣаше; а и сва флота быяше у рукама Помпеіовымъ. Цесаръ найпрѣ оде у Шпанію, да се са те стране обезбѣди, и ту съ тежкомъ мукомъ истина, али ипакъ Помпеіове легіоне побѣди, и землю себи подложи.

Кадъ се врати у Римъ наименую га диктаторомъ, али будући да є ово име одъ врѣмена Сулле мрзкимъ и непріятнымъ постало, зато Цесаръ послѣ єданаєсть дана диктаторство остави, и уреди,

те га са іоштъ єднымъ нѣговымъ приврженикомъ за конзула изаберу.

За тымъ пошлѣ єдну войску подъ Куріономъ у Африку, а самъ оде у Брундузіа и пређе съ другомъ войскомъ подъ Диррахіюмъ (Драчъ), да свое противнике у Грчкой потражи. У Тессаліи кодъ вароши Фарзала дође до боя, и Помпей буде сасвимъ разбіенъ. Многи изгину, а цѣо станъ и двадесеть и четири хиляде сужнихъ падну у руке Цесарове. Срѣћанъ є био, кои се мора дочепао.

Помпей мѣсто да бѣжи на свою флоту, па у Африку, окрене у Азію, гдѣ га се сви градови одреку. Зато на свою несрѣћу настави свой путъ у Африку. Ту га Ахилласъ, кои са іоштъ друга два пріятеля туторство надъ младымъ Птоломеомъ XII. Діонизомъ себи привукао бяше, са брода извара, на копно изведе, и тамо га предъ очима супруге, коя є изъ брода гледала, изсѣче, главу му са собомъ понесе, и послѣ Цесару пошлѣ.

У Египту Цесаръ побѣди Египћане, кои подъ управительствомъ Ахиллаа и младога краля правый ратъ противъ нѣга и Клеопатре, сестре кралѣве, отворе, коіомъ приликомъ у битки и краль и Ахилласъ, и сви други, кои су узрокъ Помпеіовой смрти были, изгину.

Оставивши Клеопатру као владѣтельку у Египту, крене се Цесаръ у малу Азію, гдѣ му є Фарнацесъ, сынъ и убійца Митридатовъ, намѣстника у Витинію побѣдіо, и Каппадокію, Арменію и Понтъ заузео био. Дошавши у малу Азію, побѣди Фарнака єдномъ биткомъ тако брзо, да є цѣо ратъ у ове три рѣчи, кое су се послѣ тако прославиле, описати могао: veni, vidi, vici.

Одъ туда оде у Римъ а изъ Рима у Африку, гдѣ му Помпеіови привржениды подъ управительствомъ Сципіона, войску, кою є тамо подъ Куріономъ послао быо, потукли бяху. Са овыма се быо и краль Нумидійскій Юба сдружіо, и тако су много више войске имали него Цезаръ. Шесть мѣсецій траяла є ова война, и крозъ то врѣме налазіо се Цесаръ више пута у великой погибѣли; но найпослѣ буде и опетъ духъ нѣговъ ячій него ньихова сила, и онъ ихъ кодъ града Тапса тако потуче, да му се више одупрѣти немогоше. Само малый брой одъ ове войске утече у Шпапію. Сципіо, Като, Юба и други предводительи убію се сами.

И са овомъ побѣдомъ небыяше іоштъ рату края. Останцы Помпеіове партае скупе се у Шпаніи, и ту се почне на ново война, коя постане опасніомъ, него што су све прѣашнѣ быле. Многи градови Шпански одреку се сбогъ нѣговыхъ тиранскихъ намѣстника, Цесара, и сложе се са Помпеіовымъ войводама. Найодважніи офицыри и найбольи войницы Помпеіови быяху поодлазили у Шпанію, и Секста Помпея за врховногъ войводу изабрали. Цесаръ похити изъ Рима у Шпанію, и пусти се кодъ Мунде у одсудный бой. Но ту су стояли предъ ньимъ найбольи римски войницы, и єзгро снажногъ шпанскогъ народа, и нѣгове чете прену натрагъ. Цесаръ скочи съ коня, сбацы шлемъ съ главе, да га сви могу познати, и стане међу уступаюће ветеране, па онда пође самъ главомъ съ голомъ сабльомъ на непріятеля, и новиче своима: „Заръ хоћете вашегъ войводу едномъ дѣчаку да предате?“ Ови се на то врате и юначки ударе, али бы и при свемъ томе одъ Помпеіоваца, кои су се као лавови борили, побѣђени были,

да се нису ови на свой станъ осврtали. Докъ су се они ту тако срѣћно били, дотлѣ имъ Цесарови нумидски коняницы за леђа зађу и на станъ ударе, а ови хотећи своє ствари спасти, оставе се боя, и навале тамо. Но то ихъ сасвимъ упропасти. Тридесеть и три хиляде остане ихъ на мѣсту: Кней Помпей падне у бѣжаню, а братъ му Секстъ, кои у битки быо ніе, прекрыє се нѣгдѣ у срѣдини Шпаніе, изкупи останке разбіене войске, и появи се послѣ Цесарове смрти на ново са знаменитомъ силомъ.

Кадъ є Цесаръ африканскій ратъ свршіо быо, добыє одъ сената и народа претѣрана, одъ части већъ и смѣшна одличія, чести и преимућства. Сенатъ му даде диктатуру, кою є прѣ тога само на єдну годину добыо бяше, на десеть година, а цензуру на три године, подигне му штатуу са подписомъ: „полубогу,“ и одреди, да се у славу побѣде надъ Юбомъ благодарителна светковина крозъ четрдесеть дана држи. Осимъ тога заключи Сенатъ, да се Цесаръ онако исто, као нѣкада Камиллъ, на бѣлимъ коньма увезе, и да га седамдесеть и два ликтора прате. И многе іоштъ друге почести у той струцы буду одређене, но ни самъ Цесаръ многе неузхтѣ примити.

Кадъ се изъ Африке врати, онда прослави четири тріюмфа, али по имену не надъ побѣђенымъ сугражанима, него надъ Галлима, и надъ кралѣвима одъ Египта, Понта и Нумидіе. Уплячкано благо, коє се томъ приликомъ народу показало, а послѣ у државну благайницу оставило, износило є само у готовомъ новцу сто петь десеть и деветь милліона форинтій; къ овомъ є долазило іоштъ двѣ хиляде осамь стотина двадесеть и два златна вѣнца, кои

су двадесеть хиляда четири стотине и четрнаєсть фунтій важили. Носила, на коима є ово благо ношено, пакъ онда ликови Массиліе, и образи персонификцыраногъ Райна, Роне и другихъ рѣка или градова, кои су торжество украшавали, были су коє изъ шилдшпата, а коє одъ найрећихъ дрва начинѣни. Измећу сужника, кои су у ланцы прѣдъ Цесаровымъ тріюмфалнымъ колима ишли, были су найзнатніи галлскій кнезъ Верцынгеторикъ, сестра Клеопатрина, и сынъ краля Юбе.

Послѣ ова четири тріюмфа даде Цесаръ войницыма и народу богате дарове, и славне игре и светковине. На двадесеть и двѣ хиляде столова угости народъ; свакомъ одъ сто петдесеть хиляда граћана (а вальда ихъ є и више іоштъ было), даде по десеть фунтій уля, око ваганъ жита, и подѣли међу ньихъ найманѣ шесть милліона форинтій. Одъ войника добые свакій простый пѣшакъ двѣ хиляде форинтій, свакій сатникъ два пута, а свакій войничкій трибунъ четири пута толико; осимъ тога пакъ добыю сви ветерани землѣ на даръ.

Цесаръ є говоріо, да нѣговъ родъ одъ саме Венере долази, зато іой даде новъ храмъ подигнути, пакъ приликомъ, кадъ се овай храмъ освећавао, даде народу найсяйніе игре, у коима є четири стотине лавова видити было; осимъ тога пакъ даде имъ представити битку на мору, а єдну на копну, у коіой су се осамь стотина людій и двадесеть слонова у игри борили.

А кадъ се послѣ побѣде кодъ Мунде изъ Шпаніе врати, онда ни сенатъ ни народъ ніе знао, како већъ да му се доста умили. Сенатъ му даде као Богу и као

другомъ основателю града штатуе поставити, коима се имала онакова иста честь указивати, као и штатуама другихъ богова; остави му диктаторство, цензорство и главно понтификатство за цѣо животъ, и да му на свагда титулу императоръ, кою су прѣ тога побѣдителни войводе почести ради добыяли, али послѣ тріюмфа таки оставляли. Послѣ Цесара добые ова титула мало по мало значенѣ царске врховне власти и подпуне силе. Осимъ тога даде сенатъ новомъ господару државе право, да може пурпурну одѣћу и лавровъ вѣнацъ, обадва главна украшенія при тріюмфу, увѣкъ носити, и да може у сенату и у суду на златной столицы сѣдити. Далѣ пакъ изяви га за света и неприкосновена, даде му обликъ на новцыма ковати, кою честь дотлѣ у Риму за живота нико на свѣту изкусіо небяше, назове мѣсецъ, у комъ се Цесаръ родіо бяше, по имену нѣгова племена, Юліомъ, и стараше се многимъ другимъ подобнымъ ствармa улагати.

43.

Царска благайница у Бечу

(одъ Антонина Рибичке).

Царска благайница налази се у оной части царскогъ двора, коя се зове швайцерска авлія. У єдной галеріи и четири собе садржи толико и тако знаменитыхъ стварій и предмета одъ злата, сребра, бисера и драгогъ каменя, каквыхъ е тежко гдѣ на другомъ мѣсту наћи.

Найновіе драгоцѣнности, кое се ту хране, есу обѣ круне, кое су начинѣне за чесско крунисанѣ у Прагу, год. 1836. одправлѣно. Круну цареву, коя е на прилику круне цара Рудолфа II. начинѣна, красе 20 великихъ 2 ружична, 504 маньихъ солитера, 122 велика, и 246 маня зрна бисера; а круну царичину украшую 20 великихъ, 2 ружична и 23 маня бѣла солитера, 28 бриліянтскихъ ружица, 504 бриліянта, 122 велика и 246 маня зрна бисера.

Хисторійске важности есу ц. аустрійска домаћа знаменія, и знацы достоинства бывшихъ римсконѣмачкихъ царева. Она су была начинѣна за цара Рудолфа II. врло вѣшто, и украшена су углађенымъ сафирма, рубинма, діямантима и бисеромъ, и важе у злату: круна 1189 грана, ябука 484 дуката, а жезалъ 194 дуката. Употрѣблявана су при крунисаню у Франкфурту, а одъ како е аустрійско царство постало, сматраю се као домаће драгоцѣнности аустрійско-царске. Драгоцѣнности нѣгдашнѣгъ св. римскогъ царства есу: круна одъ злата врло художествено начинѣна, драгимъ каменѣмъ и бисеромъ украшена, и надписомъ: „Conradus Dei gratia Imperator“ снабдѣвена; златна ябука; сребрный жезалъ; одежде царске, одъ тежке златомъ и бисеромъ извезене свиле као: далматика, алба, штола, плашть, наруквице, цыпеле и поясъ; найпослѣ мачъ Карла великогъ, когъ е ручка царскимъ орломъ и чесскимъ лавомъ украшена.

Далѣ, ту се чуваю многе и знамените светинѣ св. римскогъ царства; старо на плаветномъ

пергаменту писано евангеліе са златномъ корицомъ єдномъ, на коіой се находи изображеніе Карла великога, сабля истога цара са ручкомъ одъ злата и т. д.

Хисторійске знатности єсу: рухо одъ Филиппа Бургундскогъ за торжество ордена златногъ руна установлѣно; талисманъ Валдштайновъ изъ кристала са ликомъ лава; Тимурова сабля, кою є цару Францу I. шахъ персскій на даръ послао; одежде, кое є Наполеонъ употребіо, кадъ се за краля италіянскогъ крунисати дао; одъ позлаћеногъ сребра начинѣна колѣвка нѣговогъ сына; круна нѣгдашньихъ царева србскихъ, коя є по паденію царства србскогъ држана была у Адріянополю и Цариграду; Солиманъ I. пошлѣ є Іовану Запольскому, а доцніе доће у Бечъ и т. д.

Измећу предмета художества падаю у очи коштане сошице (мале штатуе) Леополда I., Іосифа I. и Карла VI., умирућій Христосъ одъ Бенвенута Челлиніа; многи судови и пехари изъ драгогъ камена необычне величине художествено начинѣни; сбирка сатова, мећу ньима найстаріи Норимбержскій, тако названо Норимбержско яє, и єданъ великій стоящій сатъ, у цѣни одъ 500 гривньій, кои є ландграфъ Хессендармштадтскій на даръ послао царицы Маріи Терезіи.

Измећу неизбройныхъ украшенія, н. пр. звѣзда, крстова, орденскихъ верижица и другихъ драгоцѣнныхъ накита, кои се ту хране, споменућемо діямантъ Флорентинскій, кои є нѣгда принадлежао Карлу Смѣломъ, войводи Бургундскомъ. У битки кодъ Грансона доће у руке простомъ єдномъ наймлѣномъ войнику, кои га прода будзашто. Тежакъ

є 532½ грана, и царъ Францъ пренесе га изъ Флорентинске благайнице овамо у Бечъ. Друга знаєтность шольица изъ єдногъ смарагда изрезану, коа є 2552 карата тежка.

Найпослѣ у овой блачайници хране се ключеви одъ мртвачкихъ сандука царске гробнице, коя є у манастиру кодъ Капуцина.

44.

Хвоя и драча

(одъ Ив. Буниħа Вучиħевиħа.)

Ласно є изправит' танку хвою;
Ну кадъ буде узрастити,
И у труду, и у зною
Мучно є кривый дубъ правити;

Драчу изкубсти ніе муке
Младу, но кадъ одебели,
Све изводе себи руке,
Изкорѣнит' ко ю жели.

45.

Зраковидно звѣринѣ

(по Кирбыю).

Створеня овога реда добыла су то име одъ туда, єрбо су и изнутра и споля као зраковидно. Овай зраковидный строй налазимо не амо с кодъ

звѣриня, него и кодъ была, да и кодъ самыхъ минералія; а у другой природи налазимо зракове кодъ звука, кодъ свѣтлости, и кодъ топлине. Погледимо ли на свѣтъ, то видимо неизброєна сунца, коя бацаю зраке своє на звѣзде, ньима опредѣлѣне.

Зраковидно звѣринѣ или има зраке разставлѣне, као што су морске звѣзде; или су зрацы по спољской кори као бодлѣ израстле, као кодъ морскогъ єжа; или су те бодлѣ унутри у тѣлу сакривене, као кодъ квала. Устна яма нележи на краю, као кодъ полипа, него скоро уобште на дольньой површини тѣла. Никада нису за што тврдо прирасла, и налазе се само у мору. Ламаркъ є ово звѣринѣ у два реда подѣліо, у питіястои звѣздано звѣринѣ (ехинодерме).

Нѣжно питіясто звѣринѣ пустіо є Творацъ у вале океана, и она весело плове по води, возећи се баряковиднымъ крылцыма. Премда су врло слаба, али имъ се и опетъ рѣдко каква несгода догаћа, и то онда, кадъ на брѣгъ избачена буду. Оно сяйно драго каменѣ мора, кое се како подъ поларскимъ круговима, тако и подъ екваторомъ често виђа, разпростире яку фосфорску свѣтлость. Боскъ приповѣда, да ихъ є у тихой, топлой ноћи на миліоне виђао, и да ихъ є милина было видити, а обданъ су се єдва одъ воде разпознати могли. Будући да се у кругу мичу, то се на површности морской появлюю као какве ватрене кугле и кругови, кои се котрляю; што се брже мичу, то већу свѣтлость даю; части оне, коима пливаю, даю више ватре, него остало тѣло. Велике су одъ єдне линіе па до шесть палаца у посрѣднику. Ньи-

ма се хране неизбройне рыбе; и сами китови непрезиру ихъ. Може се мыслити, колико ихъ мора такова єдна хала подавити, кадъ на ньихъ навали.

Кадъ є лѣпо врѣме, онда се виде на води читаве массе створеня, коя скоро тако изгледаю, као разпетъ кишобранъ, комъ є врхъ или срѣдоточіе увѣнчано органима, кои на месо наличе. Плима и осѣка носе ихъ собомъ; мичу се пакъ као талассаюћи се. Ова створеня принадлеже къ медузама, или морскимъ копривама. Премда имъ тѣло наличи на питіе, и лако се разтиче, али му є масса велика. Кажу, да се ово звѣринѣ може по вольи лакшимъ или тежимъ учинити. Коіомъ згодомъ то чине, незна се кодъ свію; кодъ нѣкихъ то быва пловномъ бешикомъ. Више овихъ (єръ кодъ свію се то непоказує) кадъ човѣкъ додирне, чини му се као да дира у коприву. Нѣки списатељи мысле, да то долази одъ хватаћихъ брадавица, што заиста лако и може быти, будући да мале сисаће брадавице имаю, коима се за кожу хватаю. Ово свойство, кое се само са нѣкимъ разликама и кодъ више быля налази, чини се, да є нижій степенъ тако назване електричске силе, кою кодъ више рыба видимо. Выши редови звѣриня немаю тога свойства. По свой прилицы су ова створеня ову силу добыли зато, да се одъ гонителя одбране, или да лакше свой плѣнъ савладаю. Нѣка постаю тако велика, као што Ламаркъ примѣчава, да имаю у посрѣднику више одъ єдне стопе, па су кадкадъ прѣко шестдесеть фунтій тежка. Има ихъ сіясетъ, па ихъ, као лубеничке квале, китови гутаю. Што више нѣки видови ньиногъ собственогъ рода ждеру ихъ. Начинъ, коимъ се ова ство-

реня у такомъ изванредномъ множству плоде, ніе намъ іоштъ досада точно познатъ.

Рекао бы човѣкъ, да су китови башъ тако створени, да се овымъ питіястымъ звѣринѣмъ хране. У грдной нѣговой челюсти нема хватаћихъ и кутнячкихъ зубій, него є листићима изъ мекане нѣке матеріе снабдѣвена, коя се у обычномъ животу фишпаномъ зове. А ови листићи могу само мека тѣла сгнѣчити и смлавити, и тако се мора китъ са овымъ малымъ али неизбройнымъ звѣринѣмъ задовольити. Безъ овыхъ опустошаваюћихъ непріятеля намножило бы се ово мало звѣринѣ, коє подъ ледомъ арктичкихъ мора живи, на толико, да бы обштемъ добру на штету было.

Кадъ погледимо на какву морску звѣзду, то се морамо на првый погледъ чудити, како іой є могуће мицати се, єръ зрацы нѣни чине се да нису нимало зато сгодни. И опетъ то быва срѣдствомъ многобройныхъ рожчића и пипача, кои изъ єдне на дольной страни тѣлесныхъ зрака налазеће се бразде излазе, и могу се продужити и пократити; Кывіе назива ове рожчиће ногама. Овыхъ ногу наброіо є Белонъ кодъ єдногъ єдиногъ звѣрчета до петъ хиляда. Кодъ морске звѣзде, морскомъ єжу подобне, има двадесеть тѣлесныхъ зракова, и ноге су іой тако дебеле, да се додирую. Друга у овай редъ спадаюћа створеня мораю се на другій начинъ мицати. Медузовидне морске звѣзде н. пр. имаю разстаюће се тѣлесне зраке, и ови су тврди, имаю манѣ бодлыій, и немаю оне бразде съ ногама. Ово звѣринѣ служи се своимъ зрацыма мѣсто ногу, а будући да су ови сасвимъ правилно уређени, то се могу ньима на сваку страну макнути.

Кадъ хоће на какво мѣсто да оду, онда употрѣбе два зрака, коя су томе најближа, и єданъ, кои му є најдалыій. Два прва она савію се на краю тако, да постану као мале кукице, па онда ове у пѣсакъ забоду, и тако тѣло у напрѣдъ макну, а онай другій опетъ управо долѣ опру, и тако имъ као каква одострагъ тураюћа моткица служи.

46.

Звѣринякъ сулшана Османа

(одъ Ив. Гундулића).

Пустошь єдна одъ царевыхъ
Перивоя єсть на краю,
Гдѣ стоє звѣри, кое се одъ свыхъ
Страна цару дариваю.

Плахій єлѣнъ врху главе
Ту высоке гране стере,
Листъ на дубу, цвѣтъ врхъ траве,
Сва му є сѣна одъ потере.

Кошута га слѣдомъ слѝди,
Любовница изчезнута,
Гдѣ кладенацъ быстрый види,
Врѣт' зеленомъ дублю изъ скута.

Нагла срна бржа одъ вѝтра
Трчи густо крозъ грменѣ',

И скачући лака и хитра
На дублѣ се меће и пенѣ.

Хроче и душе вепаръ дивій,
И у косиру страшна зуба
Крвава ока огань живый
Прѣти, смртна да є погуба.

Дивлый медвѣдъ хрче и режи
И одъ челюсти спилу отвора,
Кострѣчи се савъ и єжи,
Оштрећ' чапеть о пань бора.

Вукъ ждрльивый увѣкъ завѣва,
Лупежъ питомъ, другъ дивлячанъ,
Обзире се съ десна и лѣва
Туђа иманя вазда лаганъ.

Рысъ срдитый у слободи
Тамо овамо на свихъ странахъ
Рекао б' лети, а неходи
Скачућ' дублю по врх' грана.

Слонъ великій снажный и якій,
Кому сглобно ніе колѣно,
Дугу трублю на часъ свакій
Ставно купи, стере смієно.

Брзый капланъ васъ є у дицы
Шаровитомъ подъ направомъ;

Снагомъ матери онъ лавицы,
Отцу є рису сличанъ главомъ.

Тигре гнѣвна, прѣка и люта
По гвозденой кайпи удара;
Главе є обле, ока жута,
На различне пѣге одсгара.

Краль свію звѣри, лавъ охолый
Свакъ часъ златномъ гривомъ стреса,
Величанство славно толи
Крѣпећ' силомъ дивля бѣса.

И дивячи многе ине
Кипа различна и имена,
Кое пустоши и планине
Гое у ямахъ посрѣд' стѣна.

47.

Маглене иеге и звѣзде

(по А. Хумболду).

Кадъ погледимо на оно пространство свѣта надъ нама, кое обычно небомъ зовемо, видимо га, како є многоврстнымъ видовима посѣяно. Видимо материю или сабіену у свѣтска тѣла, коя су већа и маня, гушћа и ређа, као точакъ или у округу окрећу се, или паровидно као маглу одъ свѣтлости разсуту, коя се сама собомъ свѣтли.

Кадъ погледимо на ове маглене пеге, у извѣстне видове разставлѣну свѣтску пару, чини намъ се, да исте свою массу непрестано мѣняю. Кое су веће, оне показую многоструче видове; єдне су на дугачко пружене, друге су разграначене, єдне су као лепезе, друге као прстени у наоколо оштро обсѣчени а изнутра тамни. Мы држимо, да се ове маглене пеге непрестано образую, пошто видимо, да се у ньима свѣтска пара око єдне мезгре или око више таковыхъ по законима привлаченя сгушћава. Већъ су изнашли скоро двѣ хиляде и поль таковыхъ магленыхъ пега, кое се недаду разрѣшити, у коима се ни на найяча стакла звѣзде раззнати недаю, и свима е већъ и мѣсто опредѣлѣно.

Са правымъ многовиднымъ магленымъ пегама, кое у различнымъ своимъ частима нееднаку свѣтлость имаю, и кое се можда све већма и већма сманяваю и найпослѣ у звѣзде прелазе, са тако названымъ планетарнымъ маглама, кое на своимъ по нѣшто на яе наличећимъ тѣлу свуда сасвимъ єднаку благу свѣтлость показую, нетреба помѣшати маглене звѣзде. У овыма чини паровидна материя, магла одъ свѣтлости; єдну массу са звѣздомъ, кою окружава. По размѣрю, у комъ се видити могу, и по дальини, у коіой сіяю, судећи, мораю како планетарске маглене пеге тако и маглене звѣзде страшно велике быти. Новіе изкусство показуе, да се планетарске маглене пеге безъ уштрба истина за врло удалѣне маглене звѣзде држати могу, у коима ни са нашимъ телешкопима централну звѣзду одъ парногъ увитка, кои е окружава, разлучити неможемо.

У прекраснымъ поясима южногъ неба између 50° и 80° има особито много магленыхъ звѣзда и магленыхъ пега, кое се разрѣшити недаю. Онай већій Магелланскій облакъ, кои се са іоштъ еднымъ другомъ око беззвѣздногъ, пустогъ южногъ пола у кругу окреће, показуе се као чудновита множина роєва одъ звѣзда, као гомила магленыхъ звѣзда, и неразрѣшныхъ магленыхъ пега, кое прѣко цѣлога тога поля свеобшту ясность пресипаю. Зодіячка свѣтлость, коя се пирамидовидно уздиже (такоѣеръ у своіой благой сяйности украсъ тропскихъ ноћи) или є какавъ великій између землѣ и Марта у колу обртаюћій се прстенъ, или є край саме сунчане атмосфере.

48.

Злошвори духа

(одъ Иг. Ѣорђића).

Три злотвора нашъ духъ има:
Свѣтъ, худобу, сама себе,
Но навалам' изваньима
Може одхват' срѣдъ потрѣбе;
Најштетніи мы смо нами
Унутарньим' засѣдами.

Што хоћ' чини, твоя наравна
Желя неће доћ' на манѣ.

Свуд' те слѣди мыс'о издавна,
И твое грѣшно понуканѣ,
Ахъ, што човѣкъ умрлый е,
Кадъ му у себи вѣре ніе!

49.

Име Србъ

(по П. І. Шафарику.)

Шта значи име Србъ, коє се кодъ Славена као найстаріє домаће име народа появлюе, о тому нису списатељи едне мысли. Шафарикъ е изъ нѣкихъ узрока мысліо, да корѣнъ ове рѣчи означава воду; но у Слав. Старожитностима одступи одъ те старіє своє мысли, и приступи къ другой. У овой узимаюћи за основъ изтраживаня основъ хисторичскій, овако мысли. Име Србъ долази у различнимъ видовима. Кодъ Плинія стои Серби, кодъ Птоломея Серби и Сирби; кодъ Прокопія Спори мѣсто Сорби; кодъ Вибія Секвестра Сервеціи или Цервеціи; кодъ Фредегара Сурбіи; у хроники Моссіячкой Сюрби; у продуженію Annal. Laurisst. одъ Айнхарда Суурби; кодъ Алфреда Сурпе и Сурфе; кодъ землѣписца баварскогъ и Регинона Сурби; кодъ Битеролфа у пѣсни нѣмачкой 12. вѣка Surubelant, Surben; кодъ Айнхарда Сораби; кодъ Кадлубка Sarbiensis provincia; кодъ Богухвала Сароби; у глоссама еп. Саломона Сирби; кодъ

Сигеберта Сирбія; кодъ К. Порфирогенита: Сербли, (подунавски) и Сербіи (зататрански), Сербія (мѣсто Србица у Маћедоніи); у покладномъ писму бискупіе Браниборске Цървисти; у пис. одъ 1161. Цервисти; кодъ Дитмара Мерзеб. Зирувисти (сада Zerbst); у пис. 1147. Зевириске (исто); у пис. 1196. Херевистъ; 1197. Херевистъ; у пис. 961. Зурбицы (сада Zörbig); кодъ Дитмара Зурбизи и Курбизи; кодъ Лѣт. Саксонскогъ Зурбике; у пис. 1144 Зорбвехъ; у другимъ пис. Сорбекъ; кодъ Дитмара и лѣт. Саксон. Зрибенцъ (сада Schrenz); у пис. 1040. Зурба (жупа); у пис. 1064 Серебезъ (садъ Schrabiz); кодъ Кедрина Сербіи; кодъ Зонара, Анне Комн. и др. Серби; у ркп. Мнихов. одъ 11. в. Зеривани (м. Сербіяни); у глоссама Чеха Вацерада 1102. Зирби (читай Срби); кодъ Козме Зрибія, Зрибинъ (чит. Србія, Србинъ); кодъ Нестора по рукоп. одъ 1377. Серебь, и Сербь (collect.); у писмен. споменицыма србскимъ одъ 12 — 14 в.: Србъ, Срьбьль, Срьбинъ, Срьблинъ, Срьбли и. т. д. у истыма са промѣномъ *б* на *и*: срьпскыи; кодъ Далимила: Србови итд. Данасъ се исто име кодъ подунавскихъ Србаля изговара: Србъ, Србинъ, Србльинъ, Србякъ, итд. а кодъ Србаля лужичкихъ: Сербъ, Сербіо (pl.) сербски и серски, итд. У Русіи и Польской у срѣднѣмъ вѣку и данасъ налазимо тога имена ове видове: Serebszczyzna, Sierbszczyzna, Serepczyzna, Sierpczyzna (оплата работе подданика). Бѣлскій у своіой крон. (1597) пише Сербовѣ, Србія (сасска), Блажовскій

у преводу Кромерове кронике (1611) Сербовѣ, Сербинъ, Сербы (acc. pl.) итд. У данашнѣ врѣме села по Србльима наименованыхъ има више у Русской, Чесской и Польской.

У домаћимъ изворима долази ово име у двѣ форме: кодъ Нестора Серебъ, кодъ полдневныхъ Србаля Србъ; у много више видова долази исто име кодъ списателя латински, грчки и нѣмачки пишућихъ. Но сигурно су и кодъ Славена у нѣмачкимъ краинама обытаваюћихъ оне двѣ форме Сербъ и Србъ живиле.

Тако прастаро име найболѣ ће наћи своє значенѣ у своимъ дому. Ту у наречію русскомъ, русинскомъ и старопольскомъ наилазимо на сродну рѣчь пасербъ (puer, privignus) са своіомъ фамиліомъ. Кодъ ове рѣчи налазимо: а) да є сложена, б) да исто значи што пасторакъ, и в) да долази одъ сир (orbus). Са па (по) налазимо више сложеныхъ рѣчій н. пр. рус. пасынак (privignus) срб. посынак, поль. пасынекъ (pronepos) итд. Осимъ тога пакъ долази у сроднымъ нашемъ езыку езыцыма и сложена и несложена форма оверѣчи pa-ser и Suar. Пасторакъ ніе ништа друго него друга форма одъ пасербъ. У нѣму оно *о* ніе ништа друго него замѣнително звука *е*, као што се види изъ кор. пастеркъ, пасторикъ, слк. пасторокъ, пасторка, и одговара звуку *о* у топл поредъ тепл, попел пр. пепел; *к* есть слогъ ображателный као и у пасынок, одъ сын, паробокъ одъ роб итд.; а *ш* є уметакъ као у розптылити м. розпылити (dissipare), одъ пыл (pulvis), стинъ м. сѣнъ, стрѣбро, страка, стрѣда м. срѣбро, срака, срѣда итд. По овоме рѣчь па-сер-к слаже се са

свимъ са рускимъ па-сер-б осимъ звука крајнѣгъ, но тай овдѣ мора да є ображателный слогъ, И на овай є начинъ явно, да є у рѣчима па-сер-б и па-сер-к корѣнъ управо сер, а други звуцы припадаю къ ображаваню или слаганю; нити є нуждно доказивати обширніе, да ова рѣчь сер са кир. сирь (orbus), рус. сирый, сирота, чеш. sirotek, siroba, дол. луж. serota, serotstvo, и т. д. одъ едногъ корѣна долази. Овай корѣнъ налазимо у санскр. su (generare, producere), у лат. sevi, serere, у гот. saian, сканд. sôa (serere) слв. сѣяти, и т. д., кое рѣчи свуда значе родити, плодити, тако, да ове обадвѣ рѣчи сынъ и сиръ (сир-ота, sir-oba, серб) у постанку означую родъ, одговараюћи лат. satus, natus, грч. τέκνον Одовуда се већъ види, какавъ смысао лежи у имену Срб, Срби. То име у почетку своме ніе заиста ништа друго значити могло, него родъ, народъ, лат. gens, natio. Прикладъ томе налазимо и кодъ другихъ народа. Кодъ Нѣмаца домаће име народа Thiutisk, Diutisk, Deutsche најприроднніе долази одъ гот. thiuda (natio, gens), ст. нѣм. diot, и кодъ старыхъ Скандинаваца, кои су свою землю у прастаро врѣме называли Manaheimr т. є. отечество мужева, и. т. д.

50.

Бишка на Лебномъ полю

(изъ пѣсме: Кнезь Паво одъ І. Ђорђевића).

I.

У Ерделю у земльи юначкой
Зелене се высоке планине;
Горду главу облацы имъ любе,
А подножѣ брзый Моришъ пере,
Одвалюе дрвлѣ и каменѣ.

Тамо далѣ на Лебноме полю
Састале се до двѣ силне войске,
Састале се, люто с' бію;
Баряцы се у зракъ вію;
На коима крстъ се блиста,
Она войска служи Христа;
А са коихъ мѣсецъ сяе гледи,
Она страна Мухамеда слѣди.

Видіо си, кадъ с' олуе срѣтну,
Како една са другомъ се біе?
Цѣлу землю густа тама крые,
Кадкадъ спазишъ текъ муню окретну;
Гора шушти, свака дркће грана,
Грома трѣсакъ муньи одговара,
И растове гомиломъ обара
А смрть прѣти са стотину страна:
Тако войске, када се ударе,
Єдна другу хоће да сатаре;
Саблѣ звече, лете стрѣле,
А крше се буздохани,

Вришће коньи разиграни,
Свудъ се тежке ране дѣле;
А войводе свудъ пролећу,
И юнаке живлѣмъ бою крећу;
Єдни гоне, а други се бране,
Потокъ крви тече на све стране.

Гле юнака войводу Стевана,
Међ' Угрима на коньицу яши;
На нѣму є до петь тежкихъ рана,
Ал' одъ тогъ се войвода неплаши,
Іоштъ кивноме страхъ улива врагу,
А своима нову дає снагу.
Ал' полети оштра стрѣла,
Те коньица подъ ньимъ сгоди,
Другу стрѣлу случай води
На войводу одъ Ерделя.
Коньицъ пада съ господаромъ
Међъ юнаке побіене:
А одъ крвце проливене
У войводи срдце стаде.
Кано мртавъ земльи паде.
Изненаднымъ тымъ ударомъ,
Као да све ньихъ проби стрѣла
Духомъ клону войска цѣла.
Бой да біе нико неће;
Утрнула мишца хитра,
Нит' се тежкій топузъ креће,
Нити съ мачемъ мачъ се титра.
У свой войсцы найвећа є бѣда,
Нит' ко слуша, нит' ко заповѣда.

А ту смутню кадъ Турцы опазе,
Новомъ силомъ юришъ на ньихъ чине;

Бѣжи онай, ко неће да гине,
Ко остане, тогъ коньи погазе,
Ил' га душманъ съ овогъ свѣта скине,
Садъ повикне Али-Беже паша:
„У потѣру, побѣда є наша!

II.

Ал' шта с' оно блиста изъ дальине?
Ніе л' оно хитрокрыла муня?
Каква ли є ова страшна тутня,
Кано одекъ бурне грмлявине? —
Што се блиста ніе брза муня,
Већъ є зрака одъ оружја тежка;
А што с' чини, да є грома тутня,
То є топотъ одъ коня витежкихъ.
То су Срби, съ ньима кнеже Павле;
Ено како нузъ ту гору нагле;
„Натрагъ, браћо!“ изъ далека вичу,
И побѣду іоштъ напредъ проричу.

Што с' озебломъ топли зрацы,
Што птићима материна крыла,
Црни съ буромъ кадъ прѣте облацы,
То є Угрима србска войска была.
Єръ ненадна помоћь ова
Нову ньима храбрость лива,
Садъ снажніомъ мишца быва,
Садъ се сабля трза снова;
Ко се біо, већъ небѣжи,
А ко бѣгао, натрагъ тежи;
Єръ є лако храбрымъ онда быти,
Кадъ већъ има, ко да насъ заштити.

У Турчина многе есу чете,
А Срба є мало, ал' избрано.

Разиграо се сивый србскій соко,
Неда врагу отворити око.
А да видишъ силногъ Павла кнеза,
Как' одъ нѣга кивный душманъ преза;
Несмѣ Туре нѣга ни гледати,
А камо ли на мейданъ му стати;
Као одъ лава поплашене срне,
Так' све бѣжи, кудъ годъ се осврне;
Двѣ му руке, као двѣ грдне гране,
Съ ньима коси на обадвѣ стране;
И гдѣ годъ му громкій гласъ зазвони,
Све му сврће, све се нѣга клони.

Ніе дуго потраяло врѣме,
Вечъ се дрво турске срѣће ньиня;
Ено вечъ се къ срамномъ бѣгу стреме,
Вечъ ихъ храбра србска мишца вія.

51.

Комети

(по А. Хумболду.)

Найгушћа часть комета, она кою главомъ или мезгромъ зовемо, іоштъ є тако рѣдка, да крозъ ню свѣтлость звѣзда пролази, и непрелама се. Масса комета, кадъ є найвећма сгустнута, вальда іоштъ трѣба и петь хиляда пута да є гућша, па бы текъ онда тако густа была, као што є масса наше землѣ. Комете іоштъ нико никада ніе преброіо: кадъ

се узме на рачунъ све оно, са чега се на ньихово число заключити даѥ, онда се мора рећи, да ихъ миріядама има. Іоштъ ѥ Кеплеръ рекао, да у просторима свѣта има више комета, него рыбе у мору. Но до садъ су путови само одъ 150 комета израчунѣни, а они, кои су до сада манѣ више назначени, могу до шесть-седамь стотина износити.

Одъ свію планетарныхъ небесныхъ тѣлеса испуняваю комети найвећій просторъ найманьомъ массомъ, и то своимъ често милліоне мыля дугачкимъ и на далеко разширенымъ реповима. Свѣтлостъ одбіяюћа пара, коя изъ ньи истиче, была ѥ кадкадъ (1680. и 1811.) толико дугачка, колико ѥ одъ Землѣ до Сунца. Може се узети, да се год. 1819. и 1823. наша атмосфера са паромъ кометскогъ репа была помѣшала

Комети се показую у врло различнымъ видовима. Найслабіимъ телескопскимъ кометима невиди се обычно репъ, и наличе на Хершелове маглене звѣзде. Изгледаю као округласте, слабо сяйне магле, са концентрираномъ свѣтлошћу у срѣди. Кодъ већихъ комета разлучивамо главу или мезгро, и ѥднострукъ или многострукъ репъ. Мезгро обычно ніе обсѣчено, премда се у рѣдкимъ случаевима као звѣзда прве и друге величине, а у годинама 1402. 1532. 1577. 1744. и 1843. и на самомъ дану при свѣтлости сунца виђало. Одовудъ се дознаѥ, да нѣки одъ ньихъ имаю гушћу массу, коя свѣтлость яче одбіяти може. У Хершеловымъ великимъ телешкопима само су се у два комета (одъ 1807. у Сициліи одкривеномъ и ономъ лѣпомъ одъ год. 1811) обсѣчена мезгра показала. Кодъ

нѣкихъ комета, а нарочито кодъ онога одъ 1811. нашло се, да є мезгро одъ репа тамніимъ просторомъ разставлѣно было. Репови су се показивали часъ єдноструки, часъ двоструки, али рѣдко, и то съ врло различномъ дужиномъ обе гране; а год. 1744. покаже се репъ одъ шесть струка. Репови су или прави или изкривлѣни, и то или на обѣ стране, или на полѣ (1811.), или у своду на ону страну, на кою кометъ иде (1618.); кадкадъ се потежу пламеновидно. Репови су свагда одъ Сунца одбієни, и кадъ бы имъ се линія до овога продужила, башъ бы му крозъ срѣду прошла.

Репови комета обычно су онда найвећи и найсяйніи, кадъ є кометъ Сунцу найближій; али се кодъ комета одъ г. 1823. особитый случай появіо, да му є єданъ репъ окренутъ быо одъ Сунца, а другій башъ управо къ Сунцу, па су измећу себе на 160° разставлѣни были.

Год. 1835. 29. Септ. проће єдна звѣзда десете величине на 7″,78 близу срѣдишта главе Халлеєвогъ комета, па іой се свѣтлость ни мало одъ праве своє линіє неодбіє. Ако центрумъ мезгре заиста овако свѣтлость непрелама, то є онда тежко узети, да є матерія кометска часовидна течность.

Арпсовъ поларископъ показао є, да є свѣтлость кометска поларизирана, дакле одбієна, а свѣтлость приковане звѣзде показуе се на истоме као собствена. Но одтуда се іошть неможе извѣстно знати, да ли комети осимъ те туће свѣтлости имаю и какве собствене.

Свѣтленѣ комета независи само одъ тога, што стоє Сунцу ближе, или одъ тога далѣ. Кодъ ко-

мета одъ год. 1618. нашло се, да му є мезгро манѣ было, кадъ се Сунцу приближіо, а веће, кадъ се одъ истога удальіо. Мора дакле да у самимъ кометима какве промѣне бываю, коима кадкадъ гушћи постаю, и тако яче свѣтлость одбіяти, яче сіяти мораю.

Дужина путова кометскихъ врло є неєднака. Енковъ кометъ неиде далѣ, него до између малыхъ планета и Юпитера, и свршує свой путъ одприлике за 3 и $^1/_3$ године. Год. 1826. нађе се другій кометъ, кои у свомъ найвећемъ удалѣню одъ Сунца Юпитерову стазу истина прелази, али Сатурнову ни на далеко недостиже. Путаня трећега, кои є год. 1843. одкрывенъ, затворена є између стаза Марта и Сатурна, и приступа ближе кругу него ма кога другога комете. Одъ ова два друга онай трѣба 6 и $^3/_4$, а овай $7^{24}/_{100}$ године, да свой путъ око Сунца свршн. Халлеевъ великій кометъ трѣба 70 до 76 година, да свршн своє путованѣ. Али има комета, кои за свой путъ више хиляда година трѣбаю. Тако трѣба ономъ лѣпомъ комету одъ 1811. по Аргеландеру 3065 а онимъ страшногрдномъ одъ год. 1680. по Енкеу 8800 година. Онай се дакле удалює одъ Сунца на 8400 а овай на 17,600 милліона мыля. У тако ужасной дакле дальности дѣйствує привлачећа сила Сунца. Али є и брзина комета врло различна. Кометъ одъ 1680. прелази, кадъ найближе Сунцу стои, 53 мылѣ (дванаєсть стотина хиляда стопа) у секунду, а кадъ є найвећма одъ Сунца удалѣнъ, єдва 10 стопа. Између оныхъ другихъ непознатыхъ іоште комета, быће по свой прилицы, и скоро за цѣло, многи, кои іоштъ много далѣ одлазе, него овай одъ 1680. Па садъ, кадъ намъ се каже,

да прикована звѣзда, коя найближе нама стои, іошт̀ пуныхъ 250 пута далѣ одъ нашегъ Сунца одстои, него овай кометъ одъ 1650. год. онда, кадъ се одъ истога найвећма удальи; можемо колико толико поняти, колика є удалѣность прикованыхъ звѣзда!

Найближе є къ земльи дошао Лекселовъ кометъ одъ 1770. — 28. Юнія, быо є онъ само шесть пута тако далеко одъ Землѣ, као Мѣсецъ. Истый є кометъ два пута 1767. и 1779. крозъ систему Юпитеровыхъ мѣсецій прошао, и ни найманѣ ніє ихъ смео. Онай великій кометъ одъ год. 1680. дошао є осамь до деветь пута ближе Сунцу, него што є онай Лекселовъ Земльи. 17. Дец. исте год. стояо є онъ ближе Сунцу, него што одстои Мѣсецъ одъ Землѣ.

52.

Многихъ ставарій почешакъ лежи у рукама човѣка, али край не.

(одъ Ив. Гундулића.)

Огань ужећ' ласно е свима;
Но кадъ све ньимъ плане веће,
Знат' ніе, горѣт' колико има,
Угасити гдѣ ли се ће.

53.

Крунисанѣ Андроника

(Спис. Никиф. Григорасъ и Кантакузинъ).

У другомъ сату ютра скупи се у палату савъ народъ, и ту найближи сродницы, патріярхъ, деспоти, севастократори и найплеменитіи (nobilissimi) државе на едномъ штиту дигну цара у высину и явно га као цара извичу, а народъ га узклицыма поздрави. Затымъ оде у цркву, гдѣ га у особитой за тай случай одъ дрвета начинѣной капели епископи у порфиру обуку и діядему му на главу метну. Међу тымъ се служба започела. До те капеле стояла є трибина, сва у пурпурне копрене и тапете увіена, на коіой су престоли за крунисане или крунисати се имаюће цареве и царице намѣштени были. Кои су были крунисани, они су сѣдали на престолъ подъ круномъ, а кои нису, они безъ круне.

Патріярхъ є стояо на амвону, пошлѣ сада высоко свештенство, да доведу онога, кои се имао крунисати, и овай онда съ ньима къ патріярху доће. Патріярхъ одчита (нѣке гласно, а нѣке тихо) молитве при крунисаню прописане, помаже миромъ главу цара крстовидно, и рекне три пута: с в е т ъ, коє народъ у гласъ повтори.

На то донесу крунохранителъи круну, кою му, ако нема крунисаногъ цара, патріярхъ самъ, а ако има, са царемъ заєдно на главу постави, и у три пута д о с т о я н ъ узвикне. За ньимъ опетъ савъ народъ у три пута исту рѣчь у гласъ повтори.

Ако є валяло царицу крунисати, онда є доведу евнуси са оне трибине са своимъ нѣномъ пратньомъ

заедно къ амвону, и круну іой неметне на главу патріярхъ, него самъ царъ, предъ коимъ онако крунисана као предъ своимъ господаромъ на землю клекне, а међу тымъ є патріярхъ са свештенствомъ за благо цара и царица молитве гласно читао.

Садъ ови оду на свое престоле а патріярхъ настави службу далѣ. На великомъ ходу, кадъ се хлѣбъ и вино на освећенѣ носи, ишао є и царъ заедно са свештеницыма, у десной руцы држећи крстъ, а у лѣвой ферулу; врху царске порфире имао є огрнуту свештеничку мантію, а пратили су га тѣлохранителъи, варанги. На краю хода оде царъ самъ къ патріярху у олтаръ, гдѣ га свештеницы и діакони окаде, а еданъ є међу тымъ на гласъ говоріо: да помянетъ господъ Богъ силу владычества твоего, всегда, нынѣ и прысно, и вовѣки вѣковъ.

По причестной оде царъ праћенъ одъ діакона у олтаръ, да се причести, узме кадіоницу у руку, и окади св. трапезу и патріарха, а овай послѣ ту исту честь цару укаже. Па онда царъ скине круну съ главе, и причести се; и онда му сви свештеницы приступе, онъ имъ пружи руку, а они га загрле. Изъ олтара оде опетъ на галерію катехумена; ту су га сви могли видити, и садъ га сви изъ гласа поздраве.

Кадъ се служба сврши, онда сѣдну царъ и царица на конѣ, а сви други пођу пѣшке, и дођу у палату. Часть є траяла 10 дана, коіомъ су приликомъ сви дворски и државни достойнцы подъ предсѣдаванѣмъ великогъ доместика угошћени были.

Кадъ є царъ изъ цркве на тржиште, кое є између цркве и палате стояло и Августеонъ звало се,

изишао, онда су епиколевіе или крунисателни дарови међу народъ бацани. Ови су се састаяли изъ комадій платна, у коима су три златна, три сребрна, и три тучна новца умотана была. Ово бацанѣ наваца буде тай данъ іоштъ єдаредъ у палати повторено; а сутра данъ дођу у палату само тѣлохранителъи и свита дворска, коима є царъ самъ своіомъ рукомъ злато шакама давао. Ово є стародревный обычай византинскихъ царева, народъ даривати приликомъ крунисаня, и прешао є и къ османскимъ султанима. Овако су се стари византински цареви, обычно у цркви Софіе, Божіе премудрости крунисавали, и овако се год. 1325. млађій Андроникъ крунисао.

54.

Ангелско наслажденѣ

(одъ П. Петровића Нѣгуша).

— Ангела едногъ небеснога
Да уліешъ свето наслажденѣ
У гордый стасъ кедра небеснога,
Бы воздушный великашъ садова
Полетіо по небесной сфери,
Ил' се сврха до дна разтопіо
Одъ пресладке духовне насладе.

55.

Маньи народи Галички и Буковински

(одъ Вас. Ковалски).

Румуни преселили су се у Буковину подъ воћенѣмъ Дражка или Богдана изъ древне Дакіе и Бережске меће онда, кадъ е кнежство Галичко было пало. Изгнавши татарску ордію изнадъ Молдаве и Серета, поселе се у тамошньимъ долинама, и опріятелѣ се са сусѣднымъ Русинима тымъ лакше, што су и едни и други къ источной цркви принадлежали, и стану се служити у цркви како романскимъ тако црквенославенскимъ езыкомъ. Доцніе приме русинскій езыкъ по већой части и у обычномъ животу, но задрже при томъ и свой романскій. Ньихови владари звали су се войводама, а доцніе господарима. Год. 1776. придружени буду заедно са Буковиномъ къ царству аустріянскомъ.

Нѣмцы су оддавна у землю уведени одъ русинскихъ кнезова, и живе по већой части по варошима, но има ихъ и у погдикоимъ селима. Владали су се по праву Магдебуржскомъ, по чему се то и кодъ другихъ варошана, премда не Нѣмаца, оснажи. Већа часть одъ ньихъ есу католицы, а остали су евангелицы. Има међу ньима и Менонита, и то у краю Стрыйскомъ.

Филипони преселили су се изъ царства русскогъ, и пребываю међу Романима и Русинима у Буковини. Найвише ньихъ живи у селу Биле Керницы и у околини. Они су секта Разколника, кои нехотећи примити текстъ црквеныхъ кньига

у синоду г. 1654. поправлѣный, изъ обштества цркве русске изступе; Филипонима се зову одъ монаха Филипа, свога началника, кои, немогуѣи доѣи до игуманства, одвргне се, и нову секту начини. Другчіе су ти врло добри радини, и држе се тврдо свое вѣре. Сами себе зову Старовѣрцыма; знаду врло добро радити око зелени и у врту; а у граѣеню на сувомъ и на води мало се ко съ ньима узпоредити може.

Єрмени дошли су у Галичку за врѣме русинскогъ кнеза Данійла; овога сынъ Лавъ даде имъ (г. 1280.) сѣверну часть града у Лвову, да се ту населе, а послѣ три године буде имъ допуштено по цѣлой Галичкой станьивати се. Данасъ пребываю у овима варошима, гдѣ и своє цркве имаю: у Лвову, у Брежанима, у Станиславову, у Лыски, у Тисменицы, у Гроденцы, Снятину, у Кутима, у Черновицы, у самымъ источнымъ краєвима. Имаю своє собствено писмо, коє є у четвртомъ вѣку изпашао Мѣзробъ. Свой єзыкъ єсу по вешой части сасвимъ позаборавляли, служеѣи се ньимъ само у црквенымъ кньигама. Нѣгдѣ говоре русинскимъ, а нѣгдѣ польскимъ єзыкомъ. До половине седамнаєстогъ вѣка сачували су были своє Лѣточисленѣ по установлѣню синода Тевинькогъ (г. 553.), но починюѣи одъ епископа имъ Торосѣвиѣа споє се са црквомъ римскомъ и постану католицыма г. 1666. Они се понайвише трговиномъ занимаю.

Жиди. Ни у єдной другой земльи Аустріянской нема толико Жидова, колико у Галичкой, и єдва да ихъ се и гдѣ толико у гомили находи, колико ту. Найвише ихъ има у Злочовскомъ и Лвовскомъ краю, и више ихъ има у источнымъ краєви-

ма него у западнымъ. Стое тврди при вѣри Мойсеовой, и понайвише се баве маломъ трговиномъ и прекупствомъ. Одъ ньихъ се разликую

Караими найвеѣма тымъ, што непримаю талмудъ. Сѣде понайвише около Галича и Кукузова недалеко одъ Ярычова, и єсу врло поштени и тихи люди.

Осимъ овыхъ има у Галичкой много Чеха, Италіянаца, Француза, Маѣара, разсутыхъ по цѣлой земльи; но мало ѣешъ наћи по нѣколико породица заєдно, изузимаюћи Маѣара, кои су се у нѣколико обштина населили у Буковини.

56.

Коралске стѣне

(по Кидду.)

Француzскій бродаръ Перонъ мотріо е и познао, да се сви они безчислени острови у тихомъ мору, кои се южно одъ екватора између Нове Холандіе и западногъ приморя Америке находе, или сасвимъ или одъ части изъ корала састоє. У околномъ океану има пуно коралскихъ стѣна (шкуля), кое се непрестано умножаваю и повеѣаваю, и станѣ затона, лука и улива свеєднако мѣняю, тако, да се свагда послѣ нѣкогъ врѣмена нове карте овыхъ предѣла правити мораю.

И Барровъ е примѣтіо, да се у трошичкимъ предѣлима источногъ и тихогъ мора коралске стѣне и острови праве. Капитенъ Флиндергъ жели, да

се море између Нове Холандіе, Нове Каледоніе и Нове Гвинеє сбогъ многихъ своихъ коралскихъ стѣна коралскимъ моремъ назове.

Форстеръ каже, да низки острови тропичкихъ мора нису ништа друго, него густе наслагане коралске стѣне, коє у срѣди нѣкій видъ баре имаю, а овдѣ ондѣ мала пешчана мѣста понѣшто више површности морске уздижу, на коима кокосски ораси расту. Са овымъ се слаже и извѣстіе капитана Кука о єдной таквой коралской стѣни, кою є изнайпрѣ за землю држао.

„Садъ видимо,“ говори истый, „да прѣдъ собомъ имамо єдну одъ оныхъ глаткихъ, у полу подъ водомъ лежећихъ ада, или болѣ коралскій прудъ двадесеть одъ прилике сати унаоколо великій. Врло мало одъ нѣга было се пресушило, па и то све мѣстимице водомъ испресѣцано, и цѣо прудъ изгледао є као више адица, коє су се на сѣверной страни наређале. На овымъ адицама растла су дрва, између коихъ смо само кокосске орахе разпознати могли. Дужь овогъ коралскогъ пруда пловили смо южно на єдно двѣ (енглезске) мылѣ, и видили смо, како се море ужасно о истый прудъ удара и ломи. У срѣди аде видило се єзеро, по комъ є єданъ каное (чамацъ) са єдрама пловіо.“

Коралъ се састои одъ углѣнокиселогъ креча, а прави га полиповидно звѣринѣ, и налази у нѣму сигурну кућу, коя сили бѣснећегъ мора противстати може.

Сви скоро тропички острови, коє є Кукъ у южномъ тихомъ мору видіо, заклонѣни су манѣ или више одъ мора коралскимъ стѣнама, коє се на шесть стотина стопа, и далѣ одъ брѣга у море пружаю.

О ове стѣне ломи се сила таласева, пре него што на землю стигну.

Будуѣи да се корали сбогъ свое тежине немогу на води одржати, то е наравно, да се такова коралска стѣна или на самомъ дну морскомъ, или на површности какве подъ водомъ стоеће стѣне правити починѣ. Цѣло е зданіе често као полумѣсецъ, а кадкадъ скоро као читавъ кругъ. Овай полумѣсецъ диже се на сведеной страни скоро одсѣкомъ у высину, тако да читавъ бедемъ, на оной страни чини, одъ кое море найчешће навалюе, а изнутра се рекао бы све мало по мало у дубльину спушта.

Капитанъ Флиндергъ мысли о правлѣню коралскихъ стѣна овако: „Тако се чини, вели онъ, да кадъ животиньице, кое су коралъ на дну мора направиле, поскапаю, онда се ньихове куће или сбогъ лѣпкихъ у ньима налазећихъ се останака, или сбогъ каквогъ свойства морске воде, една съ другомъ слѣпе, а у оне празнине, кое између ньихъ стое, набіе се съ врѣменомъ пѣсакъ и коралски комадиѣи, и тако се роди стѣна. На той стѣни направе за тымъ други родови тыхъ животиньица куће за себе, чимъ чудесный тай посао већимъ праве. Кадъ тако стѣну изъ воде на полѣ изведу, онда ихъ она одсѣчна страна закланя одъ буре, и даe имъ завѣтрину.

Животиньице ове праве бедемъ овай по изнутрашнѣмъ нагону, и ако не свагда, а оно е обычно наћи, да е ова къ отвореномъ мору окренута страна стѣне найвыша, и диже се скоро одсѣкомъ изъ дубльине одъ двѣ стотине а можда и іоштъ више хватій. Тако се чини, да ове животиньице

немогу живити, ако нису непрестано водомъ покрывене, єръ само раде у шупльиницама стѣна, кое подъ водомъ стоє, а выше ньихъ ухвате се за стѣну коралскій пѣсакъ и други одломцы, кое море наплюскава, и залѣпи се за исту, па онда начине заєдну тврду массу, коя на толико у высину иде, колико се обычна плима (Fluth) диже. Выше те точке непокрыва вода нанешено комаѣе, и зато се то неможе више у єдну массу да слѣпи, него стои онако окрунѣно на врху стѣне. Непроѣе много врѣмена, а то на тай новый прудъ долете морске птице; соляне быльке пусте жиле у нѣга, и стане се земля правити. Море изнесе кои кокосскій орашчиѣъ на брѣгъ; сухоземне птице долете и донесу сѣменѣ купина и дрва; свака плима, а іоштъ више свакій вѣтаръ доноси пруду новъ прирашѣай; мало помало па прудъ постане као какавъ островъ, пакъ онда ето ти и човѣка на нѣга.“

У темелю таковогъ коралскогъ острова нашао є кап. Флиндергъ несамо пѣска, корала и школькій, кое є манѣ или више срасло было, него и комадиѣе дрва, каменѣ и друге странновидне ствари, кое є случай са кречнымъ матеріяма помѣшао, кадъ се слаганѣ быяше започиняло. Такови пешчани прудови налазе се на различномъ степену развитка: єдне плима свакій путъ прелива, кадгодъ доѣе; други су се выше те издигли, али іоштъ немаю быля на себи; други опетъ дотлѣ су дотѣрали, да се на ньима живити може, и имаю сила дрва.

Будуѣи да природа ове чудесне строєве непрестано производи, то се дає мыслити, да ѣе се

съ врѣменомъ нова земля направити, на коіой ће люди живити моћи, и коя неће Европи у величини уступати. За ову ћемо землю знати, да су е направиле оне мале животиньице, кое скоро на найнижемъ степену звѣринскогъ створеня стое, и у свакомъ другомъ одношеню къ найслабіимъ суштествама принадлеже.

57.

Св. Кириллъ и Методіе

(одъ Ф. Палацкога).

Кириллъ и Методіе, сынови солунскогъ властелина Леона, одликовали су се међу ученима цариградскима свога вѣка како наукомъ тако и побожношћу живота. Особито пакъ Кириллъ (кои се у младости Константиномъ звао) быо е еднако наученъ и у божественымъ и у свѣтскимъ стварма, и прославіо се необычнымъ знанѣмъ грчкогъ, латинскогъ, славенскогъ и хазарскогъ езыка, и быо е пріятель цариградскогъ патріярха Фотія, познатогъ са раздвоеня западне и источне цркве. Кадъ Хазари, кои на црномъ мору у данашньой южной Руссіи господоваху, изъ Цариграда учителѣ христіянства за себе заишту, буде имъ посланъ Кириллъ, кои се више година кодъ ньихъ задржи, христіянству ихъ приведе, многе христіянске сужнике, кои кодъ ньихъ робоваху, ослободи, и мошти св. Климента, нѣгда епископа Римскогъ, кои е около г. 102. у Таврійскомъ Херонезу мученичку смрть претрпіо, одонудъ

дигне. Старіи му братъ Методіе, монахъ на гори Олимпу и молеръ, доспѣ около г. 860. у дворъ бугарскогъ краля Бориса, и обрати га срѣћно у христіянску вѣру, найпре своимъ изображеніемъ страшногъ суда, а потомъ и наукомъ.

Ово дѣло, што имъ є за рукомъ изишло, два народа, кои су измеђъ свію другихъ за европейску просвѣту и христіянство найманѣ марили, за вѣру Христову придобыти, разнесе гласъ о ова два брата чакъ до удалѣныхъ земаля. А за Славене є была то іоштъ и већа заслуга, што є г. 855. Кириллъ особита писмена изнашао, коя се по нѣму Кириллскима назову; и коя су све различне звуке славенскогъ єзыка до найманьихъ различія за чудо извѣстно, ясно и подпуно изражавала, па є онда свето писмо и црковне кньиге на тай єзыкъ по нарѣчію, кое є онда кодъ Македонскихъ Славена живило, преводити почео. И заиста, текъ писмомъ, кое є Славенима врата къ новоевропейской просвѣти отворало, одомаћило се и сродило међу ньима и христіянство.

Такимъ путемъ доће гласъ и до Растислава моравскога о томе, што се кодъ южныхъ Славена, Бугара и Хазара догодило бяше. Оправи дакле посланике у Цариградъ, и заиште одъ цара Михаила славенске учителѣ; еръ истина да му є народъ већъ одъ нѣмачкихъ свештеника крстъ быо приміо, али се Христіянство сбогъ оскудице у науки христіянской небяше кодъ истога доста укрѣпило. Царъ се Михаилъ томъ исканю здраво обрадує; и оправи къ Моравцыма обадва ова брата, снабдѣвши ихъ нуждным на путъ потребама обилято.

Таквымъ начиномъ доћу Кириллъ и Методіе у Моравску, и ту срѣћно свое дѣло свршe. Ту довршe

преводъ славенскій светыхъ и нуждныхъ црквеныхъ кньига, и путуюћи често по свима покраинама моравскима благовѣствовали су слово божіе людма у собственомъ ньиховомъ єзыку. Они даду поводъ, те се многе цркве назидаю. Славенско Богослуженіе разшири се на брзо несамо у држави Растисавлѣвой, него и међу панонскимъ Славенима, надъ коима е у то доба кнезъ Коцелъ владао.

Баварски епископи, кои су крозъ то у своимъ епархіяма и правама уштрбъ трпили, стану се тога ради кодъ папе и цара тужити, и тужбама е ньинима особиту важность давало то обстоятелство, што се башъ онда размѣрица између грчке и римске цркве раћала, па су епископи баварски правовѣріе браће у сумню доводили. Папа Никола извѣстивши се о спасоносномъ дѣланю апостола славенскихъ и уваживши препоруку Растислава, неузхтѣ имъ напрасно дѣланѣ зауставити, него ихъ найпре къ себи у Римъ позове, да одъ ньихъ самыхъ дозна, чему уче. Апостолствовавши четири године и полъ у Моравской, крену се на тай путъ; Кириллъ понесе са собомъ и нађене мошти св. Климента, да ихъ папи и Римлянима на даръ даде. Но пре него што у Римъ приспу, престави се папа Никола, (867.) и наслѣдникъ му, Адріянъ II. чуюћи, да браћа свете мошти носе, изиће овыма на срѣтеніе чакъ до предъ врата града, и прими дошелце врло любезно.

Браћа се задрже у Риму до г. 869., и имали су многе разговоре са папомъ Адріяномъ и ученымъ епископима у двору папиномъ. Адріянъ се увѣри о пуной правовѣрности ньине науке, и добывши доказателства ньихове послушности, одобри заведено одъ ньихъ Богослуженіе. Кириллъ ме-

ћу тымъ ослаби, и одрече се далѣга послованя међу Славенима, постриже се, и умре петдесетый данъ после улазка у манастыръ, 14. Фебр. г. 869. имаюћи 42 године. На смртной постельи ободраваше брата, да остане постоянъ у почетомъ дѣлу, говорећи: „Ето брате! досадъ смо заедно дѣло одправляли, а садъ ево я падамъ и умиремъ, а ты остани у спасителномъ томъ дѣлу, и недай, да те любовь къ постойбини наведе, да дѣло свое оставишъ.“ Методіе е хтѣо по вольи матере свое останке свога брата у своме манастыру Олымпу дати погребсти, али га римски епископи намоле, те ихъ у Риму у храму св. Климента положи. Међу тымъ се Растиславъ другимъ пословима забуни, а Коцелъ кнезъ Панонскій пошлѣ посланике у Римъ, и замоли, да му Методія у Панонію пошлю. Адріянъ га къ свимъ трима кнезовима славенскима, Растиславу, Светоплуку и Коцелу пошлѣ, и даде му буллу, у коіой несамо дѣло славенскихъ апостола одобраваше, него и ясно изрече, да покраине тихъ кнезова нопосредствено подъ управительство римске столице принадлеже; но будући да велики преврати и буре недопусте у Моравску ићи, остане Методіе у држави Коцеловой. Овай га пошлѣ брзо натрагъ у Римъ съ молбомъ, да се панонско епископство, кое е нѣгда къ римскомъ патріярхату числѣно было, опетъ обнови, и Методіе првый на столицу тога узвыси, што му лако одобрено и буде.

Ово се догађало у оно доба, кадъ е на Морави и Дунаву найгрознііи бой између Растислава и нѣмачкогъ краля Лудвика бѣсніо. Растиславъ небуде истина у овомъ бою побѣђенъ, али га на скоро за тымь властолюбивый сыновацъ Светоплукъ ухвати

и нѣмачкомъ Карломанну преда. У ово врѣме издае Светоплукове почело е горе споменуто епископствованѣ Методіево у Панониі и Моравской. Нѣмачки епископи дигну се противъ Методія, тужећи се, да имъ одъ епархія частице одтрза и себи подлаже. Светоплукъ се у овой разпри невладаше тако, како му е то честь изискивала. Кадъ му славенсвій апостолъ у дворъ дође, ненађе кодъ нѣга никакве друге помоћи до голыхъ рѣчій; а ни онда ненађе Светоплукъ за вредно одупрѣти се, кадъ Методія предъ судъ у Нѣмачку одведу, и тамо га две године и полъ као заточеника задрже. И да ніе было папе Іоанна VIII. наслѣдника Адріянова, небы га ни онда пустили, него овай удари на ньихъ клетвомъ, те ихъ то побуди, да га се окану.

А Светоплука стигне на скоро освета за то неплеменито поступанѣ. Карломанонови властели у Моравской обтуже га да е невѣранъ. Буде дакле позванъ къ Карломанну, и кадъ тамо оде, баце га у тамницу. Но будући му невѣру ничимъ освѣдочити нису могли, пусте га као невинна, и Карломаннъ, да га ублажи, обаспе га почестима и даровима. Но Светоплукъ садъ ни нашто друго немышляше, него да се освети; превари дакле нѣмачку войску, коя му е предана была, и све ихъ у своіой земльи упропасти. Нѣмцы за тымъ велику силу на нѣга дигну, но пеизиђе имъ за рукомъ, покорити га.

Дѣло мача, млада држава моравска, угине за тымъ у буряма наступаюћегъ доба; дѣло пакъ духа, ревношћу Методія апостолскомъ довршено, одолѣва іоштъ и данасъ столѣтіяма. На врху срѣће свое сѣти се владѣтель найпослѣ на заслуге учителя, и заиште одъ Іоанна VIII. да га произведе за ар-

хиепископа. Папа на то пристане (г. 874) и постане найревностніимъ покровителѣмъ нове преважне митрополіе. Са именомъ Светоплуковымъ и Методіевымъ скопчано е и найважніе дѣло старочесске хисторіе: крштенѣ Боривоя и Лудмиле, а у томе заедно послѣдня побѣда христіянстванадъ поганствомъ кодъ Чеха.

Премда се у найстаріимъ писменымъ спомени-цыма о томе, гдѣ, кадъ, и како се то крштенѣ догодило, тако злочеста и очевидно погрѣшна извѣстія налазе, да намъ ніе лако изъ ньихъ до истине допрѣти: али е то едно сигурно, да е текъ Методію и то са помоћу Светоплука за рукомъ пошло, да Боривоя на крштенѣ приволи и крсти, за чимъ се и цѣо кнежевскій домъ, и већа часть чешкогъ народа у вѣру Христову обратила. Догодило се то, по свой прилики, у Моравской, у двору Светоплуковомъ, и то наскоро, кадъ се Методіе изъ Нѣмачке ослободіо, г. 873. или 874. Стари спомени у томъ се суглашую, да е првый одъ Боривоя у Чешкой подигнутый храмъ быо црква св. Климента у кнежевскомъ граду Лѣвомъ Градцу, кои полдругу мылю подъ Прагомъ надъ Влтавомъ лежи; другій храмъ быо е капела св. Климента у Вишеграду. И то е сигурно, да е и самъ Методіе лично у Чесску дошао, ако не да св. Лудмилу крсти, а оно да е своимъ совѣтомъ и помоћу у новой вѣри утврди.

У осталомъ незна се управо, казати, да ли е Методіе ову нову прибавлѣну землю къ своме архиепископату приключіо, или е исту оставіо епископомъ Рѣзенскимъ, кои су сбогъ крштеня оныхъ четрнаесть властела одъ год. 845. Чесску као свою сматрали. Но то

є сигурно, да се ту и подъ Боривоемъ већъ употребљавала и славенска и латинска литургія, коя наскоро затымъ владу къ себи привуче. Ни мислити се пакъ неможе, да є Методіе, уживаюћи любовь и обрану папину, противникъ латинскимъ обредима быо; тако се само много пута, одъ противника оцрнѣнъ, кодъ папе и Светоплука оправдати могао. Год. 880. морао є опетъ у томъ послу, да се правда, у Римъ къ папи Іоанну VIII. иѣи. Приспѣвши тамо, подпуно се оправда, тако, да га папа у архиепископскомъ достоинству потврди, и све му свештенике у држави Светоплуковой, и славенске и латинске подложи. Но тымъ небуду размѣрице укинуте; разпра се послѣ смрти светога овога мужа наново и яча роди, и у явну силу противъ нѣговыхъ пріятеля и ученика преће. Методіе умре 6. Апр. 885, и погребенъ є, како се чини, у храму св. Маріе у Велеграду.

58.

Аеролиши или мешеорско каменѣ

(по Ал. Хумболдту).

Падаюће звѣзде, ватрене кугле (змаеви) и метеорско каменѣ имаю се по великой истиноподобности сматрати за мале планетарскомъ брзиномъ крећу ће се массе, кое се у свѣтскомъ простору по законима обште тежине око сунца окрећу. Кадъ се ове массе у своемъ течаю са земльомъ сусрѣтну, и ова ихъ къ себи повуче, онда

се на краю наше атмосфере засіяю, и чешће манѣ или више угрѣяне црномъ сяйномъ коромъ обложене одломке на землю пуштаю. По ономе, што намъ є изъ искусства познато, морамо падаюће звѣзде и ватрене кугле за едно узети, премда се нѣке одъ овыхъ као мѣсецъ велике, и веће виде, а оне кадкадъ као фосфорске линіе засвѣтлуцне. А да є метеорско каменѣ са ватренымъ куглама скопчано, и да башъ одъ истыхъ долази, то є већъ освѣдочено. Кадкадъ се опетъ покаже на ведромъ небу на єданпутъ малый врло таманъ облачићъ, па онда се чуе пуцнява, као да топъ за топомъ пуца, а за тымъ стане каменѣ падати. 16. Септ. 1843 у Клайнвендену ніе се ни облачакъ показао, него се стане као нѣка грмлявина ломити, и изъ ведра неба падне великій єданъ аеролитъ.

У каквомъ се станю ова тѣла налазе пре него што на землю падну, то намъ є іоштъ непознато. Изъ познатыхъ одломака дае се заключити, да су имъ цѣла правый посрѣдникъ 500 до 2600 стопа великій имала.

Метеорске массе починю се сіяти и запаљивати у высинама, за коє морамо узети, да скоро никаквогъ воздуха немаю; Поассонъ є мысліо, да се аеролити далеко изванъ нашегъ воздуховидногъ парокруга запалюю.

Іоштъ є Халлей велику ватрену куглу одъ 1686. за космосско появлѣнѣ прогласіо. Послѣ нѣга доказали су Хладни и Олмштедъ, да ови феномени непостаю на земльи, него изванъ нѣ у свѣту.

Высина падаюћихъ звѣзда, то єстъ, одъ кудъ се починю и гдѣ се престаю видити, врло є различна и иде одъ 4 до 35. мыля Односителна

брзина, коіомъ се крећу, износи 4½ до 9. мыля у секунду, равна є дакле планетской.

Звѣзде падаю или уєдинѣне и рѣдко, дакле спорадски, или у роєвима много хиляда уєдаредъ. Ови случаєви долазе у опредѣлѣно врѣме. Одъ овыхъ періодскихъ роєва найзнатніи су досада тако нареченый Новемберскій феноменъ (12. — 14. Нов.) и феноменъ праздника св. Лаврентія (10. Авг.) 12. — 13. Нов. 1823. у Потсдаму, а 1832. у читавой Европи одъ Портсмута до Оренбурга на рѣки Уралу, па и у южной хемисфери у Иль де Франсу виђена є велика смѣша падаюћихъ звѣзда и ватреныхъ куглій одъ врло различне величине; али текъ онай огромный рой падаюћихъ звѣзда, кои су Олмштедъ и Палмеръ у сѣверной Америки 12. — 13. Нов. 1833. мотрили, и у комъ є на єдномъ мѣсту густо као кадъ снѣгъ пада, крозъ деветъ сатій наймањѣ ньихъ 240.000 пало, доведе люде на ту мысао, да су велики роєви падаюћихъ звѣзда за извѣстне дане скопчани. Исто тако правилно као Новемберскій феноменъ долази и Августскій, рѣка св. Лаврентія.

Различне метеорске рѣке, свака изъ миріяда малыхъ свѣтскихъ тѣлеса сложена, пресѣцаю по свой прилицы стазу наше землѣ, као оно Бѣлаинъ комета. А што падаюћи роєви нису свагда єднако велики, то долази или одтуда, што у той ньиховой рѣки или прстену нису свуда єднаке гомиле астероида, или одтуда, што каква већа планета на истый прстенъ дѣйствуе.

Ни найжешћа ватра порцеланске пећи неможе ништа произвести, што бы се са коромъ овыхъ аеролитскихъ одломака узпоредити могло. Хемички

елементи, изъ коихъ се метеорске массе састоє, есу они исти, коє и у земальской кори разсуте налазимо: 8 металла (желѣзо, никелъ, кобалтъ, манганъ, хромъ, мѣдо, арзеникъ и калай), и 5 видова землѣ, (кали и натронъ, сумпоръ, фосфоръ, и углѣнъ). Али су ови елементи у метеорскимъ массама сасвимъ другчіе скопчани, и зато исте массе са свимъ другчіе изгледаю, него земальске горе и стѣне. Особитый значай добыяю тымъ, што се у ньима чисто желѣзо налази, што показуе, да на тѣлама, са коихъ долазе, воде нема.

Догаѣало се, да є сунце изъ непознатогъ узрока помркнуло тако, да су се у срѣдъ подне звѣзде видиле. Год. 1547. траяло є то помраченѣ сунца три дана; год. 1090. и 1203. три сата, и шесть сатій. Хладни и Шнурреръ говоре, да се то збыло пролазеѣимъ метеорскимъ массама.

59.

Живошъ людскій

(одъ П. Петровиѣа Нѣгуша).

Наше жизни пролѣѣе є кратко,
Знойно лѣто за ньиме слѣдуе,
Смутна єсень и ледена зима,
Данъ за даномъ вѣнчае се токомъ
Свакій нашомъ понаособъ мукомъ:
Нема дана, кои мы желимо,
Нит' блаженства, за коимъ чезнемо!
Ко ѣе вѣтаръ лудый зауздати?
Ко л' пучини забранит' кипѣти?
Ко л' границу жельи назначити?

60.

Алексіє I. Комнинъ и Вулканъ

(по Анни Комнини).

Алексіє I. Комнинъ имао є пуне руке посла и на истоку и на западу. Найнесносніи противникъ на овомъ краю быо му є Вулканъ, великій Жупанъ Расскій, комъ є Бодинъ кралъ србскій то мѣсто повѣріо. Више одъ двадесетъ година траяла є борба између ова два знатна мужа; наравно са различномъ срѣћомъ и успѣхомъ, са правымъ или привиднымъ али увѣкъ прекинутымъ миромъ.

Таки у почетку свое владе (1081.) пошлѣ императоръ Іоанна Дуку, брата императричина, са войскомъ у Епидамнъ, да чува Драчъ, и да води ратъ са Бодиномъ, србскимъ кралѣмъ, кои є землѣ и градове одъ Византинаца отимао, и себи подчинявао. Єданаєсть година траяо є крвавъ бой, у комъ є византійскомъ войводи за рукомъ пошло, нѣко одъ изгублѣныхъ мѣста повратити, и у єдной великой битки и самога воћу србске войске ухватити.

Колика є опасность ова была, коя є имперіи одъ стране Србаля претила, показує найболѣ та ствaрь, што є у савѣту, кои є императоръ са своимъ войводама о томе држао, куда имъ є найпрече ударити, то докончато, да се пре свега гледи да се она опасность удали, коя одъ Далмаціе прети; а да се ово постигнути може, буде одређено, да се све долине, кое се на границы између имперіе и Далмаціе (Србаля) налазе, заузму и утврде.

Императоръ остави на то престолный градъ, и оде у Филипополь, и ту добыє писмо одъ Архиепи-

копа Бугарскогъ, у комъ му овай на знанѣ дае, да се одъ Драчкогъ войводе Іована на умъ узме, єръ овай намѣрава одъ имперіе одпасти. Гласъ овай смути яко императора. Смишляюћи, шта да чини, науми употрѣбити оно срѣдство, кое є одъ свію другихъ найсигурніе было и заиста се као найуспѣшніе и покаже.

Учини се, као да о Іовану ништа и несумня, и напише му писмо, у комъ га къ себи позове, да се съ ньимъ о стварима, коихъ є ради дошао, посавѣтуе. Ово є писмо заиста майсторски уређено было; на краю писма предриче императоръ сыновцу, да ће се ратъ, кадъ онъ све учини, што му императоръ пише, съ добрымъ успѣхомъ водити, особито пакъ, кадъ се Іованъ послѣ договора съ войскомъ у Илирикъ врати, те онъ съ єдне стране, а императоръ съ друге на непріятеля ударе.

Мудрымъ овымъ начиномъ свръши императоръ стварь са Іованомъ са свимъ по жельи, пакъ онда уђе у планине, кое имперію одъ Далмаціе разставляше, и кое су сбогъ страшныхъ дивльихъ дубрава, вода и шума ужасне быле, и ту свуда, куда бы непріятель продрѣти могао, даде поправити кое тврдинѣ, кое обкопе, кое пакъ дрвене куле. Уже путове заповѣди изсѣченымъ дрвама закрчити, и на тай конацъ дао є све найвеће и найвыше стромове посвальивати. И съ тымъ є за тай паръ быо са свимъ задоволянъ, учинивши, да Србльи баремъ обычнымъ путовима у имперію упадати немогоше, и тако се у престолный градъ врати.

Али се добрый императоръ превари. Вулканъ, као правый вулканъ, наметнуте препоне развали, и римске пограничне градове и предѣле преко

своихъ люди узнемиривати стане, а самъ доће у Липлянъ, и запали га (1099). Међу тымъ є императоръ са Турцыма у Азіи миръ учиніо, и тако єдне бриге опростивши се, пође, да и ову другу већу съ врата скине. Похити дакле съ войскомъ преко Србіє управо къ Липляну, да се са непріятелѣмъ удари, пакъ ако ихъ побѣди, онда и Липлянъ и све друге градове понови. Вулканъ чујући, да се императоръ съ войскомъ приближує, трчне се натрагъ у Звечанъ, и дознавши, да є императоръ у Скоплѣ стигао, пошлѣ му посланике, нудећи га да миръ учине, и изговараюћи се, да є онъ само зато на имперію ударио, што су га римски войводе, кои су границу прелазили и Србію узнемиривали, на то приморали. Да свою искренну наклоностъ къ миру покаже, даде Вулканъ императору явити, да му є готовъ и нѣколико роћака и првыхъ людій своихъ као таоце дати. Императоръ на миръ пристане, и врати се у Цариградъ. А Вулканъ, кадъ Византинцы одъ нѣга обѣћане таоце заиста искати стану, развргне учинѣный миръ, и удари на ново на имперію. Императоръ га више путій преко писма опомене, да се сѣти, како су миръ уговорили, и да се тога држи: али Вулканъ познаваюћи силу свою, нехтѣде чути, што му императоръ пише.

И тако Алексіє принуђенъ буде и опетъ мачъ извући. Призове къ себи сыновца Іована, даде му доста войске, и пошлѣ га противъ Вулкана (1100). Овай младъ, ватренъ, на бой брзъ, а при томъ неизкусанъ, похити у Липлянъ, преће преко рѣке, коя туда протиче и стане кодъ Звечана. Вулканъ види, съ кимъ има посла, па по томе свой планъ

скрои. Нехтѣдне се дакле съ ньиме у бой упустити, него га стане заваравати. Пошлѣ му люде, и даде га миромъ понудити, обѣћаваюћи му, да ће и таоце, као што є рекао, предати, само да га недираю. Начинъ овай успава сасвимъ неизкусногъ византинскогъ войводу. Онъ помысли, да Вулканъ миръ тражи, што се рата бои. Како є онъ то тврдо држао, види се изъ тога, што є калуђера, кои му є дошао и явіо, да му се Вулканъ са великомъ силомъ приближуе, а да мысли на нѣга ударити, изсмѣло и читавымъ дедакомъ направіо. Али є калуђеръ истину говоріо. Ноћу, кадъ су сви Византинцы у найвећой сигурности одпочивали, удари Вулканъ са своима на ньихъ, и многе немилостиво изсѣче а многе на рѣку натѣра, те се подаве. Мало ихъ є было, коима є за рукомъ изпало по мраку до войводиногъ конака доћи, и око нѣга скупити се, те тако га одъ смрти или робства избавити. А Вулканъ, кадъ є непріятелѣ поразіо и разсуо, умѣри се, и нехотећи ихъ далѣ гонити, попопне се на гору и близу Звечана стане. Іованъ видећи да є много слабіи одъ противника, и да му є и оно мало войске, што му остало бяше, сасвимъ духомъ клонуло, обрне се и оде одъ кудъ є дошао. На дванаестъ штадія одъ Липляна стане и утабори се; па кадъ види, да му є толико мало людій остало, да съ ньима ни свою државу, коіомъ є управляо, бранити неможе, оде у Цариградъ. На то се Вулканъ спусти съ горе, па стане римске предѣле около Скопля палити и робити, сруши Полобъ и оглоби све до Врана, па се онда са силнымъ добыткомъ и плѣномъ врати кући.

Вулканъ є императору већъ био додіяо, и зато овай поће, да га изкорени. У Липляну дођу му Вулканови посланицы, кои му миръ поднесу, и изяве, да ће Вулканъ таоце дати, и да никада више на имперію ударати неће. Императоръ ове посланике радо прими и лѣпо дочека, желећи већъ єдаредъ край томъ вѣчномъ рату видити. Вулканъ дакле дође самъ къ императору, праћенъ одъ силне господе, браће свое и другихъ великаша. Ови су се особитымъ одѣломъ одъ другихъ разликовали, и носили су име жупана. Ту представи Вулканъ императору свое сыновце, Уроша и Стефана Вулкана, и преда ихъ као таоце мира, а съ ньима іоштъ двадесетъ другихъ. И тако Алексіе сврши ову стварь сасвимъ изненада, како се ніе ни надао, и оде весео у Цариградъ. Ово є было године 1101.

Одъ то доба остане Алексіе миранъ.

Свакоме ће пасти у очи чудновитостъ овыхъ ратова са обадвѣ стране. Вулканъ напада на имперію византинску као найгорій непріятель, а како се ту императоръ самъ покаже, а онъ съ ньимъ у миръ. Императоръ полази, да попалѣне предѣле, разорене градове, побіене войске освети, а како му се противникъ са маслинскомъ гранчицомъ приближи, а онъ обѣручке за ню хвата. Да се Вулканъ са императоромъ ніе изъ страха миріо, показуе са єдне стране то, што є онъ войске римске побѣђавати знао и могао, а съ друге опетъ башъ и само то, што є императоръ понуђеный миръ свагда тако драговольно примао. Зашто, да є Вулканъ имао узрока бояти се, то бы и императоръ имао узрока немирити се. Узрокъ овыхъ ратова лежи дублѣ у политичкомъ животу оныхъ страна. Бодинъ є имао у своіой

држави яку єдну странку угушити, кою су чинили дѣца и унуцы стрица нѣговогъ Радослава, и ньихови привржениць. Да бы дакле задржао римске топархе, да се у то неумѣшаю, и да оныма непомогну, гледао имъ є кодъ куће дати посла, да ихъ тымъ забави. И зато є морао Вулканъ, великій жупанъ Рассе, на предѣле имперіе ударати. Али изъ истога узрока стаяло є было Бодину и Вулкану затымъ, да са самымъ императоромъ стварь сасвимъ непокваре. Зато се Вулканъ спрама императора увѣкъ понизанъ показивао, а овоме є опетъ то єдва долазило, па се тако свагда безъ крви свршивало. Недуго послѣ овога другога мира умрѣ Бодинъ, и ствари у србскомъ кралѣвству сасвимъ другій изгледъ добыю. Садъ су Србльи сами грчке топархе противъ домашньихъ владѣтеля у помоћь призивали, и тако се и Вулканъ съ ньима болѣ слагао.

У осталомъ овай задатакъ Вулкановъ, и срѣћни успѣси, кое є постизавао, учине у самой србской кралѣвини велику промѣну. Вулканъ є правый држављный животъ изъ Дукле у Рассу пренео. Докле се овай онамо у домашньимъ ратовима Михаиловыхъ и Радосављевыхъ сынова и унука стинявао, дотлѣ се у Расси Вулкановымъ юначствомъ и нѣговомъ срѣћомъ разжизао. Одъ то доба постала є за римску имперію правомъ србскомъ кралѣвиномъ Расса. Мало послѣ угаси се овай животъ у Дукли са слабымъ неразборитымъ Радославомъ II. сасвимъ, а разпламти се и засія у Расси у мудромъ и смиреномъ Неманьи.

И у овомъ обзиру има Вулканъ и нѣгово воєванѣ са имперіомъ у србской повѣстницы одсудну важность.

61.

Слога и неслога

(одъ Ив. Гундулића).

Єдинствомъ свудъ и складомъ
И малахна стварь узрасти,
А немиромъ и завадомъ
И велика мора пасти.

62.

Органички останцы у потопскимъ строєвима на Земльи

(по К. Ц. Леонхарду).

Потопски строєви имаю у себи доста органичкихъ останака. Безбройна множина животиня морала є у нижим' предѣлима Европе живити, кадъ се онай страховитый превратъ догодіо, кои є потопске строєве произвео. Многи видови овогъ раніега врѣмена мора да су у той бурной катастрофи сасвимъ пропали, єръ у новіимъ талозима више имъ се трага неналази. Нѣки одъ тихъ останака долазе одъ тварій, коима подобне никада нису могле тима предѣлима принадлежати; често се показую различни и одъ оныхъ организма удалѣныхъ предѣла, кои су имъ као найближи. Пытати морамо и то почешће, али є тежко одговорити: коимъ су се начиномъ други видови иг родови одржали?

Останцы ови у потопскимъ строєвима принадлеже нѣки видовима, кои іоштъ живе, а нѣки видо-

вима, кои су изумрли. У њима се налазе кости одъ Мастодонта, Хиппопотама, Тапира, слона, коня, елена, вола итд. Ови останцы стое или у грусу и пѣску, или у гомилама каменя. Одъ овога каменя едно се даe познати одъ куда е донешено, а кодъ другихъ неда се то мѣсто управо опредѣлити: често пакъ налази се и едно и друго помѣшано у едну гомилу. За овакове гомиле одъ костію и различновидногъ каменя мысли се, да су подъ упливомъ морске воде засути.

Пре нѣкогъ врѣмена мыслили су люди, да у потопскимъ строевима никаквыхъ човѣчихъ останака нема, или су се найпре год. 1829. у Од-департементу, а послѣ и на другихъ мѣстихъ и людске кости нашле. У споменутомъ департементу у Бизской спили нашле су се людске кости и зуби у тако названомъ потопскомъ блату са останцыма изумрлыхъ сухоземныхъ сисаюћихъ животиня итд. а у више спила Гардскогъ департемента нашле су се опетъ людске кости са другимъ звѣрскимъ останцыма, лончарскимъ судовима, кои су по послу као етрусски изгледали, итд.

63.

Виргиліе.

(по Ф. К. Шлоссеру.)

Ученый характеръ римске просвѣте, ораторскій елементъ, зависность одъ грчке литературе, и упливъ препросвѣћеногъ доцнієгъ врѣмена кодъ Грка показую се и у лѣпой литерату-

ри римской, коя е златный свой вѣкъ подъ Августомъ имала. Сви су пѣсницы онога врѣмена писали своя дѣла на то, да се изображено дружство чимъ забавляти има, и писали су выше за ухо и играюће се оштроумлѣ, него за срдце и умъ. Сви су се скоро на сама грчка дѣла угледали; па и оно мало ньихъ, кои су се на староримске и староиталіянске ствари осврtали, нису то чинили, што ихъ е римско чувство и патріотизамъ на то наводіо, него што су желили своіой господи, коя су већъ свачега сита была, друге врсте играчку и забаву прибавити. Изъ истога узрока нису узимали за узоръ болѣ пѣсничке производе Грка, него дѣла доцніихъ грчкихъ пѣсника, кои су равну намѣру имали, и на форму выше држали него на садржай. У осталомъ римске пѣсне Августовогъ доба, при свемъ томъ, што нису ништа друго него подражаванѣ грчкому пѣсничству, имаю за насъ велику важностъ; оне су нама ремецы, и служе опетъ са свое стране нама за угледъ, како сбогъ онога духа древности, кои у ньима дише, и кои є за свако доба найчистіи изворъ укуса и духовногъ облагороѣеня, тако исто и сбогъ изображености, кою є латинскій єзыкъ добыо.

Найвећи римски пѣсницы єсу: Виргиліє Маро роѣ. 70 год. пр. Хр. у селу Андесъ, умрѣо 19. год. пр. Хр.; Кв. Хорације Флаккъ, роѣ. 65. год. пр. Хр. у апулскомъ граду Венусіи, умрѣо 9. год. пр. Хр.; Публ. Овидіє Насо роѣ. у єдной варошицы у срѣдньой Италіи год. 43. пр. Хр. умрѣо год. 16. послѣ Христа.

Виргиліє Маро быо є у двору Августовомъ онако исто добро примлѣнъ као и Хорације. Ни єданъ пѣсникъ ніе толикій и тако обштій упливъ у римску

литературу имао, као Виргиліе; и скоро бы се могло рећи, да є римскомъ пѣсничству исто толико шкодило неразумно подражаванѣ Виргилію, колико є шкодило римской краснорѣчности неразумно подражаванѣ Цицерону. Нико ніе знао тако подпуно музику єзыка као Виргиліе; бесѣда нѣгова тече све єднако тихо и єднако сладко; у нѣму све живи, и миче се по ритму. Виргиліе є здраво на то мотріо, какве рѣчи єдна за другомъ долазе, да му сугласна небуду све єдна те єдна, него да се лѣпо измѣнюю, и да сугласна тврда послѣ мекихъ и мека послѣ тврдихъ наступаю: па то му є стиховима такову умилность и сладость прибавило, да имъ се Италіяни, кои то управъ сами и осѣћати и цѣнити знаду, као н. пр. Данте и Петрарка, доста начудити, и доста га се наслушати немогу.

У првомъ своmъ пѣсничскомъ покушеню непогоди Виргиліе правый путъ, већъ поѣе странпутицомъ. Онъ се даде на идилле; а за ову струку пѣсничства нити є приличила нѣгова природа ни римскій єзыкъ. У толико му є пакъ хрђавіе посао за рукомъ изпасти морао, што небыяше предъ себе узео какавъ идеалный пастырскій животъ, као што є н. п. Гесснеръ учиніо, него се на Теокрита угледао, и тако природу и истину описивати стао. Истина є, да є Теокритъ у подобно врѣме живіо, и своє идилле за люде писао, кои су се были исто тако, као господа римска, претѣраномъ просвѣтомъ и мекошћу одъ природе далеко удалили: али є онъ баремъ то добро имао, што се могао у своmъ дѣлу служити нарѣчіемъ доричскимъ, кое ни за какву майсторію знало ніе, и тако ніе морао финый говоръ тако названогъ высокогъ дружства пастырима прилагодивати. Виргиліе пакъ ніе се у томе

имао чимъ помоћи; римска є литература башъ у той струки сиромашнія была, него ма коя друга; єръ пѣсницы римски нису никада смѣли различна нарѣчія италіянска, а іоштъ манѣ онай начинъ, коимъ прости люди говораху, у вышемъ пѣсничству употрѣбити. Да є дакле Виргиліє пастырскій какавъ свѣтъ измисліо, као што є Гесснеръ урадіо, онда бы финый господскій римскій разговоръ за те пастыре, и ньихово извіянѣ и намѣштанѣ таманъ како валя быо, ал' онда се опетъ Римляними, кои су одъ свачега тражили, да живи, да се миче, и да є истина, тай мѣсецовъ свѣтъ нимало небы допадао, као ни Грцыма што небы. Виргиліє дакле морао є иайпростіи дѣйствителный животъ за предметъ своихъ идилла изабрати; а будуѣи да овай животъ ни за какву притворность, ни за какво майсторисанѣ ніе знао, то се између простогъ живота и изображеногъ говора неугодна противположеность (контрастъ) указуе. Но Римляни нису толико на ово мотрили; ньима се допадала дражесть Виргиліевогъ стиха, до коє нико другій дотѣрати ніе умѣо.

Тріюмфъ Виргиліеве умѣтности єсть нѣгова пѣсна, у коіой земльдѣлство описує; єръ одъ свію пѣсника и самъ є онъ єданъ, кои є у овай прозаичкій видъ пѣсне животъ увести умѣо, и тако є нѣгова пѣсна єдинито поучително стихотвореніе; у комъ є предметъ заиста и свуда пѣснички обраѣенъ. Виргиліє є тымъ истымъ своима сународницыма уєдно и праву народну пѣсну дао, будуѣи є ту староримскій животъ и ону єдину науку, коя є Римлянину у свако доба као и ратъ мила и

пріятна была, представіо. Осимъ тога є онъ свое сувременнике, кои су се были одъ природе одпадили, къ животу старогъ прекрасногъ врѣмена упутіо, и тай животъ свима дражестима изображености полѣпшао, у колико ова узъ простоту постояти може. У томе є найпослѣ као правый стваряюћій духъ стао, будући су му грчки поучителни пѣсницы само поводъ дали, а нису му за угледъ служили. Изъ овогъ узрока, па онда и сбогъ тога, што се ту пѣсникъ у правомъ римскомъ елементу находи, сва є чаробность Виргиліевогъ єзыка на своме мѣсту, све се ту лако гиблѣ, нигдѣ нема майсторисаня и цифраня: по цѣломъ дѣлу показує се права умѣтность.

У Енеиди, коя опѣва, како є Еней тамо амо блудіо, па се найпослѣ у Лацію настаніо, угледао се Виргиліє на Аполлонія Родосскогъ и друге александринске пѣснике, и узео є изъ ньихъ по читаве сцене и описанія. Ови су пѣсницы онай родъ пѣсничства, кои є само кодъ простихъ и природи вѣрныхъ омировыхъ людіи постати и напрѣдовати могао, угладили и за оно врѣме, у комъ се на све стране майсторисало, прекроили были. Виргиліє поће за ньима, па ихъ іоштъ и превазиће, знаюћи овай новый видъ пѣсничства новымъ начиномъ животу іоштъ већма приближити. Онъ опази у епосу оно исто, што є Ливіє у хисторіи видіо, или съ другимъ рѣчма, онъ се постара ту на свою страну народно чувство своихъ читателя придобыти. За предметъ своє пѣсне избере юнака, са коегъ су именомъ старе латинске сказке и найраніє римске приповѣсти скопчане, и на тай начинъ задахне странну пѣсничку форму римскимъ животомъ, и измѣни хладно майсторисанѣ своихъ

александрійскихъ предходника топлотомъ народне занимателности, кою своме дѣлу уліе.

63.

Хорацій.

Квинтъ Хорацій Флаккъ быо е у послѣднѣ врѣме свога живота любимацъ Мецената и Августа. И Хорацій е у своима одама понайвише за грчкимъ узорима ишао, и много пута ніе ништа друго радіо него само преваћао и другчіе изражао. Али Хорацій неизбере себи, као Катуллъ, Проперцій и скоро сви други, пѣсничство доцніихъ грчкихъ врѣмена за угледъ, него старе, правога одушевлѣня пуне пѣснике Грка. Тымъ е себи истымъ скоро начиномъ, као и Цицеро, о римской словесности заслуге прибавіо; еръ што е Цицеро за краснорѣчность и филозофію, то е Хорацій за выше пѣсничство свога народа урадіо. Цицеро е нашао, како валя она два вида духовне дѣлателности у ону форму салити, коя е римскомъ, све само на оно, што е практично, и што е реторично, управлѣномъ суштеству одговарала, и тако е изъ странногъ матеріяла сасвимъ нову изображеность створіо. Хорацій е то исто у лыричскомъ нѣсничству и правой свѣтской мудрости учиніо, и нема пѣсника, одъ кога су изображени люди толико науке примили и пѣсничске забаве налазили, колико су одъ нѣга. Онъ е познавао свѣтъ и люде, човѣчіе срдце и потрѣбе господскогъ римскогъ свѣта,

а особито оныхъ, кои су владали, па теретъ силе и сяйности осѣћали, или кои су много блага имали, и у томе найвећу срѣћу тражили, али при томъ дубоко осѣћали, како є тай сяйный и блистателный спољскій животъ у себи празанъ. За такове є люде Хораціє своє оде писао. Онъ употрѣби мудрость живота, и видове пѣсничства, кое є кодъ Грка нашао, на то, да у ньима предложи науку, како валя спољско благо и трудно прибавлѣно изображенѣ употрѣбити. Кодъ Хорація нема ни оне суровости едностранныхъ стоика, ни меке чувствености доцнійхъ Епикуроваца; онъ ти то врло згодно зна скопчати филозофію уздржателности са наукомъ, како валя животъ уживати, и учи на тай начинъ, како треба быти у животу мударъ и паметанъ. Што се тиче форме и израза, ту припада нѣму исто онолика заслуга у стихотворству, колико Цицерону у прози. Хораціє се неодликуе само тымъ, што се сгодно изражава, и вѣшто съ єднога слога на другій прелази, што пресѣче кадъ што рекне, и што све чисто и лѣпо латински каже, него и тымъ, што є у преводима врло паметанъ начинъ употрѣбіо, онъ є страну форму и странну матерію само у толико узимао, у колико се то са суштествомъ нѣговогъ народа и са духомъ нѣговогъ єзыка слагало.

Ако Хораціє у своимъ одама грчко пѣсничство и мудрость живота на римскій начинъ дає, то є напротивъ у своимъ сатырама и поетичкимъ писмама сасвимъ подлиникъ, како гледећи на форму, тако и касателно садржая. У томе ніе имао узора прѣдъ собомъ, него є самъ новъ и особитый родъ пѣсничства створіо, кои у срѣди између прозе и поезіе стои. У ова два дѣла оставіо є потомству благо, кое є

изъ живота свога врѣмена поцрпіо, а у своимъ одама сачувао є одъ пропасти благо грчке мудрости живота. Нѣгове сатыре и писма имаю посла са правымъ животомъ, у ньима се огледа човѣкъ и нѣгова природа, а при томъ се здраво одъ горке и опоре грчке сатыре разликую, еръ никада неране дубоко, него у шали и веселю уче и коре, и чинећи се, да само уче, како валя животъ уживати, и како трѣба дворанима да се извѣште ласкати и уживати, изводе читателя непримѣтно на путъ къ болѣмъ животу, кои се на науки и умѣтности оснива.

64.

Овидіє.

Публіє Овидіє Насо дође већъ као човѣкъ у разкошне кругове римске господе, и живляше съ ньима весело све дотлѣ, доклѣ га царъ Августъ око год. 8. послѣ Христа у варошь Томи у данашньой Бугарской у заточеніє непошлѣ. При свимъ нѣговымъ молбама и трудовима нити є могао добыти одъ Августа, ни одъ Августовогъ наслѣдника Тиберія допуштенѣ, да се смѣ у градъ вратити, него тамо год. 16. пос. Хр. и умрѣ. Овидіє є кодъ потомства выше уплива и славе добыо, него кодъ своихъ суврѣменника. Ови су га сматрали за пѣсника, кои само пріятно забавля и шали се. Али мало послѣ смрти нѣгове, кадъ нѣговъ лакій начинъ све выше и выше у моду дође, и кадъ на мѣсто правогъ пѣсничства ученость и игранѣ съ рѣчма стане, онда

се Овидіева дѣла здраво допадну. У срѣднѣмъ вѣку дође іоштъ и до веће знаменитости, будући да су се нѣгове пѣсне много лакше него дѣла другихъ пѣсника разумѣти могле, а при томъ су уедно и врло занимателне быле. Нѣга су дакле у то врѣме одъ свію латинскихъ пѣсника найвыше читали, докъ Данте и Петрарка Виргилія опетъ на пристоеће прво мѣсто неподигну; па іоштъ и онда остану нѣке Овидіеве пѣсне главнымъ дѣлама, коима се младежь у школама изображавала. При краю срѣднѣгъ вѣка преће упливъ нѣговыхъ дѣла и опетъ прѣко школа наполѣ у животъ господе. У обште Овидіева дѣла допадала су се свагда особито сбогъ свога лакогъ латинскогъ езыка, и сбогъ пріятне небрежльивости нѣговога изражаваня и стиха. Сви они дакле, кои су се само за свѣтъ изобразили, морали нѣгове пѣсне изъ истога узрока лакше разумѣти и выше цѣнити, него стихове, кои су дублѣ чувствовани и већомъ вѣштиномъ и знанѣмъ уређени. Осимъ тога привлаче те пѣсне и учене люде къ себи сбогъ александринске учености, коя се у ньима показуе.

Ако погледимо на главна Овидіева дѣла у обзиру на характеръ римске литературе, и у погледу на то, како су она на просвѣту човѣчства дѣйствовала, то заслужую особито нѣгове хероиде, фасти, метаморфозе и елегіе позорность. Хероиде, кое кодъ Овидія жене мытичкогъ доба своима любовницыма пишу, одликую се пріятнымъ говоромъ; найвећа ньина дражесть лежи у оной радости, кою имамо, кадъ смо какавъ тежакъ задатакъ добро и оштроумно рѣшили. Фасти или лѣтописи есу нѣка

врста пѣсничскогъ календара, у комъ се различне религійне римске светковине описую, и мыти излажу, на коима се исте осниваю. Ова чудновата свеза учености и пѣсничства донесе дѣлу вечу знаменитость, него што бы се дало на првый погледъ помыслити. У фастима се старе сказке у нову одѣчу заогрчу, они су дакле увенутымъ мытима народа нову свѣжость уливали. Ова намъ пѣсна показуе далѣ, како є римска држава религія и хисторія са явнымъ и приватнымъ животомъ скопчана была, тако, да су у старомъ Риму явне светковине свакога граѣанина на народну повѣсть опоминяле, и да су почитанѣ спрама богова и любовь къ отечеству едно узъ друго стояли. — Метаморфозе или преображеня састое се изъ много мыта, кои се у форми епичске пѣсне приповѣдаю. Суврѣменицы пѣсника слабо су за ово нѣгово дѣло марили, али у толико є знаменитіи уплывъ у умѣтность и изображеность имало у срѣднѣмъ и новіемъ вѣку до срѣде осамнаестогъ столѣча. Будући да се у ньима старе пѣсничке басне пріятнымъ начиномъ представляю, зато су метаморфозе постале быле ручномъ кньигомъ за све оне умѣтнике и пѣснике, кои су се старомъ мытологіомъ као средствомъ у своме представляню служили. — Са свимъ противно стои стварь са Овидіевымъ елегіяма, кое само болѣстицу пѣсника сбогъ свога заточенія опѣваю. За нѣгова живота найвише су се читале ове елегіе, и потомство ихъ є одъ свію нѣговыхъ дѣла найманѣ гледало. Ово се лако дає разумѣти. Овидіеви суврѣменицы налазили су у дѣлу своя собствена осѣчаня; а съ друге пакъ стране дражило имъ є оно а заедно и

намиривало любопытность. Нама є пакъ сувыше отужна у нѣму мекость Августовогъ доба, и противна мачта размаженыхъ Римляна, да иванъ главногъ града животъ ніе животъ, па онда насъ одбія и то, што видимо, да ту нимало праве непокварене природе нема, него се све майсторіомъ намѣшта и предлаже, па зато чисто невѣруємо, да му є до плача, и кадъ му се заиста плаче. Найпослѣ пакъ и то у нама непріятно чувство буди, што изъ свега видимо, да сила римскогъ духа іоштъ живи, али се рушити починѣ.

65.

Красота дубљине морске

(по Еренбергу).

На прибрѣжю южногъ мора надтѣче се цвѣтовидно звѣринѣ быльовидныхъ коралскихъ бокора са найкраснімъ бояма нашегъ найлѣпшегъ цвѣћа. Око се наслађава гледаюћи богатство у видовима, и бое овогъ живогъ цвѣћа, кое садъ гору као на металлима, а садъ су опетъ нѣжне и любке. Као образи калейдоскопа пролазе предъ окомъ сматраоца ови производи нѣму сасвимъ непознапыхъ ливада. Онъ види купине и дрва наређана на стѣнама и око ньихъ, кое се као обсѣчене указую, па и саме су у заслѣпляваюће металлске боє умотане. Но кадъ хоћешъ те лѣпе видове да узмешъ, кадъ извучешъ н. пр. какву тварку, кою си као купиновидный горећій црвенъ цвѣтъ ви-

дiо, на полѣ изъ воде, шта видимъ? мрко незнатно тѣло; любкiй, мекiй, шареный створъ постао є тврдъ, рапавъ, са мркимъ, танкимъ балама превученый кречный строй. Као какву велику пурпуробойну пеонiю видимо овдѣ на коралской стѣни прекрасно живеће, са неизбройнымъ боянынъ кончићима и ройтама украшено гореће црвено или любко као смарагдъ зелено створенѣ. Приступи му єданъ коракъ ближе, па га нема: то є была морска анемона (саса), кое кадкадъ по двѣ стопе у посрѣднику имаю.

Као колибри око цвѣтова тропичкогъ быля, тако се сиграю мале, красно у злато, сребро, пурпуру и азуръ обучене рыбице око цвѣтова коралскогъ звѣриня, на коима лѣпе бое и чуднога створа пужеви, аннелиди, листовидне хватаче (Fangarme) исто онако брсте, као што то гусѣнице и вртски пужеви са цвѣтнымъ лишћемъ чине. Други гореће црвени или мрки видови, кои су сасвимъ наликъ на листнате печурке, леже са дугободлястимъ морскимъ ежовима, отворенымъ шаренымъ цинскимъ школькама, порцеланскимъ пужевима, у пѣску међу коралскимъ комаѣемъ.

66.

Гнюрачъ

(одъ Шиллера, прѣв. одъ В. Живковића).

„Тко є юнакъ, и узда се у се,
Нека скаче у то море синѣ;
Златанъ пеаръ бацамъ у пучину
Ено бездна прогута га страшна;
Тко га срећно на угледъ изнесе,
Некъ е нѣговъ — и просто му было!“

Краль то сбори, и съ обале стрме
Пеаръ хити у таласе мутне,
Узбунѣно дочека га море,
У буци се изгуби Харивде.
„Ой витези — илъ вы момчадь млада
Покаж'те се! — Зашто оклевате?“

Сви къ земльици очи оборише,
И зіяху у живаль разяренъ;
Море хуи, кожа имъ се ежи,
Нит' имъ грамзи за пеаромъ душа,
Краль ихъ мѣри и наново кличе:
„Шта и нитко одважит' се не смѣ?”

Умукоше! — Свак' натрагъ уступа,
Онда момче смѣрно алъ слободно
Изъ смућеногъ указа се круга;
Поясъ снима и лаку одѣћу —
Сви около на то протрнуше
И красномъ се дивише юнаку.

Онъ се пенѣ на высоке стѣне,
И погледа у пропасть бездану,
Гдѣ се вали силовито бію,
А Харивде мукло челюсть урла;
И као рика грома страховита,
Гдѣ пуцаю вайкадашнѣ стѣне.

Звижди, хуи, колеба се, кипи,
Ка'но ватра водомъ загашена,
Пѣна прска у бурне облаке,
Горостасни заплюскую вали,
И бѣснило све се яче диже,
Као да пусто смирит' се не мысли.

Дивля бура найпослѣ попусти,
И япећи крозъ біелу пѣну
Зину бездна дондѣ невиђена,
Као да води у самъ пакао мркли;
И таласи страшно узбуркани
У ту пропасть силно покуляше.

Садъ пре нег' се одушка залила —
Млади юнакъ Богу се помоли,
И — якъ се на около зачу —
И вртлогъ га већъ сграби, прождера,
Онда бездна надъ смѣлимъ пливачемъ
Затвори се — и нѣга сарани.

Надъ моремъ се тишина спустила,
Само одздо потмуло хуяше;
Рѣчи иду одъ уста до уста
„Съ Богомъ навѣкъ момче изгублѣно!"

И све дублѣ чуе се мумланѣ,
А гнюрача іоштъ нема па нема.

„Та да круну у то море бацишъ
И да речешъ: тко ми ю извади
Некъ є носи и нека кралюе,
Я се богме лакоміо не бы.
Што та мрачна дубльина сакрива,
То іоштъ жива не одкри душица.“

Млоги бродъ є вртлогомъ занешенъ
О стѣне се тайне раздробіо,
Одкудъ єдва клюнъ є и катарка
И тогъ гроба воденогъ вирила. —
И све ближе и ближе се чуе,
Како буре бѣснило се диже.

Звижди, хуи, колеба се, кипи,
Ка'но ватра водомъ загашена,
Пѣна прска у бурне облаке,
Горостасни заплюскую вали,
И као тресакъ грмлявине дальне
Изъ дубльине куляю таласи.

И гле, ено средъ грдни таласа
Нѣшто бѣло плови, и види се
У прилици снѣжнога лабуда
Гдѣ се вѣшто са валима бори.
Онъ е — онъ е, и у лѣвой руци
Златнимъ маше пеаромъ весело!

Єдва што е мало одануо
И небесну свѣтлость угледао,

Са сви страна радостно викнуше:
„Живъ є, живъ є, Богъ га избавіо,
Онъ є душу свою опростіо
Вѣчногъ гроба и безданогъ мора.“

И ево га! Сви га обколише!
Онъ предъ кралѣмъ колѣно савія
И клечећи пеаръ му предає,
А краль ману на убаву ћерцу;
Кћи послушна, вольна, и готова
Пеаръ винцемъ до вршка налива.

„Здраво кралю!“ наздравля и рече:
„Срећанъ онай, кой на бѣломъ дану
Чистог' зрака слободу ужива;
О да знате „ту“ како є страшно!
Човѣкъ некъ се ник'да не усуди
Да богова тайне испитива.

„Као што муня плаховито сѣва,
Тако ме є исто силанъ таласъ
Немилице и хитро понео,
И врго ме у несвѣстной вртньи
Дивльомъ силомъ у провалу пусту,
Да спасенѣ ванъ ума ми бяше.“

„Онда Богъ ми, коємъ се обратимъ
У найвећой бѣди и злопати,
Показа ми сакривену стѣну;
Ню дркћућимъ дохватимъ рукама,
Гдѣ заштићенъ — на шилястой школьки,
Злаћенъ пеаръ заквaченъ напипамъ.“

„Подамномъ є дубоко зѣвала
Неизмѣрне бездне помрчина,
Око мене спазимъ са ужасомъ,
Како гадне врзу се утворе
По мутнима праћакаюћ' валма:
Саламандри и змаєви люти.“

„Ту гмизаху безбройно смѣшане
Све авети у клупче слоптане:
Гнюсъ, шкгрчасти, и пльосната видра,
Морскій курякъ, мрзко чудовиште,
Хай, што зубма сићушнимъ кези се,
Истоветна одъ мора хієна.“

„Висіо самь савъ обузетъ єзомъ,
Одъ помоћи людске на далеко,
Прси ми се одъ туге цепаху;
Ахъ, дубоко бія одъ дружбине! —
У бѣснилу самртне самоће
Међу дивльимъ мора страшилама.“

„Нападе ме страва и помислимъ —
Као да нѣшто, да ме смлави, нагли;
И у таквомъ грозничномъ бунилу,
Одтиснемъ се одъ врлетне стѣне,
А вртлогъ ме са хукомъ дочека,
И баци ме — срећомъ на површћ!“

Краль га слуша и удивлѣнъ викну:
„Овай пеаръ твой є по заслузи;
Іоштъ и прстенъ овай ћу ти дати
Савъ искићенъ са драгимъ каменѣмъ,

Ако срећу іоштъ єдномъ покусишъ
Да намъ кажешъ шта є на „дну“ мора!“

То кралѣва слушала є ћерка;
И моляше отца умилято:
„Проћ’ се отче тако грозне шале,
Онъ є више нег’ итко чиніо;
Мало л’ ти є? Ето заповѣди
Некъ племићи посраме юнака!“

Краль се мршти, и пеаръ узима,
Па га хити у средъ среде вира:
„Ако пеаръ іоштъ єдаредъ нађешъ,
Племићемъ ћу тебе учинити
И даћу ти ћерцу за любовцу
Коя за те тако лѣпо моля.“

Вышня сила душу му очара, —
И очи му огнѣмъ запламтише;
Онъ погледа на дивно дѣвойче,
Обливено стидомъ и руменю;
„Животъ шта є према той награди?“
То помысли, — и у море скочи! —

Одъ брега се вали одтискую
И опета натрагъ доплюскую
Дѣва погледъ тамо є упрла —!
Валяю се, валяю таласи,
Горе — доле, онамо — овамо,
Ахъ ни єданъ нѣга не донаша!

67.

Градиħъ Св. Стефана у Паштровиħима у Далмаціи

(по Г. Николаевиħу).

У срѣди обштества Паштровиħи находи се на єдному отоку, кои се съ єднымъ само узанымъ єзыкомъ пржине, края придржава, малый градиħъ, именоватъ св. Стефанъ, Castel San Stefano. Кадъ море вѣтромъ узколебано узкипи, покрыє ову прижину, и тако градиħъ сасвимъ у мору остане. Онъ є съ дебелымъ зидомъ ограђенъ, и три мылѣ южноисточно одъ Будве одстои; у нѣму свако племе свою куħу има, єръ є управо на обште трошкове саграђенъ быо. Неизоставлямъ описати рѣдкій догађай, сбогъ шта є ова грађевина учинѣна.

Наступили Турцы, да Которъ освоє, и за лишити га сваке помоħи, обсѣдну га са свію страна. Паштровиħани, као ваздашньи юнацы, нису могли трпити, да Турчинъ граду додіява, опреме се дакле са свомъ могуħномъ силомъ ньихъ до хиляду пѣшаца, крену се изъ дома съ брашненицама у торби, и за часъ долете у Солила, полѣ у обштини Грбальской, коє до канала Боке допире; ту оставе нѣколико людій у бусіи, да бы путове турской войсцы препречили, остали войницы нагрну съ плеħа на Турке. Грађани осѣте се помоħи, излете изъ Котора, и велика битка запламти се крозъ сву войску. Турцы надячани обрате плеħа, и безъ реда къ мору почну бѣгати, а наши ихъ немилостиво гонити, и докъ су се у своє барке укрцали, выше ихъ є него половина изгинула. Благодарни Которани прославили

су спасеніе Котора преизврстнымъ и различнымъ свѣткованѣмъ за честь своихъ избавителя, заедно съ ньима. Враћаюћи се затымъ Паштровићани съ части изъ града путъ дома, нѣкій мимоидућій човѣкъ извѣсти ихъ, да у Язу (ово є друго полѣ Грбальско), много турскихъ бродова сурганыхъ леже, кои сбогъ хрђавога времена усиловани су были у тому пристаништу, или болѣ рећи у той локви остати и сакрыти се. Ови съ радошћу приме такову новину, договре се на бродове громко и сложно ударити; и ако имъ неузбуде могуће ньихъ присвоити, баръ да ихъ у мутно море далѣ одъ края отисну. Поспѣше путованѣ, и у два сата стигну до мора, гдѣ многе празне барчице на краю нађу. Упытаю нѣке Грбальске чобане, кои су остали, да барке чуваю, за Турке, гдѣ су? Ови мрзећи на Турке и на турскій зулумъ, искрено кажу, да су се на истымъ барчицама Турцы іоштъ одъ ютра изъ своихъ бродова превезли, и по селима на разкошность опремили. Кудъ выше среће за Паштровиће? Они сѣдну до єданъ стотинякъ на барчице, превезу се на турске бродове, на коима є превећъ мало число войника было, па и то све готово зароблѣныхъ Христіяна, кои се одма безъ сваке противности предаду; а остали остану на краю, да Турке ако насрну причекаю. Паштровићани найпре повежу турске войнике, и безъ оружія пребаце ихъ на край мећу своє; по томъ све што є лѣпше, валяніе и драгоцѣнніе на бродовима было, покупе, и у єданъ понайлѣпшій бродъ укрцаю, на єдра га ставе, и съ нѣколициномъ своихъ юнака вѣштыхъ помораца оправе га у Паштровиће; остали врате се опетъ на празне турске бродове, изврте ихъ, и све до єднога у мору подуше; затымъ на

истымъ малымъ барчицама изкрцаю се на край, гдѣ се већъ битка заметнула была, еръ Турцы, извѣшћени о своіой несрећи оставе разкошность и веселѣ, и потрче на обрану своимъ бродовима. Но неимаюћи довольно при себи ни оружія ни муниціе, разштркаю се тамо овамо, безъ да имъ се трага знало.

Шта ће садъ Паштровићани чинити одъ заплѣненога блага? Ко ће имъ га право, да се никому криво неучини, и да єданъ на другога незажали, подѣлити? Договоре се ово благо употрѣбити на дѣло обште. Заиста паметно измышлѣнѣ. Саграде одъ истога блага овай малый градићъ, и у нѣму свакомъ племену по єдну кућу учине. У нѣко време ово є было главно мѣсто, гдѣ су се поглавице Паштровске на соборъ скупляле, а садъ брои около сто жителя само.

68.

Сигфридъ долази кралю Гиншеру да проси Кримхилду

(изъ сказке о Нибелунзима).

У Ксантену на Райни у Нидерланду живіо є Сигфридъ, сынъ Сигмунда, силногъ краля, и Сигелинде, и быо є юнакъ, да му ни у чему ниси могао замѣрити. Као дѣчакъ іоштъ отиде онъ у странне землѣ, и покаже, да му трѣба у юначству пара тражити. Кадъ одрасте, сазове му отацъ госте, направи велику славу, и начини га витезомъ. Сва господа зажеле на то, да

имъ Сигфридъ буде краль; али онъ се тога нехтѣде примити; за живота Сигмунда и Сигелинде нехтѣде круне понети.

У то врѣме чуе Сигфридъ, да у Бургундской земльи има кралѣвска кћи, коя се зове Кримхилда. Ова е была тако лѣпа, да се свуда о ньой говорило. Али се ніе хтѣла удавати, еръ е была снила, да е имала лѣпогъ едногъ сокола, па да су долетила два орла, и да су іой га однели. Она каже матери, шта е снила, а мати, госпоѣа Ута, рекне іой, да тай соколъ ніе нико другій, него онай човѣкъ, за когъ ће се удати, и да ће се томе, ако га Богъ несахрани, велика несрѣћа догодити. Зато се Кримхилда зарече, да се неће никадъ удавати.

Сигфридъ науми Кримхилду просити. Отацъ га стане одвраћати, говорећи му, да му е Гинтеръ братъ нѣнъ, краль Бургундскій дати неће, и да може зло проћи. Сигфридъ отцу одговори: „Ако е неузмогу измолити, а я ћу е силомъ узети, и ню и землю.“ Пакъ онда поведе дванаестъ другова, обуку се лѣпо, наките свое конѣ и оду. А отацъ му и мати остану у туги и бриги.

Седмый данъ доѣу юнацы у Вормсъ. Гинтерови момцы изиѣу предъ ньихъ, и зачуде имъ се, еръ ихъ нико ніе познавао, ко су и одкуда су. Сви су имъ се дивили красоти, великимъ и сяйнымъ штитовима, блистаюћимъ се шлемовима, грднымъ копляма, дугачкимъ до мамуза допирућимъ мачевима, и златозаузданымъ коньма. Приме имъ конѣ и штитове, и поведу конѣ у штале, али Сигфридъ недаде то учинити, говорећи имъ;

„Нека стои, ко зна, нећемо ли тай часъ одлазити.“ Пакъ онда запыта, гдѣ стои Гинтеръ; момцы му кажу, пакъ таки яве Гинтеру, да су гости дошли. Гинтеръ се зачуди, и запыта, одкуда су? Али му то нико казати незнаѣаше. Ортвинъ изъ Меца рекне му, да пошлѣ по стрыца Хагена; овай є по страннымъ земляма путовао, и зна ће му найболѣ казати и за ове.

Гинтеръ пошлѣ одмахъ по Хагена, кои тай часъ са своимъ момцыма доѣе. Краль га запыта, да ли онъ те странне непознає? А Хаженъ оде на прозоръ, и погледи ихъ. Тай часъ досѣти се онъ, да ће то Сигфридъ быти; еръ премда га ніе никада видіо быо, али є чуо, каква є юначства истый у дѣтиньству своимъ іоште починіо. Зато рекне кралю: „Воѣа овыхъ гостію зацѣло ніе нико другій него Сигфридъ. О нѣму се сила приповѣда, я ћу само ово споменути. Єданпутъ оде Сигфридъ у землю Нибелунжску, и завади се са земальскимъ кнезовима, Шилбунгомъ и Нибелунгомъ, и посѣче ихъ обоицу своіомъ добромъ сабльомъ, коя се зове Балмунгъ. Дванаестъ ныиховыхъ пріятеля, силни юнацы, ударе на нѣга, али ихъ онъ све до єдногъ потуче. Одъ Албериха отме шубару, коя се зове тарикаппе, и кадъ ову метне на главу, нико га невиди. Затымъ узме сву землю за себе, и однесе неизброено благо побіеныхъ кнезова, нибелунгенхортъ, на выше одъ сто кола натоварено, са собомъ. У другой прилики убіе єдну хаждаю, и окупа се у нѣной крви, на што му кожа као рожина отврдне, и зато се и зове рожный Сигфридъ. Ето за што вамъ я свѣтуемъ,

да га любезно примите; недолази онъ овамо бадава, мора да има каква важна посла."

Кадъ Гинтеръ то чуе, рекне: „Добро намъ дакле дошао, и хоћу да се прими, како му приличи," па се крене са своіомъ пратньомъ предъ госте. Кадъ се поздраве, запыта краль, зашто е Сигфридъ дошао, и шта жели у Вормсу? Сигфридъ помысли у себи, да покуша и ту, као и у Нибелунжской земльи, и да освои землю. Зато одговори: „Чуо самь у царевини мога отца, гдѣ васъ, господине кралю, и ваше люде хвале, да сте найбольи юнацы, каквыхъ надалеко нема; радъ самь дознати, е ли то тако. И мени е суђено круну носити, али желимъ, да рекну люди, да съ правдомъ држимъ землю и народе. Зато хоћу да се съ вама боримъ, па было то комъ мило, было немило, и ако васъ надвладамъ, да е моя земля и градови." Краль и сви люди зачуде се томе разговору и разлюте. „То бы мы были кукавице," повиче Гинтеръ, „кадъ бы землю, кою ми е отацъ толико врѣмена славно држао, изгубили." — „Добро, дакле" рекне Сигфридъ, „а вы покушайте са мномъ срѣћу, да видите, хоћете л' ми моћи на путъ стати. Али да небуде ни мени ни вама неправо, ево и я вама даемъ, мое добро, нека е ваше, ако га добыете." — „Нама тога нетрѣба," рекне на то кралѣвъ братъ Гернотъ; „што е наше, то е одъ Бога наше, а за туђимъ се срдце невуче." Ортвинъ кралѣвъ сыновацъ, повиче: „Неваля тако. Они насъ зову на бой, а немаю узрока, зашто; па кадъ е тако, то валя да имъ рогове сатремо." Сигфридъ му на то едну жестоку рекне, а Ортвинъ тргне саблю; али га Гернотъ задржи, желећи, да се ствар мирнымъ путемъ изравна. Хагенъ проговори:

„Што ніе дома остао, него є на Райну дошао; мой му господаръ заиста никада небы зла учиніо.“ — „Ніе вамъ право?“ рекне Сигфридъ; „садъ ћу вамъ таки показати, каква снага у мени лежи.“ Гернотъ заповѣди своимъ витезима, да ни рѣчи више непроговоре, коя бы могла срдце веѣма разпалити, а самъ се окрене Сигфриду и проговори му: „Зашто да се мы завадимо? Кадъ бы тога ради кои юнакъ погинуо, заиста намъ небы на поштенѣ служило.“ Сигфридъ неузмогне срдцу одолѣти, него изговори Хагену и Ортвину нѣке рѣчи, да ихъ раздражи; али му ови несмѣдоше ништа одговорити, будући да имъ то бяше краль забраніо. „Ходите“ рекне Гернотъ, „вы сте нама мили гости, и свачимъ ћемо васъ послужити, што будете захтѣвали.“ На то даде Гинтеръ своимъ гостима изнети вина, и рекне имъ: „Што годъ желите, само кажите, свачимъ ћемо васъ послужити.

На ове лѣпе рѣчи ублажи се Сигфридъ, а помысли и на Кримхилду, ко[е] є ради управъ и дошао быо. Садъ поскидаю гостинске ствари и оставе у пояте, а ньима даду найболѣ конаке. Сигфридъ пакъ мораде се у двору уконачити, и ту су га сви омиловали, и сви су му се снаги и вѣштини юначкой чудили и дивили. Кримхилда є была іоштъ здраво млада, па зато ніе никада съ другимъ госпоћама долазила, кадъ су ове различне юначке игре гледале, него є сѣдила на прозору у двору, и одтуда є гледала како се юнацы играю. И тако є она прѣ познала Сигфрида, него што є онъ ню видіо.

69.

Єзеро Гардско

(писмо одъ Іакова Бонфадіа).

Дођемъ къ єзеру. Нашавши га сасвимъ мирнымъ, пребродимъ на чуну са четирь весла као птица у Сало. Знате, да су ме у Падови быле напале тамне мысли, и да самь овамо башъ зато дошао, да се разберемъ. Што самъ себи учинити немогохъ; што неучинисте ни Вы пріятельскимъ разговоромъ и мудрымъ рѣчма; што неучини ни врѣме, кое обычно найпослѣ човѣка разведрава и разблажуе: то учини єданъ погледъ на ово єзеро, на ову обалу, тако да ми се при првомъ томъ погледу као читавъ каменъ са срдца свали, и у души ми сване.

Ако Вамъ є могућно овамо доћи, немойте пропустити, да неучините, видићете небо отворено, свѣтло и ясно, кое ће Васъ своимъ благимъ и животворећимъ зракомъ као осмѣхомъ къ веселю звати. Воздухъ є овдѣ равно врло прозрачанъ, пріятанъ, чистъ, любакъ и здравъ, а найвише на обали нашой. А што су нѣки говорили, да у єдномъ краю свѣта има животиня, кое одъ воздуха живе, држимъ да су тымъ рећи хтѣли, да овдѣ люди изъ тога узрока несамо дуже живе, него да су веселіи и здравіи, и да є то єдино правый животъ.

Єзеро є безпримѣрно пріятно; ликъ му є красанъ, положай любакъ. Земля, коя га опасуе, одѣвена є тисућнымъ различнымъ украсима, пуна є буйности и мира, кои задовольство раћа, а оно се сладко къ ньой прилюблюе, и кадъ годъ

къ земльи приплюсне, чини се, као да тайно къ ньой своє пружа руке, да є загрли. Много ту ствари има, коє и очи и духъ примамлюю и за себе привезую. Одтуда быва, да човѣкъ, ако се и почешће овамо враћа, свагда понѣшто ново налази, чему се мора да диви, и што га развеселява. Као што се мѣня зракъ и врѣме, тако и єзеро мѣня свой изгледъ и бою, али свагда пріятно. У бурности слаже се са моремъ ядранскимъ и тирхенскимъ, а кадъ є тихо, онда є мирніе, него ма коя рѣка у равницы и бара. Видѣо самь га нѣколико пута, кадъ се сунце раћа и кадъ сѣда, у коє є врѣме было таково, да самь се чисто окаменіо. Сунце є у нѣму горѣло, посрѣди се повлачи друмъ правъ и дугачакъ, пунъ малыхъ свѣтлаца; цѣло єзеро блистало се у бои небеской, и кадъ самь га гледао, учинило ми се, као да бы было ту небо по земльи прострто. Дигнувши очи горѣ, опазимъ, да се варамъ, али та превара или обмана бяше тако сладка, да нема ништа у изкусству, што бы се съ тымъ сравнити дало.

На брдама, коя су свуда краснымъ зданіяма и дворовима пресѣяна, и коя се са свію страна на човѣка осмѣваю, види се и ролѣтѣ у свако доба године. А обрати ли се погледъ на брежульке, кои су до врха пуни свакоякогъ блага, чини се, да є ту ударила своє станиште тишина и блаженство. Воће є овдѣ вкусніе него ма гдѣ на другомъ мѣсту, и све, што на земльи роди, лѣпше є. Ту се благодатна природа са узвишуюћимъ художествомъ сложила, и одтуда є постала трећа природа, кою незнамъ како да наречемъ. О вртовима, о неранцама и лимунима, о маслиннымъ и миртовымъ гаєвима, о зеленымъ пашама, о дражестнымъ хумовима и долинама, и о

другомъ многомъ немойте чекати описиваня, то бы было дѣло безъ края и конца.

Но будући да пріятне ствари, кое намъ се допадаю, неуслаћую дуго, ако се на близу и противне неналазе, зато се, да савршенство подпунымъ учини, побринула природа и о томъ, да се на оной страни, коя на сѣверу лежи, наћу горе высоке, стрме, нѣме, пуне дивлячности и страхоте, по коима необични звѣрови станую, и пустиньицы живе. На ньиховымъ вршинама виде се огнѣви свѣтлацы, и магле у исполинской подоби. Кадъ бы хтѣо басну са истиномъ помѣшати, рекао бы, да се бой гиганта, съ кога се прославіо Олимпъ, Пеліонъ и Осса, овдѣ догодіо; еръ ту се свуда виде ньине прилике, и чини ми се, кадъ бы ови непріятельи природе изъ зависти на небо ударати хотѣли, то бы морали у найлѣпшемъ предѣлу учинити.

70.

Бушени или аршезски бунари

(по Арагу).

Кадъ се стане, разгледивши найпрѣ нѣка мѣстна одношеня, земля управо долѣ бушити, па се до свое дубльине доће, онда се наилази на подземну воду, коя се кровъ пробушеный каналъ горе диже, изъ землѣ истиче, и често доста высоко изнадъ землѣ у высину скаче. Скачући бунари, кои су художественымъ копанѣмъ постали, или и сами прости бунари са слабымъ посрѣдникомъ, кои свою воду изъ

веће дубљине добыяю, зову се артезски бунари, или артезски извори, или бушени бунари.

Артезски бунари зову се тако по француз-ской покраини „Artois“, у коіой су се, као што се чини, найвыше са изтраживанѣмъ подземныхъ вода занимали. Но и стари су већъ за ове бунаре знали, и знали су ихъ копати и употреблявати. Нѣкій грчкій хисторіописацъ приповѣда, да су у Оази бунаре у дубљини одъ двѣ до три стотине, и до петь стотина рифи бушили, изъ коихъ су водене струе избіяле, кое су селяни на заливанѣ своихъ поля употреблявали. И у нѣкимъ предѣлима Италіе были су сигурно артезски бунари копани. Обытательи песковите пустынѣ Сахара знаду за артезске бунаре већъ оддавна, као што се види изъ овыхъ рѣчій путника Шава. „Вадреагъ е гомила села, коя врло дубоко у Сахари леже. Ова села нити имаю извора, ни обычныхъ бунара. Свое бунаре буше на сто, кадкадъ и двѣ стотине хвати дубоко, и онда су сигурни, да ће на обильну воду доћи кадъ стану бунаръ копати, али мораю по нѣколико тавана песка и шлюнка скинути, докъ до нѣкаквогъ камена недођу, кои е наликъ на углястій каменъ (Schiefer), и непосрѣдствено надъ онымъ предѣломъ стои, кои се у ньихъ „;подземнымъ моремъ“ зове. Тако зову они свакій поноръ и провалію. Овай се каменъ дае лако сушити, па кадъ га пробуше, онда се стане вода тако нагло и толика подизати, да често оне, кои су доле спуштени, да бунаръ буше, іоштъ у каналу пробушеномъ ухвати, и потопи, премда ихъ што брже могу горѣ на полѣ извлаче.

Одкуда долази дакле вода артезскогъ бунара? Сасвимъ природно се може мыслити, да вода како обыч-

ныхъ тако и артезскихъ бунара, па и извора, ніе ништа друго, него вода кишна, коя се крозъ землю цѣди, докъ до каквогъ тавана недоѣе, кои е далѣ непропушта. У почетку нису были люди са овымъ задовольни, него су другачіе, выше майсторски, гледали ову стварь изяснити. Али све, што су мыслили и говорили, данасъ невреди ни толико, да се спомене.

Тврда минерална кора нашегъ земальскогъ круга ніе се уеданпутъ направила. Различне массе каменя, различни тавани землѣ, изъ коихъ се наша земля састои, нису у єдно доба постали, него у различно. За насъ ће доста быти, да споменемо само три главна вида подине (Boden), кои су єданъ надъ другимъ утаванѣни, а свакій одъ истыхъ има опетъ своє особене видове. Ови главни видови єсу, починюћи одоздо на горѣ, одъ найстарієгъ къ новіима, праподина, и прелазни подине видови првога и другога реда.

Праподина. Найстаріи видови подине, кои су съ почетка землѣ ту были, рѣдко имаю таване, па и то, врло слабе. Што выше дає се іоштъ и посумняти, да ли се у граниту, кои къ праподини припада, тавани кадгодъ и появлюю. Пукотине и язови у гранитскимъ стѣнама, кои єданъ комадъ камена одъ другога оддѣлюю, обычно су узани и плитки, и рѣдко су међу собомъ скопчани. Крозъ праподину може дакле вода врло слабо продирати. И оно мало воде, што праподина усиса, не остає заедно. Свака жица воде, да тако рекнемо, има свой особитый токъ, нити може друге сусѣдне частице къ себи привући, и тако оячати. И заиста,

кадъ погледимо на изкуство, видимо, да у таквой подини истина доста извора има, али да су врло сиромашни, и да близу онога предѣла избіяю, гдѣ є кишна вода была упіена.

Подина другогъ реда. Овай видъ подине долази у виду пространыхъ котлова. Обычно се повеликій просторъ доста равно пружа, па се онда полагано подиже, тако, да она равнина унаоколо брежульцыма и брѣговима опасана буде. Къ овоме ћемо додати и то, да є подина другогъ реда на таване наслагана, и да се међу тыма таванима находе такови, кои се састоє изъ ситногъ песка, воду врло лако пропуштаюћегъ; да ови меки тавани у подизаню своме на краю котла на продорима брежуляка и брѣгова голи стоє; да кишна вода на путу, коимъ се цѣди, скопчана водохраништа чинити може; да ове воде у ономъ случаю, кадъ су тавани здраво стрми, брзо къ ниже лежећимъ частима истыхъ одтицати мораю; да ове на ниже текуће воде у своме току песакъ, па и само близу находеће се комаће стѣна са собомъ односе; дакле да воде мало помало многа мѣста првобытногъ камена заузму, и ту велике шупльине издубе, гдѣ су у почетку саме массе єдна узъ другу лежале.

Међу видовима подине другога реда налази се кретскій кречный каменъ, кои є, на кою страну хоћешъ, миліонима цѣвчица прображћенъ. Чини се дакле, да кишне воде лако у тай каменъ уђу, и у већимъ массама до великихъ дубльина допиру.

Подина трећегъ реда. Трећемъ реду припада правилно таваненѣ. Производъ овога реда састои се изъ манѣ или выше наслаганыхъ тавана, кои су као оно тавани цигаля у зиду, чистымъ, пра-

вилно разцѣплѣнымъ међутаваницама разставлѣни. И овай видъ наклонѣнъ є, као и онай пређашный, на котловску форму, али су му котлови обычно маньи, брежульцыма и стрменима опасани. Ова котловска форма постала є издизанѣмъ тавана, а ово издазанѣ учинѣно є превратима у природи. Пре овыхъ превратa пружали су се тавани равно єданъ выше другога одъ єдногъ свога края до другога. А кадъ се они преврати догоде, онда буду силовитымъ потрѣсима велики простори уздигнути, и унаоколо посувраћени тавани пукну, раздеру се, и разпадну се, и тако непокрыва выше єданъ другій, него се на стрменима брежуляка голи виде. У реду различныхъ тавана или листова, изъ коихъ є подина трећега реда саставлѣна, и кои се свуда по єдномъ закону слажу, налазе се наизмѣнце песчани, кои воду лако пропуштаю. У овима таванима мораю се воде разширити. Гледећи дакле на способность за пропуштанѣ и приманѣ воде у себе, могу се видови другога и трећега реда као сродни сматрати.

Велике пештере у таванскимъ строевима. Небы човѣкъ вѣровао, да у унутарньости землѣ великихъ природныхъ пештера има, кадъ зна, колико трѣба вѣштине, да се и маньій сводъ или полуобручъ тако начини, да може већій теретъ издржати. Али у узалудъ є све наше мудрованѣ, кадъ насъ природа увѣрава, да намъ то ништа невреди.

Ко ніе чуо о славной стѣни Торгатъ у Норвегіи, у коіой се налази правоврстный продоръ одъ двадесеть и петь хватій у высину, и скоро петь стотина

хватій у дужину? Шта су сви рукомъ човѣчіомъ направлѣни сводови спрама овога?

Врата, крозъ коя се у пештеру Гуахарску у долини Канипе у новомъ свѣту улази, кою є Александеръ Хумболдтъ занимателно описао, састоє се изъ свода, кои є седамдесеть и двѣ стопе високъ, а осамдесеть стопа широкъ. Овай є сводъ висноправо у прегрдной стѣни одъ юраскогъ кречa (ово є особитый видъ кречногъ камена одъ другогъ реда) изсѣченъ, и води у пештеру, коя исто тако велика, као што є улазакъ, на хиляду четири стотине и петдесеть и три стопе остає. Дужь цѣле ове пештере тече рѣка тридесеть стопа широка.

Постоинску пештеру (Adelsberger Grotte) у Крайнской, у кою се рѣка Пивка тако губи, да іой се воде выше путій изгубе, па опетъ появе, пролазили су люди, на выше одъ двѣ мылѣ тамо овамо. У ньой се находи велико єзеро, и ово є досада свагда далѣмъ изтраживаню путъ препречивало. На выше мѣста има ова пештера прегради, коє су, као што найновія извѣстія веле, дуже и выше, него найвеће цркве.

Као знатанъ примѣръ висноправо падаюће природне шупльине стои нѣка чудновита яма близу Фридрихсхалла у Норвегіи. Кадъ се у ову яму бацы каменъ, то проће по два минута, докъ о дно удари. Кадъ бы могли узети, да такавъ каменъ безъ икакве препреке пада, да се ни о што неудара, ни о што незадржава, то бы по томе, што му читава два минута треба, докъ на дно доће, морали заключити, да є Фридрихсхаллска яма выше одъ дванаєсть хиляда стопа дубока, тако да ова дубльи-

на двѣ хиляде четири стотине стопа выше износи, него найвећа высина у Пыренеима.

Подземна водохраништа у таванскимъ земльиштама. Ова водохраништа єсу неизмѣрна. Ово ће свакій допустити, кои на примѣръ на водохраниште оно позоръ обрати, изъ кога изворъ воклызскій у свако доба године свою потрѣбу намируе. Овай изворъ дае у онай паръ, у кои изъ землѣ избіе, праву рѣку, коя се Сорга зове.

Као примѣръ подземногъ водногъ тавана са мѣняюћомъ се површномъ линіомъ, кои найвећма у очи пада, имамо у Церкничкомъ єзеру у Крайнской. Ово єзеро има одприлике двѣ мылѣ у дужину и єдну мылю у ширину. У срѣдъ лѣта, кадъ е врѣме сухо, опадне оно наєдаредъ, и за мало недѣля пресуши се сасвимъ. У то врѣме могу се лако шупльине видити, крозъ коє се вода натрагъ повукла. Ове шупльине или падаю висноправо у землю, или се повлаче на страну къ пештерама, коима су околна брда прорешетана. Кадъ воде нестане, онда люди навале, па цѣо просторъ, кои е преће подъ водомъ стояо, ураде, и послѣ нѣколико мѣсецы или косе сѣно, или ражь и просо, ондѣ, гдѣ су пре тога штуке и чикове хватали. Съ краемъ есени, кадъ наступе обычне у то доба године кише, врати се вода крозъ исте природне канале натрагъ, крозъ коє се у своє врѣме бяше изгубила.

Овако правилно одлази и долази вода ова, кадъ е ништа у нѣномъ току несмета. Али кадъ воздушно станѣ одъ свога правилнога удеса одступи, онда се и у току ове воде неправилность появлюе. Често трѣба само да падне яка бурна киша у планини, коя єзеро окружава, па онда воде таки у єзе-

ро на полѣ груну, и за мало сатій прелію сухо корыто горнѣга єзера.

И то се дало примѣтити, да оне яме у земльи одъ єзерскогъ корыта нису све єднаке. Єдне даю само воду, а друге воду, и у овой веће и манѣ рыбе, а има и таковыхъ, крозъ коє и гнюрцы кадкадъ изъ подземногъ єзера изпливаю.

Ови гнюрцы знаду часъ, како ихъ вода на свѣтлость дана изнесе, пливати, али су сасвимъ слѣпи и голуждрави. Прогледе за кратко врѣме, али имъ трѣба и двѣ до три недѣлѣ, докъ имъ црно перѣ по тѣлу толико нарасте, да могу летити. Валвазоръ є быо год. 1687. на Церкничкомъ єзеру. Онъ є сила овыхъ гнюраца нахватао, и видіо є, како су селяцы єгулѣ одъ двѣ до три фунте, и штуке одъ двадесеть, тридесеть, да и четрдесеть фунтій велике хватали.

Одовудъ се види, да ту мора быти право подземно єзеро, изъ кога Церкничко не само воду, него и рыбу и гнюрце своє добыя.

У осталомъ не само у Крайнской, него и другима покраинама аустрійске монархіє, па и у другимъ земляма н. пр. у Францызской, Шпаніи и т. д. има подземныхъ водохраништа, премда нису тако велика. И у самымъ равнымъ земляма налазе се подземне шупльине, коє читаве рѣке прогутаваю. И тако се види, да ова подземна водохраништа нестоє само на єдно два три мѣста, као чудновити изванредни производи природе, него су на све стране разложени, и стоє са особитымъ устроєнѣмъ земальске подине у найтѣшньой свези.

Подземне рѣке у таванской подини. Ово нису оне рѣке, коє се у неизмѣрнымъ горскимъ

пештерама губе, или изъ ньихъ появлюю, него су то оне струе, коѥ су на мѣсто таванскихъ талога праподине ступиле, и просторъ ньиховъ испуняваю. Подъ Паризомъ и нѣговомъ околиномъ, нашли су выше таковыхъ подземныхъ рѣка, али су све манѣ.

Год. 1831. пократе высноправу цѣвь ѥдногъ скачућегъ бунара за 12 стопа, и таки се стане, као што су се и надали, вода умножавати, и потече много брже, него што ѥ пре тога текла, и таки се яко замути. Крозъ выше сатій износила ѥ вода изъ дубльине одъ три стотине и тридесеть и петь стопа былске останке. Међу овыма налазише се и гранчице одъ трна, коѥ дугимъ лежанѣмъ у води поцрниле бяху; ту бяше жилица и стабльика одъ барскихъ быля, коѥ су іоштъ бѣле быле; ту се укажу ягодице различне врсте, особито одъ барскогъ быля, коѥ тако добро сахранѣне бяху, да очевидно дуже одъ три до четири мѣсеца у води нестояше. Найпослѣ се појаве и школьчице, коѥ обычно у сладкой води, и на сухой земльи стоѥ. Сва ова разноврстна тѣлеса была су са свимъ онакова, као кадъ ихъ мале рѣке и потоцы на брѣгу оставе, кадъ се преко овога прелію.

Близу Нимса има знатанъ бунаръ, кои у великой суши недаѥ выше у минуту воде, него хиляду три стотине и тридесеть литара. Но ако на сѣвероистоку, ѥдно полдругу нѣмачку мылю далеко одъ вароши добра киша падне, то се таки опази, да ѥ изворъ нарастао. Онда даѥ бунаръ десеть хиляда литара за минутъ. Види се дакле, да вода овога бунара крозъ дугачке канале изъ дальине долази. Будући да ова вода за мало послѣ кише нарасте,

то є явно, да вода великій онай просторъ врло брзо протече, што се са цѣђенѣмъ нипошто сложити недає, ма како да є земльиште за то сгодно. Бунаръ кодъ Нимса дакле мора свою воду да добыя одъ какве подземне рѣке, коя може быти да є єдна, а може быти да ихъ и выше има.

Коя сила тѣра подземне воде горѣ у высину? Кадъ се у какву цѣвь, коя є наликъ на латинско писмо **U**, воде успе, та ће се таки у обадва крака одъ цѣви у єдной высини смѣстити. Висноправый ступчићъ воде быће у обадва крака сасвимъ єднакъ.

А да узмемо, да се лѣвый кракъ ове цѣви горѣ са каквымъ великимъ водохранштемъ саставля, кое му непрестано воде дає, а десный кракъ да се долѣ тако подсѣче, да само кратка бадрљица остане, то ће вода крозъ овай десный подсѣченый кракъ и на ону высину тежити, кою у лѣвомъ краку има, па ће тако направити скачућій бунаръ, кои ће се у воздухъ толико подизати, колико бы се вода у десномъ краку, да є цѣо, подигнула.

Погледаймо садъ добро, на кои начинъ кишна вода у нѣке таване подине улази. Само на оброцыма или на врховима брежуляка стое ови тавани обнажени; дакле само на овомъ мѣсту могу они воду примити. Примлѣна вода цѣди се дакле одозго долѣ. Кадъ се воду носећи тавани спусте узъ бокове оныхъ брежуляка, кои су ихъ у оно врѣме, кадъ су горе дизани, поразкидали, онда се пружаю хоризонтално, управо, или скоро управо у равницу, и по ньой. Кадъ ово на умъ узмемо, онда ћемо лако знати казати, зашто подземна вода, кадъ се

долинска подина пробуши, у высину скаче. Рупа у долини пробушена чини другій, краћій кракъ цѣви U, о коіой смо горѣ говорили. Вода ће се дакле у овой пробушеной рупи до оне высине подигнути, кою скопчана са ньомъ вода на ономъ брежульку заузима, гдѣ у землю улази.

Има артезскихъ бунара, кои свою воду изъ дубльине добыяю, коя выше одъ деветь стотина стопа износи.

Често се пыта, да ли се артезски бунари кадгодъ изцрпити могу? Имамо два примѣра, коя насъ те бриге, рекао бы, ослободити могу.

Артезскій бунаръ у Биллерсу, у департаменту Па-де-кале, кои є, како се каже, іошть 1126. године изкопанъ, скаче удиль до оне исте высине, до коє є у прво врѣме скакао. Множина воде, коє у двадесеть и четири сата издає, ніе се никадъ промѣнила.

Артезскій бунаръ у манастыру св. Андріе чини се, да онако исто высоко скаче, и онолико исто воде дає, као и пре сто година.

Пробушени бунари, крозъ коє гасъ излеће. Копаюћи землю свердловима, коима се бунари буше, и тражећи воду, кадкадъ се догоди, да се наиђе, мѣсто на храниште воде, на храниште гаса, изъ кога затвореный видъ воздуха нагло горѣ посукти. Овай се гасъ обычно лако запалюе. Много пута є то чистый хидрогенскій, али понайвыше угальско-хидрогенскій гасъ, то єсть онай видъ гаса, кои се самъ одъ себе ондѣ развія, гдѣ каменный угаль лежи, и кои ондѣ, гдѣ се тай угаль копа, толике бѣде про-

узрочава; онай истый, кои се данасъ на освѣтльиванѣ употреблява.

Хинези имаю многе овакове бунаре. Имбертъ є было на єдномъ одъ ньихъ. Гасъ, кои є изъ бунара излазіо, было є у дугачке цѣви ухваћенъ, а тако су га цѣвима на выше одъ три стотине мѣста доводили, гдѣ є сгода за палѣнѣ стояла. Улице, сале, дѣлаонице, быле су такоћеръ овымъ гасомъ освѣтлѣне, и добыяле су га крозъ цѣви одъ бамбуса.

Има выше села у Саєдинѣнымъ Држављама, у коима се за освѣтлѣнѣ улица и обыталишта онай гасъ употреблює, кои одъ толико година долази крозъ оне рупе, коє су нѣгда воду тражећи избушили.

70.

Сигфридъ помаже Гинтеру предобыти Брунхилду

(изъ сказке о Нибелунзима.)

Єдаредъ є сѣдіо краль Гинтеръ са Сигфридомъ и своимъ людма, па имъ онда каже, како є науміо на море ићи, и за кралѣвску кћерь Брунхилду борити се. Сигфридъ му рекне: „Я вамъ велимъ, да сѣдите на миру. Брунхилда є выше човѣкъ него жена, и вы ћете є тежко предобыти.“

Брунхилда є живила прѣко мора на острову Исланду у граду Изенштайну. Она є была яка

као найболыій юнакъ, и ко є хтѣо просити, тай се морао найпрѣ съ ньоме у три юначства огледати. Ко є ніе могао предобыти, изгубіо є главу. И тако су вечъ многи были страдали.

Али є то башъ Гинтера найвећма дражило; онъ рекне: „Я држимъ, да нема жене на свѣту, кою небы я могао надячати.“ На то му Сигфридъ каже истину. „Вы ню незнате,“ рекне онъ кралю, „васъ четворица небы сте іой доста были. Зато вамъ кажемъ сѣдите на миру и нетражите бѣде.“ Али се Гинтеръ нехтѣде на те рѣчи освртати, вечъ му одговори: „Была она яка како іой драго, я морамъ по ню ићи. Можда ће мени Богъ помоћи, те ћу є на Райну довести.“ На то рекне Хагенъ: „А вы молите Сигфрида, да иде съ вама; то є найпаметніе, што вамъ могу свѣтовати, кадъ онъ тако добро Брунхилду познае.“ Сигфридъ одговори: „Хоћу; ако ми обѣћате, да ћете вашу сестру Кримхилду за мене дати, то ћу вамъ на руку ићи. Друге награде нетражимъ.“ Гинтеръ му обѣћа радостно, и они уговоре, што имъ доцніе обоицы на срѣћу буде.

Гинтеръ є хтѣо много людій да поведе, али му Сигфридъ каже, да то нечини, него да узме са собомъ само Хагена и брата му Данкрата. Кримхилда имъ навезе лѣпе одѣће; па кадъ се стану праштати, окрене се Сигфриду и препоручи му са сузама свога брата и нѣгове пратіоце. Сигфридъ іой се обѣћа, да ће іой га здрава кући довести, и она се онда мало утѣши.

На то се сви укрцаю у бродъ и отисну се на море. Сигфридъ стане на крманъ, и бродъ є подъ

поспѣшнымъ вѣтромъ летіо, као да има крыла. Дванаєстый данъ угледаю Изенштайнъ прѣдъ собомъ, онда Сигфридъ научи своє другове, да се, кадъ дођу прѣдъ Брунхилду, спроћу нѣга тако владаю, као да є и онъ еданъ одъ людій Гинтеровыхъ. А ніє имъ хтѣо рећи, зашто тако да чине.

Кадъ доброде до двора, опази краль на прозорима выше дѣвояка. Сигфридъ га запыта, кою бы одъ ньихъ изабрао, кадъ бы бирати имао; а Гинтеръ му покаже на едну, коя сва у бѣло обучена быяше. Сигфридъ му каже, да є добро погодіо, и да є то Брунхилда.

Госпоће опазе, да ови на ньихъ гледе, и тргну се на заповѣсть Брунхилдину натрагъ, али остану кодъ прозора, и стану мотрити, шта ови раде. Сигфридъ изведе єдногъ прекрасногъ коня на брѣгъ, и узме га за узду, као што су то вазалли прѣдъ своимъ господарима чинити обычай имали, кадъ су се ови на коня пеняли. Кадъ краль узяши, онда и онъ усѣдне на свога коня, и пођу у дворъ Брунхилдинъ. И єданъ и другій яшіо є на коньма, кои су были бѣли као снѣгъ, имали су на себи бѣлу одѣћу, и држали су у высъ штитиће, кои су се на краєвима као сунце блистали. За ньима су яшили Хагенъ и Данкратъ у богатой одѣћи, али є ова была црна као гавранъ.

Кадъ дођу у сяйный дворъ, изиђу предъ ньихъ Брунхилдини люди, и приме имъ конѣ и штитове, и стану имъ панцѣре и мачеве скидати. Хагенъ нехтѣде то допустити, али му Сигфридъ каже, да є то обычай, и да ту гости несмѣду подъ оружѣмъ быти, и тако се и онъ склони.

Кадъ яве Брунхилди, да су дошли нѣки гости, запыта она, ко су? Али іой то нико ніе умѣо да каже, него іой нѣко рече, да єданъ одъ гостію сила наличи на Сигфрида. „Ако є Сигфридъ дошао, да ме проси,“ рекне кральица „тежко нѣму; ма како да є онъ якъ, я се небоимъ да ће ме предобыти.“ Обуче се у лѣпе хальине и изиђе са сто дѣвояка и петь стотина витезова прѣдъ госте. Поздрави ихъ лѣпо, па се окрене Сигфриду, и запыта га, зашто є дошао. Сигфридъ іой се захвали на поздраву, али іой каже, да та честь непристои нѣму, него нѣговомъ господару, Гинтеру, кралю одъ Райне, кои є дошао, да є проси.“ Брунхилда одговори: „Ако є то господаръ, комъ ты служишъ, то ме мора у три юначке игре добыти. Ако ме само ма у єдной недобыє, изгубиће главу.“ Хагенъ запыта: „Кое су то игре? То бы зло пошло, кадъ бы вы мога господара предобыли.“ Брунхилда одговори: „Найпрѣ се мора камена надметати; пакъ онда скочити, колико тай каменъ одлети, па найпослѣ копля надбацывати се.“ Сигфридъ шапне Гинтеру, да на то пристане, онъ ће му већъ помоћи. Гинтеръ изиђе мало напрѣдъ, па каже кральицы, да уреди игре, онъ да нѣ ради радо ће свою главу на коцку ставити.

Брунхилда заиште своє оружѣ, и узме на себе златанъ панцѣръ, па іой онда грданъ штитъ донесу. Нѣна оружна кошуля была є са сяйнымъ портовима обшивена, и тако вѣшто оплетена, да є никакво оружѣ ніе могло пробыти. Хагенъ п Данкратъ забрину се, шта ће имъ быти са го-

сподаромъ; а Сигфридъ се украде, оде на бродъ и узме свою тарнкапу, метне є на главу, и врати се натрагъ, а никога немогаше видити.

Кральица уреди игре. Позначи се округъ, у коме су се игре држати имале. Около седамь стотина витезова быяху се скупили, да гледе, шта ће се урадити. Сигфридъ се потайно крозъ ньихъ провуче. Брунхилда є была сва у оружю, одъ пете до перчина. Нѣколико служителя єдва довуку тежкій штитъ до нѣ, а она га сграби, и стане ньимъ окретати, као да є каква тепсійца. Хаженъ се упрепасти и рекне Гинтеру: „Та то є суштый ђаво; ей мой господару, пропалисмо.“ И Гинтеру стане срдце зебсти, и помысли, камо срѣћа, да є кодъ куће, па цаба ти проситбе. Али є све већъ было доцканъ. Донесу и кралю оружѣ, те се и онъ спреми на бой. Хаженъ нити є шта чуо ни видіо одъ жалости за господаромъ; а Данкратъ се немогаше уздржати, него рекне: „Срдце ме боли, што смо овамо дошли. Заръ да изгинемо на туђой земльи одъ єдне жене! Да намъ є само оружія, па бы се Брунхилдини люди чудно окретали, ма да су сви бѣсни помамни. Прѣ него што видимъ, да ми краль погине, морала бы лѣпа кральица то животомъ платити.“ „Истина є,“ повиче Хаженъ, „да намъ є само ту оружѣ, па бы они жице попустили.“ Брунхилда то чує, погледи ихъ прѣко рамена подругльиво, и повиче: „Но, кадъ имаю толико срдца, подайте имъ оружіе! Я непознаємъ никога, кога се плашимъ; а и краля се надамъ одчакати.“ Кадъ имъ даду оружіе, осѣти Данкратъ, да му є лакше на срдцу, и помысли: „Садъ нека се надигрую,

колико хоће; кадъ смо мы наше мачеве добыли, неће быти Гинтеру ништа.“

Таки донесу грдный каменъ, кога є выше людій носило. Бургунђани упрепасте се наново. Кральица подвіє рукаве, узме прегрндый каменъ съ лакомъ лашћу; у исто врѣме замахне тежкимъ коплѣмъ, и бацы га на Гинтера, и да му Сигфридъ у врѣме неприскочи, умлатила бы га. Но онъ се быяше потайно кралю приближіо, и дирне га у руку. „Шта є то?“ помысли Гинтеръ, кадъ се окрене, а нигдѣ никогъ невиди. „Я самь“ пришапне му Сигфридъ: „Небой се ништа. Дай мени штитъ, а ты намѣсти руку, као да га ты држишъ. Но никомъ да ниси ни єдне рѣчи казао о томе.“ Гинтеръ се обрадує, и учини, како му бы речено. Садъ долети коплѣ, и удари у челичный край штита, кои є Сигфридъ држао, тако да су варнице прскале. Гвожђе одъ копля продере крозъ цѣлу дебльину штита. Оба юнака пирну подъ ударцемъ, кои Сигфрида тако яко лупи, да му крвь и на носъ и на уста удари. Али на скоро се поврати; извуче коплѣ изъ штита, и врати га натрагъ, али га непусти са оштрацемъ у напрѣдъ, него са држалѣмъ, будући, да нехтѣдіяше госпођицу обранити. Ватра прсне подъ коплѣмъ изъ Брунхилдиногъ панцѣра; она се неузмогне на ногу одржати, већъ падне на землю. Но на брзо се дигне и рекне: „Хвала вамъ на ударцу, господару Гинтеру!“ Добро є знала, да бы морала погинути, кадъ бы є быо оштрацемъ ударіо. Но онай, кои ню быяше оборіо, быо є нѣко ячій, него за кога є она мыслила, да є то учиніо.

Кральица се разеди, што іой то зло за рукомъ изпаде, па онако у лютини сграби каменъ, бацы га далеко, па у истый махъ онако подъ оружѣмъ скочи за ньимъ, и заустави се на истомъ мѣсту, гдѣ каменъ падне. Каменъ быяше на дванаєсть хватій одлетіо. Гинтеръ пође по каменъ, а поредъ нѣга невиђенъ ни одъ кога ишао є Сигфридъ. Чинило се да краль каменъ баца, али га є управо Сигфридъ бацао. Каменъ одлети далѣ него пріе, а Сигфридъ се затрчи, сграби Гинтера и скочи съ ньиме за каменомъ. Сви су само краля видили, како каменъ бацы, и за ньимъ скочи.

Брунхилда поцрвени одъ лютине, али што да чини? Задатакъ є быо подпуно рѣшенъ, и она морађаше предати се, и своимъ людма заповѣдити, да су одъ тога часа подданицы Гинтерови. Ови оставе изъ руку оружіе, падну на колѣна, и признаду Гинтера за свога краля.

И тако одведе краль Гинтеръ кральицу Брунхилду као свою вѣреницу у Бургундъ.

71.

Деобой имиерашора Емануила Комнина и србскогъ архижупана Вакхина

(по Киннаму).

Кошканѣ између Србаля и Византинаца на границама прѣтило є опаснымъ постати. Императоръ Емануилъ I. Комнинъ разумѣ (1153. г.), да су Але-

манни, Далматинцы, и Панонцы свезу учинили, да у дружству на имперію ударе. Императоръ дакле похити, да овай ударъ осуєти.

Оставивши за тай паръ Сицилію, на кою є, пре нег' што є ово разумѣо быо, ударити мысліо, оде у Пелагонію, и ту ствари по жельи уредивши удари на архижупана, кои є Далмаціомъ управляо. Овай архижупанъ, кога византински хисторицы Вакхиномъ зову, быо є краль србскій Градиня, кои є послѣ Борђа, Бодинова сына, на престолу сѣдіо. Архижупанъ се предъ императоромъ натрагъ тргне, а овай нѣке градове освои и разори, нѣке предѣле опустоши, и многій народъ похвата, кои у повратку око града Срѣдца (Сардике) и по другимъ римскимъ предѣлима насели.

Но текъ што се императоръ уклони, а архижупанъ стане оно по императорской области чинити, што є прѣже императоръ по архижупановой. Зато слѣдуюће године (1154) у єсень крене Емануилъ войску на Србію, и дође у Нишъ. Ту му стигне гласъ, да Србльима долази велика множина изъ Паноніе у помоћь. Зато императоръ одма похити, да предѣлъ Лугомиръ званый прѣже, и Панонце, кои су му съ десна долазили, срѣтне, и порази, докъ се іоштъ нису са Србльима састали. Али већъ дође и до рѣке Саве, а непріятельи нигдѣ да се покажу; окрене дакле къ рѣки Дрини, коя Босну одъ Србіе дѣли. Но никако да дозна гдѣ се непріятель налази. Кадъ до воде Тарина дођу, али у єдаредъ башъ на заходу сунца опазе римски предняцы велику силу оружаныхъ Далмати-

наца. Похите дакле онако уплашени къ императору, да му то яве.

Войска є дакле стояла предъ войскомъ, и Далматинцы су наумили были на императора ударити. Ноћь прѣ тога заповѣди императоръ предъ зору по цѣломъ табору у рогъ духати. То є обычно быо знакъ, да ће войска на истомъ мѣсту и другій данъ остати. Императоръ є знао, да непріятельи тай знакъ познаю, и зато є управо тако чинити и заповѣдіо, да ньихъ забуни, єръ своимъ войводама потайно заповѣди, да се на даный знакъ неосврћу, него да свакій са избранымъ людма, кадъ се сунце роди, подъ оружѣмъ на мѣсту своме готовъ стои, и ту далю заповѣсть чека, а да имъ се оружѣ невиди, заповѣђено имъ буде, да га свакій заклони.

Кадъ сване, пође императоръ са овыма изъ табора као да иде на радню. Предъ собомъ пошлѣ нѣколико неоружаныхъ людій съ будацыма и мотикама, съ коима су обычно подземне магазине тражили, а заповѣди имъ, да таки стану бѣгати како непріятеля угледаю, и то све дотлѣ, докъ се са онима несастану, кои су за ньима ишли. А да войвода за врѣмена дозна, шта быва, найпрѣ є послао напрѣдъ двоицу, па мало за ньима четворицу, пакъ онда опетъ шесторицу, а за овыма десеторицу, па онда многе друге.

Другу чету пакъ одреди, да удара на непріятеля, па ако се Далматинцы узхтѣдну у бой упустити, онда они као слабіи да стукну натрагъ; ако ихъ пакъ нико небуде хтѣо срѣсти, онда да стану предъ таборъ и ту да стое. Ово є тако уредіо быо императоръ зато, да кадъ онъ на Дал-

матинце удари, и ови бѣгати стану, да ихъ ови онда дочекаю и потуку.

Нису іоштъ тако далеко одъ табора отишли были, кадъ алъ ето имъ уводе безъ душе натрагъ трче, являюћи, да са оне стране воде грдна войска стои, и да нису ту само Србльи, него и силни панонски коняницы, и Пацынацыти, кои су онима у помоћь дошли.

Кадъ то императоръ чуе, побои се, да му они, кое быяше напрѣдъ послао, небуду одъ велике непріятельске силе потучени, па зато тай часъ и самъ напрѣдъ пође, и заповѣди, да се сви напрѣдъ крећу. Императоръ се попне на єдну высину, развіе свою заставу, и даде се тако непріятелю познати.

Међу тымъ су стрѣлцы до воде дошли, и ту су стояли мирно; они гледећи на Далматинце, а ови на ньихъ. Ни єдна страна ніе хотѣла бой починяти. А кадъ на горѣ споменутой высини заставу императорску непріятельи виде, стану Римляне стрѣляти. Императоръ на то полети долѣ, као да бы и онъ намѣравао прећи преко воде, а Далматинцы окрену леђа и стану узмицати. Но кадъ до єдногъ тѣсногъ мѣста дођу, зауставе се, окрену Римлянима прси, и ударе на ове. Ту се роди бой, кои међу тымъ нити є дуго траяо, ни много людій стао. Далматинцы кадъ опазе императора опетъ се повуку натрагъ, а Римляни ухвате двоицу одъ найзнатніихъ Далматинаца, Груешу и Влчина.

Императоръ зажели узети на себе оружѣ, и стане, да се обуче; а нѣки римски войводе, пусте

се за непріятельима. Међу овима бияху и ова двоица, Гифардъ и Михаило врана. Ови негледећи, куда долазе, нађу се наедаредъ на врло незгодномъ мѣсту, и у очевидной опасности. Непріятельи видећи, да малина Римляна за ньима иде, стану наедаредъ, окрену се, нападну на ове, и обколе ихъ са свихъ страна. Но на срѣћу императоръ брже стигне, непріятелѣ одтѣра, и ньихъ спасе. Садъ дођу и друге римске чете, и сви заедно крену се у напрѣдъ.

На овако напрѣдующе нападну непріятельи. Али императоръ видећи, да є ово само маня чета, нехтѣне се задржавати, него похити напрѣдъ, желећи ухватити или самога архижупана или панонскогъ войводу, кои є у оно врѣме врло славанъ био. Но непріятельи су еднако уступали, тако, да су се Римляни уморили за ньима спѣшећи. Императоръ видећи, да су му люди уморени, остави ихъ и пође напрѣдъ самъ са два своя роћака Іованомъ Дукомъ, и Іованомъ Кантакузиномъ. Непріятель пакъ спазивши императора стане бѣгати. Да бы га приволѣо, да се мало заустави, пошлѣ императоръ Іована Кантакузина са нѣшто людій у напрѣдъ, а самъ остане мало натрагъ, надаюћи се тако, да ће непріятель, видећи мало число гонителя, стати и противъ истыхъ одупрѣти се, а онъ ће онда своима таки у помоћь дотрчати. Іовану изиће за рукомъ непріятеля стигнути, и съ ньимъ се ударити. У томъ бою наиће Іованъ на самога архижупана, кога тако у леђа удари, да бы га скрожћу био пробо, да ніе яко оружѣ на себи имао. Архижупанъ се обазрѣ, дозове нѣке одъ своихъ и нападне на Кантакузина. Ту су се садъ

два Римлянина са осамь Далматинаца борили. Іованъ се у найвећой опасности нађе, и было бы зацѣло страдао, да ніе императоръ стигао. Овай видећи, како су Іована непріятельи склептали, и опазивши да се іоштъ до єдно три стотине другихъ Далматинаца приближую, стане се промышлявати, шта да чини. Или да удари на ону чету, коя е Іована обколѣла была и на нѣга ударила, или да удари на оне, кои су се приближивали, и ньихъ найпрѣ да разтера. Ако удари на оне, кои су Іована склептали, дотлѣ ће они други стигнути, и тако ће ньихъ выше одъ три стотине на ньихъ двоицу напасти; а ако найпрѣ ове долазеће разсѣе, онда ће се они други Іована и сами оканути и поутицати. Ово му се дакле учини паметніе, и зато ободе коня и полети у срѣдъ приступаюћихъ непріятеля. Али га ту срѣћа изневѣри. Како се было залетіо, да єднога одъ непріятеля коплѣмъ прободе, овай му се уклони, а онъ съ коня те на землю. Кадъ то опази Вакхинъ и нѣгова дружина, оставе Іована и притрче къ императору. Императоръ брже болѣ устане, одбацы коплѣ и потргне саблю; архижупанъ учини то исто, и тако ова двоица на се ударе. Садъ се дакле сва сила боя ту усрѣдоточи. И архижупанъ и императоръ были су особити юнацы. Борба е дуго траяла, и никако се незнађаше, коме ће срѣћа послужити. Найпослѣ лупи архижупанъ императора тако силно по вилицы, да му карике одъ шлема лице зло нагрде; али е желѣзо ударацъ издржало, и ніе се дало просѣћи. Императоръ непріятелю саблю изъ руке изтргне. На то се архижупанъ императору преда. Одатлѣ императоръ наново међу непріятелѣ похити, али га Іованъ и Вакхинъ зауставе. Са четр-

десеть зароблѣныхъ врати се императоръ у таборъ.

Послѣ краткогъ врѣмена дођу у таборъ къ императору посланицы архижупана, молећи га, да заборави, што є было, и да имъ буде пріятель. По налогу императора дошао є и самъ архижупанъ у одѣлу милость просећега, и моліо є, да му се опрости. Императоръ га срдачно прими, и са землѣ га, на кою се предъ ньимъ прострѣо быо, подигне, и ту подъ заклетвомъ архижупанъ обѣћа, да ће вѣрный императору вазалъ быти, и да ће му, кадъ на западу узвоює, са двѣ хиляде войника самъ собомъ у помоћь доћи, а за воєванѣ у Азіи осимъ оне три стотине, коє му є досадъ давао, іоштъ двѣ стотине послати.

Кадъ императоръ овако срѣћно ствари сврши врати се у Цариградъ.

73.

Лѣпоша сшида

(одъ Иг. Ђорђића).

Лѣпый сраме!
Ты си слика одъ небеси,
Звѣзде гаси свѣтлость твоя,
Ты гиздавый чуваръ єси
Анђелскога перивоя,
Уресъ тѣла непрошастый,
Часть одъ душе, душа одъ части!

Кральица се часть одѣва
Твоимъ гримизомъ безъ процѣне,
Одъ крѣпости сунце сѣва
Иза зоре твое румене,
Драже изходи изъ твогъ плама
Одъ чистоће злато у нама!

74.

Прво вовванѣ Галичана са Угри

(одъ Діонисія Зубрицкога.)

Источна часть Галичке принадлежала е одъ стародавна кнежевскомъ роду Руриковомъ, кои е владао надъ цѣломъ Руссіомъ. Као у Чесской и Польской, тако е и у Руссіи врховну владу држао великій кнезъ, а други нѣму подчинѣни роћацы добыяли су свое дѣлове; но исто тако као међу Премысловцыма и Пястовцыма, раћале су се и међу кнезовима русскимъ съ овога раздѣлѣня господарске власти безъ престанка спори.

Таковымъ удѣлнымъ кнезовима у земльи Галичкой постали су уговоромъ Любачкимъ г. 1097. Растиславићи Володаръ у Премышли и Василько у Требовльи. Но Василька, пре іоштъ него што свой дѣо прими, оцрни Давидъ Игоровићь, удѣлный кнезъ Владимирско-Волынскій, кодъ великогъ кнеза Святоплука Кыевскогъ, па га онда ухвати, ослѣпи и землѣ лиши. Но наскоро и самъ буде изгнатъ изъ свога собственогъ дѣла одъ Святоплука, и

утече къ Поляцыма. Текъ што се Святоплукъ са войне на Давида у Кыевъ врати, кадъ самъ за себе зажели кнежество Требовальско и Премышлско (1099). Василько и Володаръ, чуюћи то, пожуре се за одпоръ спремити, и узму са собомъ крстъ, кои быяше цѣливао Святоплукъ, на славномъ састанку у Любчи, кадъ бяше съ ньима миръ и любовь утврдіо, и другій путъ кадъ иђаше до Волыня, да покори Данійла. Растиславићи састану се са непріятельи. Слѣпый Василько подигне крстъ, и повиче: „Како си овай цѣливао пре нег' што си ми зракъ очію одузео, тако нека овай крстъ међу нама разправи." Обе войске ударе се, битка буде крвава, и Святоплукъ буде побѣђенъ и утече у Владимирь. Одтуда одправи свога сына Ярославца у землю угарску, къ кралю Коломану, иштући помоћи противъ рођака своихъ Растиславића.

Побѣдительи дадоше у овой прилики примѣръ великодушне, али не сасвимъ смыслене мирности. Нехотећи грабити туђе, остану на боишту говорећи: Доста намъ є стаяти на границы нашой. На то Давидъ Игоровићь, главный виновникъ несрѣће Василькове, незадоволянъ съ хлѣбомъ и солю Польскомъ, дође изнанада у Премышль, и постане изъ непріятеля савезникъ Растиславића, повѣри жену свою Володару, и одправи се на стѣпь къ Половцыма, да тражи помоћи противъ обштега непріятеля, великога кнеза Святоплука.

Докъ се то радило у Премышли, дотле изпадне за рукомъ Ярославцу, те измоли помоћи кодъ Угара. Самъ краль Коломанъ, зетъ великогъ кнеза Святоплука, мужъ нѣгове кћери Преславе, снро-

вођенъ одъ два епископа са великомъ своіомъ войскомъ стане у околъ на десной обали рѣке Вяре, коя подъ Премышли у рѣку Санъ пада, и обсѣдне градъ, у комъ се бяше Володаръ затворіо. Обсада се продужи крозъ нѣколико дана; бадава е на колѣни молила Коломана удова русска кнегиня Лянка, да градъ поштеди; онъ нѣну молбу одбацы, и ненрестане нападати на обколѣный градъ.

Давидъ Игоровичь хитіо е међу тымъ къ кочевнымъ станомъ Половаца; но на путу срѣтне смѣлогъ ньиногъ воћу Боняка, кои већь иђаше у помоћь обколѣномъ кнезу Премышлскомъ, еръ ослѣплѣный кнезъ Требовальскій живіо е у пріятельству са Половцыма. Саберу дакле мало войске, око едно 400 людіи, и поспѣше къ стѣснѣномъ граду. На послѣднѣмъ конаку, близу Премышли, удали се Бонякъ о полуноћи изъ табора, и стане урлати као вукъ; найпре му се одзове еданъ вукъ, а послѣ стану иноги урлати. Вративши се къ Давиду и скуплѣнымъ войницыма навѣсти имъ, да ћеду сутра зацѣло непріятелѣ побѣдити. Овымъ врачанѣмъ уліе іоштъ выше волѣ и храбрости у срца мале гомиле войника, кои су томе подпуно вѣровали. Сутра данъ у зору раздѣли Бонякъ свою войску у три раздѣла; главный раздѣлъ са барякомъ даде Давиду, а самъ са осталима оде къ Угрима и сакріе се тамо, а еднога одъ найбольихъ своихъ юнака Алтунопу оправи са 50 людій, да хитро на непріятеля удари и изъ обкопа га измами. Превара срѣћно успѣ. Алтунопа доће до прве заставе, уботе е коплѣмъ, и одтргне натрагъ. Угри се пусте за ньимъ, а кадъ пређу сакрывену засѣду, онда ихъ Бонякъ потѣра

са страгъ. Алтунопа се окрене, и врати у бой, а Володаръ употрѣби прилику, и удари изъ града. Бой се разпали, и Бонякъ є по словама лѣтописа, „біо Угре, као што соко біє чавке." Угри се разбѣгну, многи се утопе у Вяри и Сану, а многи изгину у бѣганю. Володаръ и Василько остану у своимъ кнежевинама, коє Владимиръ Володаровићь доцніе г. 1141. уєдно састави и срѣћно задржи, а столицу свою премѣсти у Галичъ.

75.

Страховитости горскв природе

(Коста.)

4. Іулія 1822. у 4 сата у зору пођe капетанъ Босіо ради мѣреня изъ Миттерндорфа на врхъ Триглава. Съ ньимъ є ишао капралъ Ротхеммелъ, іоштъ два горана и петь другихъ селяна. Ови люди были су нѣколико дана пре на заповѣсть Босіеву єдну пирамиду за тріянгулиранѣ на Триглавъ однели, а садъ су му носили оруђа за мѣренѣ, чадоръ и нѣшто мало стварій за єло.

Ова дружба, приспѣ послѣ многе муке и труда и борбе са бурнымъ сѣвернымъ вѣтромъ петога Іулія на найвышу точку. Текъ што самь, приповѣда Босіо, мало къ себи дошао одъ прве оне пріятности, коіомъ ме є изгледъ са тога мѣста обасуо, али опазимъ, да се прави магла, коя дальине умотава, и кругъ вида сужава. Али су ти маглени облацы и опетъ нѣколико одушака имали, и то ми є давало надежду, да ће се магла у

долине спустити. Наумимъ дакле, докъ то буде, обазрѣти се мало поболѣ по мѣсту, на комъ самь быо, и преправити се за мое физикално изпытиванѣ, па га таки, у колико се буде дало, и почети.

Мой топлиномѣръ покаже ми, да топлина на врху великогъ Триглава ніе много маня него на маломъ Триглаву.

Али мало по мало стане се воздухъ све то веѣма сгушѣавати; што се выше сунце одъ истока дизало, то су се све веѣма угрѣвали и наши тавани воздуха, за кратко врѣме добысмо еданъ ступань выше нулле, а око подне буде шеть и двѣ трећине топлоте, будући да угрѣяно каменѣ свою топлоту у узаномъ парномъ кругу найближимъ тѣлесима и саставнымъ частицама воздуха спріобштаваше.

Пирамида небыяше на найвышой точки намѣштена, него су ту были поставили мотку одъ погоде. Но ово є было башъ онако, како я нисамь хтѣо, и зато я съ помоћу моихъ пратіоца пренесемъ пирамиду на средню точку, коя є у исто врѣме и найвышій врхъ высине чинила, а мотку одъ погоде дадемъ мало далѣ къ югу у стѣну углавити.

Докъ самь се я у послу са овымъ и онымъ забавляо, дође и подне. Али се магла небыяше спустила, него се мало по мало у тамніе облаке претворила.

Приправивши све, како што ми є требало, сѣднемъ, и почнемъ размышлявати. Комаће одъ стѣна, непогодомъ пролокано, одвальивало се, и падало є са стропотомъ у хладанъ свой гробъ; ледницы пуцали су, да се све кршило, и нове пуко-

типе давале су массе са новымъ видовима за дуговѣчно траянѣ. Ово су ми были гласницы догађая, кои су се приближивали. Кадъ у нѣко доба око себе погледимъ, али мои пратіоцы, до троице побѣгли.

Међу тымъ се магла у цѣломъ округу у долинама скупила, и све гушћа правила. Было е 4 сата послѣ подне, и топлиномѣръ показивао е еданъ ступань топлоте по-Реомыру.

Жестокъ сѣверный вѣтаръ духао е, и давао намъ е познати, да се іоштъ нисмо на той высини окуѣили. Црни бурни облацы долазише жельны боя къ нашемъ облачномъ сѣдалу, умотаю га са свію страна, увію му за мало часа и саму главу и проспу грозну кишу.

Я нисамь добро знао, куда треба съ горе силазити, а при томъ самь се іоштъ еднако као надао, да ће се изведрити. А нисамь управо ни срѣдства имао, коя су намъ трѣбала, ако смо хтѣли познатымъ ужаснымъ путемъ силазити се. И зато самь морао, хтѣло ми се ил' нехтѣло, ту остати, и у буріи на томъ циновскомъ врху ноћити. Проће петь сати, кадъ себи конакъ у пирамиди уредимъ, кою самь са крылама чадора обастрѣо, и горню іой отворену часть са увоштенымъ платномъ покрыо; да тако себе и пратіоце одъ найжешћихъ поне удараца бѣснеће холуе и мећаве заклонимъ. У той узацкой кућарицы стояли смо ту као у гробу усрѣдъ облацій, кои несрѣћу у себи ношаху.

Одъ мое дружбе подкраде се међу тымъ и іоштъ еданъ и побѣгне; само еданъ одъ воћа, и

мой помоћникъ бяху заостали, и одваже се сваку срећу са мномъ братски дѣлити.

У страху слушаюћи ужасно урликанѣ бѣснећегъ оркана, кои є са свію страна зидове наше ньихаюће се кулице стискивао, єдва да смо полъ сата провели, кадъ намъ приближуюћа се грмлявина обяви, да ће намъ оно заиста быти, одъ чега смо се бояли, да небуде. Ніе дуго траяло, али громови све чешће стадоше ударати. Ніе прошло нѣколико тренутака, а наше дрзновенѣ разтопи се; у врхъ наше ядне кућарице удари громъ, и освѣтли є ватренымъ віюганѣмъ.

Я ђипимъ па изтрчимъ крозъ врата одъ чадора на полѣ у борећу се природу. Тамна ноћь ухватила се была око врха брда. Не, као што смо мы люди научени, одозго долѣ, него одоздо, изъ провалія горѣ дизаше се са кршећимъ стропотомъ црни грозовити бурни облацы, муняма освѣтлѣни, коє се као лучеви фурія укршћаше, па часъ ту у нашу мотку одъ погоде удараше, часъ тамо врхъ єдиногъ нашегъ прибѣжишта, наше пирамиде, облизиваше, и крозъ желѣзоносно каменѣ, коє цѣлу поврхность ту покрываше, ужасно се єдна у другу сливаше.

Ту самь стаяо, на ужасной высини у срѣдъ ватрене борбе разяреногъ неба, и гледао самь съ грозомъ у паклену челюсть подъ собомъ. Извѣстна смрть стояла ми є предъ очима; єръ ко бы могао и помыслити, да га неизбройни електрички трацы, кои се ту на маломъ простору безъ свакога реда и пута комешаше, могу мимоићи. Ништа друго незнадохъ помыслити него само: бѣжи са тога мѣста ужаса. Вратимъ се дакле къ пирамиди, и повичемъ на моє

другове, да се тай часъ полази. Али вођа, кои ми еданъ іоштъ вѣранъ остао бяше, изяви, да насъ онъ у той холуини, коя управо стаяти недаваше, долѣ свести неможе. Ако пођемо слазити, то морамо пропасти; а ако останемо гдѣсмо, то може іоштъ быти, да насъ како пропасть и мимоиђе.

Шта дакле да радимо? Ништа друго, него да се ослонимо на Бога, па шта коме онъ да. Загрлимо се дакле тако свойски, као да є валяло, да на увѣкъ загрлѣни останемо и сѣднемо тако на подъ одъ пирамиде, небыли сви у єдаредъ свршили, ако намъ суђено буде ту помрѣти. Али, шта є човѣкъ, шта ли су нѣгове мысли и намѣре!

У таквомъ се случаю показує, да є наша воля башъ све ништетна, и да се башъ као погодный барячићъ тамо амо окреће, како спольске силе на ню навале. Текъ што се мы съ споменутомъ намѣромъ загрлисмо, ал' насъ електричкій ударъ лупи. Я останемъ при себи; а мой помоћникъ ни да макне єзыкомъ, него као да ніє при себи указує на уста. Муня сѣвне, и я му опазимъ на челу белегу одъ грома. Таки повичемъ вођу у помоћь, али є овай изванъ себе, као укоченъ до мене лежао. Са ономъ наглошћу и ватромъ, кою любавь къ човѣку у нужди улива, сграбимъ га, и станемъ га трти, виномъ засипати, и поливати, да га како у животъ повратимъ. Мучіо самь се подоста, и мука небуде ми узалудъ. Нападну га ужасни грчеви, али се притомъ мало помало разбере. А мой помоћникъ немогаше іоштъ нипошто говорити; него само збунѣне єдва разумителне рѣчи изтискиваше. Найпослѣ поврати се и нѣму єзыкъ: али у истый скоро махъ

груне насъ новъ громъ, те се сви обнезнанѣни по поду простремо.

Найпослѣ отворимъ очи, продеремъ крозъ платно одъ чадора, и излетимъ изъ тога дома пропасти по другій путъ у бѣснећу борбу елемента. Мои другови нагну за мномъ, па се онда сви, на нѣколико корачаи одъ пирамиде, у едну малу шупльину пећине скрклямо, умотавши се платномъ одъ чадора, да тако грозовитость свога станя сами предъ своимъ очима застремо, и да се колико толико одъ неописане мећаве, кише, снѣга и крупе заклонимо. Али и у той пећини нађе насъ осветоносный громъ.

Новый ударъ погоди мене найвећма. За дуго нисамь ништа знао за себе, и іоштъ за дуже осѣћао самь найлюће болове у костима. На темену и лѣвомъ образу опазимъ да самь яко опрлѣнъ. Кадъ опетъ къ себи дођемъ, стану ми мои другови приповѣдати, како самь грчовито лйце быо развукао, и страховито урликао, као да самь съ ума быо сишао. Због овогъ є нашъ вѣрный воћа, кои є већъ шесть путій на врху горе быо, и кои є са капеланомъ Дешманомъ изъ Асслинга 8. Авг. 1809. найпрѣ путъ на высину и нашао, изгубіо досадашню разборитость. Навали, да се иде долѣ да се само изъ тога пакла утече. Али самь я тако быо малаксао, да нисамь могао за ньимъ ићи. Наумимъ ондѣ гдѣ самь смрть чекати, за кою самь мысліо, да ме ни подъ кои начинъ мимоићи неће; а мой вѣрный помоћникъ Ротхеммелъ са своє стране рече, да ме неће ни у смрти самогъ оставити.

И послѣдный дакле воћа оде. Негледећи куда га страва води, коя му є рекао бы крыла дала, останемо мы на нашемъ станишту на пећини, као у каквой локви одъ сумпора.

Разярена природа бѣснила є безъ престанка. Мунѣ, коима броя небыяше, саєдине се у читаво море одъ ватре. Ужасна пуцнява и праска грмлявине разбіяла се о пећине дркћућегъ горскогъ врха, праћена хилядустручнымъ одєкомъ.

Бѣснило елемента све се већма и већма разпаљивало. Нови громови удараше у наша тѣла, коя су већь у полу само осѣћала, шта съ ньима быва и наєданпутъ, — или є обсѣна фантазіе, или права истина, коя се до душе изъ фосфорскогъ садржая нашихъ тѣлесныхъ удова изяснити дае,— наєданпутъ букну наша тѣла у самомъ пламену. Брже болѣ станемо тай пламенъ са насъ стресати, али колико смо годъ пути рукомъ преко себе превукли, толико смо пута учинили, да є то већій пламенъ букнуо.

Трепетъ, забуна, страхъ смртный заузму насъ непреодольивомъ силомъ. Стане насъ бѣжаня, као да смо пламтећи лешеви, кое є вихоръ у буріи са жертвеника подигао. Мыслисмо, да на другомъ мѣсту неће тако быти; али се преварисмо, ту насъ оно исто дочека, одъ чега онамо утекосмо. Найпослѣ хтѣдосмо да скочимо у поноръ. Загрлимо се, и потегнемо, да скочимо у провалію, кадъ нова муня ватрену провалію у мору одъ свѣтлости предъ очима намъ осія, и мы одъ ужаса изванъ себе на краю одъ проваліе паднемо.

Бадава бы се трудіо казати, колико смо врѣмена на найкрайнѣмъ порубу одъ одсѣчне, бездане дубльине као укочени лежали, и каква ме є мысао, какво чувство часъ по часъ пролазило. То само знамъ, да се у миліардама муня, кое су као плюсакъ крозъ много сати єдна другу изъ свію сила

надметале, на едаредъ се нѣкаквымъ чистымъ сіянѣмъ, као оно кадъ се електричска машина удалява, то море одъ пламена потроши.

Іоштъ нѣколико муня, коє се све већма удалѣне показиваше, све већма удаляваюћа се грмлявина, коя є, као злый Божіомъ рукомъ побѣђеный духъ и у разстаяню іоштъ гунђао, и свою ярость показивао, — па чисто и свію ужаса опроштено укаже се ово сѣдиште надъ облацы; пріятельски смѣшећи се попне се сяйный мѣсецъ на плаво небо, и стане намъ болестне душе нѣжно опоравляти.

Мало по мало па се и наша душа стиша и умири, али и пакъ останемо, гдѣ смо, и текъ око три сата у ютру усудимо се покушати, да ли можемо, како хоћемо.

Морадосмо натражке пузити, да можемо устати, єръ су намъ ноге до поле у провалію висиле. Срѣћно се дигнемо са овога ужасногъ лежишта, и погледимо са врха брда благодарнымъ окомъ къ Створителю горѣ. Весело ютро быяше се свудъ унаоколо разастрло; умилято нѣгово руменило поздрави насъ изъ чистыхъ дальина хоризонта. Моє око пусти се на далеко у безконачно ово Све, и као капльице бисеровидне росе, тако разгали и укрѣпи мою болну душу ова́ї ужитакъ небеснога изгледа са толике высине. Али нема радости за човѣка, коя бы сасвимъ чиста была.

Приступимъ къ пирамиди да моє оруђе за мѣренѣ уредимъ, али како се упрепастимъ, кадъ унутри у пирамиди онога вођу, кои намъ є найвѣрніи быо, громомъ убієногъ, укоченогъ, у сѣдећемъ положаю нађемъ. Нећу ништа да кажемъ, како ми

є было; само то велимъ, да и данданасъ Богу доста захвалити немогу, што насъ є своіомъ рукомъ зарана изъ пирамиде извео, за кою садъ при чистой свѣсти видимъ, да є у грмлявини найопасніе мѣсто была, одъ свію другихъ, коя су се на врху брда налазила.

Измѣримъ двѣ высине, и нађемъ, да є найвышій врхъ Триглава 7067 бечкихъ стопа надъ моремъ уздигнутъ.

Хтѣо самь и далѣ посао мой да наставимъ, али башъ нисамь могао. Мука прошасте ноћи тако ме є была изнурила, да самь на землю пао, и никако до мира доћи нисамь могао, кои ми є за послованѣ нужданъ био. Морао самь дакле моя оруђа, коя су на нѣколико мѣста трагове громова показивала, опетъ спремити.

У осамь сати у ютру дођу оныхъ шестъ людій, кои су прошасту ноћь са горе поутицали, натрагъ. Ови су се были по пастырскимъ колибама одъ бурѣ поскланяли.

Оногъ сиромашка, кои ту ноћь главомъ платіо бяше, замотаю у мой чадоръ, и снесу долѣ у нѣгову постойбину. Съ каквымъ смо се срдцемъ са горе силазили, може свакій лако помыслити.

76.

Доброславъ I. побѣђуе Грке

(по Дукланскомъ пресвитеру).

Владиславъ, царъ Бугарскій, убіе свога брата Радомира Бугарскогъ и шура нѣгова Вла-

димира српскогъ краля, а нѣга порази правда Божія подъ градомъ Драчомъ; Которцы пакъ убію Владимировогъ брата Драгимира, и принуде младу удовицу нѣгову, да бѣжи найпрѣ къ отцу своме у Рассу, а кадъ овога наѣе упокоеногъ, къ уяцыма у Босну. У томъ бѣжаню роди она у жупаніи Дринской у мѣсту Брусну посмртче, кога Доброславомъ нарече. Како є лако ово неяко створенѣ у тымъ тако тежкимъ, опаснымъ, сву природу човѣка и душевну и тѣлесну потрѣсаюћимъ околностима пропасти могло, и да га є самъ Богъ сачувао, то се само по себи каже: а да га є воля Створителя за велике ствари сачувала, то ћемо таки видити.

Ніє дакле было главе нити у бугарской царевини ни у српской кралѣвини, и тако є цару византинскомъ Василію лако за рукомъ изпало, обадвѣ ове државе себи подложити. Садъ почну Грцы по освоєнымъ покраинама пашовати. Доброславъ є међу тымъ порастао, и у Дубровникъ дошао быо. Судбина га є дакле башъ онамо довела, гдѣ ће све оно найбольма научити моћи, што мудромъ држављомъ управителю треба. Прилику ту непропусти Доброславъ узалудъ, и тако се укаже у повѣстницы кралѣвине српске као прва одъ оне три найсяйніе звѣзде на небу Сербіе. Стефанъ Доброславъ I. Стефанъ Немања I. и Стефанъ Душанъ I. — то су три Стефана, три драгоцѣнна вѣнца имена Српскога.

У Дубровнику є было у оно врѣме выше племенитыхъ и высокихъ бѣгунаца. Између осталыхъ налазила се ту и млада єдна и лѣпа унука цара бугарскогъ Самуила; ту узме Доброславъ, и роди съ

ньоме сынове и соколове свое: Гоислава, Михаила, Саганца, Радослава и Предимира.

Сынови Доброслава су већъ до саблѣ дорастли были: и све су еднако Грцы у србскимъ државама господарили.

Ал' ти едно ютро освану сви грчки великаши по цѣлой Далмаціи, потучени, и народъ пошлѣ по Доброслава и сынове, да дођу, и дѣдинску кралѣвину приме.

И тако се Србльи са Грцыма покрве, и Доброславъ сѣдне на прѣстолъ своихъ дѣдова. Првый му е посао био, да землю свою одъ Грка сасвимъ очисти; зато скупи войску, удари на Грке, истѣра ихъ изъ државе, и заузме землю чакъ до Аплизе.

Императоръ византинскій скупи силну войску, дозове войводу свога Арменопула, и пошлѣ га, да на Доброслава удари. Доброславъ пакъ са свое стране преправи се, што болѣ узмогне, да Грке дочека и себе одбрани.

Грчкій войвода дође са войскомъ у равницу Зетску. Доброславъ подѣли свою войску на двое: едну часть даде своимъ сыновима Гоиславу, Михаилу, Саганцу и Предимиру, и пошлѣ ихъ на истокъ у Вранѣ, да тамо стое, и чекаю, како ће се бой свршити; а са другомъ войскомъ и сыномъ Радославомъ удари са запада на Грке, и склептаю ихъ као орлушине. Грозанъ се бой заметне; крвь се стане страшно проливати. Освета за претрплѣне бѣде, и страхъ, да подъ грчко иго на ново непадну, уліе у мишце Србаля надобичну снагу. Погледъ на свое войводе свакоме е два срдца давао. Подъ такимъ войсковођама немогоше Србльи быти

побѣђени. Радославъ, сынъ кралѣвъ, чиніо є чуда одъ юначства; нѣга нико немогаше издржати. И на десно и на лѣво груваюћи, доће до самога войводе грчкогъ, кога єднымъ ударомъ съ коня на землю смлати. Кадъ то Грцы виде, смету се, па нагну, кудъ се коме найпрече учини, бѣгати. Србльи навале за ньима, и потуку толике, да имъ се броя незнаћаше. Нѣки срѣћно измакну, и већъ помысле, да су се спасли, кадъ они одъ Вранѣ на ньихъ навале, и стану ихъ мрцварити. Ту є была тай данъ страховита погибія одъ Грка; цѣла войска буде чисто сбрисана. Краль Доброславъ даде своме юначкомъ сыну Радославу, кои є своіомъ снажномъ десницомъ сву срѣћу дана управо и довео быо, жупанію Рѣчку на даръ.

Али іоштъ ніє была опасность са стране Императора престала. Свакій є могао мыслити, да ће ова побѣда Србаля нѣга само то већма раздражити. Па тако є и было.

Императоръ види, съ кимъ има посла, па се по томе и приправи. Таки пошлѣ посланике у Србію са многимъ златомъ и сребромъ, и наложи имъ, да нежале блага, само да задобыю Босанскогъ Бана, Расскогъ жупана и Захлумскогъ кнеза на страну Императора. Овима то срѣћно за рукомъ испадне. Жупанъ и Банъ скупе войску, и пошлю понуду Лютовиду, кнезу Захлумскомъ, да онъ све три войске прими, и на бой води. Овай на то пристане, састави войске и стане съ ньима у Трибуніи кодъ брда Клобука. Кадъ се о срѣћномъ успѣху посланства у Србіи извѣсти Императоръ, онда скупи са своє стране силну войску, много већу одъ оне прећашнѣ, заповѣди Драчкомъ топарху Курзилію, да и овай

свою драчку войску крене, са ономъ императоровомъ састави, и цѣлу на непріятеля води, па да му живъ на очи неиде, ако му краля и нѣгове сынове ненохвата. Курзиліє дакле прими войску и стане у Скадарско полѣ. Кадъ Србльи виде ту силу, престраше се: колико є годъ полѣ, то є све было людма начичкано, и іоштъ нису сви мѣста имали.

Ту се Курзиліє мало одмори, па онда пређе воду, и падне на полѣ Барско. Краль Доброславъ са сыновима и войскомъ држао се у Црмницы. Видећи краль, да є Грка сила Божія, и боєћи се, да Лютовидъ непређе каналъ, и за леђа му нестане, науми смѣста на Грке ударати, али майсторски. Зовне дакле сынове къ себи и рекне имъ: „Дѣцо моя, вы видите колико є Грка, а колишно є насъ наспрамъ ньихъ. Я бы рекао, да ми съ ньима у бою нипошто неможемо на край изићи. Него да мы овако урадимо. Двоица одъ васъ Гиславъ и Радославъ нека остану кодъ мене, а васъ троица узмите свакій по 10 добрыхъ момака са трубама и роговима, па се препните на она брда око Грка, како ће се овима учинити, да су са свію страна обколѣни; я ћу пакъ съ овима, кои узъ мене остану, башъ у саму поноћь ударити на непріятельскій околъ, а вы кадъ чуете мое трубе и рогове, почните и вы са свію страна у рогове духати, трубити, и изъ свега грла викати, па онда полако низъ брдо силазите, и кадъ близу Грка будете, юначки на ньихъ ударите. Неплашите се ништа, што васъ є мало, видићете, да ће ихъ све Богъ у наше руке дати.“ И тако кадъ се стане хватати мракъ, онда три сына са своимъ момцыма оду на своя брда, и разметну се онако, како имъ є отацъ казао. У тай часъ оде єданъ Антиварацъ, пріі-

ятель краля Доброслава, къ грчкомъ войводи Курзилію, и рекне му: „Господару, чувай се, и гледай како ћешъ се спасти са овомъ твоіомъ множиномъ. Знай, да су те силни непріятельи са свію страна обколѣли; и ако се добро на умъ неузмете, неће ни еданъ ноге изнети одавдѣ.“ Овай се гласъ разнесе као муня крозъ читавъ грчкій околъ, и сви се препадну. Курзиліе онай часъ заповѣди, да се сви оправе, и да страже на далеко одъ окола изметну, да ихъ непріятельи неузмогну изненада напасти. Међу тымъ наступи ноћь, краль се са своима крене, и полагано къ непріятельскомъ околу приступати стане. У поноћи дође на мѣсто, гдѣ су прве страже грчке стояле. Жестоко ударе Србльи на ове, и едне потуку, а друге натѣраю да бѣже. Грцыма удари ножъ у срдце. Садъ зазуи труба краля Доброслава. Дружина кралѣва пусти таки за тымъ свое рогове, те се крозъ ноћь захоре, а са околныхъ брда стану имъ се трубе и рогови кралѣвыхъ сынова и ньихове дружине ужасно одзивати. Садъ завриште юнацы Грцыма и съ лица, и у бокови, и за леђи: и ови съ ужасомъ и трепетомъ виде, да є све онако, како имъ є онай Антиварацъ синоћь казао. На то се стане краль са своима тихо и полако къ непріятельима приближивати, а тако исто и кралѣви сынови са своіомъ дружиномъ. Грцы чую, да се войска са свію страна приближуе, па немогући одъ мрака видити, шта є и како є, помысле, да ихъ безъ броя мора быти, кадъ са свію страна долазе, и тако полако приступаю, те се ужасну и сбуне. На то груну Србльи као лавови са свію страна: у исто врѣме ударе србске трубе у грчке уши, и србски

мачеви у грчке главе: ови се смету, сплету, и прсну, кудъ се коме свиди. Краль ихъ пусти бѣгати, желећи имъ срѣћанъ путъ; а кадъ зора заплави, а онъ нападне на оне, кои се іоштъ нису кренути могли, разпршти све, саедини се са своимъ сыновима, и стане бѣгаюће гонити. Ту изгине Грка сіясеть. Каква є ту сѣча морала быти, види се изъ овога. Краль преће са своима воду, коя крозъ Папратну течаше, и уће у шуму, гонећи непріятеля. И будући да є краль кое прашиномъ, кое крвлю савъ умазанъ и укалянъ быо, то га сынъ Гоиславъ непознаде, него мыслећи да непріятеля предъ собомъ има удари на отца и сбацы га съ коня на землю, али га на срѣћу нерани. Краль повиче: Боже помилуй, Боже помилуй! и онда га сынъ по гласу позна, скочи съ коня и подигне га са землѣ, молећи га да му опрости. Мѣсто то назове краль: Божія милость, кое се тако іошть онда звало, кадъ є нашъ Дукланинъ живіо и писао. Сынови кралѣви тѣрали су непріятелѣ чакъ до Дрина рѣке, потуку многе и изране, многе пакъ похватаю, повежу и са собомъ као сужнѣ доведу. Курзиліє буде яко ранѣнъ, одъ коихъ рана умрѣ у Скадарскомъ полю. На томъ мѣсту подигну єданъ крстъ, кои се и у Дукланово врѣме крстъ курзулієвъ зваше.

Грцы су дакле были срѣћно и преко сваке надежде славно потучени. Сами византински списатељи кажу, да є ту седамь войвода и 40,000 людій на мѣсту остало. Садъ є долазіо редъ на Лютовида и нѣгову войску. Краль пошлѣ сына Гоислава съ войскомъ предъ Лютовида, даде му 50 одъ оныхъ ранѣныхъ ухваћеныхъ Грка, и на-

ложи му, да ове предъ собомъ у войску Лютовидову онако крваве и нагрђене пошлѣ, да кажу тамо, шта ихъ є спашло. Гоиславъ преће преко канала, крозъ конавлѣ, и попне се на брдо Клобукъ, подъ коимъ є войска Лютовидова лежала. Садъ пошлѣ Гоиславъ сужнѣ Грке у таборъ Лютовидовъ, и ови унесу страхъ и трепетъ у войску кнеза Захлумскогъ, башъ онако, како є то краль Доброславъ унапрѣдъ прорачуніо быо. Но Лютовидъ, кои є быо добаръ юнакъ и вештъ на оружю, досѣти се таки, шта му валя чинити, пошлѣ Гославу гласника, и позове га на заточиште, ако има срдце одъ юнака, да му изиђе на сусрѣтъ, да се ньихъ двоица огледаю; него да поведе двоицу одъ своихъ, еръ ће и онъ са двоицомъ доћи, па ће му показати, на кога є пошао. Лютовидъ є добро смысліо, да ће люде своє ухваћеногъ страха ослободити, ако му за рукомъ изпадне Гоислава побѣдити. Али га срѣћа изневѣри. Гоиславъ едва дочека, узме два одабрана юнака, и сиђе кнезу Лютовиду на сусрѣтъ. Бой се започне: еданъ одъ Гославовыхъ юнака, по имену Удобићъ насрне на кнеза Лютовида, и тако га немилостиво удари, да є о землю лупіо; а другій стане викати: Бѣж'те браћо, паде Лютовидъ! Кадъ другови Лютовидови виде, да овай заиста паде, а они нададу бѣгати, войска пакъ друга упути се за ньима, те све прсне кудъ кое. Гоиславъ пакъ са своима да се за ньима, и непрестане ихъ гонити и гнявити читавъ тай данъ да ноћи. У той забуни, докъ су едни бѣгали, а други за ньима гледали, освѣсти се кнезъ Лютовидъ, дочепа се нѣкаквога коня па и самъ умакне. Побѣда краля Доброслава была є тако под-

пуна. Грцы выше нису за добро нашли у нѣга дирати, а домашньи силни нису смѣли ни зуба помолити: и тако подъ овымъ мудрымъ и юначкимъ мужемъ опрости се Србія странногъ ига, и постане на єдаредъ силна и снажна тако, да є до нѣколико година подъ сыномъ свога избавителя Михаиломъ и цѣлу Бугарску освоити могла.

Лѣпо є и одъ Доброслава, што є учиніо, и одъ Дукланина, што є записао, да є краль ономъ Антиварцу, кои є првый страхъ и трепетъ у грчку войску баціо, силна добра дао, и да є и сынове своє заклео, да му то никада незабораве, што имъ є учиніо.

77.

Мраморъ у Далмаціи

(по I. Николаєвићу.)

Мраморъ или каменъ Трогирскій, съ коимъ се по свой прилицы Діоклеціянъ служіо, кадъ є свой дворъ у данашнѣмъ Сплѣту зидао, садъ ласно резати се може, и у нѣму се доста окаменѣны морски животиня налази; а кадъ се малѣмъ разбія, одпадаю одъ нѣга као плитице улублѣни комади. У онымъ грднымъ прокопима налазили су се гвоздени клинцы, съ коима су плоче сѣкли и цѣпали; а оне многе шупльине и заоставши насѣчцы показую, да су овуда многе руке за много врѣмена радиле; у ньима могли бы се и данасъ стубови одъ 18—20 нога велики сѣћи. Плиній оставіо намъ є написано: Трогиръ збогъ мрамора познатъ. Ученый

енглезскій архитектъ Адамъ пише, да є изъ Трогира преношено каменѣ за зиданѣ величественогъ двора Діоклеціяновогъ. На брду св. Иліє, єдномъ између седамь хумова, коє є Луцій описао, найвыше се таковы знатны прокопа виђа, кои данасъ запуштени леже, єръ наши майстори пронашли су друге яме, гдѣ се лакше и брже каменъ вади.

Кодъ Ѣелзе на острову Лезини вади се мраморъ црвеникастъ, кои се ласно угладити дає, има и бѣлога мрамора, іоштъ болѣга одъ нрећашнѣга, кои бы се могао за свакій майсторскій посао, а особито за изрезиванѣ употребити. У Врбошкой ваде се танке плоче, и многи своє куће и стає съ ньима покриваю.

И на острову св. Андріє налази се мрамора бѣлога врло лѣпога.

На Брачу између Мирце и св. Петра находи се єдна руда мрамора наликъ на онай кодъ Ѣелзе, изшаранъ съ црвенымъ кончићима.

На Корчули има богата руда бѣлога камена, изъ кога се пила одъ 50 до 60 барила велика за улѣ дубе, сувише прагови на вратима и прозорима, стубови, крстови, надгробне плоче и т. д. изъ нѣга тешу.

Брежульцы око Синя имаю у себи камена црногъ, црвенкастогъ и бѣлогъ. Примѣчава се пакъ, гдѣ се камена модрогъ налази, да су ту предѣли найродніи, као што су гдѣкоя мѣста међу Задромъ и Скрадиномъ, долина Книнска, полѣ међу Врликомъ и Дернишомъ, полѣ Косовско, приморіє Касѣелско између Трогира и Солина, покраина Макарска и Сплѣтска, предѣлъ између Трстеногъ и Затона, Рѣка и Конавлѣ око Дубровника, околина Новска и плодна Жу-

па (Грбаль), особито полѣ Соліоцко и Мрчево међу Которомъ и Будвомъ.

78.

Хагенъ убіе Сигфрида.

Брунхилда и Кримхилда сваде се, и ова ону уѣде за срдце. Да іой се зато освете, науми Хагенъ убити Сигфрида, и да му то срѣћно за рукомъ изпадне, изкуша найпрѣ одъ Кримхилде мѣсто, на комъ є Сигфрида ранити могуће было. Ова неслутећи на зло, него мыслећи, да тымъ своме мужу добро чини, обѣћа Хагену, да ће споля на одѣћи выше оногъ мѣста малый крстићъ ушити, и тако и уради.

Хагенъ каже свима, шта є тай данъ науміо учинити. Гизелхеръ и Гернотъ нехтѣдоше поћи у ловъ него остану кодъ куће. Кадъ Сигфридъ оде къ своіой жени, да се опрости, стане ова плакати, и молити га, да неиде у ловъ, еръ є страшанъ санъ снила. Каже му, да га є у сну видила у црвеномъ цвѣћу, а два дивля нераста трчаше на нѣга, да га разтргну, за тымъ се два брда сруше на нѣга, и она га выше невиди. На то се сѣти, да є Хагену казала тайну свога мужа, и сва се одъ грозе затрѣсе. Но Сигфридъ є нехтѣне послушати, него оде са кралѣмъ, Хагеномъ, и другима у гору у ловъ.

Много звѣринѣ буде потучено. Найпослѣ даде краль знакъ рогомъ, да се на обѣдъ купе. Са свію страна стану му рогови одговарати. И Сигфридъ

одговори своимъ рогомъ, да се враћа; на гласъ одъ рога изскочи предъ њимъ єдна велика медвѣдина, и стане бѣгати. Сигфридъ науми са дружиномъ мало прошалити се, зато се пусти за медвѣдомъ, ухвати га жива, свеже га у кргу, и обѣси га о сѣдло, па оде къ дружству. Кадъ тамо дође, скине медвѣда на землю, одреши га и пусти га, да иде, кудъ му є воля. Медвѣдъ пође къ шуми, али га опазе пси, подигну ужасный урлекъ, а онъ се поплаши, па онда кудъ ће камо ће, него у куйну. Кадъ момцы, кои су у куйни ручакъ готовили, тога незваногъ госта опазе, поплаше се, па потегну кудъ кои, да се сакрые или утече, те у той сметньи посвалюю котлове и лонце, разметну цѣпанице, и изпревалюю сготовлѣна єла у ватру. Медвѣдъ се разяри, изтрчи на полѣ, и полети међу господаре, кои тамо сѣдише и одмараше се. Ови поскачу, па кудъ кои. Краль заповѣди попуштати псе, и ови се даду за медвѣдомъ. Витезови полете за њимъ са копљяма и стрѣлама, али несмѣдоше на нѣга пуцати, боећи се да псе непогоде. Дигне се халабуке, да є гора одекала. Медвѣдъ є измицао, што є брже могао; Сигфридъ га стигне, прободе га сабльомъ и однесе га мртва къ ватри. Сви су му се чудили снаги, кою є онъ томъ приликомъ показао.

Уморени попадаю по трави, и стану обѣдовати. Єла є было доста, али пића никаква. Сигфридъ запыта зачуђенъ шта є то, да такавъ обѣдъ остае безъ вина. Ако є то у лову адетъ, онда на часть имъ ловъ. На то му одговори лукаво краль одъ свога стола, да є то кривица Хагенова, кои ихъ хоће да помори жеђу. А Хагенъ опетъ стане се изпричавати, да є држао, да ће тай данъ на Шпес-

харту ловъ држати, па да є тамо вино оправіо. Другій ће путъ болѣ очи отворити, али данасъ нема ништа за пиће. Єдко одговори Сигфридъ: „Зато вамъ нехвала. Седамь товара медовине трѣбало бы намъ; а кадъ нисте могли то прибавити, а оно є валяло ловъ ближе Райне држати.” Хагенъ му рекне: „Ено ондѣ подъ оне двѣ зелене липе има бистаръ изворъ, хайдемо тамо.” Сигфридъ га послуша и оде съ ньимъ на изворъ. Хаг енъ рекне на ново: „Я самь толико путій слушао, да нико неможе тако трчати, као Сигфридъ; хайде єдаредъ да прокушамо, да л’ є тако!” Сигфридъ таки на то пристане, да трче утакмице до извора. Сигуранъ о успѣху, рекне Сигфридъ Хагену, да ће іоштъ и свою ловачку одѣћу и оружѣ у трчаню носити. Свуку се дакле до кошулѣ; Сигфридъ узме штитъ и коплѣ, а туль и саблю веже о поясъ. Као два пантера летише крозъ детелину, но Сигфридъ дотрчи првый къ бунару, и добые обкладу. Садъ одпаше туль и саблю, наслони коплѣ на страну одъ липе, спусти штитъ край бунара на землю, и стане се облачити. Быо є жеданъ, да скапа одъ жеђи, но и опетъ ніе се хтѣо прѣ напити, него што є краль піо. Гинтеръ се нагне на бунаръ и напіе се воде. Садъ дође редъ на Сигфрида. Хаг енъ уклони бржеболѣ нѣговъ туль и саблю на страну, сграби коплѣ, кое є ту наслонѣно стояло, узме знакъ на одѣћи Сигфридовой добро на око, и докъ є овай надъ бунаромъ нагнутъ стояо и воде піо, дотлѣ га Хаг енъ по ономъ знаку прободе. Крвь плюсне и попрска Хаг ена, дубоко у срдцу заустави се коплѣ. Хаг енъ на то стане бѣгати, како никадъ ни прѣдъ кимъ бѣгао ніе. Сигфридъ скочи одъ бунара, кадъ

осѣти рану, и маши се за тулѣмъ или сабльомъ, да Хагену плати по заслуги; а кадъ ненађе саблѣ, сграби штитъ, потрчи за Хагеномъ и стигне га, па га тако немилице удари, да є све драго каменѣ изъ штита поизскакало, и све иверѣ одскакало. Хагенъ се стропошта на землю, и да є Сигфридъ свою саблю при руцы имао, ту бы се Хагену смркнуло было. Али послѣдный часъ Сигфридовъ удари, онъ поблѣди, задрхће на ногу и падне у траву. Крвь є све лоптама изъ ране му кртала. Онъ стане псовати издаице: „Срамъ васъ было, єдне кукавице! Я самь вамъ служіо вѣрно и пріятельски, а вы ме за мою любовь ево убисте! Плюнусте на образъ себи и своима, и онима, кои ће се текъ родити; вы морате быти изтѣрани изъ круга честитыхъ витезова за свагда." Сви люди поврве на мѣсто, гдѣ є несрѣћный Сигфридъ лежао; кое годъ мало поштеня у срдцу осѣћао, томъ є было жао такога юнака. Кадъ краль стане говорити, како му є жао, што се то догодило, повиче му умирућій Сигфридъ: „Ко зло учини, нетрѣба да му буде жао; тай заслужуе да буде изспованъ за то, што му е жао; трѣбало є, да неуради." Хагенъ сѐ єдіо, што люди за Сигфридомъ жале, па имъ рекне: да є то по ньихъ болѣ, еръ садъ нема никога, ко бы съ ньима изишао на край. И да є то права срѣћа, што є онъ тогъ помамника смакнуо. Сигфридъ му на то рекне: „Но вы се можете похвалити, шта сте учинили. Само да самь я могао помыслити, да вы на то идете, дао бы я вама. Ничега ми ніе тако жао, као Кримхилде и могъ сиротогъ сына!" Па се онда окрене кралю и приговори му: „Одкако є свѣта и вѣка, никадъ ніе овога покора было. Я самь све употрѣбіо, да

вашъ животъ и вашу честь сачувамъ, па садъ ево, што ми се за то враћа. Хоћете ли, племенитый кралю, іоштъ коме на овомъ свѣту вѣру држати? Но то вамъ мою любезну жену препоручуемъ, гледайте нека осѣти, да вамъ є сестра. Заклинѣмъ васъ свачимъ, съ чега се кралѣви славе, да є се примите. О мой отацъ и мои люди, како ће они дуго на мене чекати!" Муке смртне быле су тако тежке, да се у ньима као црвъ віо. Уздахнувши изговори іоштъ само ове рѣчи: „Вы ћете се іоштъ за свога живота каяти, што сте ме данасъ убили; вѣруйте ми, да сте сами себе убили.".

79.

Паклина

(по Г. Николаевићу).

На три мѣста, у Трогиру, Вргорцу и у Неретви есу руде одъ црне тврде смоле, коя се у цѣлой Далмаціи пако или паклина зове. Копа се у великимъ комадима, затымъ съ лоемъ и катраномъ разтапа се, и мажу се бродови. У Вргорцу кодъ Кокорића преће нѣколико година копала се и у Венецію преносила; но будући да се садъ толика множина смоле непродава, а и они, кои су туда копали, нису поступати умѣли, да се оне яме кишомъ ненапуне; зато садъ лежи запуштена.

Смола или паклина, коя се одскора на острову Брачу копа, па у Шибеникъ се доноси и претапа, дала є одъ Януарія до конца Іулія 1843. 1000 центій чисте смоле, коя сбогъ свое изредне врсте све

друге досадъ крозъ трговину познате смоле превазилази, много се тражи, и брзо се продава. — На острову Буа (по Плинію Cubus а доцніе Boas), кои е съ Трогиромъ са три моста везанъ, на предгорію св. Андріе, или као што га већа часть назива, св. Кипріяна, цури изъ каменя, кадъ сунце лѣти прижеже, са стране одъ подне чиста црна смола, коя е много боля, чистія и мекша одъ вргорачке смоле.

80.

Кнезъ Павао послѣ боя на Лебномъ полю

(изъ пѣсме: Кнезъ Паво одъ I. Ђорђевића).

Сяйно сунце већъ за гору зашло,
А мракъ густый разастрѣо крыла,
Покрыо е гору и долину;
На истоку блѣдъ се мѣсецъ рађа,
Те с' препире съ мракомъ о првенству.
Што е живо, већъ е умукнуло;
Кадкадъ вѣтрићъ са планине духне,
И покрене на дрвама лишће,
Кано майка кадъ чедо залюля.
Бистра вода на тихо површѣ
Мами лице сребрногъ мѣсеца,
Те се у ньой трѣптећи огледа.

Свудъ се ћути, свудъ тишина влада,
Само жуборъ у стану се чуе,
Кано зука у кошницы пчела.
По стану се ватре наложиле,

Око ньихъ се скупляю юнацы,
Те с' рукую, ол' с' у лица любе,
Пытаю се за юначко здравлѣ.

Садъ се зачу гласъ одъ Павла кнеза:
„Браћо мила, послѣ борбе люте,
У коіой намъ Божя даде рука,
Те душмани, што овуда муте,
Триста тежкихъ допадоше мука,
Хайд'те амо на зелену траву,
Да са храномъ умножимо снагу;
Добаръ юнакъ кадъ побѣди враге,
Онда сладость текъ ужива праву."

Посѣдаше све редомъ деліе;
Вечъ се купе наизмѣнце суше;
Садъ за здравлѣ живыма се піе,
Садъ мртвыма за упокой душе.
Сва се редомъ разведрила лица,
Као небо послѣ непогоде,
Угрѣяни одъ доброга винца
Веселіе разговоре воде.

А кнезъ Павао на войводу гледи,
Комъ на челу црна брига сѣди,
Мркій погледъ кнезу срдце пара,
Те войводи 'вако проговара:
„Буд' ми весео, войводо Стеване!
И неквари свой дружини волю;
Божіе є, да с' о людма стара,
И грѣшнике да кадкадъ покара,
А наше є судбу чекат' болю,
На срѣћніе изгледати дане.

Ко се увѣкъ Богу покорава,
Мирно живи, іоштъ мирніе спава.
Што вѣчъ проѣе, то натрагъ недоѣе;
Іоштъ є горе могло быти лако,
Хвала Богу, што є и овако.
Хайд' садъ, браѣо! да с' на ноге скаче,
И юначко коло се поведе;
Радъ видити войвода играче.
Радо Угри србско коло гледе."

Сви на ноге поскочише,
Кано да су при свечари;
А текъ мало пре с' побыше
Съ бѣсни Турцы яничари.
Пѣсма хуи, свирка зуи,
А води се витко коло
Десно, лѣво, наоколо.
Подскочица вѣчъ се хори,
Те с' одзива чакъ у гори;
Вѣшто игра юнакъ до юнака
Иде коло и безъ дѣвояка.
И самъ врлый одъ Тамиша бане
Мора желю да изпуни срдца,
Србска му є узаврѣла крвца,
И онъ скаче на ноге лагане;
У коло се меѣъ юнаке хвата,
Коловоѣа мѣсто му уступа;
Игра кнеже ногомъ землю лупа,
Кано да е усрѣдъ грозногъ рата.
Тако кнеже своmъ срдцу угаѣа.
Ал' іоштъ радъ бы Угромъ да покаже,
Кол'ко србски витезови важе,
Србска майка какве орле раѣа;

Зато кнеже земльи се сагиба,
Па са землѣ мртво Туре креће,
За поясе зубима га хвата,
Іоштъ двоицу подъ пазува меће,
И іоштъ скоке тако прави лаке,
Да б' мысліо, садъ ће у облаке.

То є было свой дружини мило,
По цѣломъ се стану захорило:
„Нема кнезу пара међъ юнацы,
Благо, кнеже, старой твоіой майцы."

81.

Омирови Грцы и Црногорцы

(одъ Кола).

Г. Колъ описує у своемъ путопису, како є на Цетинѣ дошао, и како га є владика Петаръ любезно дочекао. Пакъ онда говори: „Таки прве рѣчи, кое намъ є владыка проговоріо, быле су знамените и пуне науке, и погрузиле су ме у читаво море размышляваня." „Но!" рекне ми онъ по русски, „дакле сте єданпутъ и у Црну Гору заишли. Надамъ се, да ћете много коєшта занимателнога кодъ насъ наћи, и мыслимъ, да ћете се овдѣ кодъ насъ често опоменути Омира и онога живота, кои онъ описує." — Я бы рекао, да су ове рѣчи владыке на нѣкій начинъ цѣломъ моме мышлѣню, докъ смо у Црной Гори были, правацъ дале.

Обычаи Црногораца осниваю се понайвыше на прастарымъ образцыма. То су обычаи, кои су ов-

дѣ на славенско-грчкомъ полуострову по свой прилицы далеко іоштъ пре Омира владали, и кои су се ту међу овыма горскимъ и пастырскимъ народима или іоштъ одъ Деукаліоновыхъ врѣмена све еднако одржали, или са нѣшто мало промѣне увѣкъ наново постаяли. Я држимъ, да се свакой поединой черти, коя Црногорце означава, и кодъ Омирскихъ юнака ма каква черта као узпоредна наћи може.

Чувство независности и скопчана съ ньимъ любавь къ борби означава исто тако Црногорце као и Ахиве. Како годъ што су различна колѣна овыхъ послѣдньихъ, тако су исто и они први неизбросне боеве за свою независность издржали. Крвна освета чини се, да є кодъ старыхъ Хеллена исто тако владала, као што влада кодъ Црногораца, и кадъ су Ахиллу пріятеля убили, то се ніе могао преће умирити, докъ ніе томе „крваву жертву" принео, пакъ ако убіеномъ Хектору и неодсѣца главу, али му цѣло тѣло у своме шатору држи, и трѣба труда и муке, докъ га старомъ Пріяму изда. О повраћаню одсѣчене и однешене главе бываю измећу Црногораца и ньиховыхъ сусѣда и данъ данасъ исто такови договори, као измећу Ахилла и Пріяма. Па кадъ имъ главу одъ своє волѣ поврате, то често съ онаквомъ истомъ признателношћу примаю, као и Пріямъ што є приміо. Башъ у ово врѣме послао є био владыка изъ учтивости и великодушности послѣдню донешену главу сродницыма убіеногъ бега натрагъ.

Као што стари Омирови Мирмидонцы и Ахиви, юначки народи у пола дивлѣмъ станю, ни на шта друго толико не држе, колико на своє златомъ и

драгимъ каменѣмъ накићено, и лѣпо ураѣено оружѣ, коѥ све како ѥ опѣвати и описывати Омиру се никадъ не досади, тако то исто чине и Мирмидонцы и Данаи и нашихъ дана. Они носе богато сребромъ и мѣдомъ украшене оклопе (токе), и шараю бисерномъ школькомъ и драгимъ каменѣмъ, ако не штитове, а оно кундаке одъ своихъ леденица (пиштоля) и другихъ пушака, па су непрестано исто тако као и Омирови юнацы, подъ оружѣмъ. Како ѥдни, тако и други држе за найлѣпшу судбу човѣка, на бойномъ полю погинути, и мрзе на смрть у кревету. Светиня гостинства и побратимства, и заклетва вѣрности два пріятеля на смрть и животъ, и положенѣ жена, све ѥ ово кодъ Црногораца, и у обште кодъ свію србскихъ Славена, и кодъ найстаріихъ обытателя Грчке скоро ѥднако. Я велимъ кодъ найстаріихъ обытателя, кодъ Омировыхъ Грка. Єръ кодъ доцніихъ изображеныхъ атинскихъ и византійскихъ Грка много се коѥшта другачіе показуе, и може се рећи, да су се узъ Турке, кадъ су ови изображенѣ Грка разорили, свуда исто онако прастари обычаи и станѣ мытычскогъ врѣмена опетъ повратили, као што се слаба свѣтлость мѣсеца показуе, кадъ сунце заѣе.

Много путы даѥ се сравниванѣ Црногораца и Омировыхъ Грка чакъ до найвећихъ сытница довести. Печено янѣ и яре пада овдѣ іоштъ онако исто сладко, као у врѣме Одисія, а и готови се на истый онай начинъ; па кадъ видимо, како старѣшина у прочелю комаде меса за кости хвата, и свуда у наоколо по господству и по старѣшинству раздае, даюћи ономе, кои ѥ найодличніи онай ко-

мадъ, гди є „цвѣтаюће" месо и дебльина бащъ на хрбтењчи „найслаѣе", то се свакоме учинити мора, да є сасвимъ међу Хелленима. И у крою одѣће кодъ овыхъ людій мора быти много выше изъ врѣмена прехристова, него што се доказати може. На барелѣфнымъ образима славнога Ефезскогъ саркофага у Амбрасской сбирки у Бечу, у коима є борба Амазонкій представлѣна, види се выше краткихъ хальина, кое су наликъ на доламе. Ново одѣло, кое є владыка своимъ перяницыма дао, оснива се по свой прилицы на виду прастарогъ каквогъ одѣла. На ове перянике, у кое владыка сынове и младе главаре найзнатніихъ племена узима, а покрай ньихъ на оне тако назване сенаторе, кои са владыкомъ политичку власть чине, и съ ньимъ подъ єднымъ кровомъ живе, нисамь никада могао погледати, а да не помыслимъ при томъ на Одиссія и нѣгове другове, на Ахилла и Мирмидонце, на Менелая и нѣгово дружство, кои су му заєдно и другови и поданицы. Стари Омирови владатељи управляю своимъ народима прилично како имъ є воля, пакъ и опетъ показую се кадкадъ съ ньима сасвимъ као другови, и као да су равни и браћа међу собомъ. Исто то видили смо и овдѣ кодъ владыке. Овай є сѣдіо као владѣтель народа на особитомъ мѣсту на дивану, предъ коимъ є ћилимъ простртъ быо, а на спрамъ нѣга на дугачкой клупи сѣдили су сенатори и перяницы, млади и стари люди измѣшани, єданъ до другогъ. Други опетъ стаяли су кодъ прозора и врата у наоколо, сви изнайпре мукомъ мучећи и озбильски гледаюћи, докъ є представлянѣ и поздравлянѣ гостію траяло. Они су ту стояли одъ прилике као пріятельи, дворяни и домаћи краля

Алкиноа, кадъ є къ овомъ Одиссіє дошао. Кадкадъ є владыка єдномъ или другомъ штогодъ проговоріо, и онда є свакій одмахъ и безъ икаква страха одговарао. Тако є было, кадъ су насъ примили, и кадъ смо у вече на вечеру дошли. Али кадъ дође, да се игра биліяра, и тако далѣ, онда свако устручаванѣ изчезне. Люди оставе своя мѣста, и ходаше тамо амо, и свакій є чиніо, што му є воля было. Нѣки су ходили горѣ долѣ, улазили су у собу и излазили на полѣ, као да су кодъ своє куће, други су играли биліяра са своимъ владыкомъ и са нѣкими одъ нашихъ сапутника, при чему є кадкадъ врло весело ишло. Опетъ други, коима є то угодніє было, сѣдили су ћутећи на своіой клупи, и гледали су, шта они други чине. Іоштъ други показивали су намъ рѣдкости и драгоцѣнности свога господара, и донесу што выше и саме нѣке нѣгове хальине, да намъ златне везове на ньима покажу. Све ово показивало є, да овдѣ тако подданицты наспрамъ свога владѣтеля стоє, као што то кодъ другова Омировыхъ юнака видимо.

А кадъ смо сутра данъ у ютру на манастырской терасси заєдно сѣдили, и кадъ одавдѣ владыка, ако и не са стрѣломъ и „на далеко сѣнку бацаюћимъ коплѣмъ", а оно са прахомъ и оловомъ изъ дуге пушке у нишанъ гаћати стане, па кадъ онда на нѣгову заповѣсть пѣвацъ са гуслама дође, предъ насъ сѣдне и юначку пѣсму запѣва, а други сви ћутећи у мысли изгублѣни преда се или у плаву дальину гледаше, — онда изброєни одъ хисторика вѣкови предъ нама скоро сасвимъ изчезну, врѣмена се у єдно стопе, и мы смо тако исто мыслити могли, да смо суврємениці Омировыхъ юнака, као да хи-

ляду осамь сто петдесета година по христіанскомъ брою мимо насъ пролази.

И та околность, што є владѣтель и юначкій предводитель Црногораца христіанскій владыка, ніє ни мало сугласіе различныхъ врѣмена нарушавала. Та и Агамемнонъ ніе само быо краль, него и врховный свештеникъ свога народа, а Одиссіе приноси међу своимъ друговима, коє у бой води, увѣкъ самъ собомъ жертве и дарове боговима.

Уобште цѣло юначство кодъ Црногораца и старыхъ Грка еднакогъ є лика. Кодъ оныхъ се славе юнацы исто тако као и кодъ овыхъ. Али юнацы, ако хоће што да вреде, мораю тако исто вештъ єзыкъ имати, као руку; тако кодъ Грка, тако кодъ Црногораца. Сладкорѣчивость, коя наравно увѣкъ дубоку топлину чувства и высоколетећій духъ за основъ има, стои кодъ овыхъ другихъ у тако исто великой цѣни као и кодъ оныхъ првыхъ; и у србскимъ пѣсмама долазе исто такви говори као и у рапсодіяма іонскогъ пѣвача. Хитрину презиру црногорски юнацы исто тако мало, као и Ахивски, кои кодъ Омира сталный придатакъ „хитри, лукави" имаю. И догађаи, као онай са троянскимъ конѣмъ повтораваю се у овымъ брдама данъ на данъ, ма да и ніе свагда управо шупаль дрвеный конь ту. Чете црногорске противъ Турака, у коима се садъ овай а садъ онай юнакъ одъ своє волѣ као войвода на чело ставля, приличе сасвимъ предузећама грчкихъ колѣна противъ ньиныхъ сусѣда, и приповѣдке о грабежу говеда Каку, и другимъ нелюдма нису мыти, него су само, да се тако изразимъ, типске приповѣсти о догађаима, кои се на грчко-славенскомъ полу-

острову по хиляду пута повтораваю, и кое су све таке, као да су по єдномъ и истомъ образцу израђене.

Подобность быва іоштъ већа, кадъ се помысли, да Црногорцы управо и данасъ данъ у данъ онай истый бой бію, кои су Грцы били, борбу пелазійскихъ колѣна противъ азійскогъ полуострова, борбу Хеллена противъ великогъ краля на истоку. То є управо продуженъ троянскій или персійскій ратъ.

Особито є пуно науке сравньиванѣ данашньихъ србскихъ пѣсама и Омировыхъ епопеа. Ово сравньиванѣ довело бы управо знalца до тога, да Омира право разумѣ, и да животъ и дѣла садашньихъ Црногораца право судити може. — У Омировимъ пѣсмама долази све у тако красной свѣтлости, тако прославлѣно, тако племенито, тако златно. Исто тако являю се све ствари у србскимъ пѣсмама. А свакидашньій животъ Црногораца показуе, како су се све ове ствари, чудесно лѣпи юнацы, великодушни и племенити кралѣви, украшене палате, неосвойне тврдинѣ, цвѣтаюћа дебльина печеныхъ ярића и шкопаца, при прозаичкой свѣтлости дѣйствителности сматране быти видиле. Кодъ Омира има зацѣло толико исто поетичкогъ и патетичкогъ претериваня, колико и у србскимъ пѣсмама. Али и обратно може насъ то сравньиванѣ, почемъ смо тимъ прозаичко мѣрило за грчке юнаке нашли, съ друге стране опетъ научити, да Црногорце у мало не цѣнимо и презрително съ ньима не поступамо. Кадъ є Омиръ кодъ людій, кои су ньима сасвимъ равни были, толико нашао, што є нѣгову Музу одушевлѣти

могло, то ћемо и мы кодъ овыхъ Црногораца много коешта наћи, чему се дивити можемо.

Па и то є значайно, да кодъ Црногораца пѣвцы нису сиромаси, кои само за мылостиню или хлѣбъ пѣваю, него су као трубадури среднѣгъ вѣка, често одъ рода и достоинства самихъ юнака. У Котору пѣвао намъ є єданъ сродникъ владыкинъ изъ фамиліе Петровића. Ово є опетъ управо као кодъ Омира, гдѣ су Димодоцы изъ круга дворяна, сродницы и пріятельи кралѣва.

Кажу, да Црногорцы, и уобште Србльи, Босняцы, Морлацы у плачъ ударе, кадъ имъ пѣвацъ узъ гусле пѣва, исто тако као што се кодъ Омира слушательима често догаћа:

То пѣваше хвалѣный пѣвацъ. А слушательи
Топише се у туги; и образе имъ є квасила суза
са трепавица.

Я могу то разумѣти, а тако исто и озбильско лице, и тугу, у кою пѣвацъ кодъ Србаля упада. Єръ обычно пѣваю ньине пѣсме о жалостнымъ догаћаима, о четама противъ Турака, о свирѣпимъ дѣлама овыхъ, о смрти србскихъ юнака и т. д., и тако може често гдѣкога не толико пѣсма, колико изкушена несрѣћа узбудити, као и Одиссія, кадъ му є Димодокъ о нѣговимъ собственимъ трудима и боєвима кодъ Трое пѣвао.

82.

Банъ Зриновићь кодъ Сигета

(одъ А. Качића).

Сулеманъ се разболіо бѣше
У біелу граду Цариграду.
Питаю га паше и везири:
„Што є теби, царе господаре?
Коя ти є боловат' неволя?
Али ти є старость додіяла?
Али юнакъ Зриновићь Никола
Деветь годин' съ тобомъ бой біюћи?"
Одговара царе Сулемане:
„„Проћ'те ме се, паше и везири!
Ніє мени старость додіяла;
Већъ невѣрный Зриновићь Никола,
Кои разби Али-пашу мога
Подъ Сигетомъ — онъ се небѣліо!
Теръ изсѣче сву войску нѣгову,
И пороби Босну до Хвойнице.
Сада нема већега юнака
У Турчина, ни у Каурина,
Ни жешћега мени душманина
Одъ Николе Зриновића бана.
Нит' ћу живит', ни весео быти,
Докъ несмакнемъ душманина мога
Зриновића бана хрватскога,
Кои ми є пуно додіяо.""
Пакъ дозивлѣ Соколовић-пашу,
Теръ є нѣму царе беседіо:
„„Ахметъ паша, вѣрна слуго наша!
Купи войску што годъ већу можешъ,

Да идемо Сигетъ узимати
У лiепой земльи Унгаріи,
Кога ми є бабо узимао,
Ал' га нiе освоит' могао.
Ако нами Богъ и срећа даде,
Теръ мы сада нѣга освоимо,
И Николу бана погубимо
Бит'ћешъ везиръ одъ свихъ паша моихъ.""

Кадъ є паша нѣга разумiо,
Силену є войску сакупiо,
Сто хиляда по изборъ коньика,
Пѣшадiе ни броя се незна.
Оде войска до Сигета града
И прѣдъ ньоме царе Сулемане.
Глед'о га є Зриновићу бане,
Гледао є, теръ є бесединo:
„Милый Боже, на дару ти хвала,
Кадъ дочек'о и овога данка:
Да я види ов'лико юнака
Походити Зриновићу бана.
Што самь, Боже, одъ тебе просiо,
Сада видимъ, да самь изпросiо.
Благослови свѣтлу саблю мою,
Да осветимъ свету вѣру твою.
Три хиляде, већъ немамъ войника,
А брезъ броя на полю Турака;
Ал' съ помоћю Бога великога
Придобит' ћу душманина твога!"
Пакъ є своiой войсцы бесединo:
„Послушайте, мила браћо моя!
Ево на насъ турска сила доће,
А прѣдъ ньоме царе Сулемане.

Спомен'те се, да єсте Угарцы:
Мало насъ є, али смо юнацы.
Свакій удри на десеть Турака,
Самъ Зриновићь хоће на двадесеть.
Ако л' се є приближало врѣме,
Да мы нашу крвцу проліемо,
Бранећ' свету вѣру Ісусову
И свієтлу круну Цесарову:
Умрѣт' ћемо кано мученицы,
Одъ славнога народа войницы,
Съ голым' саблям' у десницы руцы;
Ал' ће платит' и невѣрни Турцы."

Пакъ напери танана вѣшала
На бедему одъ біела града,
Теръ є дружби своіой беседіо:
„Послушайте, мои витѣзови!
Ако бы се кои юнакъ наш'о
Теръ спомене, да се предадемо:
Ставит' ћу га на вѣшала танка
Да бы была иста моя майка!
Ако бы ме погубили Турцы,
Или люте ране допаднуле,
Слушат' ћете моега нећака,
Башъ одъ мене болѣга юнака.
Вы имате праха и олова,
И заире за три годинице.
Браните се, не издаите се
Живи Туркомъ непредаите се!
Ако старый Сигетъ изгубите,
У новый се опетъ затворите.
Ало ли бы новый изгубили,
Бѣжат' ћете у кастео тврдый."

Истомъ бане тако говорећи
И деліе свое слободећи,
Потресе се Сигетъ граде бѣлій
Одъ царевыхъ силныхъ лумбарада!
Біо га е три недѣлѣ дана
Пакъ учини юришъ одъ мейдана.
Ал' се брани Зриновићу бане,
Люте Туркомъ задаваше ране.
Ево, побре, големе жалости!
Турцы жестокъ лагумъ ужегоше,
Пол' Сигета у лагумъ дигоше,
Теръ на Сигетъ юришъ учинише.
Ал' е сѣку деліе Угарцы
Зриновића по изборъ юнацы.
Колико е у години дана,
Банъ Зриновићь одсіече глава,
И погуби два змая огнѣна:
Булви-пашу одъ Мацедоніе
Тилу-пашу одъ Багдата града.
Али старый Сигетъ изгубише,
У новый се опетъ затворише.

Хладна вода око града бѣше,
Ал' е земльомъ Турцы напунише.
Намѣстише огнѣне топове,
Новый Сигетъ бію брезъ престанка,
Пакъ на нѣга юришъ чиніяху
Одъ зорице теръ до мркле ноћце.
Много дана и пуно недѣля
Сигетъ бише и нань удараше.
Угарцы се Туркомъ непредаю,
Вечъ ихъ сѣку, нигда непрестаю.
Ту погибе силеныхъ Турака

Око трієсть и веће хиляда:
Ал' и войска Зриновића бана
Тадъ изгибе, мало и остаде,
Остаде му шесть стотин' войника.
Кадъ то види Зриновићь Никола,
Затвори се у кастео тврдый.

Сулеманъ му бѣлу кньигу пише:
„„Зриновићу, крило Цесарово!
Немой лудо изгубити главе,
Већъ отвори врата одъ кастела!““
Нѣму бане кньигу одписує:
„Вѣра моя, Сулемане царе!
Докъ є мени на рамену глава,
Нећу теби отворити врата.
Имамъ доста праха и олова
И заире, што є одъ потрѣбе.
Међу то ће добра помоћь доћи
Одъ Цесара Максимиліана.“
Када га є царе разуміо,
Одъ яда се бѣше разболіо.
Пакъ дозивлѣ Соколовић-пашу,
Теръ є нѣму царе бесѣдіо:
„„Ахмет-пашо, десно крило моє!
Ако мени судный данакъ дође,
Постави ме на кочіє брзе,
Теръ ме вози къ бѣлу Цариграду.
Укопай ме, вѣрна слуго моя,
Гдѣно деветь цара покопано,
Гдѣно барякъ светца Мухамеда,
И Фереца-Азрета-Аліе.““
То изусти, и душицу пусти

На кріоцу Соколовић-паше,
Да одъ войске и незнаде нико.

Сѣче паша цареве дворяне,
И Мойсію нѣгова лѣкара,
Да затаи смртцу господара,
Сулемана цара силенога.
Меће нѣга у кочіе брзе,
Теръ га вози къ бѣлу Цариграду,
Лѣпо га є паша покопао,
Гдѣно деветь цара укопано,
Гдѣно барякъ светца Мухамеда,
И Фереца-Азрета-Аліе.
Обноћь поће, обноћь опетъ доће,
Да одъ войске нико незнадеше.

Кадъ ли поће подъ Сигетъ у войску,
Пусти паша по войсцы теларе,
Да теларе одъ ютра до мрака,
И одъ мрака до біела данка:
Заповѣда царе Сулемане,
Да кастео тврдый освоимо;
Ако ли га освоит' нећемо,
Живе ће насъ мећат' у топове,
И съ нама ће нѣга узимати.
Кадъ то чуше Турцы яничари,
На кастео тврдый ударише,
Узань танке лѣстве прислонише,
Теръ кастелу скачу на бедеме.

За петнаєсть и выше данака
Непрестаде юришъ брезъ устанка;
Али своє погубише главе,

Єръ ій сѣку Угарцы деліе,
А найвеће Зриновићу бане.
Али му е войска изгинула:
Остаде му двѣ ста витѣзова,
А погибе четири стотине.
Ево, брате, и горѣ жалости!
Цабану му Турцы упалише.

Кадъ то види Зриновићь Никола
Дружини е своіой беседіо:
„Турцы нама барутъ упалише,
Сву заиру у лагумъ дигоше.
Одъ црнога праха поцрнисмо,
Одъ живога огня изгорисмо:
А неће намъ добра помоћь доћи
Одъ Цесара Максимиліана!
Обранит' се Туркомъ неможемо,
Да витѣжко дѣло учинимо.
Отворимо одъ кастела врата,
Теръ на саблѣ дочекамо Турке.
Лѣпше намъ е славно погинути,
Него живи упасти у Турке.
Голе ће насъ по войсцы водити,
Пакъ найпослѣ на мѣхе дерати.
Али пріе него изгинемо,
Ход'те, браћо, да се загрлимо."
Сви клекоше, теръ се полюбише
И за грѣхе свое проплакаше.

Но послушай, побратиме драгій!
Што учини Зриновићу бане.
Облачи се што годъ лѣпше може,
Метне на се са златомъ хальине,

И на главу капу кубашлію,
А за капу шесть пера одъ ждрала.
У џепъ меће сто златныхъ дуката,
Теръ овако написао бѣше:
Ко укопа Зриновића-бана,
Нека носи сто златныхъ дуката.
Пакъ отвори врата одъ кастела,
И повади саблю одъ бедрице.
На кастео Турцы ударише.
Ал' првинцы главе погубише.
Єръ ій сѣче Зриновићь Никола
И нѣгови млади витѣзови.
А кадъ бана ране допадоше,
Клекну витѣзъ на колѣпо лѣво;
У руке се Туркомъ непредае,
Већъ имъ русе одсіеца главе.
Ал' га бѣше пушка ударила,
У зло мѣсто, у чело юначко.
Мртавъ бане црной земльи паде,
Земльи паде, Богу душу даде.
Зриновићу, покойна ти душа!

83.

Различность у величини дебла кодъ быля

(одъ І. Б. Бишоффа).

Гледећи на величину дебла има између быля врло велика разлика. Да помыслимо само на найманю маховину (phascum) и на найвышу палму (calamus rotang). Она ніе выша одъ шесте, найвыше четврте

части єдне линіє, а ова се подиже на 500 стопа и више.

Высина дебла нестои у саразмѣрности са величиномъ корѣна. Тако кодъ любичице стабло и корѣнъ скоро єднаки су, а кодъ палме су жиле далеко и далеко краће, него дебло.

Исто тако невлада се ни дебљина по высини. Дебло горѣ наведене палме (calamus rotang) высоко є 500 стопа, а ніе деблѣ одъ єднога палца; дебло пакъ аданзоніе (adansonia digitata) иде у высини на єдно 60—80 стопа, у ширину пакъ на 27 стопа у посрѣднику.

У растеню своме зависи дебло много одъ мѣста, землѣ, климе и нѣге. Ridens tripartita расте на влажномъ мѣсту на 1 и 2 стопе, а на сухоме єдва на 1 и 2 палца. Простый боръ (pinus sylvestris) расте кодъ насъ на 80—120 стопа у высину, и то право као свѣћа; а на лапландскимъ горама само на хватъ на два, и изкриви се савъ. Простый брезъ (betula alba) тѣра кодъ насъ на 60—80 стопа высоко, а у Лапланду ніе вышій одъ човѣка. Црвена єла (Rothtanne) уздиже се кодъ насъ на 160—180 стопа, и дебела є 6 стопа у посрѣднику, а на сѣверу горѣ далеко расте само у завѣтрини, узлази истина до на 40—50 стопа, али тако танка остає, да єдва сама себе држати може. А колико нѣга на величину быля дѣйствує, то є обште познато, и видити се дає кодъ кртола (кромпира). Овай у своіой постойбини, у Мехиканскимъ горама, расте само на єдну педаль у высъ, а недає већій плодъ него грашакъ што є; кодъ насъ пакъ добыя стабльике выше стопа высоке, и дає плодъ као пестница, и већій.

84.

Р у ж а

(одъ Н. Бороевића).

Кадъ Юпитеръ царство цвѣћа створи,
Да землю краси и травицу,
Онда рече своіой кћери Флори:
„Избери имъ дичну царицу.

Лѣпоту іой хоће Венусь дати,
Етиръ съ небе дивна Делія,
Даница пакъ руменило слати
Да свакоме буде милія.

И пречиста Веста нѣжне жаре,
Свога срдца нек' іой поклони,
Зефиръ сладке одъ мириса даре
Любочарно да іой наклони.

А полюбацъ да одъ Хебе младе,
Одъ Теллуре вѣнацъ добые,
Аморъ нека своє стрѣле даде,
Да ю бране, кадъ се развіе."

И тако се створи одъ свег' тога
Лѣпа ружа, радость срдца мога.

85.

Рѣка Крка у Далмаціи

(одъ І. Николаєвића).

Крка, старый Titius, истиче изподъ Динаре, а имено изподъ брда Хрсовацъ близу Тополя, на две мылѣ путъ истока далеко одъ Книна; и ако є слободно гонетати, рекао бы човѣкъ, да она и Цетиня изъ єднога подземнога врела крозъ два процепа истичу, Крка одъ стране западнѣ а Цетиня одъ стране источне. Кривудаюћи тамо овамо тече выше него 38 мыля до мора близу Шибеника; изливаюћи се преко свога корыта прави око себе на выше мѣста, а особито око Книна, баретине, а кодъ Скрадина, гдѣ се съ моремъ састає, начиня єзеро Проклянъ, и утиче у каналъ Шибеничкій. Подъ Книномъ утиче у ню Бутишница, коя на тромеђи, или на трострукой границы, Турской, Далматинской и Хрватской извире. Сувыше изливаю се у ню и потоцы Косовски, и друге манѣ воде, као Радилѣвацъ, Оршаница, Косовица, Крчићъ, Чикола, Врба и пр. Дно іой є одъ сама живца камена. Она є у старо доба чинила границу између Либурніе и Далмаціе. У нѣномъ краткомъ течаю има три велика и два маня водопада: 1) Топольскій, недалеко одъ православногъ св. Архангелскогъ монастыра; 2) Бабодолскій; 3) Брачићскій; 4) Рончислапъ; 5) Скрадинскій, кой є найлѣпшій, и многи странни путницы долазе, да га гледаю. Вода продире на выше мѣста крозъ стѣне маховиномъ и шипрагомъ обрасле; и преко ньи запѣнушена у великой ширини низдоле

превалює се. Издалека кадъ се погледа, рекао бы да є єдна широка труба бѣла постава разастрта. Кадъ є выше воде, већій є и водопадъ и хука, а кадъ є манѣ воде, маньій є и тишій водопадъ, и онда є лѣпше и увеселителніе гледати га. Вода пада на подобіе полусвода, то есть на срѣди изъ высине одъ 25 нога, а ближе краєвима све изъ ниже. Наша проста челядь у Далмаціи свакій водопадъ називаю Слапъ. Преко Крке имаю три моста, кодъ Тополя, кодъ Книна, и кодъ Рончислапа; овай послѣдньій одъ камена на сводове сазиданъ, и премда є граѣевина проста безъ вкуса, али заслужує, да се види, и сбогъ величине, и сбогъ мѣста, на комъ є озидана. Кодъ Скрадина се превози на сплавовима. Одъ млина Скрадински па низдоле до мора, могу ићи повеће лађе съ єдрима и тамо и овамо, єръ є вода тиха, а на гдѣкои мѣсти єдва да се вуче. Кои хоће да се нагледа красоте природне, нека се повезе у барцы одъ млина узгоре до римокатоличкогъ самостана Висовца. Овай є монастыръ єданъ између првы у цѣлой провинціи; око нѣга Крка са обадве стране обтиче, а онъ у срѣдини на єдномъ острову бѣли се, и тако се рећи може, да є насрѣдъ єзера. Тежко се болѣ мѣсто одъ овога за єданъ монастыръ наћи може. Удалѣнъ одъ врве свѣтске, обколѣнъ са свію страна тихимъ водама, царує у нѣму райска тишина. Угостити путника, то є обытельске браће желя, и молитве и поянѣ, то су имъ забаве. Садъ се повези одавдѣ выше Рончислапа до православнога монастыра св. Архангела, проћи ћешъ између двѣ страховите планине, узъ коє кадъ погледашъ, рекао бы да ће имъ се врхови садъ єданъ

на другога навалити, крозъ муклу пустиню, у кою зраке сунчане рѣдко допиру; овдѣ ће ти се срце мало наежурити. Крозъ ове планине Крка є узана, а дубока; орлови и друге прождрльиве тичурине облећаю, вію се, грхћу, звижде, піючу са свію страна; стѣне обѣшене, страшишъ се, да те непреклопе; на кою се годъ страну окренешъ, невидишъ него страхоћу, коіой се путникъ у свомъ озебломъ срцу чуди. Туда ћешъ очима видити нѣколико поголемы спила или пећина, у коє ласно съ баркомъ завући се можешъ; у ньима се на хиляде легу и своя гнѣзда начиняю дивльи голубови; и ако те ніе страхъ, можешъ малы голубића съ рукомъ нахватати колико хоћешъ, премда ньіови родителъи у читавымъ ятама изпредъ очію та пролећу, и рекао бы насрћу, да своє тичиће одбране. Крка носи у себи многе частице тупа или седра, коє се за сплавове и за друга дрва прилѣплюю. Вода є сбогъ близкоће мора невкусна; истина да се выше слана и пити може, али є нездрава.

86.

Петаръ пустиньикъ и нѣгова крстоносна войска

(одъ I. Спорила).

Ватрене рѣчи Петра пустиньика крену осимъ велике войске, коя се спремила год. 1096. подъ Готфридомъ Бульонскымъ, и другу, коє изъ Француске, коє изъ Нѣмачке и Ломбардіе. Многи су мыслили, да ће быти повольніе Богу, ако подъ ба-

рякомъ пустиньика узвоюю, него подъ свѣтскимъ поглаварима, и зато се силный народъ за ньимъ слегне.

Угарскій краль Коломанъ допусти имъ, да могу крозъ Угарску проћи, и да ће имъ се хране, колико имъ годъ потрѣбно буде, давати, али мораю за ту понѣшто плаћати, и мораю се мирно и поштено владати. Пустиньикъ кралю обрече, и рѣчь заиста одржи. Іоштъ є снага нѣгова надъ духовима велика была, и што имъ є рекао, слушали су га. Али наскоро заборави се и самъ Петаръ, и стане чинити, што ніе трѣбало.

Кадъ Петаръ са своимъ четама на южну границу угарску дође, чуе, да се управитель оногъ предѣла са управителѣмъ Београдскимъ договоріо, да крстоносце упропасте. Ово ихъ све узбуни, и тако у страху и лютини стигну крстоносцы подъ Земунъ. На бедеми одъ Земуна стояло є оружѣ и одѣћа одъ петнаєсть крстоносаца Валтеровыхъ, кои предъ овыма туда прошли бяху. Ови су были за своіомъ войскомъ заостали, па се хрђаво владали, и зато су ихъ у Земуну похватали, посвлачили, и голе наге за другима оправили. Али пустиньикъ є мысліо, да су исти потучени, па онако огорченъ заповѣди на Земунъ ударати. Жители нису ни у сну снили, да ће крстоносцы на ньихъ ударити, и зато се нису за одпоръ ни приправили были. Готфридъ Бурелъ и Валтеръ Бруисъ попну се први на зидъ, а други навале за ньима. Жительи покушаю у вароши на одбрану стати; али ни ту се немогоше одржати. Четиръ хиляде одъ ньихъ буду потучени, и само мало ньихъ избѣгну на бродовима. Изъ Београда виде, шта се са Земуномъ догађа, па кадъ мало за тымъ

опазе, колика сила лешева низъ Дунаво плови, а они се поплаше, па се сви у оближньимъ шумама посакрываю.

Побѣдителыи нађу у Земуну доста хране одъ сваке врсте, а особито волова и коня, коихъ су башъ найманѣ имали. Петь дана проведу у Земуну частећи се и левентуюћи, а шестый данъ чую, да се угарскій краль са великомъ войскомъ приближуе, да имъ се освети, што су му на градъ ударали, и подданике потукли. Петаръ се поплаши, па брже болѣ стане гледати, да се на оной страни Саве нађе; али гдѣ толике бродове нађи? Узму дакле балване, увежу ихъ рогозомъ, па начинивши тако сплавове, пусте се преко Саве. Бугари стану ихъ са стрѣлама узнемиривати; али ипакъ прећу безъ сваке веће несрѣће. Некаснећи нимало, крену се крстоносцы крозъ шуме, и дођу деветый данъ подъ Нышъ, главный градъ Бугарске. Ту се са бугарскимъ кнезомъ тако погоде, да они нѣму даду два знатна човѣка као таоце, да ће се мирно владати, и онъ ньима опетъ допусти, да могу храну слободно куповати. Они, кои су были найсиромашніи, добыю мылостыню.

Све є ишло како валя. Войска быяше приправила, што іой є требало, таоцы се бяху вратили, и Петаръ се крене весело напредъ. У тай паръ букну седамь млинова на рѣки, кодъ кое Нышъ лежи, и нѣколико крайныхъ кућа. А те су быле запалѣне одъ нѣкихъ Нѣмаца, кои су се данъ пре са еднымъ Бугариномъ за ништа свадили были, па се тымъ начиномъ осветити хтѣли. Ово є морало жителѣ огорчити. У тай часъ стане се приповѣдати, шта су крстоносцы у Земуну починили. Они се дакле узбуне, стану викати, да су крстоносцы лажни хри-

стіяни, и одъ кнеза свога искати, да ихъ за учинѣно бездѣліе накаже. Кнезъ є и самъ быо яко огорченъ, и ніе му много трѣбало; усѣдне дакле на коня, и похити са свои коняницы за крстоносцыма у потѣру. Они, кои су были острагу позаостаяли, буду потучени, и многа кола похватана. Петаръ є ишао мирно напредъ, кадъ му на єдаредъ єданъ коняникъ дотрчи, и яви, шта се острагу ради. Да онъ ніе ни на што слушао, него да є далѣ ишао, као што є и пре чиніо, то бы о той малой и незнатной штети прошао. Али онъ заключи вратити се, неправду своихъ людій припознати, и тако се са кнезомъ и Бугарима помирити, и одузетый пртлягъ и зароблѣне крстоносце натрагъ добыти.

Али и садъ, као кодъ Земуна, покаже се, да Петаръ ніе доста власти имао надъ крстоносцы. Кадъ дође натрагъ до рѣке, да ту са войскомъ падне, и преговоре почне, потрче до хиляда нѣговыхъ людій преко каменногъ моста, и ударе као слѣпи на варошь. За овыма се таки и друга хиляда пусти. Остале задржи Петаръ коєкако кодъ себе. Кадъ Бугари виде, ди крстоносцы єдни єдно раде, а други друго, а они груну изъ града да ове двѣ хиляде, многе потуку, нѣке у воду натѣраю, а овай посѣдну. Кадъ они крстоносцы, кои су съ Петромъ на другой страни рѣке заостали были, виде, како имъ Бугари другове млате, а они нехтѣну выше Петра ни слушати, него сграбе оружѣ, и ударе на Бугаре, те се тако жестоко битка око моста изроди; но Бугари се на своме мѣсту одрже.

У той невольи пошлѣ Петаръ єдногъ отмѣнногъ Бугарина, кои є быо крстъ на себе узео и съ ньиме пошао, у Ныш къ кнезу, и да га молити, да се

бой заустави, и да се њихъ двоица разговоре. Кнезъ пристане на обое. Текъ што се то по крстоносцыма разнесе, а они неслушаюћи ни Петра ни оно мало нѣговыхъ витѣзова, и нечекаюћи, да виде, шта ће се најпрѣ свршити, стану кола товарити и одлазити. Кадъ они у граду то виде, а они помысле, да Петаръ ни нашто друго неиде, него да их превари, и утече, па отворе врата, те сви и войницы и жительи излете наполѣ, баце се на забунѣну и замршену чету крстоносаца, разтѣраю их кудъ кога, и узму му имъ савъ пртлягъ, да и кола съ новцыма самога пустиньика, многе потуку, а више хиляда, међу овыма матере, дѣвойке, и дѣцу заробе и у сужанство одведу. Остали утеку крозъ шуме прѣко брда и долина. На єдномъ брду заустави се Петаръ; съ њиме су были Райнолдъ Бруисъ, Валтеръ Бретелъ, Готфридъ Бурелъ и Фолкеръ Орелъ са 500 людій. Ови се дакле покажу као остатакъ одъ 40.000 крстоносаца. Страшна боля стегне срдце у пустиньику, а витѣзи и њихови пратіоцы разиђу се по шумама, и стану дуваюћи у рогове знакъ давати, кои ће бѣгунцыма явити, куда имъ ићи валя. И заиста пре негъ што сунце сѣдне, нађу се до 7000 заедно, а послѣ три дана, нарасти овай брой до 30.000; десеть хиляда дакле пало є или подъ бугарске мачеве, или у њихово сужанство. Сва кола са храномъ были су у бою изгубили; кудъ су се годъ приближили, ту су све празна села налазили, будући да су люди предъ њима у шуме и горе бѣгали; буду дакле принуђени, да у пола незрѣло жито са њива сѣку, прже, и тымъ гладъ тѣраю.

Одатлѣ се крену и дођу у Стерницъ. Ту их нађе гласникъ цара Алексія, кои имъ донесе вѣсть,

да се царъ истина страшно люти, што се тако зло владаю, али имъ и опетъ прашта, и да є наредбу издао, да све, што имъ є за храну потребно, у градовима слободно куповати могу, али да се ни кодъ кога града дуже одъ три дана небаве, да имъ недоће воля робити и плячкати. Кадъ ово Петаръ разбере, ударе му сузе одъ радости, и онъ се предъ цѣломъ войскомъ бацы на землю, благодарећи Богу, што се на ньи смиловао. Као што є царъ заповѣдао, онако су му се поданицы владали. Крстоносцы нађу свуда пріятелѣ, и добыю одъ ньихъ многе новце, конѣ и мазге на поклонъ. Весели дођу до Адріянопола. Ту имъ стигне новъ гласникъ одъ цара, кои є єдва чекао, да види онога човѣка, кои є ту страшну вреву у Европи проузроковао, и зато га позове, да што пре похити у Цариградъ. 1. Авг. 1096. стигну Петаръ и нѣгови крстоносцы подъ славный градъ Константина Великогъ, и ту се саедине са четама витѣза Валтера Хабенихтса, кои є пре ньихъ дошао, а предъ градомъ становао.

Царъ даде таки Петра предъ себе довести, обдари га са двѣ стотине дуката, и поклони му за войску доста новаца и хране, па му онда пріятельски каже, да се самъ неусуђуе на непріятеля ударати, него да чека, докъ велика войска подъ Готфридомъ и другимъ кнезовима приспѣ.

Али ко ће крстоносце да задржи, како виде, да имъ мало болѣ иде, и како мало забораве, што су дотлѣ претрпили, стану викати, да се у малу Азію превезу, и то тако яко, да имъ є царъ шестый данъ по вольи учинити морао. У Азіи устане се найпре кодъ Никомедіи, а послѣ оду къ Хеленополу на мору. Царъ се за ньихъ свойски старао, и тако су свега

доста имали, да и самогъ вина, и ту су се тако одмарали и крѣпили. Царъ и опетъ пустиньику поручи, да сѣди на миру гдѣ є, у царской земльи, и да се нипошто у брда къ Никеи непушта, предсказуюћи му, да ћеду сви пропасти, ако га непослушаю. Два мѣсеца слушали су Петаръ и нѣгова войска цара, и сѣдили су съ миромъ; али имъ є врло добро ишло, па се зато помаме, а особито Французи. Ови буду узрокъ, те се войска тако разцѣпи, да многи Нѣмцы и Италіянцы другога войсковођу, нѣкога Райналда, изаберу. Са свію страна стану се дизати гласови, да се на невѣрнике удара, и то жешће него икадъ. Петаръ є говоріо и говоріо, али то ніе помагало ништа; па кадъ онъ то види, а онъ, да недоживи и по другій путъ жалость као оно у Бугарской, науми непослушне оставити и у Цариградъ отиѣи. Каже имъ дакле, да мора ићи къ цару, да се ради хране договори, преда главну власть Валтеру Хабенихтсу, и оде.

Валтеръ ніе имао силе надъ крстоносцыма ни толико, колико Петаръ. Текъ што е овай сѣо на бродъ и за Цариградъ се кренуо, а Французи навале на турску землю, и врате се са великимъ плѣномъ и добыткомъ. Кадъ то виде Нѣмцы, ко ће да ихъ задржи, да и они до те срѣће недоћу. Три хиляде пѣшака и двѣ стотине коняника крену се, и доћу къ градићу Ксеригордонъ, кои ніе далеко одъ Никее лежао. Турцы, кои су у граду были, поплаше се и утеку, а Нѣмцы уђу у градъ и намѣсте се у нѣму. Али Никейскій Султанъ, Давудъ Килице Арсланъ, доће съ войскомъ, затвори градъ, и одсѣче му воду. Страшне муке появе се у граду одъ жеђи; али свештеницы учине, да се люди при свимъ тымъ неизка-

занымъ мукама осамь дана држаше. Райналдъ се договори потайно са Турцыма, па даде еданъ данъ отворити врата, и удари на Турке, па како се састану, а онъ са своима приврженицыма пређе къ непріятельима, а други сви буду потучени. Само младе дѣчаке поштеде Турцы и одведу ихъ у сужаньство.

Кадъ они, кои су кодъ Хеленопола у стану остали были, чую, како су ови прошли, нагну, да ихъ осветe. Али ихъ Валтеръ нѣкако уталожи, и приволѣ ихъ, да се претрпе, докъ пустиньикъ недође. Осамь дана уздржали су се и чекали, али кадъ и онда пустиньикъ недође, а узъ то чую да су Турцы нѣке хаџіе напали и потукли: онда узавру као пчеле и стану бунтовати и искати, да ихъ на невѣрнике воде. Можда бы ихъ Валтеръ іоштъ и за тай паръ утишао, да Готфридъ Бурелъ неустане, и нѣга и друге, кои съ ньимъ еднако мысле, страшльивицама називати почне. Витези то немогоше да поднесу, и заключе ударати.

Сви ратницы, 25.000 пѣшака и 500 коняника крену се, и сами старцы, жене и дѣца остану у околу кодъ Хеленопола. На нѣколико хиляда корачаи одъ окола починяла се єдна велика шума. У исто врѣме уђу у ту шуму съ єдне стране крстоносцы, а съ друге войска султана Никейскогъ. Али су крстоносцы ишли пѣваюћи и кликуюћи; Турцы ихъ осѣте, па се полагано изъ шуме извуку у полѣ, гдѣ су за многобройне ньихове конянике добру згоду имали. Крстоносцы нису никога напредъ слали, да види, има л' кога предъ ньима, или нема, него су ишли као слѣпи, а текъ онда са ужасомъ опазе, ко имъ є на сусрѣтъ дошао, кадъ се изъ шуме из-

вуку, и неизбройну непріятельску войску у два бойна реда на поляни уређену смотре.

Или нису имали врѣмена, или су се слѣпо у Бога уздали, или нису храброст особито у коњаницыма много ячихъ Турака познавали: было како му драго, еле они не устукну натрагъ, него прва два дѣла и оныхъ 500 коњаника изиђу напрво. Тай часъ буду одъ многобройныхъ турскихъ коњаника обмотани, и кишомъ одъ стрѣла пресути, и у бѣгство обраћени. Ужасна сѣча настане: Валтеръ Хабенихтсъ, Райнолдъ Бруисъ, и Фолкеръ Орелъ погину; а Готфридъ Бурелъ, башъ онай, кои ихъ е на то зло навео, и Валтеръ Бретелъ срѣћно измакну, и дочепаю се шуме. Ту су стояле друге чете крстоносне, кое се садъ разспу, и на све стране, кудъ се коме пређе учини, прену. Турцы навале за њима, и већу часть постижу, и потуку, па онда ударе на околъ кодъ мора, узму га и све, што є живу душу имало, осамъ лѣпыхъ младыхъ дѣвояка и дѣчака, побію, и савъ пртлягъ, конѣ и мазге у Никею пошалю.

Близу тога несрѣћногъ окола налазише се нѣке старе у пола развалѣне зидине, кое су нѣкада тврдъ градићъ быле, а садъ безъ крова и кула стаяле. У те зидине утеку до єдно три хиляде крстоносаца, наваляю на улазке велико каменѣ, и одбію срѣћно єданъ юришъ непріятельскій. Ови се садъ у неизбройномъ множству око зидина слегну, и нехотећи юришати, стану стрѣле тако бацати, да су ове све преко зидина унутра на люде падале. У зидинама стаяо є човѣкъ до човѣка, а нису имали ништа, чимъ да се одозго заклоне; може се дакле мыслити, какву су штету ове стрѣле

правиле. Многи буду потучени, а многи грдно изранѣни; али є страхъ одъ крвожедныхъ Турака толикій у ньима быо, да су волѣли одъ подне до у ноћь ову страховиту кишу одъ стрѣла подносити него се предати. Єданъ Гркъ смилуе се надъ ньиховомъ невольомъ, и оде, кадъ се сунце смири у Цариградъ, те яви пустиньику, у каквой му се бѣди находи онай малый останакъ одъ войске. Петаръ похити къ цару, а овай се даде умолити, те заповѣди войску у Азію превести. То чую Турцы, те брже болѣ оставе зидине и утеку. И тако ови окрньцы войске, коя є у почетку 40.000 людій яка была, буду избавлѣни и у Европу натрагъ превежени.

87.

Освоєніе Єрусалима

(одъ I. Спорила).

Єрусалимъ лежи у брдовитомъ предѣлу, у коме шума, потока, извора и паша скоро нимало нема. Градъ ніе выше тако великій быо, као у врѣме Спасителя; гора Сіонъ са развалинама кралѣвске палате, стояла є изванъ зидова градскихъ. Наликъ є пакъ єрусалимскій градъ скоро правилно на четири угла, и има само съ єдне стране нѣшто отворенія поля, а са свію другихъ страна скраћую му брда изгледъ. На истоку разставля дубоко усѣчена долина Іосафатъ, крозъ кою, кадъ кише падаю, потокъ Кедронъ тече, раздѣлуюћи светый градъ одъ горе Єлеонске. На югу лежи долина Бенъ хиннонъ,

коя се око горе Сіонске къ западной страни града повлачи до онамо, гдѣ е градъ Давидовъ грозіо. Тако су скоро свуда око града гудуре лежале, кое су приступъ яко отежчавале.

Обсада дакле Єрусалима была е тежакъ задатакъ, а особито онда, кадъ су 40.000 людій градъ бранили, а 20.000 нападали га. Немогући савъ градъ обколѣти, падну кнезови съ войскомъ на сѣверной и западной страни, одъ врата св. Стефана, до града Давидова. Найближе къ овоме стане херцогъ Готфридъ, а до нѣга на десно грофъ Раймундъ изъ Тулузе, са своимъ Провансалцыма. На сѣверу до врата св. Стефана спусте се Танкредъ, и обадва Роберта, Нормандійскій и Фландрійскій. Доцніе метну страже и на гору Єлеонску, али цѣо градъ нису никада сасвимъ опасати могли.

Гледећи на светый градъ узпламте сви люди тако, да петый данъ, премда іоштъ нису за юришъ како валя ни приправни были, на истый ударе, и были бы га зацѣло узели, да су само лѣствица имали. Првый нижій зидъ сруше, и доћу подъ другій вышій, али што ће садъ, кадъ нема него едне єдине лѣствице. Свакій є увиђао, да се съ тыма ednыма неможе ни до чега доћи, али су духови тако горѣли, да се ніє нико ни нашто осврtao, него само на Бога мысліо и на градъ гледао. Прислоне те лѣствице на зидъ, и стану се ягмице горе пужати. Найпослѣ досади се Готфриду и другимъ кнезовима гледати, да имъ найбольи люди узалудъ гину, и даду знакъ, да се одъ града одустае.

Изъ овогъ юриша виде кнезови, да ће имъ валяти градъ правилно обсѣсти и бити. Ето имъ опетъ

оне тежке муке и неволя, кое су подъ Антіохіомъ претрпили. Али они заключе све, што годъ ихъ снађе, претрпити, и сталность ньихова доведе ихъ до успѣха. Непріятель є іоштъ пре, него што су крстоносцы дошли были, све рупе, у коима се вода у околини скупляла, позараняо бьо; на страшной припеки засуши се Кедронъ, и само іоштъ на извору Силое на дну горе Сіонске, являла се свакій трећій данъ вода; градъ цѣо нису были у станю опасати, и тако немогоше га глађу приморати, да се преда; околина бяше сва кршовита и гола, одъ куда дакле дрва за грађенѣ потребныхъ машина. Ово су имъ были изгледи.

Но срѣћа имъ доће изненада. Нѣкій ондашньій христіянинъ каже имъ, да се близу Витлеема налази шума съ высокимъ стромовима. Нормандійскій херцогъ и Фландрійскій грофъ похите съ войницы и посленицы тамо, и стану дрва обарати. Грофъ Фландрійскій натовари найвеће оборене стромове на плећа Сараценскихъ сужника, кои су му у руке пали были, и ови су ихъ морали къ Єрусалиму преносити. По петдесеть шестдесеть Сарацена вукли су по єданъ таквый грдный стромъ, за кои бы трѣбало осамь волова, да га вуку. Тако се доће до дрва за грађенѣ машина, и посао се започне.

Ово є дакле добро пошло; али ево друге неволѣ. Нестане имъ хране, и войска недобыє крозъ десеть дана хлѣба. Но іоштъ имъ є горе было безъ воде. Сунце є пекло, да є земля пуцала, а воде нигдѣ. Налазіо се истина по кои христіянинъ, кои имъ є за сакрывене изворе казывао, али су близу тыхъ свагда Сарацени сакрывени стояли, и тежко онима, кои су дошли да пію воде, ако нису были

силніи и ячи, да се одбране. Невѣрни баце лешеве у изворе, и отрую воду; коньи, осли и говеда пре су скапавала одъ жеђи, него су пили одъ те тако окужене воде. Кодъ извора Силое лежали су многи хаџіе, кои нису могли ни ходити ни говорити, него су само знацыма являли, да ихъ смртна жеђь мори. Чисту воду доносили су на два три сата изъ далека, у мѣшинама, али є ова скупо долазила, и тако су є само богатіи имати могли.

У той невольи пукне гласъ, да су генуезски бродови у луку кодъ Іоппе стигли. Кнезови пошлю таки єдну чету, да виде, є ли то истина. Ови дођу у Іоппу, и нађу ту заиста Генуезце, кои ихъ радостно приме, и добро почасте. Кадъ у ютру сване, а то христіянски бродови затворени одъ египетске флоте, коя є изъ Аскалона доєдрила. Генуези су врло мало бродова имали; нису дакле ни мыслити могли, да се у бой пусте. Развале дакле своє бродове и све дрво и пртенину однесу у градићъ. Одавдѣ однесу све у станъ подъ Єрусалимомъ, а Генуезце, кои су добри дрводѣлѣ были, узме грофъ Раймундъ у свою службу.

Ето дакле опетъ срѣће изъ несрѣће. Ови генуезски дрводѣлѣ направе херцогу Готфриду и грофу Раймунду свакоме по єдну дрвену кулу на четири угла, коє су у седамь рифій выше быле, него градски зидови ерусалимски. Таква кула имала є три спрата, у коима су смѣштени были войницы и машине, и была є камилскимъ и воловскимъ кожама заклонѣна. На оной страни, коя є граду окренута была, имале су те куле два зида, одъ коихъ се еданъ спустити, на градскій зидъ наслонити, и тако као мостъ употрѣбити могао. Четврте недѣлѣ по-

слѣ првогъ оногъ юриша буду куле са другимъ машинама за рушенѣ зидова и бацанѣ балвана и каменя готове, и кнезови одреде данъ, у кои да се свакій за бой приправи.

Садъ падне свештеницыма на паметь, да є по вольи Божіой нѣкада градъ Єрихонъ у руке Жидовске пао, кадъ су га седамь пута у молитви обишли; па заключе и они градъ у молитви обиѣи пре него што на нѣга ударе. На гори Єлеонской быо є єданъ пустиньикъ, за кога су држали, да може предсказати, шта ће быти; и овай є савѣтовао, да се то чини. Кнезови су знали, да ће ово народу храбрость и поузданѣ улити, па пристану и они. 8. Юлія буде ово светкованѣ држано. Свештеницы са крстовима и светымъ моштима ишли су напредъ, за ньима су долазили витѣзови и пѣшацы, сасвимъ наоружани, са трубама и заставама, свакій босоногъ, за знакъ понизности. На гори Єлеонской говоріо є єданъ Фландрійскій свештеникъ проповѣдь, у коіой є народъ учіо, да се држе сложно и єданъ другомъ опросте, што ко на кога има. Овай є тако ватрено, тако силно говоріо, и тако люде узбудіо, да су се кнезови и витѣзи, кои су дотлѣ у сваѣи живили, сви измирили. И Петаръ є са обычномъ ватромъ народу говоріо, и опоминяо, да се само држе, и да се на Бога ослоне. Са горе Єлеонске оде литія къ цркви матере Божіе на гори Сіонской. Невѣрни су гледали на ово светкованѣ као на чудо; а кадъ виде, да то ніе ништа друго него црковна церемонія, стану се свакояко ругати и подсмѣвати. И они на зиду стану све оно чинити, што ови подъ градомъ чинише; што выше, направе и крстове, дигну ихъ у высину, и почну ихъ сва-

коякимъ начиномъ безчестити. Но ову лакрдію свою морали су на скоро скупо платити.

Кадъ се у станъ врате, онда кнезови првый долазећій четвртакъ опредѣле, да се на градъ удара. Садъ се даню ноћу непрестано радило, да се све, како валя спреми и уреди. Наће се пріятеля, кои дознаду и яве, да на зиду кодъ врата Стефановыхъ најманѣ войника стои, по свой прилицы, што су ова врата найяча была. Кнезови дакле башъ то мѣсто изберу, да на градъ ударе. Али е пре валяло великій єданъ посао свршити; трѣбало е кулу Готфридову тамо пренети. Но и то се учини. Съ неизказанымъ трудомъ пренесу е ноћу све комадъ по комадъ, и кадъ зора забѣли, нађу се невѣрницы у чуду, кадъ опазе, да ту као изъ землѣ изниче.

14. Юлія 1099. у зору причесте се кнезови, витѣзи и други войницы, и ударе на градъ: Готфридъ, обадва Роберта и Танкредъ са сѣвероистока, Раймундъ са горе Сіонске. Найпре се морао спольскій низкій зидъ срушити и яркови изпунити, па онда се текъ могло са кулама къ высокомъ ономъ зиду приступити. Грозна киша одъ камења и стрѣла проспе се са града на приступаюће крстоносце, недаюћи имъ ока отворити. Али слуге Божіе поднесу све стрпльиво, наумивши тврдо тай данъ или изгинути, или градъ освоити. Али имъ небыяше суђено истый данъ побѣду одржати, еръ кадъ почеше са своимъ машинама зидове градске ударати, покаже се, да су непріятельи вреће са памукомъ или сламомъ на зидови поутврђавали, а балване попрѣко у зидове помећали, о коима се сила удараца прела-мала. Па кадъ се крстоносцы ближе примакну, онда

стану на ньихъ и на машине имъ буктеће цѣпанице и усіяне стрѣле бацати, те се ове запале, а они се око гашеня забаве, и тако се тукоше одъ зоре до мрака, немогући ни до каквогъ ячега успѣха доћи.

Ноћу нису имали мира ни они у граду ни ови око града. Невѣрни у граду бояше се, да се крстоносцы преко повалянога на выше мѣста преднѣгъ зида, и затрпанога ярка по мраку на великій зидъ неузпужаю; а ови съ поля плашише се, да имъ Мохамеданцы прикучене ближе зиду машине незапале, чимъ бы се стварь сасвимъ покварила. Съ обадвѣ стране дакле буду яке страже изметнуте; ни єдни ни други ту ноћь ока несклопише.

Найпослѣ заплави великій крвавый данъ **15.** Юлія **1099.** Тай часъ похите крстоносцы свакій на свое мѣсто, и бой се започне. Они изъ града обрате све свое силе на машине, одъ коихъ имъ е найвећа опасность грозила. Грдно каменѣ и лонцы са жеравицомъ летише на ове са свію страна; али крстоносцыма бияше познато, да се ватра, кою изъ града бацаше, сирћетомъ угасити може, па су се были за то приправили, и тако е погасе. Кадъ Мохамеданцы виде, да имъ ништа выше непомаже, утеку къ врачаріяма. Двѣ жене укажу се на зиду, и стану на машине Христіяна чини метати. Али удесанъ єданъ великій каменъ изъ єдне машине смрви обадвѣ вештице и сва три дѣтета, коя су съ ньима ту стояла. Кадъ то обсѣднути виде, и увѣре се, да имъ непомажу ништа ни природне ствари, клону. Али можда бы се и опетъ окуражили, да су послани одъ везира Афдале гласницы до ньихъ доћи могли, и явили имъ, да ће имъ до четрнаесть дана са великомъ войскомъ у помоћь приспѣти; но христіяни ове ухва-

те, па єднога на мѣсту умлате, а другога, кадъ имъ є казао, какавъ гласъ носи, метну у машину, па га на градъ баце.

Међу тымъ доће и подне. Нормандійскій Робертъ и Танкредъ были су истина зидове кодъ Стефановыхъ врата срушили, али су имъ многе машине коє ватромъ, коє пакъ каменѣмъ тако оштећене быле, да заключе, натрагъ се повући, машине поправити, па сутраданъ бой наставити. Сви витѣзи а особито Нормандійскій и Фландрійскій Роберти стану у гласъ ядиковати, да ихъ Христосъ за недостойне држи, нѣговъ светый гробъ освоити. Садъ се покаже чудо, коє имъ нове силе и повѣренѣ уліє. Готфридъ Бульонскій са єдне, а Раймундъ Тульонскій са друге башъ противне стране града виде у єданъ махъ сіяюћегъ се витѣза на гори Єлеонской, кои є своимъ сѣваюћимъ штитомъ махао, и тымъ є на бой поошітравао.

Готфридъ врати витѣзове и народъ на дѣло. Сви се садъ изъ петныхъ жила упну, и за єданъ сатъ прикучи се кула Лотарингійскогъ херцога къ правомъ градскомъ зиду. Сви трудови Мохамедана-ца, да овога дрвеногъ исполина спале и развале, буду узалудъ; а са нѣга груваше стрѣле, копля, балвани и каменѣ на непріятелѣ. Ови су се све єднако добро држали; али садъ запале крстоносцы оне врѣће са памукомъ и сламомъ напунѣне, коє су на зидовима као обрана висиле, а вѣтаръ стане црный дымъ непріятельима у очи тѣрати, те немогоше више видити; и тако се забуне, смету и поплаше, да оставе бедеме и потрче у градъ. У тай паръ спусти се мостъ Готфридове куле на градскій зидъ, и

онъ самъ, нѣговъ братъ Евстахіе, херцогъ Норман-дійскій, графъ Фландрійскій и Танкредъ изиђу тріюмфираюћи на бедеме светогъ града. Десно и лѣво узпужа се народъ по лѣствицама на зидъ, или навали крозъ отворену яму ондѣ, гдѣ зидъ быяше срушенъ. Готфридъ заповѣди Стефанова врата отворити, и народъ поврви четама у градъ одъ чудеса, да га у градъ одъ крви претвори.

Докъ се ово на сѣвероисточной страни града догаћало, боріо се на южной страни Раймундъ Тулузскій са сумнителнымъ успѣхомъ. Али кадъ побѣдна вика христіяна у граду загрми, кадъ се бранителъи на бедему градскомъ узбуне, узколебаю, и измицати стану, повиче графъ на свое, навале юначски, и на скоро появе се и овдѣ христіяни на бедему Єрусалимскомъ, па посукте одтуда у светый градъ унутра.

Садъ се стане клати на све стране. Са грозомъ приповѣдаю очевидцы писателъи, да су крстоносцы кодъ цркве Соломонове до колѣна по крви газили. У ову цркву, коя у мошею преобраћена бяше, завукло се было до єдно десеть хиляда Мусулмана тражећи ту спасенія. Но Танкредъ са своима провали зидъ, кои є цркву опасивао, и сви они 10.000 буду поклани. Крстоносцыма често ніе было доста просто убити; многе натѣраю скакати са высокихъ стѣна, а многе су поредъ ватре полагано пекли, и тако ихъ морили. Кажу, да є томъ приликомъ 70.000 Мохамеданаца, коє мужскихъ, коє женскихъ, коє одраслыхъ, коє пакъ малыхъ потучено, и текъ ихъ само толико остало, да су єдва могли мртве лешине изъ града поизвлачити и посахраньивати.

Али разяренымъ побѣдительима ніе іоштъ доста было, што су Мохамеданце потукли. И Жиди су были христови непріятельи, зато су и они морали посинути. Сатѣраю дакле ове сиромахе у синагогу, па онда ову запале, те изгору и она и они.

У осталомъ у саму варошь нису дирали, єръ су є држали за свою, па су є чували. А осимъ тога такій є био уговоръ, да свакомъ буде своє, што годъ заузме, было то кућа, было ма коя друга стварь. На тай начинъ постане многій сиромахъ господаромъ какве палате. Найбогатіи плѣнъ задобыо є Танкредъ у оной мошеи, кою смо споменули, кою є онъ освоіо, и на ню свою заставу развіо. Богатство, коє се у той мошеи нашло, было є неизмѣрно, особито у златнымъ и сребрнымъ судовима. Два дана имали су шта изъ нѣ износити, и у Танкредову кућу преносити. Но овай подѣли свой добытакъ са Готфридомъ, будући да є врховну овога власть припознавао.

Херцогъ Готфридъ видећи, да му се люди одъ кланя зауставити недаю, скине оружѣ и обуче покорну кошулю, и праћенъ одъ три витѣза пође око града, уђе крозъ златна врата, коя къ гори єлеонской воде, опетъ унутра, и оде у цркву светога гроба, гдѣ у побожной грози на колѣна падне.

Они други іоштъ су єднако убіяли, кадъ у єданъ махъ, као нѣкимъ чудомъ, тргну се, престану одъ кланя, сперу са себе крвь, скупе се у чете, и пођу гологлави и босоноги къ различитымъ светымъ мѣстама. Неможе се управо рећи: што ихъ є тако наєданпутъ измѣнило. Можда ихъ є примѣръ Готфридовъ за собомъ повео; а може быти, и да се чувство у свакоме само собомъ на єдаредъ

преокренуло. Ништа се неможе узпоредити са понизношћу, побожношћу и радошћу, съ коіомъ су ти пре нѣколико тренутака тако яростни побѣдительи на мѣста ступили, коя су страстима Христовима за свагда освећена постала. Кадъ су се светоме гробу приближили, тако су изъ гласа плакали, као да свето Христово тѣло іоштъ у нѣму лежи. Побожно чувство у ньима было є толико и тако жестоко, да су многи казивали, да архиепископа Адемара, и друге хаціе, коп су пре тога на путу поумирали были, виде, гдѣ съ ньима заедно къ светымъ мѣстима приступаю. Други су опетъ друге светце древныхъ врѣмена видили, како су, оставивши свое гробове, надъ коима є выше вѣкова простуяло, устали и у Єрусалимъ дошли.

Може се мыслити, каква є радость Єрусалимскихъ христіяна была, кои су пре тога свакій часъ изгледали, да ихъ Мохамедани помлаве. Са крстови и баряцы свештеницы дочекаю на врати одъ цркве светога гроба побѣдителѣ, и уђу съ ньима у преблагословену светиню. Петру пустиньику нису могли доста благодарити; многи су предъ нѣга клекнули, и тако Богу благодарили. Патріярхъ Симеонъ быо є у Кипру, и ніе се выше ни вратіо.

Послѣ молитве похите крстоносцы у освоене куће. Кнезови одреде, да се тай данъ сваке године као великій праздникъ слави.

88.

Маршинъ Пелаецъ

(одъ I. Субботиħа по Дуттенхоферевомъ прѣводу.)

Сидъ обсѣо Валемію
Сидъ юначскій Кастилинацъ,
Опасао у ньой Мавре,
Па ихъ біе безъ престанка;
Потуче имъ многе момке,
Многе опетъ похвата имъ.

Подъ чадоръ му садъ долази
Єданъ витѣзъ Астурянацъ,
Мартинъ Пелаецъ име му є
Нарастао юнакъ као боръ,
Снажни су му уди тѣла,
Ал' у грудма небіе му
Чврсто срдце одъ юнака:
Када трубе у бой зовну
Грозница га смртна трѣсе.

Сиду є жао и срамота,
Што узъ нѣга таква стои
Кукавица, па се єди
Што са ньиме живит' мора.
Єданъ данъ се бой изроди,
И Сидъ поħе са другови,
Да прокошка са Маврима:
Па и Мартинъ Пелаецъ є
Оружѣ обук'о бойно
И съ юнацы у бой поħе.

Ал' пре нег' се бой започне,
Обазрѣ се, огледне се,
Па се тихо стану врати
И подъ чадоръ спават' легне,
И предъ свима сакрые се.

Сидъ е Мавре потукао
И съ побѣдомъ вратіо се:
Па садъ пођe къ пуномъ столу,
Єломъ, пићемъ да с' прихвате.

За еднымъ се столомъ самъ Сидъ
Ту посади обѣдоват',
А за другій посѣдаю
Све юнацы изабрани,
Съ коим' нико несмѣ сѣсти,
Ко с' у бою непрослави.
Сидъ є тако уредіо,
Да свакъ жельно у бой иде.
И зато се свакъ напреза
Учинити славно дѣло,
Да за столомъ обѣдуе
Єднымъ са Алваръ Фанецомъ.

Ето иде и Пелаецъ,
Па се мысли: да л' што зна Сидъ?
И уміе своe руке
Па с' за онай столъ посади,
Гдѣ Донъ Алваръ Фанецъ сѣди.

Али ето Сидъ приступа,
И за руку узима га,

И повиче: „Чимъ сте Вы ту
Заслужили данасъ сѣсти?
И как' смѣте овым' близу
Дођи, кои с' равни мени?

Више с' они, нег' я и Вы,
Ови славни витѣзови;
Ход'те амо къ моме столу,
Обѣдуйте у момъ дружству."

Мартинъ сѣдне и Сидъ съ њиме
Обѣдує за єднымъ столомъ,
И Сидъ, юнакъ надъ юнацы,
Непропусти укорит' га.

89.

Рѣка Неретва

(одъ I. Николаєвића).

Неретва, Narenta, по Страбону и Скилакію Naro, по Итоломею Narbo, а по Порфирогениту погрѣшно Orontius, найвећа є у Далмаціи рѣка. Извире у Турской изподъ планина Шуљајски или Нисавски, кое Босну одъ Херцеговине дѣле, а именно изподъ брда Волјака, у предѣлу Борчу у нахіи Коњичкой. Кодъ Мехковића улази у аустрійску државу, преко кое до близу 16 мыля тече; кодъ Опузине (Fort Opus) цѣпа се на два трака, и крозъ деветь потока утиче у море ядранско. Широка є Неретва одъ 40 до 50 семаня, а дубока одъ 12 до 15 нога; и будући да є при устію ти-

ха, могу узъ ню лађе прилично велике єдрити. Найшира є кодъ Комина, кодъ Опузине и кодъ Норина, гдѣ до преко сто семаня допире. Приливъ и одливъ морскій може се на ньой чакъ до изподъ Метковића познати, сбогъ чега су іой воде довдѣ слане. Кодъ Норина има уређеный превозъ на лађама, или на баркама, или на малымъ трупинама, а тако исто и кодъ Опузине на обадва трака. У Мостару, главномъ граду цѣле Херцеговине, има преко Неретве особитый мостъ, на єдно око сведенъ, осамдесеть нога высокъ, грађевина стары Римляна; гдѣкои говоре, да є учинѣнъ подъ Траяномъ, гдѣкои опетъ подъ Антониномъ; и одъ истога моста добыо є градъ своє име Мостаръ. У Турской има на выше мѣста преко нѣ мостова, као у Коньицу, крозъ кою варошь срѣдомъ Неретва тако тече, да половица вароши и моста съ ове стране принадлежи везиру Херцеговачкомъ, а друга половица съ оне стране везиру Босанскомъ; а у Далмаціи нема ни єднога моста. Кадъ у тѣснацъ међу брда и стѣне дође, тадъ тече брзо и чини буку; на равницама є тиха, и виде се у ньой острови, коє є она сама изнела и уздигла, а на гдѣкоимъ мѣстима чудиѣшъ се насипима, кое є она сама наносећи песакъ, а не люди, начинила. Да є слободно крозъ Турску, као крозъ осталу просвѣштену Европу путовати, заиста многи иностранни путницы ишли бы као на чудо, да виде нѣна выше Мостара скакала, као што гледаю Скрадинскій слапъ. Изъ мора до Опузине може се крозъ нѣне толике тракове на лађама доћи, а одъ Опузине до Метковића, великога села на границы Далматинской и Херце-

вачкой, неможе се иначе, него крозъ єдно нѣно корыто возити. Выше Метковића скаче съ єдне приличне высине, а узгоре до Мостара има выше скока и водопада. Островъ Опузина обколѣнъ одъ Неретве и Бѣливира, найвећій є одъ свію други, кои се у Далматинскимъ сладкимъ водама налазе. Око Неретве у Далмаціи има много баретина, али оне нису криве толикимъ грозницама, кое онуда преко лѣта владаю, као што люди обычно мысле. Треба се чувати одъ неваляле воде, и непити ю, докъ се неизбистри, и докъ онай мутлягъ непадне на дно у суду, у комъ се држи; а при томъ неспавати ноћу подъ отворенымъ небомъ на влажной земльи, гдѣ роса у ютру као киша осване, као што чине то башъ ондашньи прости жительи у врѣме жетве; па ће манѣ грознице быти. Одъ мѣсеца Октоврія до сврхе Декемврія лове се обычно у Неретви єгулѣ велике, дебеле, сладке, кое у великимъ рпама навале изъ рѣке у море; око половине пакъ Новємврія при нѣномъ устію започинѣ рыбанѣ иверака, затымъ зубатаца, бранцына, и цыпола, доцніе опетъ крапа, и завршива се съ мѣсецомъ Мартомъ. Што є рѣка ближе мора, хватаю се такођеръ повелике пастрве, трути, листи. келѣвцы, плотица, и друге ситне рыбице. Дакле Неретва є не само найвећа рѣка у Далмаціи, но и найзнатнія сбогъ рыболова и дивлячи.

90.

Корба Сидова

(одъ I. Субботића по Дуттенхоферовомъ прѣводу).

Сидъ Мартина оштро кори
Ал' на само, нико незна:
„Єл' могућно" каже нѣму,
А погледъ му ватру сиплѣ,

Да изъ боя бѣга човѣкъ,
У комъ тече крвь властелска,
А камо ли ко одъ рода
Превысоког', као вы што сте?

Да сте мртви тамо пали,
Было бы вамъ дично и славно:
А овако срамну лягу
На име си навукли сте!

Нисамь ништа могао єсти,
Зато одъ стола самь устао:
Како бы ми што пріяло,
Кадъ узъ себе васъ ту видимъ.

Чуйте, што вамъ сада кажемъ,
Не мыслите, да бѣгате,
Єръ бѣганѣмъ и себи ћет'
А и мени нахудити.

Немой да ми то рекнете:
„Господару та Мавра є

Было као ситне траве!”
То вамъ ништа непомаже.

Отидите у манастыръ,
Па живите само Богу,
Као витѣзъ неможете
Служит’ му на ратномъ полю. —

Стойте само поредъ мене,
Па ће можда оставит’ васъ
Тай страхъ и та хрђа гадна,
Коя срамомъ покрыва васъ.

Хайд’те у бой іоштъ данаске,
Радъ самъ видит’, шта волѣте,
Ил’ у бою погинути,
Ил’ одъ свію презрѣнъ быти.

Ал’ может’ и срѣћно проћи;
Я ћу главомъ тамо поћи,
Да видимъ, да л’ іоштъ имате
У себи искру поштеня.

Па садъ, съ Богомъ, мой Мартине,
Другій путъ мо’шъ самъ ручати,
Докъ небудемъ заслужіо,
Да си данасъ са мномъ ео.

91.

Вишѣзовски редови

(одъ I. Спорила).

Кадъ є обѣтована земля и светый градъ у невѣрничке руке пао, быле су нуждне куће за хаџіе, будући да нити су ихъ Сарацени ни источни христіяни радо примали. Іоштъ год. 870. налазіо се у долини Іосафатъ близу цркве свете Дѣве Маріе домъ (Hospital) за 12 хаџія, кои су са запада долазили, и овай є имао своє ньиве, винограде и вртове. А по свой прилицы было є іоштъ и онда таковыхъ домова и выше. У XI. вѣку варошь Амалфи, коя є са Сирюмъ трговала, близу цркве светогъ гроба сазида цркву, коя се Марія де Латина назове, и домъ, коимъ су Бенедиктинцы управляли. Ови монаси не смѣдоше хаџинице примати, єръ имъ є то уставу противно было, па зато изванъ своє обытельи осную другій домъ, кои светой Маріи Магдалини посвете, метну у нѣга женске, и уреде, да се ту хаџинице примаю и нѣгую, коє бы са запада у дальну ту землю дошле, и помоћи трѣбале. Али се хаџіє съ врѣменомъ іоштъ већма умноже, тако, да већъ доста мѣста неимадоше, те зато абатъ даде саградити новъ єданъ домъ, и посвети га св. Іовану милостивомъ, кои є быо патріярхъ Александрійскій. Овай новый домъ ніє имао своихъ добара, него се морао издржавати коє одъ манастыра свете Дѣве и св. Магдалине, коє пакъ одъ милостинѣ, што су му богатіи хаџіє давали.

У оно врѣме, кадъ крстоносцы Єрусалимъ освое, быо є у дому св. Іована настоятелѣмъ Гер-

хардъ изъ Прованса, кои є заиста здраво смиренъ бьіо, и люде доиста любіо. Готфридъ Бульонскій посѣти тай домъ, и буде весма тронутъ, кадъ види, съ каквомъ братскомъ бригомъ и нѣгомъ Герхардъ и нѣгови помоћници ранѣне крстоносце дворише. Герхардъ и нѣгови помоћници направе за себе врло строгъ уставъ, кои буде одъ патріярха примлѣнъ, и узму особиту одѣћу, коя є была црна са бѣлымъ крстомъ на прсима. Ови су люди тако смѣрни и кротки были, да су сиротиню, кою су дворили, своимъ господарима, а себе ньиховымъ слугама звали, и да нису хтѣли нипошто пре сами єсти, докъ нису ньихъ найпре намирили. Много пута задовольили су се они мекиняма, само да имъ болестницы нужде нетрпе. Докъ су были у сиротиньи, слушали су абата манастыра св. Маріе де Латина, и давали су десетакъ Єрусалимскомъ патріярху, као што то црква и старый и новый завѣтъ прописуе.

Име и доброта браће дома св. Іована разнесе се на брзо по цѣломъ западу, и прибави имъ велика богатства. Готфридъ Бульонскій поклони имъ своє добро Монбоаръ у Брабанту, а краль Балдуинъ I. давао имъ є издашномъ рукомъ одъ свакога плѣна, кои є одъ Сарацена отимао. Овымъ путемъ пођу и други кнезови у Европи, и за кратко врѣме добыє домъ св. Іована многа добра, коима су прецептори управляли, и зато су се прецепторіяма звала.

Садъ зажеле Іоханити выше слободе. Папа Пасхалисъ II. потврди имъ (1113.) уставъ, даде имъ право, да могу послѣ Герхардове смрти настоятеля сами бирати, и ослободи ихъ одъ десетка, кои су дотлѣ Єрусалимскомъ патріярху давали. У то су

были међу браћу св. Іована и нѣки витѣзи стали, и сви су были своє доброте ради одъ свакога люблѣни и поштовани.

Герхардъ умрѣ исте године (1118.), коє и краль Балдуинъ I. землю остави. Браћа изберу себи за настоятеля витѣза Раймунда Дипыя изъ Дофинеє. Овай є было здраво смиренъ и строгъ човѣкъ. Онъ забрани браћи хальине одъ друге боє, или скупоцѣнніегъ сукна носити, него што є прописано. Ови су имали свога настоятеля слѣпо слушати, и никадъ нису смѣли другачіе ићи, него по двоица, па и то са онымъ, кои имъ се одъ старѣшине за друга одреди. На путу су се имали свагда у домове свога реда свраћати, па или стали у те, или у друге ма чіе куће, свагда су имали оставити свѣћу, да имъ читаву ноћь горѣ, да ихъ небы у мраку непріятель какавъ напао и убіо. Казни за преступке быле су врло строге, и зависиле су одъ волѣ поглавице. Безъ нѣгове особите заповѣсти и наредбе, нису ни саме слуге могли быти каштиговани. Да се небы за новцемъ и иманѣмъ полакомили, было є уређено, да се они, кои новце, или што новаца врѣдно затає, жестоко накажу.

Премда су дакле Іоханити међу браћомъ и витѣзова имали, али су се іоштъ све єднако само са болницыма занимали, и хаџіе примали: іоштъ нису были међу своє обѣте и тай узели, да се противъ невѣрника боре. У томе су ихъ Темплари предухитрили.

Год. 1119. договоре се деветь смиреныхъ и храбрыхъ витѣзова, а предъ ньима Хуго Пеєнсъ, родомъ изъ предѣла Троаєсскогъ, положе обычне калуђерске обѣте, а осимъ тога завѣштаю іоштъ и

то, да ће бранити хаџіє, коє су невѣрницы често нападали и убіяли. Балдуинъ II. и патріярхъ Гармундъ виде, да є такавъ редъ, кои ће хаџіє бранити и разбойнике трѣбити, одъ велике користи, и патріярхъ имъ пусти, те се закуну на покорность, чистоту, сиротиню, и борбу противъ невѣрника за обѣтовану землю и хаџіе. Затымъ изберу Хугона Пеєнса за првога свога майстера, и были су такови сиромаси, да првыхъ година нису имали за што ни особите чину опредѣлѣне хальине набавити, него су носили, што є ко одъ кога милостиньомъ добыо. Нѣки говоре, да нису ни коня доста имали, вѣчъ су по двоица на єдномъ коню яшили. И будући да нису имали ни цркве ни свога дома, оправи имъ краль Балдуинъ II. єдну страну своє палате покрай Саломонова храма, одкуда су се извали „браћа воинства темпла", изъ чега є послѣ постало Темплари, Темпелски витѣзи, и Темпелска господа. Абатъ и господа одъ хора кодъ светога гроба поклоне имъ выше дворова и зданія у улицы покрай кралѣвске палате за оружіонице и магазине и за конаке хаџіяма. Дужность свою, бранећи хаџіе, изпунявали су они тако ревностно, да су ихъ свуда цѣнили и уважавали. Текъ што су были постали, вѣчъ су таково име придобили, да се год. 1120. славный графъ Фулко V. Анжускій, доцніе краль Єрусалимскій, а онда іоштъ грофъ, приликомъ хаџилука свога у Єрусалимъ, као оженѣный братъ у ньино дружство уписати дао, па кадъ се дома вратіо, онда имъ є тридесеть фунтій сребра сваке године давао, комъ су примѣру послѣ и други французски кнезови слѣдовали.

Чули смо, да є и међу браћомъ св. Іована милостивогъ выше витѣзова было; наравна є дакле стварь, да е слава, кою су Темплари за тако кратко врѣме придобыли, и у овима войничку ватру разтуштити морала. И они су дакле хтѣли дужность обране обѣтоване землѣ и хаџія на себе узети. Узму дакле витѣзове и момке у свою службу, али текъ у Раймунду Дипыю добыю свога войводу, кои є уєдно и глава реда быо. Тако постану три разреда членова: витѣзи, свештеницы и капелани, и служећа браћа. Преко сто година нису се ови разреди кодъ куће у одѣлу много разликовали; текъ у почѣтку друге половине **XIII.** вѣка допусти папа Александеръ **IV.** витѣзима, носити кодъ куће црно огртало, и у служби на полю црвену войничку одѣћу са бѣлымъ крстомъ.

Велике су быле услуге Іоханита, и папа Инокентіе призна ихъ год. **1130.** светчано. Али да су ихъ Темплари у слави надвышавали, къ томе є сигурно ньина смиреность и храбрость сила доприносила, али іоштъ выше великій абатъ Бернхардъ Клервойскій, кой є новый редъ подъ свою снажну обрану узео. Год. **1127.** оду браћа Темпелска Гундемаръ и Андрія, стрыцъ св. Бернхарда, изъ Єрусалима у Европу, да кодъ папе израде, да имъ редъ потврди. За ньима наскоро оде тамо и самъ майстеръ новогъ реда, Хуго Пеєнсъ. Овай наговори лако св. Бернхарда, да напише и разпространи дѣло на похвалу и препоруку реда, у комъ є истый добре стране реда тако одушевлѣно описао, да є силно витѣжске и смирене духове кнезова и прелата онога врѣмена потрѣсао.

Папа Хоноріє II. упути Хугона къ црквеномъ Сабору у Троаєсу. Саборъ одобри новый редъ, и даде му нова правила, коя и папа и Єрусалимскій патріярхъ потврди. Ту добыю Темпелски витѣзи бѣло огртало безъ крста, а заставу бѣлоцрну. Ради овыхъ боя звала се света застава Темпелска Бозанъ (Beauseant), и имала є надписъ: „Не нама, Господе, него имену твоме даруй славу." Црвеный крстъ добыю Темпелски витѣзи текъ подъ папомъ Евгеніемъ III. год. 1146.

Рѣчи св. Бернхарда, наклоность сабора црквеногъ и лично првогъ великогъ майстера присуство у Европи учине, да се многи витѣзови међу Темпларе упишу, па онда прођу са Хугономъ Пеенсомъ крозъ Французску и Енглезску, да тамо што добро за обѣтовану землю израде.

Мало затымъ имали су Темплари често по три стотине витѣзова, а служительима ніе се ни броя знало. Краль Хайнрихъ I., кои є Хугона видіо, и одъ нѣга слушао, како браћа тежко живе, зло се пате, и каква чуда одъ юначства чине, даде имъ као вазалима велика добра у Енглезской, и заповѣди, да имъ се єданъ домъ сазида. Царъ Лотаръ II. поклони имъ своє дѣдинско грофство Суплингенбургъ. А краль Наварскій и Арагонскій Алфонсъ, кои є быо редъ витѣза светога гроба основао, постави ове, Іоханите и Темплари у тестаменти за наслѣднике своихъ држава. Краль є истина страшне клетве изрекао противъ оныхъ, кои се усуде нѣгову послѣдню волю неслушати, али станови Наварски и Арагонски нису се на те клетве обзирали, него мѣсто тога даду тымъ редовима богата добра у тымъ кралѣвинама.

Истина, да су се Темплари здраво обогатили, али су први велики майстери ипакъ яко на то пазили, да имъ владанѣ буде чисто и валяно. Но съ врѣменомъ погорде се и понесу, Іоханити и Темплари направе наскоро у Єрусалимской кралѣвини државу у држави, и ньихове сваѣе и разпре, и завистъ єдныхъ на друге, а особито несито властолюбіе Темплара, выше су христіянскимъ кнежевинама на истоку шкодили, него што су имъ ови витѣзи-монаси икада користили.

93.

Кублай побѣди Кыєвце, Новограђане и Угре

(изъ кральодворскогъ рукописа, пѣсне: Ярославъ.)

Многославну повѣсть вама являмъ
О великихъ борбахъ, лютыхъ боєхъ;
Добро паз'те и свой умъ сберите,
Добро паз'те, чуда ћете чути.

У области, гдѣ Оломуцъ влада,
Тамо има гора невысока,
Невысока, Гостайновъ іой име;
Мати божя чуда тамо твори.

Дуго землѣ наше мирне бѣху,
Дуго свака блага имађаху;
Но се диже бура одъ истока
Порадъ кћери татарскога хана,
Кŷ хришћани сбогъ драгог' каменя,
Сбогъ бисера и злата убише.

Кублаєвна, лѣпа као луна,
Чу, да има на западу царства,
И у њима многи люди живе.
Оправи се познат' туђе нраве.
Десеть младыхъ скочише юняка
И двѣ дѣве, да є прате тамо.
Нагрнуше, што имъ трѣбоваше,
Па на конѣ брзе посѣдоше
И пођоше, камо сѣда сунце.

Као у ютру што се зора сія,
Кадъ изиђе нада тмасте шуме,
Тако кћи се Кублаєва сяше
Природеномъ и стройномъ красотомъ.
Сва іой глава у злато увита,
Грло, нѣдра имађаше гола,
Вѣнчана каменѣмъ и бисеромъ.

Дивише се Нѣмцы той красоти,
Завидише великомъ богатству,
На путу іой ухвате бусію,
Нападоше на ню међу дрвлѣмъ,
Убише є, и поробише є.

Кадъ зачує Кублай ханъ татарскій,
Шта му с' стало са предрагомъ кћеркомъ,
Скупи бойне одсвуда юнаке
Пођe съ њима, камо сѣда сунце.

То зачуше кральи на заходу
Да ханъ иде на државе њине;
Сложише се єданъ са другиме,

И скупише превелику војску,
И пођоше полѣмъ прѣдъ Татаре.
И падоше на полѣ големо,
Ту падоше и хана чекаше.

Свимъ врачаромъ Кублай заповѣда,
Гатачемъ, звѣздаромъ, кузелникомъ,
Да му кажу, на што ће изићи,
И какавъ ће бою конацъ быти.
Чародѣи таки се сабраше,
Гатачи, звѣздари, кузелницы,
На двѣ стране коло разступише,
Уздужъ црну трстку положише,
И на двѣ є поле разцѣпише,
Првой поли Кублай име даше,
Другу полу кралѣвма назваше,
Стара слова надъ ньим' запояше.
Ал' се трстке обѣ ударише,
И побѣди трстка Кублаева.
Сви се люди томе срадоваше
Свакій своме похити коньицу
И у редъ се ставише войницы.

А хришћани безъ савѣта бѣху,
Лудо на погане ударише,
Са силомъ се своіомъ поносећи.
Ту се прва битка започеде:
Као градъ стужный просуше се стрѣле
Као громови кршаху се копля,
Сяю мачи као мунѣ бурне.
Обѣ стране яробуйномъ силомъ
Єдна другой поступити бране.

Већъ хришћани Татаре загнаше,
И већъ бы имъ были одолѣли,
Да недођу съ нова чародѣи
Доносећи трстке разцѣплѣне.
Татари се здраво разпалише
На хришћане люто ударише,
Прѣдъ собомъ ихъ оштро потѣраше
Као плашльиву звѣрадъ разтѣраше.
Ту штитъ лежи, ту хелмица драга,
Ту войводу конь вуче у стрем'нихъ,
Там' улета еданъ у Татаре,
Ту за Бога другій милость проси.

И тако се Татари осиле,
На хришћане силный данакъ баце,
Завоюю двіе кралѣвине,
Старый Кыевъ и Новыйградъ пространъ.

Та се бѣда наскоро разгласи,
Свудъ се стану сабирати люди,
Четирь грдне сакупише войске,
Обновише вражство са Татари.

Татари се на десно окрену,
Као мракъ црный, када ледомъ грози
Посут' усѣвъ на дебелим' полям':
Тако бяше рой чут' изъ далека.

Одмахъ Угри у чете се скупе,
Оружани таки прѣдъ ньихъ дођу.
Но залудъ имъ и храброст и смѣлость,
Залудъ одпоръ юначкій имъ даю:
Татари ихъ по срѣди пробію

И разгоне на све стране люде,
И поплѣне све што у земльи нађу.

94.

Солила у Вѣлички.

Вѣличка е стара кралѣвска горска варошь, са понайвыше дрвенымъ кућама, и лежи у долини, кою низки пешчани хумићи окружую. Славна солила у Вѣлички нашао е год. 1250. еданъ пастыръ, и она су една одъ найбогатiихъ у свѣту. Стое управо подъ варошю, коя цѣла на подрову лежи. Найвећа ньина дубльина иде на хиляду двѣста и двадесеть стопа. У дубльину се иде крозъ еданаесть одушака, надъ коима су стрѣе подигнуте. Путникъ, кои има волю долѣ силазити, може то на два начина чинити, или по лѣствицы, или на ужету. Лѣствица има 975 пречага, и има выше мѣста за одморъ, да онога, кои се силази, несвѣстица небы ухватила, што се лако догодити може, кадъ се у ужасну дубльину погледи. На ужету има три реда сѣдала одъ ременя: на првомъ найнижемъ сѣде мала дѣца са жижцыма, и пѣваю прекрасно; вођа, увѣкъ еданъ одъ горштака, сѣди на другомъ выше, а на трећемъ сѣде путницы. Премда при овомъ силазеню никакве опасности нема, али кадъ човѣкъ види, каква пропасть подъ ньимъ зія, спопада га гроза. Текъ што си на сѣдало сѣо, одпусти се точакъ, и ты летишъ као стрѣла у ту пропасть. Вођа управля уже, да се о зидъ неудари. За чиновнике има друга одушка, а за посленике опетъ друга.

Єдна служи за дымникъ подземскихъ ковачница, друга опетъ за изношенѣ воде. Ради се у три спрата, одъ кои се еданъ подъ другимъ на 30 тоаза дубоко налази. Жиле соли измѣнюю се са другимъ жилама различныхъ видова землѣ и минерала. Спратови имаю силне, читавъ лавиринтъ правеће ходнике, кои су често у знатной высини са дрвенымъ мостовима скопчани. Соль се износи на колицыма по дрвенымъ стазама. У новымъ одаяма оставляю се соляни стубцы, да кровъ држе, а у старыма су начинѣни дрвени стубцы, кои често сто стопа у высини имаю. Соль се вади или сѣченѣмъ или ломлѣнѣмъ, кадикадъ є и развалюю, али врло рѣдко: и има є одъ три струке. У горнѣмъ спрату соль є зелена, и яко є са иловачомъ помѣшана, у срѣднѣмъ се копа боля соль, коя се спыца зове, а у найдолнѣмъ долази чиста кристалска соль. Изпразднѣпе одае или се опетъ зароне, или остаю за магазине и т. д. Шестьдесеть до седамдесеть таковыхъ одая одликую се особитомъ величиномъ, и имаю по выше стотина стопа у высини и ширини. Кадъ се у каквымъ светковинама главне части солила освѣтле, онда се уките позоріе, коє се неда лако помыслити. Врѣдно є видити велику салу, коя є по начину готскомъ уређена, са виткимъ стубовима и прегрднымъ полиелеемъ, кои двадесеть стопа у посрѣднику има и о своду сале виси. Све є ово одъ соли изрезано и израђено. Кадъ падну зрацы свѣће на те стубове и стѣне солске, чине се, као да су све самымъ ситнымъ діямантима посути. Ову салу зову польски посленицы к л о ж а. У истой сали пада изъ высине вода и послѣ тихо одтиче. Люди се чине у ньой као гмижући црви. Неможе се описати чудес-

ность и велебность ове сале, ню треба видити. Она є седамь хиляда стопа дучаука, а три хиляде стопа широка. Кадъ се горѣ на небо крозъ одушку погледи, виде се усрѣдъ дана на небу звѣзде. Недалеко одъ ове сале стои капела св. Антонія, у коіой су олтаръ, предикаоница, стубови и т. д. изтесани изъ руменикасте кристалске соли, коє се жила ту свршила. У улазку у капелу стои гоха (штатуа) Августа II. Польскогъ краля, у наравной величини изъ соли изрезана.

Међу кложомъ и капеломъ стои обелискъ одъ соли, кои є за споменъ цареве посѣте год. 1817. изсѣченъ. За тымъ долази Лентова сала, коя є іоштъ већа одъ кложа, и има великогъ грдногъ аустрійскогъ орла, провидне на соли измоловане образе, и многе полиелеє. Кадъ се какве светковине држе, онда се ова сала освѣтли, па онда се чини, да є какво вилинско станиште. Ту се у подобнымъ приликама и игра. У тымъ солилама има 16 єзера; на выше ньихъ може се чуномъ возити. Єдно одъ ньихъ иде крозъ двѣ одае, и здраво є дубоко. Постало є изворомъ, кои є наєдаредъ изключао, и нѣгова слана вода одлази неупотрѣблѣна у Вышню, будући да слабо дрва има, па се тако изкувавати неможе. Ніе могућно лѣпше Дантеовъ пакао представити, него кодъ овогъ єзера, коє се Прикосъ зове. Уђе се у грдну велику салу, коє се сводъ чини, као да се до неба диже, премда се у крылу землѣ налази. Цѣо тай просторъ заузима єзеро. Вода му є солю тако насићена, да є као црна. Ко има волю, да се по єзеру провезе, за тога стои готовъ привезанъ чамацъ. Садъ се чуе смутна свирка и разлеже се по шупльини. Бенгал-

скій огань запали се, и баца свѣтлость по сводови, дающи предметима црвенкастый блескъ. Люди у бѣле кошулѣ, коима свою одѣћу одъ квари закланяю, увіени наличе као на каква страшила. Хиляда ма лете ракете у высъ и освѣтлюю горню часть шупльине. Тако се ради, кадъ какви велики гости доћу.

Посленицы необытаваю у солилама, али има до преко сто коня, кои су данъ ноћь тамо, па у соли изшуплѣне штале имаю.

У дубльини одъ 1000 стопа долази се до прве соли. Год. 1809. дала су ова солила 1.700.000 центій соли; а како се по старымъ писменнима говори, одъ почетка па до данасъ дала су ова солила 550 милліона центій соли.

95.

Бой съ Татари кодъ Оломуца

(изъ кральодворскогъ рукописа пѣсне: Ярославъ.)

Све хришћане остави надежда
И зло быва свакій данъ то већымъ;
Молише се Богу жалостиво
Да ихъ спасе одъ тихъ злыхъ Татара.

„Дигни с', Боже, у своіой ярости
Опрости насъ гнявећихъ врагова,
Хоће душу да потлаче нашу,
Окруж'ше насъ као вуцы овце.“

Изгубисмо првый бой и вторый
Татари се по Польской разшире.
Ближе, ближе све плѣне државе,
Деру люто напредъ къ Оломуцу.
Већа бѣда дигне с' по краинахъ
Ништа небы просто прѣдъ поганы.

Боякъ би се за данъ и за другій,
Іоштъ се незна, чій ће мейданъ быти.
Али расту чете у Татара,
К'о што тма вечерня у есени.
И у срѣди тыхъ лютыхъ Татара
Хришћанска се войска колебаше
Силомъ къ овомъ брду продирући,
На комъ мати Бож'я чуда твори.

„Горѣ, браћо, горѣ!" виче Внеславъ,
И удари мачемъ о штитъ сребрнъ,
И хоругву нада главу дигне.
Сви добію нове силе на то,
Сви ударе люто на Татаре,
Као да огань изъ землѣ се диже,
Тамо къ брду изъ Татара хите.
На брду се на шире разсуше,
А подъ брдомъ у клинъ се сабише,
Съ десна, съ лѣва покрыше се штити,
На рамена оштра копля први
Положише другим', други трећим'.
Мракъ одъ стрѣла паде на Татаре.
У томъ тамна ноћь сву уви землю,
И умота землю и облаке,
И недаде горућимъ очима
Гледати се тыма душманима.

Хришћани се ту ноћь закопаше
Повукоше обровъ око брда.

Кадъ се ютро на истоку яви
Подиже се цѣо вражкій таборъ,
Узколеба с' страшно око брда,
Неможе га око преледати.
На брзихъ се коньихъ узруяше
Носећ' мртве одъ хришћана главе
На копляма Кублаеву стану.

Ту се многи у едно сабію,
И поврве сви на едну страну,
И узъ брдо нагну оштро горѣ,
И подигну страшну халабуку,
Да се горе и доли разлежу.

На обровихъ стояше хришћани
Мати Бож'я даваше имъ храбрость.
Запиняше брзо пруге луке,
И махаше силно мачевима,
И мораше Татари уступит'.

Татари се садъ разяре люти,
Плану ханъ имъ у лютини бѣсной.
У три чете савъ се скупи таборъ,
У три чете навале узъ брдо.
Дваесть дрва хришћани обале,
Свихъ двадесеть, што тамо стояше,
Изваляю кладе на оброве.

Већ' Татари с' за обровъ хватаю,
Рыка имъ се до неба разлеже;

Већъ стадоше оброве рушити:
Садъ съ оброва посвалюю кладе,
Ове сгнѣче Татаре као црве,
Млавећ' ихъ іоштъ далеко на равни.

И бы боя дуго крававога,
Текъ ноћь тамна бою край донесе.
Али Боже, яо и помагай.
Славный Внеславъ погибе одъ стрѣле!
Люта туга брижно срдце пара,
Смртна жеђца утробу разжиже,
Сташе лизат' росу съ траве сухимъ
Єзыцыма. Тихо вече дође
И за ньиме хладна ноћь наступи,
Изза ноћи и зора засвити,
У татарскомъ табору тишина.

Данъ све яча, врѣло подне дође,
А хришћани падаю одъ жеђи,
И спржена уста отвораю,
Къ майки Божіой храпаво пѣваюћ',
Къ ньой окрећу очи малаксале,
Жалостиво сви ломише руке
Брижно гледе съ землѣ на облаке.

„Неможемо далѣ жеђь издржат',
Неможемо бой одъ жеђи бити;
Комъ є здравлѣ, комъ є животъ міо,
Тай некъ тражи милость у Татара."
Тако викну єдни, тако други.
„Смрть одъ жеђи горя, нег' одъ мача;
У сужаньству бы ће воде доста."

„За мномъ, ко так' мысли," виче Вестонь,
„За мномъ, кога одъ васъ жеђъ умори."

Ту Вратиславъ, к'о быкъ лютый скочи,
Хвата снажну Вестоня за руку,
И повиче: „Ляго вѣчна крста!
Хоћешъ люде у зло да увалишъ?
Одъ Бога є чекат' милость хвално,
Не у робству одъ звѣрскихъ Татара.
Неидите, браћо, у несрѣћу!
Претрпѣсмо найвећу врућину,
Богъ намъ снагу да' у жарко подне,
Богъ ће нама помоћи послати,
Ак' у нѣга тврдо вѣруемо.
Стидиће се, люди, такихъ рѣчій,
Ако зват' се хоћете юнацы.
Погинемо л' евовдѣ одъ жеђи,
Смрть ће быти одъ Бога послана,
Дамо ли се мачевма душмана,
Сами свои быћемо убійце.
Мрзко єсте Господу сужаньство,
Грѣхъ є, самъ се дати у сужаньство.
За мномъ, хайд'те, кои тако мысли,
За мномъ къ столцу матере Божіе!"

За ньимъ множство къ светомъ храму пође:
„Дигни с', Боже, у твоіой ярости,
Узвыси насъ надъ наши душмани,
Услыш' гласе къ теби вопіюће
Лютыма смо обколѣни врази,
Опрости насъ татарске обсаде,
Разгали намъ спржене утробе;
Даћемо ти жртву гласоносну!

Потри враге у нашим' земляма,
Изтрѣби ихъ па вѣки у вѣке!"

А гле! мрачакъ на небу с' указа!
Духну вѣтри, захуче громъ страшный,
Умота се небо у облаке,
Громъ за громомъ біе станъ татарскій,
Брдске воде грозна даждь оживи.

Мину бура; юнацы се грну,
Са свихъ страна, са свію краина
Къ Оломуцу хоругве имъ вію с'
Тежки мачи о боку имъ висе,
Пуни тульи на плећ'ма имъ звече,
Ясни хелми на юначкихъ главахъ,
А подъ њима брзи коньи скачу.

Зазвечали гласи одъ рогова
Ударили звуцы одъ бубнѣва.
Смѣста обѣ ударе се стране
Подиже се магла одъ прашине,
И бы битка жешћа одъ послѣднѣ.
Стаде цика огнѣныхъ мачева,
Стаде писка калѣныхъ стрѣлица,
Стаде кршка убойныхъ копаля,
Стаде лупа перныхъ буздохана:
И бы кланѣ и бы сѣча жива
И бы лелекъ и бы радованѣ
Крвь се лiе к'о кишни потоцы,
Леши леже к'о кладе у лѣсу.
Овомъ глава стои разцѣплѣна,
Ономъ обѣ руке одкресане
Онай съ коня пада на другога,

Ко хоће да види праве боеве, тай мора отићи у шуме, гдѣ они мркоцрвени мрави станую, и са другима гнѣздама себи подобныхъ воде ратове, као што су то у срѣднѣмъ вѣку сусѣдни градови чинили. Често изъ две колоніе, кое су на выше одъ сто корачаи разставлѣне, толике войске полазе, да читавъ путъ на двѣ стопе широко покрыю и у срѣди се бію. Хилядама боре се све єданъ по єданъ, и гледаю да єданъ другогъ вилицама у сужаньство одвуку. Бой се обычно починѣ између двоице, кои се узправе, вилицама сграбе и отровъ єданъ на другогъ плюю; затымъ падну на страну, и комешаю се дуго по прашини; па найпослѣ дође трећій, и побѣду пресуди. Но кадкадъ ихъ дође и выше, па се онда сграбе за ноге тако, да ихъ є по шесть до десеть видити, како єданъ о другимъ висе. Прѣдъ ноћь повуку се обѣ войске у градъ натрагъ, оставляюћи мртваце на мѣсту, а сужньике са собомъ водећи. Прѣ него што се роди сунце, излазе опетъ на боиште, и навале іоштъ бѣшнѣ едни на друге. И тако су боемъ заузети, да човѣкъ може међу ньихъ стати, па неће узъ нѣга милити. То є пакъ найчудніе, да се познаю, и да пріятелѣ одъ непріятеля разпознаю. Често ударе и пріятельи са разглавлѣнымъ вилицама, єданъ на другогъ, али таки одустану одъ боя, и милую се рожчићима, ако къ єдномъ мравинству принадлеже. Докле ови бой бію, дотлѣ кодъ куће други послове одправляю, и свагда се єдни бію, други сужньике одводе, а едни опетъ у шуму по храну иду.

Другчіе се бію мркоцрвени са онима, кои су као крвь црвени. Ови дочекую оне у малымъ четама близу свога мравиняка, па онда полазе напрѣдъ не-

раздѣлюючи се у гомилама, и удараю на поєдине непріятелѣ, кои су предъ другима похитали. Обѣ стране стаю у засѣде, и гледе на другу изненада да ударе. А ако мркоцрвени продеру, онда они други таки шилю куѣи по помоѣь, на што читава войска изъ кашія поврви, да поєдине чете непріятеля обколе. То тако може траяти по выше недѣля дана између мравиняка на далеко разставлѣныхъ, само ако имъ се путови сусрѣтаю.

Мркоцрвени мрави умѣду се и сиграти. Кадъ су лѣпи дни, онда ихъ є видити на мравиняку у гомилицама, коє се гиблю, као кадъ оно вода врѣ. Рожчиѣи имъ се віюгаю удивителномъ брзиномъ, па све гладе єданъ другогъ предньимъ ногама по глави, узправляю се по два, боре се, брече се о землю, и хватаю се часъ за вилице, часъ о вратъ, часъ за леђа, али не плюю отровъ и неповређую се. Затымъ се пусте, и трче къ другомъ коме, па онда опетъ съ ньимъ тако пито чине. Други се опетъ сиграю као пси, узправе се, окрену се као да єданъ одъ другогъ бѣжи, раде као да хоѣе да се уєду, и свалюю се на землю.

98.

Пастыръ граѣанину

(одъ Вас. Субботиѣа.)

Ма да одвеѣъ мало имамъ
Опетъ выше я нетрѣбамъ,
На ме изли благій Богъ
Праве срѣѣе плодный рогъ.

Звѣзде сійну, я се бацымъ
По травицы, па с' разбацымъ,
Многомъ свѣтломъ ніе так'
На душеку санакъ лакъ.

Данъ се яви, я се пренемъ
Па с' на лаке ноге кренемъ,
Да л' є тако хитаръ бегъ,
Ког' покрыва мекъ душекъ?

На извору ликъ уміємъ,
Косу счешлямъ, бркъ увіємъ,
Таквогъ нема многій дворъ
Огледала по изборъ.

Хлѣбъ сувъ ютромъ водомъ сквасимъ,
Водомъ даню жеђцу гасимъ,
Па самь весео и ведаръ
Као изворъ мой быстаръ.

А Ты торте и паштете
Млавишъ башъ до єдне клете,
Неоставляшъ кафу, чай,
Зато вичешъ: помагай!

Теби славуй изъ кавеза,
Гдѣ га чува тврда свеза,
Пушта л' сладкій гласакъ свой,
Као мени самосвой?

Цвѣта л' Теби любичица
Лѣпше, красна и ружица,
Кадъ ихъ грѣє угаль твой
Него л' мени Априлъ мой?

Є ли мирисъ цвѣћа слаћій
Кадъ га бригомъ гои млаћій,
Него л᾽ оногъ, коег᾽ благъ
Майскогъ сунца снажи зракъ.

Вамъ ћу быти увѣкъ, миле
Вѣранъ, вы о польске Виле!
Да на гробу славуй момъ
Пѣва пѣсму Маю своmъ.

99.

Грофови Хабсбуржски добыяю Аустрію.

(одъ кнеза Е. М. Лихновскога.)

Годину 1282. проведе краль Рудолфъ цѣлу у Швабской; за Децембра нареди државный саборъ у Аугсбургъ, и доће тамо дана 17. истога мѣсеца. Оба своя сына, Албрехта и Рудолфа, представи државнымъ становима, стане говорити о заслугама, кое є до тога доба, особито побѣдомъ надъ Отокаромъ чесскимъ на истоку придобыо, опомене, да за те велике и важне услуге држава само нѣму, кралю, захвалити има, и тако да є право, да и нѣговъ домъ добые одъ туда честь и корысть, и зато да му сынови поставлѣни буду у првый редъ службеника државе. И премда є онъ самъ као краль римскій надъ законима узвышенъ, но опетъ одъ свое волѣ подлаже се ньима, и хоће, да са суглашенѣмъ изборника, и єдномъ и другомъ своmъ сыну у лено даде войводство и кнежство Аустрійско, Штаерско,

Корутанско, Краинско, краину Словенску и Портенаву са свима држава ма, кое су у њима имали Бабенберцы и краль Отокаръ.

На то безъ одлаганя предузме торжествено даванѣ лена заставама. Но будући є грофъ Майнхардъ тиролскій много помагао, да те землѣ добыю и задрже, зато нови войводе іоштъ прѣ, него што се ленный листъ напише, войводство Корутанско даду у кралѣве руке натрагъ, молећи, да є дарує грофу Майнхарду, што се тако 1. Фебруара 1286. и сбуде.

Истога дана 27. Децембра изданъ буде ленный листъ новымъ господарима Аустріе и Штаерске подъ златномъ булломъ, а подписанъ одъ присутствующихъ кнезова, грофова и господара.

Тако постану грофови Хабсбуржски войводама аустрійскимъ и штаерскимъ, и кнезовима царства нѣмачкога, и положенъ буде темель сили, коя се съ временомъ славно развіе. Ничіе право небуде овымъ даромъ повређено, кои є произилазіо изъ пуне царске власти воѣене найвећомъ правдомъ и правицомъ.

100.

Мѣсецъ.

(одъ Литрова.).

Кадъ га самымъ окомъ гледамо, долази намъ мѣсецъ као округао, раванъ котуру, на коме се више мркихъ мѣста види, и коя памъ или свою собствену, или одъ другогъ каквогъ тѣла добыену свѣтлость добацує. Али кадъ опазимо, како му се

свѣтлость мѣня, и како му иста одъ тога зависи, како кадъ мѣсецъ наспрамъ сунца стои, онда дознаемо, да мѣсецъ ніе раванъ котуру, него да є кугла, и да се ова кугла несія сама одъ себе, него свѣтлость одъ сунца добыя. Па и то наскоро дознаемо, да поврхность ове кугле ніе тако глатка, као што може быти поврхность какве кугле одъ огледала, него да є рапава, и да мора на себи имати велику множину выших̀ъ и снижих̀ъ мѣста. И заиста єсмо ли само єдаредъ крозъ привлачително стакло на мѣсецъ погледали, то видимо, да она мрка мѣста, коя на нѣму опажамо, ништа друго нису, него брда и долине. Ово изподъ сваке сумнѣ изилази, само кадъ те предмете погледимо, а сѣнке, кою исти бацаю, увѣраваю насъ о томе, да се нисмо преварали, кадъ смо помыслили, да є тако. Ове сѣнке стоє свагда на страни одъ сунца заклонѣной, и свагда су у толико веће, у колико су брда выша, или у колико ниже за ова сунце на ньиховомъ хоризонту стои.

Дивити се мора чов̀ѣкъ высини овых̀ъ брда у мѣсецу. Чимборассо, кои є иначе увѣкъ за найвыше брдо землѣ држанъ, высокъ є 19,320 пар. стопа, надъ поврхношћу мора износи дакле само 1017-ту часть полупосрѣдника земальскогъ. Давалагири у гори Хималая, кажу, да има 24.150 пар. стопа у высини, па ако є тако, онда истый 812-ту часть полупосрѣдника земальскогъ износи. А Шретеръ є нашао брда у мѣсецу, кои се 25.000 пар. стопа у высину дижу, и тако 214-ту часть полупосрѣдника мѣсечногъ, кои 233 мылѣ има, чине. Каква є то природна сила ове массе на мѣсецу до ове ужасне высине издигнула!

Горе мѣсечне указую се двоструке, као карикє, и као свржи. Карикасте горе наличе често на

врло правилна, округла, изсушена езера, коя су унаоколо высокимъ бедемомъ опасана, често равницу одъ много квадратныхъ мыля даю, и усрѣдъ тыхъ равница обычно усамлѣно, пирамидовидно брдо имаю. Сврѣи излазе обычно изъ врло высокихъ хребтова, одъ коихъ се као трацы на све стране на далеко пружаю. Срѣдня точка или езгро овыхъ сврѣи често се и опетъ као каква высока кариковидна гора указуе. У многимъ предѣлима мѣсеца налази се множина пирамидныхъ брда просута, кои се сами за себе и одсѣчно изъ свое равнице уздижу. На другимъ пакъ мѣстима виде се удольи, кое се као каква рѣке или друмови често крозъ выше мыля повлаче, нити су здраво дубоке, ни широке, и на выше мѣста яме или яруге имаю, па понайвыше чине се, као да по два или выше кариковидныхъ брда скопчаваю.

Єданъ одъ оныхъ различныхъ начина, коимъ высину брда у мѣсецу мѣре, добыли смо изъ изкуства, коє на нашой земльи свакій данъ имати можемо. Свакій зна, да е сѣнка нашихъ кула и брда найкраћа у подне, кадъ е сунце найвыше, а да е онда найдужа, кадъ се сунце раћа, или кадъ сѣда; пакъ онда опетъ знамо, да су сѣнке у ютру свагда на западъ, а послѣ подне на истокъ бачене. Исто тако видимо и сѣнке мѣсечныхъ брда, како прѣко дана (а данъ на мѣсецу траe скоро тридесеть земальскихъ дана) на едну и другу страну падаю, и како по мѣсту сунца расту и опадаю. Позната є стварь, да се на земльи изъ высине сунца и дужине сѣнке одъ куле врло лако и сасвимъ точно казати дає, колико є иста кула высока. Истымъ путемъ мѣре се дакле и брда у мѣсецу, колико

су высока. Нѣихова сѣнка може се са микрометромъ измѣрити, а высина сунца надъ хоризонтомъ зна се, будући є она увѣкъ равна удалѣности брда одъ границе свѣтлости.

Мѣсецъ мора да нема никакву атмосферу, или особито танку. Граница свѣтлости на нѣму є оштро пресѣчена, и найяснія свѣтлость єдне стране прелази непосрѣдствено у найгушћій мракъ друге, а кодъ много удалѣнііхъ небесныхъ тѣлеса, особито кодъ Венере, показую намъ наша привлачителна стакла ясно, како свѣтлость све мало по мало опада, што се ближе овой границы приступа, а мало по мало расте, што се далѣ одъ исте границе одступа т. є. показую намъ найпре вечеръ, па онда мракъ, и найпре зору, па онда данъ. Одовудъ, што на мѣсецу нити има зоре ни вечера, види се, да воздухъ на мѣсецу, ако га и има, свѣтлость врло слабо прелама, слѣдователно, да є врло рѣдакъ. А гдѣ ніе атмосфере, ту се неда мыслити, ни да воде, или друге той подобне течности има. Кадъ бы земля воздухъ изгубила, то бы нѣне рѣке и мора наскоро истаяла, и сва бы се земля окорѣпила. И заиста, на цѣломъ мѣсецу неможемо ништа да видимо, што бы было наликъ на наша водохраништа. Шретеръ вели, да на цѣломъ мѣсецу ни єднога мѣста мало већега видіо ніе, кое бы на своіой поврхности сасвимъ равно было, као што бы вода морала быти.

И само лице мѣсеца показуе, да на нѣму никакве течности нема. Онъ намъ се указуе као одъ сумпора или гипса саливенъ, и да є у саливаню неброене мѣхуре и шупльике добыо. Покрывенъ є брдима и долинама, кое намъ показую, да су се у прећашня

врѣмена на мѣсецу велики и жестоки потрѣси морали догодити. Може быти, а чини се, као да тако и єсть, да су на овомъ небесномъ тѣлу, коє се сада воздуха и воде лишава, одъ оногъ великогъ преврата само сухе, голе стѣне остале, на коима можда нема ни биля ни животиня, на коима се нити што миче ни помиче, него на ньима вѣчный миръ и гробна тишина царуе.

Но при свемъ томъ нису само наши пѣсницы овой пустольини обытателѣ што выше и саме люде дали, него се нашло и выше звѣздознанаца, кои су мыслили, да є тако. Али нека є све, како є, изъ тога, што є у мѣсецу све на другу руку уреѣено, него кодъ насъ на земльи, неслѣдуе, да нѣгови обытательи, ако какве има, нису исто тако срѣѣни или задовольни, као што смо мы. Єръ, ако є тамо све другчіе, него кодъ насъ, то су и они по свой прилицы другчіи, него мы и она друга створеня, коя овдѣ кодъ насъ видимо. Природа є сигурно ньима друга срѣдства, али друге и потребе дала. Они немаю кише, да имъ поля освѣжи, али немаю ни крупе, да имъ усѣве потлачи. Они незнаю, шта є то зора, и шта є то вече, али незнаю, ни шта су то плахи даждеви и буице, коє имъ поля топе, незнаю ништа за вихоре и буре, коє имъ домове руше. Ако невиде дуге, невиде ни страховите мунѣ, нечую урнебесъ и громове, него мирно тихо проводе своє дане у повольнымъ сановима.

101.

Састанакъ три владѣоца г. 1515.

(одъ Іос. барона Хормаѣра).

Ноћу са 15. на 16. Юлія 1515. г. приближаваху се къ себи господари три државе, Владиславъ краль угарскій и чесскій одъ Брука на Литави, Жигмундъ Старый краль польскій одъ Хаймбурга, и Максимиліянъ, царъ римскій и господаръ земаля аустрійскихъ одъ Траутманнсдорфа. Кадъ настане данъ, сиђу се на равницу, гдѣ у срѣди стромъ врхъ свой у высину подизаше. Одъ истока долазіо е Владиславъ, кога су сбогъ слабости носили, а съ њимъ на коли са четири коня ишла е Анна; њихъ е спроводіо цвѣтъ властела угарскихъ, чесскихъ, моравскихъ и слезскихъ у одѣћи ритерской. Одъ полноћи ступао е Жигмундъ у порфири, на коню; съ њимъ е ишао сыновацъ му Лудвикъ, блистаюћи се у злату, бисеру и драгомъ каменю, на коню, кои е сяйнымъ покрывачемъ обастртъ быо, а сяйна пратня сенатора, епископа, войвода и кастелана; за њима кое на коньи, кое пѣшице многи Поляцы, Литвани и Чеси. При звуку труба и бубњева приступаше ови къ цѣли, кадъ се са Траутманнсдорфскихъ высина сиђе самъ царъ са кнезови Баварске, Выртембержске и Мекленбуржске, у спроводу кнезова и грофова државныхъ, посланика шпанскогъ и енглезскогъ, и витѣзова у кнежевскимъ одорама. Приспѣвши на мѣсто, поздрави царъ свое госте, рѣчма библійскима: „Haec est dies, quam fecit dominus, exultemus et laetemur in ipsa," на кое Жигмундъ за слабога брата одговори: „Utinam felix faustusque sit ille conven-

tus noster universae reipublicae christianae." Послѣ овога поздрава приступи дворъ и господа, и полюбе кралѣвима руке, и замоле у име царево, да бы сутра изволѣли быти гости у столичномъ двору.

Сутра данъ викне Жигмундъ: „За мномъ, кои има волю," на кое пођу браћа кралѣва са цѣлымъ дворанствомъ къ Швехату, гдѣ ихъ є већъ господаръ Аустрійскій са своимъ людма и господомъ очекивао, па онда се одонудъ сви заєдно упуте къ Бечу, гдѣ ихъ на градскимъ вратма цѣла варошь као госте кралѣвске дочека.

Гомиле людій стояле су по цѣломъ путу одъ Ердберга до града. Одъ Ердберга къ Штубентору пратили су госте 1500 найгледніихъ Бечкихъ сынова на коньма, и старѣшине града у сребрнымъ панцѣрма са 600 копляника богато обученыхъ. Ту є чекао на госте градскій совѣтъ са началникомъ града предъ граћанима, цеховима и цѣлымъ народомъ са приправлѣнымъ поздравима и добродошлицомъ. Духовенство, высоке школе, младежь школска са знацыма три савезника, и непрегледна множина другихъ людій стояли су кодъ истыхъ врата и крозъ улицу Воллцайле. Напредъ є ишао Жигмундъ са Лудвикомъ на коньи, за ньима Максимиліянъ и Владиславъ на носилама, а око ньихъ велики властели пѣшице, спроводећи кнегиню Анну, коя се на коли са своіомъ пратньомъ возила. Четири стотине племићкихъ коняника нѣмачкихъ заключаваху спроводъ са непрегледномъ множиномъ кола, коня и людій. У томе реду приближиваше се коракъ по коракъ царскомъ двору, гдѣ су имали чекати сватбу крозъ три дана.

У уговорено врѣме, 22. Юлія у деветъ сатій, укаже се іоштъ сяйніе торжество у царскоме граду,

кадъ неизбройна множина дворана, витѣзова и господе, сви найсяйніе обучени предъ кралѣви и за њиме у храмъ св. Стефана на благословъ пођу. На степени св. олтара Божіегъ у присутству папиногъ посланика, Горичкогъ кардинала, четрнаесть епископа и прелата, и у присутству кралѣвскихъ особа, и велико-достойника три државе скопча кардиналъ примасъ, архипастыръ угарскій, свезу вѣре, любови, у узаймне слоге између Максимиліяна, кои е небывшегъ ту унука Фердинанда заступао, и Анне Ягелоньске, а затымъ између угарскогъ и чесскогъ кралѣвића Лудвика и Маріе Хабсбуржске.

И обновлѣнъ ту буде и утврђенъ старый савезъ, учинѣнъ одъ цара Карла IV. и Рудолфа IV. и одъ цара Фридриха IV. и Матіе, кои на скоро постане основомъ сталногъ споеня круне угарске и чесске са господарствомъ земаля аустрійскихъ у пресвѣтломъ дому Хабсбуржскомъ.

102.

Уводъ пѣсне о полку Игоревомъ

(преводъ одъ I. Хаџића.)

Лѣпо ли бы нама браћо было,
Трудна дѣла полка Игорева
Та Игора Светославлѣвића
Започети пѣват' старым' рѣчма!
Но почети ову нашу пѣсну
Како се е управ' догодило,
А не како Боянъ бѣше смышл'о.

Боянъ вѣштый кадъ е пѣсну пѣв'о,
Носіо се умомъ по дрвећу,
И по земльи као силный вуче,
И к'о сивый орао подъ облаке.
Сѣћаюћи с' рѣчи старогъ доба,
Онъ пушташе десеть соколова
А на ято бѣлыхъ лабудова.
Како кои соко долеташе,
Тако пѣсну онъ напредъ пояше:
Или старомъ ономъ Ярославу,
Или храбромъ ономъ Мастиславу,
Што посѣче Редећу прѣдъ войскомъ,
Та прѣдъ войскомъ ономъ башъ казожскомъ,
Ил' Роману красномъ Светславльићу.

А то Боянъ, браћо, непушташе,
Непушташе десеть соколова,
А на бѣло ято лабудова,
Већъ меташе своє вѣште прсте,
Вѣште прсте а на живе струнѣ,
Коє славу князим' издаваше.

Хайдте, браћо, да мы започнемо
Одъ старога повѣсть Владимира
Па до овогъ садашнѣгъ Игора,
Кой изтегну умъ са снагомъ своіомъ,
И поошгри срдце са юначствомъ,
Напунивши с' онъ духа ратнога,
Своє храбре полке изводіо
За границу своє русске землѣ,
Наводећ' ихъ на землю Половску.

103.

Велика армада

(одъ Далмана).

Марія Штуартова ніе выше живила. —

На срѣћу енглезску доће за овымъ низкимъ дѣломъ очистителанъ потрѣсъ, и то великій. Што е зетъ погублѣне Маріе, краль французскій, само рѣчма кудіо, што е нѣнъ роћеный сынъ подносіо: то дигне Шпанску на оружѣ. Кральица Єлисавета разруши дѣло свое сестре, кое е краль Филипъ свойски подпомогао, и Енглезску преда разколничству; она е нѣгове бунтовне подданике изнайпрѣ потайно, а послѣ сасвимъ явно подпомагала; Лестеръ *) усудіо се намѣстничство Нидерландско на себе узети; Франю Дреку **), кои е свѣтъ био обишао, ніе было доста, што му е западне Индіе оплячкао и опустошіо, што е шпанске бродове у дальномъ океану стотинама похватао, него е сада и у саму Кадиску луку продерао, и ту прѣко осамдесеть бродова кое военыхъ кое трговачкихъ разоріо. То се сбыло онда, кадъ се већъ почело говорити, да Филипъ нѣшто страховито за Енглезску кува.

Познатъ е исполинскій планъ за нападанѣ на Енглезску, кои е херцогъ Алба мало прѣ смрти свое израдіо. Алба самъ имао е са шесть стотина бродова, међу коима сто петдесеть одъ прве величине, са шестдесеть хиляда войске на ньима, на Енглезску ударити, и ню покорити. Али Албино ратованѣ свршн се освоенѣмъ Португалске; онъ умрѣ пола у немилости, и нѣговъ планъ буде забаченъ. Іоштъ се еднако говорило, да ће се неспоразумлѣнѣ

*) Leicester. **) Drake.

између та два двора уклонити, и да неће до рата доћи. Доклѣ е Шкотска Марія живила, дотлѣ е могао Филипъ све єднако држати, да ће она на прѣстолъ доћи и да ће се све на добро окренути. Али садъ се ови изгледи сасвимъ затворе.

Кодъ Лизабоне скупи се сто тридесеть и петь ратныхъ бродова, са осамь хиляда морнара и деветнаесть хиляда войника. Но то іоштъ ніе ни пола людства было. У Фландріи изсѣку читаву шуму и направе сіясеть шайкій, на коима е имао првый војвода онога вѣка, Александеръ Фарнезе, тридесеть хиляда людій у Енглезску превести, како каналъ буде подъ власть велике флоте пао.

Єлисавета позове све свое подданике одъ осамнаесть до шестдесеть година на оружѣ. Имали су се двѣ војске поставити, една одъ тридесеть и шесть хиляда, коя бы съ кральицомъ ишла, а друга одъ тридесеть хиляда, коя бы главный градъ бранила. Али іошть ніе быо ни четвртый дѣо скуплѣнъ, кадъ стварь до разправляня доѣе. Цѣо посао спадне на морску силу. Брже болѣ скупе осамь хиляда морнара, и разреде ихъ на сто осамдесетъ бродова свакояке врсте и величине. Одъ овыхъ су само тридесеть и четири крунини были, и само ти су се као ратни бродови сматрати могли; тридесеть и три брода даде самъ главный градъ. Главну комманду узме великій адмиралъ лордъ Хауардъ; манѣ дѣлове водили су Дрекъ, Хакинсь, Форбишръ *). Срѣћа е была, да се Шкотска у миру држала; али много е више хаснило, што е Єлисавета мудромъ умѣреношћу духове ублажила.

---

*) Howard, Hawkins, Forbisher.

19-огъ Юлія 1588. покаже се непобѣдна армада у каналу; петь година трѣбало є, да се толика сила приправи и уреди. У Маю іоштъ кренуо се херцогъ одъ Медине Сидоніе изъ Таха *), али буре нападну на флоту, и натераю є, да се у Коруньи **) притаи. Тако протеку два мѣсеца, кои су за обрану Енглезске одъ неизмѣрне были важности. Но могло є ово врѣме башъ на зло Енглезку навести, єръ Єлисавета чуе, да се исте године одъ армаде ништа выше бояти нетрѣба, па изъ штедности заповѣди, да се четири найвећа брода разпреме. Али се Хауардъ усуди непослушати заповѣсть, и конацъ му дѣла даде сасвимъ за право. Филипъ, кои є преће толико стварь разтезао, нехтѣдне выше ни чути одъ одлаганя, премда є Парма говоріо, да трѣба на свашта мыслити, и да ће найболѣ быти, да се найпрѣ каква пространа и тврда лука, кадъ бы могло быти Флиссингенъ, освои. Медина Сидонія добыє заповѣсть, да на непріятельску флоту преће неудара, докъ се херцогъ одъ Парме неизкрца. Енглезски су бродови као кепецы чинили се спрама шпанскихъ, премда бы и ови сами данасъ текъ подъ линейне бродове четвртогъ реда проћи могли. Али при свемъ томе давали су Шпаньолцима много посла, нападаюћи имъ све на поєдине бродове. Многій шпанскій бродъ страда на школьима непознате воде. Читава недѣля дана проће, докъ армада наспрамъ Калеа ***) изиће, да ту на херцога одъ Парме причека, кои є међу тымъ цѣлу свою силу у две фландрійске вароши са лукама Найенпортъ и Дынкирхенъ сакупіо быо. Сутра данъ имали су се ови састати, кадъ ал' наедаредъ

*) Tajo. **) Koruña. ***) Calais.

ноћу осамь енглезскихъ палећихъ бродића крозъ помрчину, коя є као тесто густа была, међу шпанске галіе улете, и стану крозъ ньихъ као какви сяйни комети пролетати. Шпаньолцы се одъ тога тако поплаше, да ужета одъ мачака поизсѣцаю, и кудъ кои прсне. Овай планъ долазіо є одъ Дрека. Истина; да Шпаньолцы засадъ само єданъ страхъ поеду, будући да бродићи енглезски ништа незапале, него крозъ ньихъ пропливаю и на прудъ ударе, али имъ незграпне галіе у оной забуни и кртогу страшну штету претрпе. Па текъ што се мало Шпаньолцы освѣсте, али се са югозапада грдна бура подигне. Єданъ одъ найвећихъ бродова армаде налети на прудъ кодъ Калеа, и падне Енглезима у руке; а одъ оныхъ другихъ найвыше буде у Гревелингенъ одтѣрано. Ту ихъ стигне Дрекъ, за кимъ наскоро и Ховардъ са главномъ силомъ дође. И ту започну Енглези страшанъ бой на мору, кои є 30. Юлія одъ четиръ сата у ютру па до шесть сатій у вече траяо. Армада изгуби тринаєсть или четрнаєсть найлѣпшихъ своихъ бродова, и сѣдаюће сунце остави Шпаньолце побѣђене. Садъ се смркне и у души Медине Сидоніе. Онъ є дошао на чело овога грднога предузећа само зато, што є био Шпанскій грандъ, и вѣштъ дворянинъ. Изнайпрѣ є была стварь предата старомъ єдномъ ратнику, кои є на мору осѣдіо, а то є био адмиралъ Санта Крузъ. Али овай умрѣ, кадъ све готово буде, у кралѣвской немилости. Медина Сидонія надао се, да ће оно пожнѣти, што су други съ трудомъ посѣяли; али ево како се стварь изкрену! Александеръ Фарнезе ніе могао помоћи, а ніе управо башъ ни хтѣо. Онъ изяви, да са своимъ преноснымъ бродовима неће нипошто у каналъ ући,

докъ су Енглези одъ истога господари, и опомене на онай мудрый савѣтъ, кои имъ є дао, и кои послушати нису хотѣли. Медина Сидонія є іоштъ єднако велику силу имао, али выше ніє ни помысліо са своє стране ударати, него є само гледао, како ће се Шпаніє дочепати. Али му є ту двоє на путу стояло: съ єдне стране вѣтаръ, кои є одъ юга духао, а съ друге стране побѣдна енглезска флота, коя га є чекала. Зато заключи око Шкотске обиѣи и преко Ирске вратити се. Али Хауардъ похити за ньимъ, да се по другій путъ побію, и кажу, да є Медина Сидонія вечъ и на предаю мысліо. Но было то како му драго, Енглези неударе. Они су мало муниціе имали, а томе є была крива кральица, коя є ту, као обычно, штедила. И послѣ све друге штете, кою су іоштъ послѣ овога претрпили, дошло є пола армаде куѣи натрагъ. Садъ є у палати све дрхтало. Ньима ніє было до штете и срамоте, него само до тога, како да се то кралю яви. Єдва се наѣе єданъ дворянинъ, кои на себе узме, да тай гласъ кралю донесе. Овай наѣе Филипа за столомъ, гдѣ пише. Кадъ онай уѣе, остави краль перо, да чуе, шта є, саслуша, што му онай изговори, захвали Богу, да ніє што горѣ, и стане далѣ писати. А енглезску кральицу дочека войска, што може быти радостно, кадъ имъ на бѣломъ коню са маршаллскомь палицомъ у руцы доѣе. Штета є была мала, а слава безгранична. У исто доба, кадъ є армада тужна и жалостна куѣи долазила, ишла є Єлисавета у торжественомъ тріюмфу у цркву св. Павла. Као рѣка преліе се патріотичско одушевлѣнѣ преко Енглезске.

104.

Игоръ побѣдує Полавце

(преводъ одъ I. Хаџића).

Игоръ гледа оно свѣтло сунце,
Које тамомъ войску сакрываше,
Па бесѣди ко своіой дружини:
„Чуйте браћо и дружино моя!
Болѣ намъ є сада изгинути,
Него пасти у робство душманомъ:
Да яшимо наше брзе конѣ,
Да ми синог' Дона сагледамо!"

То є княже онда пожеліо,
Па у жельи онъ є предвидіо
Да ће сгледат' Дона великога.
„Я ћу, рече, копѣ обломити
На краини поля Половачкогъ,
Съ вама, Руси, мои соколови,
Я ћу мою изгубити главу
Или Дона са шлемомъ изпити."

О Бояне, нашъ славую вѣштый
Кои пѣва іоштъ у старо доба!
Ты када бы ове полке пѣв'о,
Као славуй скачу ћ' по дрвећу,
Гдѣ се мысли роећ' разраяю;
Умомъ летећ' подъ тавне облаке,
Извіяюћ' славе съ обѣ поле,
Съ обѣ поле овога врѣмена

Єздеѣ' тамо Трояновымъ путемъ
Прѣко поля на горе дижуѣ' се;
Тадъ бы с' 'вако пѣсма запѣвала
Томъ Игору, Олговомъ унуку:
„Ей, буря соколе занесе
По поляма широкима,
Чавке бѣже ятама
Къ Дону великому."
Ил' бы с' 'вако пѣсма починяла,
Вѣшт' Бояне, Велесовъ унуче:
„Коньи хржу изза Суле,
Звони слава у Кіеву,
Трубе трубе у Новоме граду,
Стое стѣзи у Путивлю."

Игоръ чека брата Всеволода,
Нѣму вели Буй Туръ Всеволоде;
„О мой брате, мой єдиный свѣте,
Обоица есмо Свѣтславиѣи:
Сѣдлай, брате, твое брзе конѣ,
Мои су ти вечъ сасвимъ готови,
Осѣдлани у Курьскомъ напрѣда;
Куряни су добри коняницы,
Подъ трубама они с' повіяни,
Подъ шлемима есу одлюляни,
Іоште врхомъ копя одхранѣни;
Сви путови ньима су познати,
И яруге врло добро знане,
Луцы у ньихъ есу натегнути,
Тули стое свагда отворени,
Саблѣ су имъ, здраво изоштрене,
Они скачу кано сури вуцы,
Себи чести, славе князу тражеѣ'."

Игоръ сѣда на гребена златна,
Па пояха по полю чистому.
Сунце тамомъ путъ му изпречило,
Па ноћь стенѣ, птице узбуђуе,
Те га страше, грозомъ нападаю.
Стои врисакъ звѣря у пустыньи,
И дивъ кликѣе по врху дрвећа,
Да саслуша земля непозната
Око Волге, приморя и Суле,
На Сурожу па и на Корсуню,
Іоштъ кумире да и ты послушашъ,
Ой кумире ты Тмутороканскій.

Ал' Половцы брзо побѣгоше
Странпутицам' къ Дону великому.
Стои шкрипа кола у поноћи,
К'о лабуди кадъ су поплашени.
Игоръ войску къ Дону доводіо,
Али птице бѣде предсказую,
Вуцы гробомъ страже по яругам',
И звѣрове орли дозиваю,
Своимъ гласомъ на кости юначке;
Лиси лаю на штите црвене.

Русска земльо, већъ си за планиномъ.
Ноћь є мркла, свѣтлость изчезнула,
Магла поля люто притиснула,
Гласъ славуя сномъ є успав'о се,
Чавчіи се гласи пробудили.
Садъ Русацы поля заградише
Дуга поля црвеным' штитима,
Себи чести, славе князу тражећ'.

Кадъ у петакъ ютро освануло,
Потопташе войске половачке,
Као стрѣле по полю с' разсуше,
Похваташе дѣвице имъ красне;
И са ньима злато и дарове,
И ко томе драге оксамите;
Съ оратмама и япончицама
Съ кожусима мосте помостише
И другима свакимъ узорцыма.
По блатишту и мѣстам' глибовнымъ.

У храброга есте Свѣтславиња
Стѣгъ црвеный са хоругвомъ бѣломъ,
И челенка лѣпа црвеника,
И іоштъ свѣтло сребрно оружѣ.

Ту Ольгово храбро гнѣздо дрѣма,
Кое 'но є далек' залетѣло;
Нероди се оно на обиду
Нит' соколу, а нити ястребу,
Нити теби, о црный гавране,
Црн' гавране, поганый Половче!

Гзакъ се пушта ка'но сурый вуче,
Кончакъ нѣму путе отвораше,
Отвораше къ Дону великому.

105.

Земля и Сунце.

(одъ Хебела)

Како намъ око каже, и како люди уобште мысле, то земля наша са свима своимъ горама и долинама, ніе ништа друго, него великій округао пльоснастъ котуръ. Ондѣ, гдѣ се овай котуръ свршуе, нема выше ништа, него се ту таки опетъ небо починѣ, и далѣ продужуе, кое као пола велике шуплѣ кугле надъ земльомъ стои, и ту покрыва. На томъ се краю котура у ютру сунце раѣа, у вече сѣда, у едно доба раніе, у друго поздніе, нѣко врѣме выше на лѣво кодъ оногъ и оногъ брѣга или куће, друго пакъ выше на десно кодъ другогъ каквогъ на извѣстномъ мѣсту стоећегъ предмета, а дае намъ данъ и ноћь, лѣто и зиму, а ноћу мѣсецъ и звѣзде, и то сунце, мѣсецъ и звѣзде нестое башъ тако здраво высоко изнадъ нашихъ глава, ако є онако, као што намъ се чини.

То све небы было зло, кадъ нико другій то небы знао болѣ; али звѣздари то знаду зацѣло болѣ. Єръ прво, бы ко добыо волю своє огньиште оставити, и на тай край землѣ отиѣи, гдѣ се небо са земльомъ састае, и гдѣ нѣке звѣзде одъ землѣ ни толико высоко нестое, колико ябука на грани, па да тамо какву лѣпу звѣздицу съ неба скине, и у нѣдра метне, па да є донесе дѣцы, да се съ ньомъ сиграю, тай бы се здраво преваріо. Єръ може онъ на томъ путу преѣи Нѣмачку, Аустрію, Руссію и читаву Азію, гдѣ су Мухамеданцы и незнабожцы, съ копна на море, съ мора на копно, па онда опетъ

далѣ, пакъ найпослѣ кадъ се єдаредъ замысли колико вечъ има, одкадъ є одъ своє куѣице, и колико то іоштъ има, да на край свѣта, колико ли опетъ натрагъ куѣи трѣба, а оно ће на єданпутъ нѣку топлину око срца осѣтити, учини ће му се, као да є онъ ту вечъ кадгодъ био, гдѣ се садъ находи, зачуди ће се видећи, да є ту све тако исто, као кодъ нѣгове куће, чуће, како люди нѣговымъ єзыкомъ говоре, а найпослѣ ће опазити црквену кулу, коју є морао кадгодъ видити, доћи ће у врло познато себи село, и онда му само іоштъ сатъ два трѣба, па є дошао, одкудъ є на путъ пошао, а край землѣ ніе нигдѣ угледао. Онъ є тако око землѣ путовао, као кадъ узмемо комадъ бѣле кретe, па га почнемо повлачити око какве кугле, и вучемо га све дотлѣ, докъ се невратимо на ону точку, одъ коє смо почели вући.

Више одъ двадесеть путій обилазили су вечъ люди око землѣ, єдни єднымъ правцемъ, а други другимъ. За двѣ, за три, а за четири године путъ є овай свршенъ. Енглезскій морскій капетанъ Кукъ путовао є у своме животу двапута око цѣле землѣ, и врати се у обадва маха на оно исто мѣсто, одъ куда є пошао, само што є са друге стране дошао, него на кою є отишао. Трећій путъ пође и опетъ око землѣ путовати, али му садъ лоша срѣћа буде; на острову Оваихи убію га дивляцы, и поѣду га.

Изъ тога, и изъ више другихъ знакова дознаю учени люди то, да земля ніе пльоснастъ округао котуръ, него да є грданъ великій кругь. Далѣ: да она стои и плови слободна, безъ подупирача, као годъ и сунце и мѣсецъ, у неизмѣрномъ простору свега свѣта, а више нѣ и ниже нѣ, и са свію

страна около нѣ стоє саме небесне звѣзде. Далѣ: да на ньой свудъ унаоколо, гдѣ само има сухе землѣ и гдѣ томе превелика врућина или превелика зима несмета, неизброєно множство быля расте, и скотови и люди живе. Нетрѣба мыслити, да, ако є то тако, као што рекосмо, онда єдни люди имаю ноге долѣ а главе горѣ, а други опетъ имаю ноге горѣ а главе долѣ, и да тако могу одъ землѣ одпасти и у воздухъ суновратъ пасти. Ко тако мысли, томе се паметни люди мораю смѣяти. Свуда земля тѣла къ себи привлачи, и свуда тѣла своіомъ собственомъ тежиномъ къ земльи теже. Ма гдѣ ко стояо, оно му є долѣ, што му є подъ ногама, а оно му є горѣ, што му є надъ главомъ. Никоме се никадъ нечини, да є долѣ окренутъ. Сви су свагда горѣ окренути, доклѣ годъ землю подъ ногама, а небо пуно свѣтлости или звѣзда надъ главама имаю.

Многи ће се здраво зачудити, кадъ чує, колікій є ово кругъ: єръ посрѣдникъ т. є. она линія, коя се одъ єдне точке на поврхности землѣ повлачи, па на другу страну землѣ опетъ на поврхность излази, — посрѣдникъ дакле овай землѣ износи у правой линіи єдну хиляду седамь стотина и двадесеть (1720) нѣмачкихъ мыля. А округъ землѣ има петь хиляда и четири стотине (5400) нѣмачкихъ мыля.

Цѣла пакъ поврхность землѣ износи прѣко деветь миліона четвороугалныхъ мыля, и одъ ове поврхности спадаю двѣ трећине на воду, а єдна трећина на суху землю.

Цѣла пакъ масса землѣ износи выше, него двѣ хиляде шесть стотина и шестдесеть и два миліона мыля у хватовима. То су све учени люди на длаку измѣрили и израчунили, и разговараю се о томе, као

о каквой ситной ствари, кою одъ дѣтиньства познаю. Али нико неможе Божію свемогућность да постигне, коя овай прегрдный кругъ невиђеномъ рукомъ држи, тако, да се тай нити на што одупире, нити о чему виси, и коя свакой былчицы на томе кругу свою росицу даѥ, да расте и успѣва, и свакоме дѣтенцету улива силу, да дахне, да тако може живити и напредовати. Броѥ учени люди, да има на овой земльи хиляду миліона само людій, осимъ другихъ животиня, па то све Богъ свакій данъ накрми и напои. Али чућемо іоштъ и друго што.

Сунце, ма како да намъ се близу чини, кадъ у ютру изза брда у свѣжій ютреньій воздухъ погледи, опетъ ѥ прѣко двадесеть миліона мыля далеко одъ землѣ удалѣно. А да добро схватишъ, колико ѥ ово разстоянѣ, послушай. Кадъ бы на сунцу какавъ великій добро набіенъ топъ стаяо, па кадъ бы га топчія управо на тебе наперіо, што бы чиніо? Ты нетрѣба ни да се съ мѣста макнешъ. Єръ нека бы то зрно са ѥднакомъ брзиномъ све ѥднако управо на землю летило, то бы текъ послѣ двадесеть и петь година са сунца на землю дошло. А да топовско зрно брзо иде, то ѥ свакомъ познато, и ко незна, нека чуѥ, да зрно изъ топа за ѥданъ секундъ шесть стотина стопа у дужину пређе.

Лакше се даѥ постигнути, да сунце ніѥ само свѣтло окно на небу, него да ѥ, као и наша земля, самъ собомъ носећій се кругъ. Али ко ће да му мыслима величину схвати, кадъ изъ такве ужасне дальине іоштъ толику силу свѣтлости и топлине има, и све благосиля, на што своимъ благимъ лицемъ погледа. Посрѣдникъ сунца већій ѥ сто четрнаѥсть путій одъ посрѣдника землѣ. Али у тѣлу своме износи оно миліонъ и полъ

пута толико, колико земля у своме. Кадъ бы сунце было шуплѣ, онда бы не само наша земля у той шупльини мѣста имала, него іоштъ и мѣсецъ, кои є петдесеть хиляда мыля одъ землѣ удалѣнъ, могао бы се око землѣ исто тако у шупльини сунца окретати, као што се сада око нѣ у простору свѣта окреће; и несамо тако, него да є и іоштъ толико одъ землѣ удалѣнъ, као што є заиста удалѣнъ, па бы се и опетъ и земля и мѣсецъ у шупльину сунчевогъ тѣла смѣстити могли, и мѣсецъ бы око землѣ шетати могао, да нигдѣ ни о што незапне или се удари. Толико є грдно сунце, па и опетъ изъ оне исте свемогуће руке долази, коя на земльи зрнце мака у своіой главицы ствара и до зрѣлости доводи.

Дуго су и сами найученіи звѣздари мыслили, да ова неизмѣрна масса у сунцу ніе ништа друго, него скрозъ и скрозъ усіянъ ватреный кругъ. Само што ни єданъ одъ ньихъ ніе постигнути могао, одкуда ова ватра свою храну одъ толико вѣкова добыя, да послѣ хиляду и хиляду година ніе слабія, и да се већъ єдаредъ као жижакъ, кадъ му зейтинъ изгоре, неугаси.

Зато данасъ звѣздознальцы и други паметни люди починю мыслити, да сунце у себи може тако исто тамно и умѣрено топло тѣло быти, као и наша земля што є, па да и на нѣму створеня живити могу. Па као што є земля унаколо са оживляваюћимъ воздухомъ окружена, тако окружує и сунце увеселяваюћа свѣтлость; нити є нуждно, да та свѣтлость на самомъ сунцу чини неподносну, разораваюћу врућину, него нѣни зрацы производе топлину и врућину текъ онда, кадъ се са земальскимъ воздухомъ помѣшаю, и као извлаче ту изъ самыхъ земальскихъ тѣлеса.

Єръ да земля много притаяне топлине у себи има, и да само мора на исто чекати, да ту одъ себе пусти и изда, то се одтуда дознае, што се два хладна тѣла усрѣдъ зиме дужимъ непрекинутымъ тренѣмъ найпрѣ даю угрѣяти, послѣ постану врѣла, а найпослѣ се запале. Па шта є и ово? Нека иде ко на высоко брдо, па што се годъ выше пенѣ, што годъ ближе къ сунцу долази, то све выше мора у руке да душе, а найпослѣ долази на снѣгъ и ледъ, и неможе далѣ одъ тога да се пенѣ. Што є то, и одъ кудъ то? пытаю природозналцы. Та кадъ є сунце ватра, то мора све већа врућина да буде, што се ближе къ сунцу приступа, а гле ніе тако, него є све већа зима!

Дакле ласно є могуће, да є сунце по себи тврдо тѣло, око кога се блага свѣтлость просипа, и да на сунцу све єднако прекрасне ружице и кринови цвѣтаю, и да тамо, мѣсто людій, смирени анѣели обытаваю, па да тамо као у повомъ Іерусалиму нема ни ноћи ни зиме, него є све єднако данъ, и то радостна суббота и непресѣчный великій праздникъ.

106.

Игоръ одъ Половаца пошученъ

(преводъ одъ І. Хаџића).

Кадъ у ютру ютро освануло
Ал' крвави зрацы свѣтъ являю;
А одъ мора црный облакъ иде,
Да четири сунца онъ покрые,

Изъ облака синѣ мунѣ сиплю;
Грмлявина велика ће быти!
Быће дажде одъ силнiехъ стрѣла,
Та одъ стрѣла съ великога Дона!
Ту ће с' силна копля поломити,
И саблѣ се оштре потупити
О шлемове оне Половачке
А на рѣцы тамо на Каяли,
Кодъ онога Дона великога.

Русска земльо, већъ си за планиномъ!
Ето вѣтра, унуцы Стрибожки,
Съ мора с' вiю на полкове храбре
Игореве са стрѣлама многимъ;
Земля тутньи, рѣке теку мутно,
А прашиномъ поля с' покрываю;
Баряцы се веће указую,
И Половцы долазе одъ Дона,
И одъ мора, и одъ свiю страна.
Русске войске сада одступише,
А изроди вражiи наступише
И сва поля кликомъ притиснуше;
Ал' и Русси храбри преградише
Преградише црвенымъ штитима.

Ты Яръ Туре, храбрый всеволоде,
Ты се држишъ юначки у бою,
На войнике прштишъ са стрѣлама,
И ты лупашъ шлеме са мачима
Са мачима оним' желѣзныма.
Куда скаче Туре всеволоде
Засвѣтливша своимъ шлемомъ златнымъ,
Тамо леже главе Половачке,

И Оварски шлеми разлупани
Са сабляма онымъ калѣныма
А одъ тебе Яръ Туръ всеволоде.

О како су миле ране, браћо!
Заборавля с' животъ и господство,
Градъ Черниговъ, отчинъ златный прѣстолъ,
Миля жеља, прекрасна Глѣбовна,
И завычай, а и свой обычай!

Были вѣцы, па прошли Троянски,
И прошла су лѣта Ярославска;
Прошле войске Олга Светславића!
Олегъ овай мачемъ буне кова,
Буне кова, земльомъ стрѣле сѣя.
Онъ се диже на высину златну
Там' у граду у Тмутороканю.
Тако слуша звона Ярославе,
Ярославе велый и давнашныій,
Главомъ сыне оногъ всеволода.
А Владимиръ уши запушаше
Свако ютро там' у Чернигову.
А Бориса Вячеславлѣвића
На судъ смрти слава є довела,
И прострла на зелен-канину
За обиду Олгу учинѣну,
Олгу храбромъ а младоме князу
И са ове іоштъ и све Каяле
И Светополкъ єсте уредіо,
Да доведу отца изъ Угара
Изъ Угара оныхъ туѣродныхъ
У Кіево ко светой Софій.
А подъ Олгомъ Гориславлѣвићемъ

Сѣяле се распре и растиле;
Животъ гину Даждбожя унука,
И вѣцы се людма скраћиваше
У оныма кнезовским' расправа.
Рѣдко с' онда гласи разлегаше
Одъ ратара а по русской земльи
Но єднако гаврани гракаше,
Измеђъ себе трупине дѣлише,
Іоштъ и чавке чавчеђ' говорише
Хотеђ' летит' тамо на єденђ.

То є было у ратовихъ оныхъ,
То с' чинило у войскама онымъ:
Ал' овака рата нечувено!
Лете стрѣле одъ ютра до мрака
А одъ мрака до бѣлога данка;
Бритке саблѣ о шлемове грме,
И тресу се копя убоита
А у дальномъ у незнаномъ полю
Усрѣдъ землѣ оне Половачке.
Црна земля подъ копытам' лежи,
Костима є она посѣяна,
Сва є крвлю іоште поливена,
А на тугу по руссійску землю! . . .

Шта ми шуми, шта ми звони,
Тако рано пріе зоре?
Игоръ войску то повраћа,
Жао нѣму брата мила,
Мила брата всеволода!

И другій се они данакъ бише,
И трећій се данъ бише до подне

И падоше Игореви стѣзи.
Ту се браћа онда разставише
А на брѣгу те Каяле брзе.
Ту недоста вина крававога;
Храбри Русси часть су савршили,
Они свате єсу напоили,
Ал' и сами єсу полегали
Полегали за землю руссійску.

Сада трава жалостима ниче,
Тугомъ дрво земльи с' приклонило,
Єръ већъ тужно наста, браћо, врѣме,
Већъ пустынѣ силу су покрыле,
И веће є устала обида
У силама Даждбожя унука,
Наступила на землю Троянску
Наступила к'о пагубна дѣва,
Лабудовы крыли затрескала
Затрескала на синѣму мору,
Па у Дону кадъ є поплѣштала
Тежко врѣме єсте пробудила.

107.

*Зриньскій у Сигешу *)*

(по Минху.)

Кодъ Сигета се сломи сила Солимана, кои є у побѣдама осѣдіо быо, и Аустрія и читава Европа има

---

*) Сравненѣмъ Минховог' писца обсаде Сигета са пѣсмомъ Каћића (стр. 284) нека учитель ђацима покаже разлику представляня поетичскога и прозаичскога.

можда и данданасъ захвалити Николи Зриньскомъ и малой нѣговой чети Хрвата, што є остала поштеђена одъ опустошеня онакога рата, одъ коега нема ужаснієгъ.

Іоштъ 1651. године пошлѣ великій везиръ войску у Босну. Ердеди изиђе са четрдесеть и петь хиляда людій предъ ове Турке, и потуче ихъ срѣчно, премда ихъ є у много выше было. И Лазаръ Швенди, управитель Аустрійске войске, учини лѣпе услуге. Са тымъ се започну са обадвѣ стране договори. Ердельцы и Османи врате се за своє границе, и свѣтъ стане вечъ о дугомъ миру саняти. Али є Падиша осѣћао, да му снага тѣлесна изнеможе, и науми што прѣ оно, што му се іоштъ одъ Унгаріе ніе покорило было, а за тымъ и Аустрію, па ако буде могућно, и Нѣмачку освоити, да тако са тымъ великимъ дѣломъ свой славе пуный животъ заврши. За узрокъ рата прогласи то, што му ніе данакъ одъ двѣ године плаћенъ, и што му нису Токай издали, премда то све ніе тако было.

У то врѣме наименуе царъ Максимиліянъ II. Николу Зриньскогъ, родомъ изъ старе грофовске обытельи, управителѣмъ мале али важне тврдинѣ Сигета. Зриньскій се пре тога у хрватскомъ и босанскомъ рату быо прославіо, и зато му є башъ царъ то важно мѣсто и повѣріо. 15. Іунія 1566. донесу гласницы Зриньскоме поузданъ гласъ, да се велика турска войска приближуе, и да устопце за ньомъ и самъ царъ турскій долази, и да ће, како што се мысли, или подъ Сигетъ или подъ Єгаръ стати. На Дунаву су вечъ мостъ начинили, да войска прелазити може. Ніе дуго за тымъ постояло, али доће момакъ изъ Печуя и донесе писмо одъ єднога прія-

теля, у комъ се истый гласъ потврђаваше, али и ту ніе извѣстно являно, на кою ће страну Турцы ударити. Мало послѣ дођу гласови изъ Осѣка, кои являше, да є беглербегъ на Драву дошао, и да има заповѣсть, мостъ на той води направити. Као путевођа ишао є са беглербегомъ карамбегъ Босанскій. Найпослѣ дођу писма, да су турски предняцы до Шиклоша дошли и ту на конакъ пали.

Зриньскій є бодро на све мотріо, шта и како быва, па стане мыслити, шта валя пре свега да уреди, докъ іоштъ цѣла поплава турска ніе приспѣла. Смысли, да ће найболѣ быти Турцыма показати, да ихъ се небои, и да имъ таки сада єдну чету насусрѣтъ пошалѣ, да тако своима покаже, како се и онъ и они у себе поуздати могу. Гашпаръ Алапићь, Никола Ковачъ, Петаръ Бачица, и Вукъ Папратовићъ изиђу са єдно хиляду пѣшака и петь стотина коняника чакъ до Шиклоша, да ударе на Турке, а ако имъ се ови съ пута уклоне, а они да узму и спале Шиклошъ. Кадъ се приближе къ Шиклошу, онда оду двѣ стотине пѣшака и сто коняника напрѣдъ, да виде, кадъ Турцы са своихъ коня посилазе, да овыма острагу яве. Згода имъ се и каже, да неможе боля быти, и зато ударе юначки на Турке, кои незнадоше шта да раде, или да се чуде той продрзльивости, или да се уклоне предъ тымъ юначствомъ. Кадъ мало къ себи дођу, одапру се оружѣмъ; али су ихъ Хрвати притисли, па сѣку и недаду ока отворити, и куда годъ навале, свуда читаве сокаке поотвораю. Турцы су држали, да нико несмѣ ни помыслити, да на ньихъ удари: па су были чисто изванъ себе, кадъ ови изненада као трѣскови у ньихъ хрупише. Што су Хрвати већма

навальивали, што су ньихове саблѣ већма Турке разрѣђивале, то є забуна међу Турцыма све то већма растла. Найпослѣ нагне, кудъ се комъ найболѣ свиди. Многи се у глибовима подаве; и самъ Мехемед-бегъ утопи се у єдной бари, а нѣговъ сынъ са три друга племића падне у сужаньство. Кадъ они у Сигету чую, шта су ови починили, свакій два срдца добые, и нико се выше цѣле султанове силе плашіо ніе.

Послѣ овога боя, кои га яко огорчи, одреди Соликанъ, да се найпрѣ и найпрѣ Сигетъ узме. Босанскій Мустафа-Паша, великій везиръ Соколовићь, и карам-бегъ правили су му путъ са шестдесеть и петь хиляда войске. Хамза-бегъ направи три-пута мостъ на Драви, и у сва три пута однесе му га вода. На то пошлѣ бегъ човѣка къ султану, да му каже, да се ни за живу главу мостъ преко Драве начинити неда. Солиманъ се наопако разлюти, оддере комадъ одъ свога огртача и напише на нѣму самъ своіомъ рукомъ златимъ писмомъ: „Ово вели царъ Солиманъ: ако ты невредный робе небудешъ съ мостовима готовъ, докъ онъ недође, то ће те овымъ истымъ огртачемъ удавити, а главу ти на колацъ набости и на край моста усадити!" Садъ се Хамза-бегъ убрзи, што є већма могао, да све нуждне бродове довезти, изтѣра све люде изъ цѣле околине, и мужско и женско, и старо и младо на посао, и немилостива канціа учини, да є мостъ између 1. и 5. Августа на читаву мылю пруженъ готовъ стояо, и войска прѣко нѣга прешла.

20. Іулія кренесе се Босанскій паша и карам-бегъ одъ Шиклоша и дођу подъ Печуй, а одандѣ у столный Бѣоградъ, Будимскомъ паши у помоћь.

Съ ньима є ишао Хамза-бегъ и нѣгове спахіе. Истый данъ поступи паша одъ Натоліе, а за ньимъ и самъ султанъ на Мухачко полѣ. 1. Августа пође войска къ Сигету кодъ св. Ловреца, не далеко одъ града, протуку се мало али свойски; а пре тога морао є Будимскій паша главомъ платити, што се ніе вѣма журіо.

Кадъ Зриньскій види, да турска сила на нѣга долази, скупи свое бойнике, и одреди свакомъ свое мѣсто. Войводе, капетане, племиће и ненаоружане жителѣ оправи у унутрашньій градићъ, па заповѣди варошке капіе позатворати, и ставши на піяцы у срѣду своихъ ратника, стане имъ овако говорити: „Єсте чули, браћо! Свакій одъ васъ види, да су намъ Турцы на вратъ дошли. Нужда є ту, и трѣба се журити, да се наоружамо, па да се као юнацы душманину христянскомъ одупремо, кои є ето, како видите, полъ свѣта на войску изтѣрао, и на насъ ударіо, да насъ све у млево сатрѣ. Али се мы уздамо у Бога; а Богу є лако насъ одбранити, а іоштъ лакше ньихъ смести и упропастити. Немойте се дакле, браћо плашити. Нека дођу; мы ћемо се Богу молити, па ће онъ насъ сачувати. Али прѣ свега валя да смо сложии, и да єданъ другогъ до послѣднѣ капи крви неиздамо. Ко има срдце на кога, нека се помире; ко на кога води пизму, нека му опрости. Сви садъ трѣба да смо пріятельи, да смо браћа, докъ є Божя воля, да овдѣ будемо. Зато, браћо! нуждно є, да се найпрѣ Богу, па онда цару и отачбини закунемо, да ћемо као юнацы живити и умрѣти. Я ћу се ево првый заклети, а вы ћете послѣ сви замномъ, да свакомъ буде право, а да сви знамо, на чему смо. Я Ни-

кола Зриньскій кунемъ се найпрѣ вышнѣмъ Богу, па онда цару, као нашемъ найвећемъ господару, а затымъ сиротой овой земльи, на кою є толика бѣда наишла, па найпослѣ свима вама, кои сте евовдѣ скуплѣни, да васъ никада нећу оставити, него да ћу съ вама живити и умрѣти, а сву срѣћу и несрѣћу братски съ вама дѣлити, тако ме и на овомъ и на ономъ свѣту помогао Богъ отацъ, и Богъ сынъ, и Богъ духъ светый! А садъ хайде закун'те се и вы. Свакій нека дигне три прста горѣ, па нека говори, што чуе, да я говоримъ. Али найпрѣ вамъ кажемъ, да се свакій добро промысли, прѣ него што се закуне. Єръ ко се закуне, па заклетву неодржи, томе ћу я самъ као найгорѣмъ човѣку судити. Дижите руке, па говорите замномъ: Мы граѣани, коняницы и пѣшацы, и сви войницы цареви кунемо се найпрѣ Богу на небу, па онда нашемъ свѣтломъ цару, и овой земльи, у коіой живимо, а найпослѣ нашемъ войсковоѣи Николи грофу Зриньскомъ, да ћемо га у свему слушати, као што то вѣрнымъ войницыма приличи, и да ћемо съ ньимъ заедно или побѣдити или изгинути! — Па садъ чуйте мою послѣдню волю, ако буде Божя воля, да погинемъ. Ако мене нестане, нека вамъ є воѣа мой братъ и пріятель, господаръ Гашпаръ Алапићь, онъ ће вамъ заповѣдати, и вы да сте га слушали. Као што сте мене поштовали, тако да сте и нѣга, а као што мене садъ слушате, тако да сте слушали нѣга онда. Далѣ пакъ морамъ вамъ іоштъ и ово казати. Кои свога капетана или войводу непослуша, кадъ му што заповѣди, или кои на нѣга са мачемъ поѣе, одсѣћи ће му се глава. Ко одъ Турчина писмо прими или прочита, быће убієнъ; а ко наѣе писмо на

стрѣли у градъ убачено, има га одмахъ своме старіемъ предати, єръ ће другчіе страдати. Ко свое мѣсто остави, быо властелинъ, быо другій, быће убієнъ. Ако се двоица троица у тайне договоре упусте, или ако само стану коє какве тайне шаптати, таки ће съ мѣста быти побієни, и неће се ни пытати, шта є и како є. Ко пакъ то смотри, а некаже, єръ му є у томъ сродникъ, или пріятель, быће убієнъ съ ньимъ заєдно. Ко одъ свога друга што украде, па ма не было ни потуру вредно, онай часъ ће быти удавлѣнъ. Кои има у вароши рода, нека га родъ храни, а ко нема никога, тога ће хранити моя кућа."

Кадъ ово изговори, даде довести нѣкога войника, кои є быо туженъ, да є на свога капетана съ оружѣмъ ударіо, па га ту самъ своіомъ рукомъ на комаде изсѣче, да имъ покаже, да є све, што є говоріо, узаосну говоріо. За тымъ даде ухваћеногъ Мехемед-бега збогъ многихъ нѣговыхъ невалялыхъ дѣла погубити. Предъ капію већегъ града усади грданъ крстъ, своима, да се крѣпе, Турцыма, да се грозе. На то учини наредбе у Новой вароши, да се може запалити, и даде све иманѣ граћана у сигурну стару варошь пренети. Сву сламу са кровова одъ кућа поскидаю, и однесу у Нову варошь, да се тако брже и лакше запалити може. Па онда стане са своихъ двѣ хиляде и три стотине за оружѣ способныхъ людій чекати, да види, шта ће далѣ слѣдовати.

Беглербегъ одъ Румеліе, и Аконскій паша доћу 31. Іулія са деветдесеть хиляда Турака до св. Ловре, єдну мылю одъ Сигета. Къ ньима приступи сто хиляда людій изъ великогъ окола. Хрвати се пустише

са овыма само у карканѣ, али є ово траяло одъ зоре па до мрака. Кадъ се смркне, онда се Турцы врате у свой околъ. Сутраданъ понови се бой али већъ подъ зидовима Сигета. Турцы су се были спустили по винограды едва три четврти мылѣ одъ вароши. Премда ихъ є страшна сила было, али ипакъ осѣте штету, кою су имъ Сигећани нанели. Три путъ юрише они на градъ, и три пута буду юначки одбіени.

5-ога Августа оду беглербегъ и Аконскій паша са свога мѣста, на комъ су дотлѣ стояли, да султану, кадъ дође, мѣста направе. И заиста буду царски шатори ту у винограды разапети, а войска се утабори око града у наоколо. Сутра данъ дође Солиманъ са цѣломъ осталомъ войскомъ, спусти се на избрано за нѣга мѣсто, и стане Сигетъ све већма и већма стезати. Садъ почну са свію страна на варошь изъ топова пуцати. Ужасно се захори са свію страна громовито Алла! Алла! као знакъ, да є господаръ одъ свѣта, Солиманъ, у таборъ дошао, и да ће онъ самъ своимъ очима гледати, како се мусулмани юначки боре.

Наша гомилица у Сигету међутымъ призове име Разпетога, и ніє марила ништа, што се ови силеницы око града тако разгоропађую. На топове турске оборе свою топовску ватру изъ Нове вароши, и учине, да се невѣрницы задуго ни съ мѣста маћи немогоше. Яничари, бѣсни као да су помамни, юришали су непрестано на обкопе. Гинули су Хрвати, али є іоштъ више Турака падало. Свакій путъ, кадъ є кои племићъ хрватскій пао, повео є десеть дванаєсть Турака са собомъ у гробъ. Зриньскій даде на то све вртове, дрва и капіє Старе и Нове вароши запалити, и излазке, на коима су капіє

быле, земльомъ засути. Турцы недопуштали су ока отворити, него су све єднако одъ ютра до ноћи юришали, и на бедеме изъ топова пуцали; яничари поскачу у градске яркове и поправе тамо, да се одъ Христяна заклоне, силне обкопе. Страховитый Али-Портукъ нападао є силовито выше дана узасобце на Нову варошь, и ту є выше храбрыхъ обранителя погинуло.

Зриньскій стане размышляти, што му выше вреди, празне куће или юначки бойницы: па онда даде уреченый знакъ, и тай часъ полете вѣнцы одъ смоле у Нову варошь, коя є іоштъ одпреће сламомъ и другимъ лако горећимъ стварма напунѣна была. А своє люде повуче у Стару варошь, и ову яче утврди.

Но при свемъ томе стаяли су Хрвати свакій часъ све горѣ. Османи сатну садъ на Стару варошь и на самъ градъ пуцати; а яничари удвоє изъ близа своє юрише. У Нову варошь увезу Турцы силне топове, и понамѣштаю ихъ на найсгоднія мѣста. Изъ обкопа Али-Портуковыхъ стану се насипи и мостови изъ балвана, шлюнка и землѣ преко глибовитыхъ мѣста пружати, и граду све ближе приступати. На торнѣвима, кои су изъ штитова направлѣни, и кожама и цаковима съ вуномъ обложени были, долазили су яничари силно борећи се обсѣднутыма на сусрѣтъ, и свакій ихъ є данъ было теже подносити; а найпослѣ морадоше предъ ньима градски топови да уђуте. Тако су до 7-ога Септ. свакій данъ по седамь пута на градъ ударали; а Хрвати су се іоштъ єднако юначки држали. Найвећи юнацы лежали су мртви око града. Солиманъ се упрепасти, тргне се натрагъ, и тако се обѣ стране на єданъ часъ премире, да своє мртве укопаю.

Већъ є было спольскій градъ и турскимъ рукама; изъ града се ніе нико ни куда ни макнути могао. Међу тымъ сбуде се нѣшто усрѣдъ турскогъ табора, што є све нападанѣ на Сигетъ осуетити могло, како су и онако уморени войницы сву волю и срдце изгубили были, да се ніе великій везиръ добро досѣтіо, и опасность ту одвратіо. Іоштъ 4-огъ Септембра осѣти старый султанъ, да га снага ославля. Онъ неможе преболѣти срамоту, да са толикомъ силомь толишной чети неможе ништа да учини. Та му срамота башъ прекрати животъ. Іоштъ єданпутъ види Соліманъ, како му яничари са лѣствица падаю, и градске яркове пуне; види, како му се сва войска снебыла, како су му сви войводе поражени, и умрѣ срдећи се на срѣћу, коя га є за цѣо вѣкъ вѣрно служила, а на послѣдку му дане загорчила. Соколовићь и нѣгови пріятельи договоре се, да смрть цареву предъ Турцыма притае, све дотлѣ, доклѣ сынъ нѣговъ Селимъ тога недозна, и непрправи се. Одъ тога дана дакле буде све онако исто раѣено, као и до тога дана, као годъ да є царъ живъ и здравъ као и одпреѣе. И да се како съ те стране смрть царева непрочує, Чивутиіу, кои є султана лѣчіо, одсѣку главу. Па онда за тымъ разгласе, да є воля царева, да се градъ узме, стало шта стало, и даду заповѣсть, да се удара.

У изнутрашньій градъ сатѣрани, Зриньскій и нѣгови вѣрни, морали су пламенъ спольскогъ града подносити, а нити су имали выше шта да єду, ни чимъ да се бране. Виде дакле, да се выше тако остати неможе. Вѣрни своіой заклетви гледали су садъ само за тымъ, вако ће свой животъ што скуплѣ продати, и како ће удавлѣнымъ суврѣмени-

цыма и потомству показати, како люди, кои поштенѣ выше свега на свѣту цѣне, умрѣти знаду. Грофъ се обуче у лаку скупоцѣнну одѣћу, нехотећи сигурніи оклопъ на себе узимати. Па онда тури у џепове стотину дуката, да ихъ онай, кои му мртво тѣло плячкао буде, наће, да нерекне, да се одъ тѣла Зриньскога ніе помогао. У истый паръ метне градске ключеве у џепъ говорећи: „Докъ се годь моя рука буде могла мицати, неће заиста ни еданъ Турчинъ ни до ключева ни до дуката доћи; а кадъ я погинемъ, онда нека су ономе, кои до ньихъ дође." На то му выше мачева донесу, одъ коихъ найскупоцѣннiи избере и узме, говорећи: „Ово є единый мачъ, кои ми є одъ моихъ дѣдова остао. Съ ньимъ самь све задобыо, што имамъ; съ ньимъ ћу и послѣднѣ дѣло да урадимъ, на кое ме Божя воля позыва." Завитла га на то у воздуху, зграби малый лакъ штитъ, дође предъ своє другове, кои су га у явліи готови чекали, и опрости се съ ньима овако: „Браћо моя и другови! Ево видимо, шта є Богъ съ нама одредіо. Што ніе са своимъ своіомъ неизбройномъ силомъ могао учинити душманинъ, то хоће ево по Божіемъ допуштеню ватра да уради. Болѣ намъ є на полю юначки погинути, него овдѣ у диму се угушити, и у ватри се изпржити. Помыслите, да ово Богъ на насъ шилѣ, да є нѣгова воля, да данась главе изгубимо: єръ да онъ то неће, небы до тога дошло. Помыслите, да намъ валя за наше люте грѣхе мрѣти; па несамо за грѣхове наше, него и за оно грдно беззаконѣ, коє се у овой земльи чинило. Наша крвь трѣба то све да спере и покае. Сѣтите се дакле, како смо се єданъ другомъ заклели, да ћемо заедно побѣ-

дити, или изгинути. Хвала миломъ Богу, іоштъ се се до овога часа међу нама ненађе ни кукавице ни издаице. Хайдемо и сада заедно и братски. Овдѣ се неможе више одъ ватре живити. Жене и дѣца немаю намъ се више ни чимъ заложити. Я мыслимъ, да є найболѣ, да изъ овога града излетимо, на Турке юначки нападнемо, и тако поштено изгинемо: смртна борба и мука быће намъ кратка, а слава и поштенѣ траяће намъ до вѣка. Ево я полазимъ прѣдъ вама напрѣдъ, а вы сви сложно за мномъ: па што видите одъ мене, то чините и вы. А я васъ заиста нећу оставити, докъ годъ неиздахнемъ."

На ове рѣчи спомене у три пута име Исусово, и преда царскій барякъ Ловри Юранићу. Топъ пукне, капія се градска отвори, и у диму одъ топа излети Зриньскій са голомъ сабльомъ на полѣ, за ньимъ узастопце Юранићь са барякомъ, а за Юранићемъ сва дружина остала. На мосту срѣтну ихъ яничари, и ту се стану борити. Три зрна пробію грофа, али онъ текъ онда падне, кадъ га страшанъ єданъ ударацъ по глави смлати. И на земльи іоштъ лежећи браніо се Зриньскій ножемъ, пестницима и зуби. Ніе описати радость, съ коіомъ су Турцы на то свое Алла! Алла! повикали. Дуго и юначки борили су се они шесть стотина, кои су са Зриньскомъ излетили были, и потуку сіясеть Турака. Но найпослѣ остане ихъ мало, и мораше се у градъ натрагъ повући. Турцы навале за ньима, и уђу у димеће се развалине, кадъ алъ на єдаредъ на знакъ одъ Зриньскогъ преће уређеный, прсну барутане са ужаснымъ трѣскомъ и кршаньомъ у воздухъ, и понесу три хиляде Турака са собомъ. Садъ текъ, кадъ є смрть све бранителѣ прождрла, и кадъ

су Османи и ову послѣдню жертву принели, коя имъ є найболѣ яничаре прогутала, освое они развалине каменя и лешеве. На овыма стану срдце калити: у граду разоре све, што є іоле іоште неразрушено стояло, жене и дѣцу одведу у сужаньство, а Зриньскога главу натакну на мотку, метну є предъ шаторъ аге яничарскогъ, па кадъ є ту нѣколико дана и мртва Турке страшила, онда є пошлю новомъ султану Селиму.

108.

Маршинъ Пелаецъ освѣшлава образъ

(одъ I. Субботића по Дуттенхоферовомъ прѣводу).

У землю бы Мартинъ проп'о,
Што се стиди рѣчій Сида,
Савъ му образъ стидомъ горѣ,
У срдцу га боля кида.

Савъ разтуженъ и пунъ бриге
Упути се къ своmъ чадору,
Єръ већъ види, да є дозн'о
Сидъ, како се тай данъ влад'о,
Кадъ му ніе дао сѣсти
За трпезу одъ юнака.
Зато смысли зажмурити,
Па ил' паст', ил' прославит' се.

Сутра данъ се Сидъ покрене
Прѣдъ Валемю боякъ бити,

И таки се Маври яве
Са свихъ страна к'о роеви,
И навале као золѣ
На хришћанске храбре чете,
Те с' ударе обѣ стране
Као кременъ о огньило.

Мартинъ првый бой заметне,
Умѣша се у душмане,
Оногъ груне, оногъ лупи,
Све прѣдъ собомъ къ земльи свали.

Чуде му се люди снаги,
Све му већма око сѣва,
Нестаде му дрхтавице,
У руцы му сабля игра,
Тог' убія, оногъ раня.
На све стране Маври вичу:
„Чудне хале одъ човѣка?
Іоштъ никада невидѣсмо
Тогъ юнака виленяка.
Све потуче, све израни,
Све насъ съ бойна поля гони."

До у врата одъ Валем'є
Одтѣра онъ люте Мавре,
Рука му є до рамена
Ньиномъ крвлю умазана:
Сви су с' добро тай данъ били,
Ал' найболѣ Сидъ и Мартинъ.

У околу Сидъ га чека,
Па загрли и поздравля,

И 'вако му проговара:
„Мой Мартине, садъ вамъ кажемъ,
Да сте юнакъ надъ юнацы;
И зато ми данасъ сѣд'те
Кодъ Алвара кодъ Фанеца,
Могъ войводе у боевихъ;
Сѣд'те там' кодъ витѣзова,
Кои себи равне траже."

Одъ тогъ дана Мартинъ неда
Никомъ пута у боевихъ,
Чудна дѣла онъ почини,
Па га славе у пѣсмама
К'о найболѣ одъ юнака.

Право стара рѣчь є рекла,
И пуно є погодила:
Ко подъ добро дрво сѣдне,
Добаръ хладъ ће онъ имати.

109.

К а р ш о н ъ

(изъ Оссіяна по Штоллбергу).

Кодъ старыхъ Каледонаца, кои су се са Римлянима у многой битки юначки промѣрили, одликовало се племе Морвенъ. Фингалъ, сынъ Комхала, быо є кнезъ тога племена. Нѣгова є юначка дѣла бардъ Оссіянъ опѣвао, и те су юначке пѣсне и до данасъ кодъ обытателя Шотске сачуване.

Єдаредъ врати се Фингалъ са войске противъ Римляна куħи, и заповѣди, да му барди побѣдне пѣсме запою. Трѣмъ у Селми, тако се звао дворъ и градъ Фингаловъ, био є отетымъ одъ Римляна буктиняма освѣтлѣнъ, и ноħь протече у веселомъ пированю.

Кадъ буде дубоко у ноħь, Клессаморъ, уякъ Фингала, уħе у трѣмъ. Овай є врло рѣдко долазіо на пирове Фингалове; одъ выше година живіо є у самоħи, тугуюħи за супругомъ, кою быяше изгубіо.

Єдаредъ га бура съ пута сбацы, и онъ уħе у рѣку Клуту, (данасъ Клайде *); на рѣки є стояо градъ Балклута, кои се по рѣки тако зваше. Клессаморъ види ту Моину, єдиницу кнеза Рытамира, и узме є за жену. Єдномъ Бриту небуде по вольи, да имъ странацъ кнегиню ограби, и зато подигне оружħе на нħга; но Клессаморъ убіе противника. Брити се изкупе, да освете смрть поглавице. Клессаморъ се немогаше прѣдъ толикомъ силомъ одржати, скочи у Клуту, одплива на свой бродъ, и одєдри на море, па онда стане гледати, како ħе се потайно къ брѣгу приближити, да Моину изванъ опасности изведе. Но море є све єднако было немирно, и онъ немогаше никако къ брѣгу пристати. Моина свисне одъ туге, и остави за собомъ сына, кога дѣдъ Рытамиръ одхрани, и име му Картонъ (хука таласева) надѣне.

Овай губитакъ немогаше Клессаморъ никада прегорѣти, зато се онъ у самоħу уклоніо бяше, и тамо самъ за себе живляше.

Нħколико година послѣ смрти Моине упадне Комхалъ са своимъ сыномъ Фингаломъ у землю Британску; Балклута буде узета и спалѣна, Рытамиръ

*) Clyde.

погине у бою. Картонъ, кои є онда одприлике три године имао, буде срѣћно избавлѣнъ.

Кадъ Картонъ одрасте, науми ударати на Фингала, да му се зато освети, што му є дѣда убіо, и градъ развалiо. То се догодило башъ у оно врѣме, кадъ се Фингалъ изъ войске противъ Римляна, као што смо у почетку споменули, вратiо быяше.

У пѣваню прође ноћь, и ютро весело сване. Горе указаше своє мрке главе, и море се засмѣши плаветнымъ своимъ лицемъ, а око удалѣныхъ стѣна виђаше се колебаюћа се игра бѣлыхъ таласiй: садъ се дигне магла полагано надъ моремъ, и слiє се у ликъ цинскогъ єдногъ старца. Све ближе и ближе долазаше тай ликъ прѣко поля къ Селми, и ту се изтопи у крвавый даждъ.

Само краль види то появлѣнѣ; у срдцу му се учини, да ће му нѣки юнацы наскоро изгинути. Бутећи оде у трѣмъ, узме коплѣ свога отца, и метне панцѣръ на прси: сви юнацы скоче, огледе се, и окрену се Фингалу. Хиляду штитова и сабаля дигну се, да се трѣмови Селме заблистаю; на далеко зазвѣчи звека оружja; уплашени стану ловачки пси урликати. Юнацы се скупе око краля.

Фингалъ почне говорити: „Сынови Морвенски! Садъ нiє врѣме школьке пунити (т. є. пити). Прѣдъ нама стои бой, и надъ земльомъ се вiє смрть. Єданъ пріятель духъ явiо намъ є, да се непріятельи приближую: мало часъ доћи ће овамо страннцы прѣко мркихъ таласева. Узмите своя копля, обуцыте оклопе, и покрыте се шлемовима; єръ као бура навлачи се битка.

Краль пође прѣдъ войскомъ. Они оду на брда одъ Коне. У долини стояше жене, и гледаше бри-

жльиво горѣ къ войницыма, кои као каква высока дрва на высини стояше. Дрхћући за юнаке погледаше кадкадъ на море: пѣна морска вараше ихъ; оне мыслише, да виде бродове, и сузе имъ ударе низъ образе. Кадъ се сунце роди, укаже се заиста у дальини флота: брзо долети она къ брѣгу и чета младыхъ юнака изскочи на сухо. Кнезъ ньиховъ стане прѣдъ ньихъ, и пође управо къ Селми, а нѣгове хиляде за ньимъ.

Фингалъ пошлѣ Уллина као гласника къ кнезу страннаца. „Иди" рекне му, „и кажи странныма, да сѣде на миру. Кажи имъ, да су многи одъ нашихъ непріятеля изгинули. Ако намъ долазе у миру, даћемо имъ лѣпа оружя. Нека недрже за ништа, звати се нашимъ пріятельима: ер владари свѣта прѣдъ нама су дрхтали."

Докъ е Улланъ тамо ишао, наслони се Фингалъ на своє коплѣ, и гледећи на странноземце, чућаше се младомъ кнезу, кои прѣдъ ньима стояше. „Ха, да красна младића," повиче онъ, „са своіомъ свѣтломъ сабльомъ, и своимъ коплѣмъ равнымъ бору, кои бури пркоси. Па ће и опетъ тай стромъ пасти, а съ ньимъ и они, кои око нѣга стое! Многа ће майка и сестрица съ тужнымъ срдцемъ къ мору погледати; много ће дѣте викнути: Гле, ено брода, — можда є краль одъ Балклуте! онда ће майка бризнути плакати, сузе ліюћи за онымъ, кои далеко одъ нѣ у Морвену смртный санакъ борави!"

Докъ є краль тако говоріо, дође Уллинъ къ Картону; бацы прѣдъ ньимъ коплѣ на землю, и запѣва пѣсну мора. Но Картонъ га непослуша. „Иди и кажи то кукавицама" одговори, „они ће се прѣдъ Фингаломъ уклонити. Заръ нисамь я видіо, како су

Балклутски зидови падали? Па я да сѣднемъ за столъ Комхалова сына? Онда самь бьо я іоштъ дѣтетомъ, и нисамь знао, зашто дѣвойке плачу; я самь се радовао гледаюћи, како се дымъ стубовима диже и віе; я самь се весео тамо амо осврtао и међу тымъ су духови моихъ роћака изъ гробова своихъ узлазили. Но кадъ година за годиномъ протече, и я момкомъ постанемъ, онда самь видіо маховину на развалинахъ нашихъ трѣмова; са зоромъ почињо самь уздысати, а ноћу самь сузе лѣвао. Заръ да се неударимъ съ дѣцама моихъ непріятеля? пытао самь самъ себе, и рекао самь: Хоћу, да како нећу; та има доста снаге у овой руцы!" Очине се младићу напуне суза, кадъ помысли на неправду, коя му є отцу учинѣна; грозанъ погледъ бацы онъ на брда, и нѣгови юнацы скупе се око нѣга.

А Фингалъ се нехтѣне са младићемъ у бой упуштати: честь побѣде остави своимъ юнацыма. Катхулъ, сынъ Лормара устане првый, да се мѣри са младымъ кнезомъ, и три стотине нѣговыхъ крену се съ ньиме. Али є нѣгова мышца была преслаба, да одпоръ даде Картону; онъ надне а пратіоцы му се разбѣгну. Тако исто проће и дрзновеный Конналъ, кои за ньимъ изиће, коплѣ му се пребіе на двое, и Картонъ га окуе, а пратню му разпршти. Кадъ то Фингалъ опази, онда повиче своимъ уяку Клессамору: „Паде ти другъ Конналъ: пођи, и покажи сыновима Балклутскимъ снагу племена Морвенскогъ." Старый Клессаморъ учини, како му се рекло; силовито поскочи, удеси штитъ и помѣша се у бой, кадъ га Картонъ спази, хтѣде му се уклонити, тай образъ опомене га на отца, кога истина никадъ небыяше видіо, али є знао, да се

истый кодъ Фингала находи. Онъ помысли: „Заръ неможе быти, да є овай старацъ Моининъ мужъ, а мой отацъ? Нисамь ли толико путій чуо, да онъ на рѣки Лори живи?" Зато га съ мирнымъ рѣчма дочека, и гледаше свакояко, да дозна ко є. Али Клессаморъ нехтѣ му се казати; а и не могаше то учинити. Єръ кодъ Каледонаца є было све єдно, казати име непріятелю, и съ пута му се уклонити. Єсу ли хтѣли за кога рећи, да є кукавица, то су говорили: „та казао є непріятелю како се зове." Єръ како бы се нашло, да су имъ отцеви были пріятельи, то бы борцы престаяли бити се, и оно бы исто пріятельство измећу себе поновили, ков су имъ отцеви држали. Ако бы се самъ непріятелю казао, о томе се мыслило, да жели бой избѣћи и поравнати се.

И на тай начинъ бой измећу отца и сына ніє се дао одвратити. Клессаморъ опомене младића, да попусти, али овай на то немогаше сбогъ поштеногъ гласа пристати. Картонъ надвлада старца, но кадъ га стане везивати, опази Клессаморъ мѣсто на тѣлу противника, съ коєга се оклопъ сишао бяше, и у истый махъ прободе га ондѣ своимъ ножемъ. Фингалъ є видіо, да му уякъ паде, и похити тамо. Кадъ на мѣсто боя дође, нађе Картона, гдѣ у своіой крви плива. Онъ обѣћа умирућемъ младићу, да ће му споменъ пѣсмама барда славити: „Нећешъ непознатъ умрѣти," рекне му: „и унуцы ће іоштъ Картоново име слушати, кадъ се око горећегъ храста изкупе, и пѣсме о прошлымъ данма пѣвати стану. Кадъ ловацъ у шуштећемъ єсенћмъ вѣтру на ледини сѣди, погледа ће на стѣну, на коіой є Картонъ пао, и показива ће своmъ сыну мѣсто,

гдѣ се борише силни; ондѣ се бораше, рећи ће, краль одъ Балклуте; онъ є быо раванъ у снаги саєдинѣной сили одъ стотину рѣка!"

Ово є была послѣдня Картонова утѣха; у радости каже, како се нада, да ће путемъ пѣсме доћи гласъ о нѣговой чести пуной смрти до мужа нѣгове матере Моине, до нѣговогъ отца, кога и непознає. Ове рѣчи допру до ушію Клессамора; и онъ се бораше са смрћу, и у той борби познаде свогъ умирућегъ сына.

110.

Гора Промина у Далмаціи

(одъ Г. Николаєвића).

Промина велика 3653 и Промина мала 2176 б. стопа высоке, свезане су єдна за другу. У ньой се копа руда углѣна. На Промини има вода звана точакъ, коя є послѣ врличке найболя; петь минута у ньой одъ студена рука неможе се држати. На овомъ брду находе се и данасъ развалине града Петровца, гдѣ се види, да є и тврдиня была. Къ овымъ развалинама на коню доћи се неможе а трудно и пѣшице; одстоє одъ Дерниша єданъ сатъ и полъ. Туда се и данасъ налази карніола лѣпо изрезаныхъ, и старыхъ новаца. Петровацъ зове се по свомъ господару Петру, кои га є и сазидао, и быо банъ одъ Петроваполя. Стои на єдной высокой главицы Промине; изподъ нѣга є царскій путъ. На врсима овога брда находили су люди сувы

цыпола (cephalus), окаменѣныхъ ястога (astice, locusta marina), люпина одъ куняка (мушлѣ), и другихъ морскихъ производа. Шуме нѣшто по срѣдини има, а у подножію одъ стране Дернишке доста виногради, и гдѣшто маслина. На подножію брда Промине, на границы између старе Либурніе и Далмаціе, лежао е знаменитый у нѣко врѣме градъ Промона, когъ су Далматини у рукама имали, отевши га одъ Либурніянаца. Октавіянъ враћаюћи се изъ Панониє обсѣдне га и преотме, али и самъ буде ранѣнъ, 52. год. пр. Христа.

111.

Оссіяновъ Епилогъ къ Каршону

(по Штоллберговомъ прѣводу)

(старый слѣпый Оссіянъ пѣва ову пѣсму кћери, *Малвини*, коя га є нѣговала.)

Три дана плакаше за Картономъ, а кадъ
Четвртый буде, умрѣ отацъ. Обоица леже
У узкой раки на стѣни; тамный духъ
Закрылюе ту раку; красна Моина
Ту се често виђа, Малвино! ал' ніе
Као што су друге кћери брда; странски
Обучена иде Моина, и увѣкъ сама.

Фингалъ є тужіо за Картономъ, и рекне
Бард'ма, да прославе данъ тай, кадгодъ се
Са дугомъ сѣнкомъ врати єсень; и често
Бы прославлѣнъ тай данъ! и често
Пѣвана буде слава юнака у бардской пѣсни.

Ко є то, што тамо
Одъ хучећегъ мора
Тамно долази
Као єсеньій сѣнке пунъ облакъ?
Ко другій, негъ Картонъ?

Кралю мачева!
Кадъ ћешъ устати,
Сласти Балклутска?
Картоне, кадъ, кадъ ћешъ устат'?

Ко є то, што тамо
Одъ хучећегъ мора
Тамно долази
Као єсеньій сѣнке пунъ облакъ?

Тако су говорили о томъ дану туге, Барди,
И често съ њима сложи Оссіянъ
И свой гласъ, и свою пѣсну.
Духъ ми є био пунъ туге за Картономъ;
Онъ паде у раной младости! и о Клессаморе,
Гдѣ, у вѣтру, живишъ ты? Заборави ли
Дѣте рану? Лети л' по облаку садъ съ тобомъ?

Малвино, сунце осѣћамъ; пусти ме
Садъ да погинемъ. Зракъ неба
Радо осіява Картоновъ гробъ.
Осѣћамъ, да є топло око мене.

О ты, што се горѣ котрљашъ,
Округло као штитъ моихъ отаца,
Одъ кудъ ти, сунце, твой зракъ,
Одъ кудъ непрестанна свѣтлостъ?

У чудесной своіой раѣашъ се красоти!
И саме звѣзде
Крію се на небу испрѣдъ тебе!
Мѣсецъ блѣди и леди се,
И пада у струе запада!
А ты едно ходашъ!
Ко може
Твой токъ пратити?
Падаю храстови горски,
Съ годинама падаю саме горе!
Море се скуча у отоки,
Па с' опетъ шири у плими!
И самогъ мѣсеца на небу нестае!
А ты си свагда то, што си,
Увѣкъ се радуешъ слави своіой!
Кадъ свѣтъ одъ буре помркне,
Кадъ грми, сѣва, и пуца,
Ты у своіой красоти
Гледашъ изнадъ облацій
И смѣешъ се непогодама!

Али узалудъ
Гледишъ на Оссіяна!
Онъ твое зраке невиди выше,
Ил' ти се плава коса
Таласала на источномъ облачку,
Или се задрхтало на вратма запада!
Но можда и ты, као и я,
Имашъ рокъ тока:
Године твое има ће край!
Спава ћешъ нѣгда
У облацыма
Нечуюћи да те ютро зове.

Ликуй, дакле, сунашце,
Докъ си младо и снажно!
Старость є ружна, тамна!
Она є као чкилећа свѣтлость мѣсеца
Кадъ крозъ продерате облаке сія,
А на брдама
Магла сѣди,
А холуя са сѣвера
На равницу се спушта,
А путникъ усрѣдъ хода
У грози стреса се.

112.

Павле Бакићь при обсади Бечкой г. 1529.

(одъ А. Стоячковића.)

При обсади Бечкой год. 1529. славно су се показали Србльи. Запольскій сирѣчь толико одъ Србаля, и другихъ Фердинандовихъ привржника излупанъ, а найновіе кодъ Кошица сасвимъ побіенъ бывши, принуђенъ буде съ Унгаріомъ се растати, и у Польской, кои є краль сестру му за супругу имао, прибѣжишта тражити. Овдѣ му истина ништа оскудѣвало ніе, но помысао, да є теме нѣгово кралѣвска кадгодъ круна украшавала, яко є данъ — ноћь морила га. Да бы дакле изгублѣный прѣстолъ повратіо: заиште помоћи одъ владѣтеля Нѣмачкогъ царства, и одъ папе Римскогъ, но нигдѣ молба нѣгова не буде услышана. Потомъ оправи къ Ивану, цару россійскомъ, нѣкогъ Радића, и кадъ му и овдѣ

никаква надежда не укаже се употребивши оно Юноне кодъ Виргиліа изрѣченіе: „Flectere si nequeo superor, Acheronta movebo:" на послѣдакъ одправи Єронима Ласкога, Сирадійскогъ палатина, у Цариградъ къ Солиману, да му у овога помоћи проси противъ Фердинанда, за кое Султану вѣчито пріятельство, и союзъ оружія обѣћа. И доиста Солиманъ услышавши Запольскога молбу, съ 200.000 преће у Унгарію, и по освоенію Будима, подъ Бечъ приспѣ 29. Септ., гдѣ є готово мѣсецъ дана безъ свакогъ успѣха пробавіо; ер су обсаћеницы крѣпко и постояно бранили се, измећу коихъ аки єдногъ одъ найотличніихъ историцы споминю и нашегъ Павла Бакића, кои є са свои 200 коняника Србаля (оволико є Србаля само подъ нѣговимъ предводительствомъ было) мостове на Дунаву чувао. Турцы послѣ выше маньихъ боєва са христіянима напослѣдакъ по заповѣсти Солимана султана престану одъ борбе. Мећутимъ П. Бакићъ добыє допуштенѣ са своима ударити на войску везира Ибраима, коя є кодъ разрушеногъ каленбергскогъ града стояла, и често царске на Дунаву узнемиривала, на кое войнике свое по ондашньима виноградима у засѣду постави, и нѣколико ньихъ одправи напрѣдъ на Ибраимовъ станъ, да бы Турке одавдѣ измамили. Ови ништа не знаюћи о засѣди, кадъ усмотрѣ Србле, одма се устрѣме на ньихъ и стану ихъ гонити. Но кадъ у засѣду Павлову улете Турцы, онда сакривени бывши войницы наши съ великимъ крыкомъ ударе на Турке, многе ихъ посѣку, а многе и живе ухвате, мећу коима и бріяча Ибраимова (когъ є потомъ за силно благо одкупіо) заробе, и са собомъ у градъ доведу.

Врло є велику ползу принело граду ово Павлово дѣло, єръ су зароблѣни Турцы намѣреніе Солиманово изявили т. є. да онъ іоштъ єданпутъ мысли покушати срѣћу, и по истеченію три дана главный приступъ, или као што кажу юришъ на градъ учинити, па онда, како было натрагъ вратити се. Ово дознавши христіяни, іоштъ се већма приуготове за обрану града. И доиста Солиманъ трећій данъ са своимъ силомъ удари на Бечъ, но кадъ види, да су обсађеницы приправни, и да є изданъ, оставивши градъ, гдѣ є 60.000 своихъ изгубіо, осталимъ войнствомъ крене се къ Будиму. Но нашима юнацима іоштъ и то мало буде; како се Турцы одъ Беча крену, таки се и Србльи са своимъ войводомъ Павломъ дигну, за оныма пођу, па су ихъ яко подуго гонили, у путу немилице сѣкли и одъ ньихъ многе зароблѣне бывше христіяне отели, да и немало число самихъ Турака као роблѣ у Бечъ довели, коимъ юначствомъ себи велико уваженіе и почитаніе кодъ иноплеменика прибаве.

113.

Трећа пѣсна

(одъ П. Петровића Нѣгуша).

Иманъ Хусеинъ

Кипе лонцы край казана,
Спрамъ казана лонцы што су,
То су кральи спрамъ султана,
И кавури спрамъ насъ то су.

Мула Хасанъ

Съ локве сваке сунце гріе,
И у очи насъ обада,
Али небомъ да с' невіе,
Чимъ бы локве сяле тада?

Иманъ Хусеинъ

Кликъ ютарньій са мунаре,
Страшный ћемеръ подупире,
А небеса за нѣмъ маре,
Надъ земльомъ се мирно шире.

Мула Хасанъ

Кавуръ клетый невѣруе,
Да е куранъ съ неба пао
Съ тога вѣчно некъ робуе,
Аллахъ га е нама дао.

Иманъ Хусеинъ

Иста судба чека крута
На кіяметъ све ћафире,
Те Мурата и Гирута *)
Тужне снаће за немире.

Мула Хасанъ

Кадъ облазишъ Мерваг', Сафу **)
Покланяшъ се храму Мекке,
Безъ шећера скръай кафу,
И небой се вражѣ дреке.

---

*) Баялице, кои по алкорану чекаю страшный судъ у Вавилону.

**) Горе близу Мекке, кое су дужни прави хаџіе турски обилазити.

114.

Обышашельи Далмаціе

(одъ Кола).

Славени, тако се обычно говори, чине садъ главну часть народа у Далмаціи. Но правіе бы было рећи, да славенски обычаи и славенскій єзыкъ сада кодъ свію селяка у Далмаціи владаю. На найудалѣніимъ островима, као и у найсакривеніимъ долинама, свуда говори землѣдѣлацъ, пастыръ, рыбаръ и морнаръ славенски. Но да ли у свимъ овимъ людма славенска крвь тече, то є друго пытанѣ, коє се никадъ подпуно рѣшити неможе. У Боки има по свой прилицы славенизираныхъ Арнаута; о Конавлянима мысли се, да су славенизирани Финичани; а многи држе да у сплѣтскомъ окружію, у Польицы, славенски говорећи Маћари живе; нѣка племена, коя садъ славенски говоре, хвале се, да одъ Византинаца долазе; а многій Далматинацъ, кои се Славеномъ зове, може быти, да турску крвь у себи има. Могу іоштъ и то додати, да су нѣки учени люди мыслили, да могу у садашнѣмъ славенскомъ увытку іоштъ и татарскихъ, сарацинскихъ, и выше другихъ народа останке показати.

Као што се обычно узима, сишли су се Славени текъ у 6. столѣћу у ову землю долѣ, найпрѣ Хрвати, па за ньима Србльи. Али гдѣ су они народи, кои су прѣ ньихъ ту обытавали? До послѣднѣга човѣка нису ихъ заиста Славени изкорѣнили. Много є већма истини подобно, да є добра часть одъ ньихъ остала, да са Славенима се помѣшала и у Славене прешла, дакле да се добра часть ста-

рыхъ одъ Римляиа и Грка тако званыхъ Япида, Либурніянаца, Илира, Далмата у садашньимъ Славенима налази.

Али ко су были управо ови стари Илири, и Далмати, Япиди и Либурніянцы, пакъ онда ови тако наречени Келто-Илири, Адріянцы, Антинати, и безбройни други одъ Римляна набраяни поддаиицы краля Генція, и кральице Теуте? Чія су они дѣца была? Каквимъ су єзыкомъ, кои се данасъ нечуе, говорили они? Коіой су великой фамиліи народа припадали? — Римляни и Грцы нису іоштъ тако добри философи, изпытатели єзыка и етнографи были, као што ихъ садъ имамо, па нити су намъ точне граматике єзыка оставили, нити обширно обычае, строй тѣлесный и свойства духа и тѣла овыхъ народа описали, што бы намъ могло помоћи, да на она пытаня одговоримо. Али кадъ погледимо на поєдине оне черте характера, кое кодъ Страбона и другихъ старыхъ налазимо, па примѣтимо, да исте на данашнѣ тако назване Славене тако приличе, као да су о ньима писане, пакъ онда, кадъ испытамо оне поєдине рѣчи, имена рѣка и гора, градова и окружія, коє су Римляни и Грцы поизопачивали, и у ньима често явно славенске корѣне наћемо; онда бы морали узети, да є безъ сваке сумнѣ іоштъ у врѣме Римляна овдѣ у земльи све тако исто было, као сада, и да стари Либурніянцы и Келто-Илири башъ ништа друго нису были, него што су и данданашньій, то єсть славенска племена, Хрвати, Србльи и т. д. са особытымъ племеннымъ именима. Или су морали дошляцы Србльи и Хрвати сасвимъ характеръ старыхъ тако реченыхъ Келта и Скита на себе примити, или мора

да є овдѣ и прѣ ньихъ выше славенскогъ елемента было, него што се нама допада по хипотези славенскогъ долазка допустити.

Но нека буде како му драго, ни на кои случай нећемо здраво погрѣшити, ако у обытательима далматинскихъ острова и приморя, ништа друго не видимо, него што є Страбо у ньима видіо, скитске Либурінянце, Япиде, Илире и Далмате, кои су се у различна врѣмена различно мѣняли, али уобште свой првобытный образъ и досада задржали. Славенскій народный типъ има неизбройне свойствености у ситницама, и особеностима племена и племенаца, али є покрай тога врло єдноликъ. У главной ствари нису наликъ само сви далматински и у обште сви южни Славени на браћу єдне и исте куће, почемъ се таки разуме, и єданъ строй тѣла и єдне обычае имаю, него и сами Русси, кои на стотине миля далеко стоє, кадъ су првый путъ у почетку овога столѣћа на далматинско приморѣ ступили, познали су таки у обытательима, ако не башъ браћу, а оно врло близке сроднике. Но при свемъ томъ могу се два прилично различна славенска племена у Далмаціи разликовати, тако названа хрватско и србско.

О хрватскимъ Славенима мысле, да су се они найпрѣ у Далмаціи разпрострли, и цѣла сѣверна часть Далмаціе до Крке (стара Либурнія) чинила є дуже врѣме главну часть кралѣвине хрватске, и хрватски кралѣви имали су башъ ту свою столицу у Бѣограду (садашня Zara vecchia). А и све скоро острове далматинскогъ архипелага населили су Хрвати. На югу могли су Србльи овдѣ ондѣ изъ давна сѣдити. Но кадъ се Хрвати подложе кралѣвима Угарске, а іоштъ выше, кадъ се Србльи са Турцима поду-

даре, стану се српски бѣгунцы све то выше у приморѣ насельивати. И тако буду осимъ южныхъ краева, кои су вечъ одъ старина къ Србіи припадали, и сѣверни хрватски предѣли све выше и выше тако рећи посрблѣни. Овдѣ дакле на ядранскомъ мору случавало се по свой прилицы оно исто, што на сѣверу на Дунаву, гдѣ такође српски ускоцы у данашньой Войводини нову српску землю осную. И тако є хрватско племе у Далмаціи све выше уступало, а српско овлада у читавой, поименце пакъ у срѣдньой и южной Далмаціи. Особито су пакъ Бокельи, Дубровчани и дубровачки островляни, обытательи Неретве и Цетинѣ, тако названи Морлацы и ускоцы чисти Србльи; Морлацы на сѣверу одъ Крке имаю се као смѣша одъ Србаля и Хрвата, али са выше Србства, обытательи пакъ Зерманѣ и Велебића као прилично чисти Хрвати сматрати; а и на островима се хрватско колѣно сачувало.

Далматински Србльи и Хрвати одликую се крозъ нѣколико значайныхъ разлика како тѣла тако и духа. Србльи су већи и прикладніи у тѣлу, него Хрвати. Храбри Неретванцы, кои су у срѣднѣмъ вѣку на Неретви особыто знамениту разбойничку државу основали, и крозъ двѣ стотине година у борби са Млѣткама одржали, Црногорцы, кои се іоштъ єднако са Турцима хрву, Морлацы и Ускоцы єсу сви српске крви.

Што мы хрватски и српски у Далмаціи зовемо, не стои нигдѣ пресѣчено єдно край другога, но има выше прелазака изъ єднога у друго. Може се по свой прилицы выше чисто српскій югъ, выше чисто хрватскій сѣверъ, и хрватско-српска срѣда

узети, као што то и Менисъ у своме одвећъ занимателномъ дѣлу: „il mare adriatico" чини:

„У покраини одъ Рѣке до Зерманѣ, вели онъ, имаю славенски праобытательи бѣлу кожу, плаве или отворено мрке власи, рѣдку браду и косу, нѣшто пльоснастъ носъ, велика уста, благо округло лице, и срѣдньій узрастъ."

„Између Зерманѣ и Цетинѣ показую люди у лицу мастъ, коя се къ мркой и маслинской клони, црне или загасито мрке власи, равне боѥ очи, врло живъ погледъ, дугуљасто лице, озбильско скоро претеће држанѣ тѣла и высокъ узрастъ."

„Они, кои на югу одъ Цетинѣ живе, имаю за чудо удесанъ строй тѣла, съ врло лѣпыма размѣрима, црвенкасту или тмасту кожу са црномъ и врло густомъ косомъ, црне очи, марціяланъ, одважанъ, иззываюћій изгледъ, озбильско, достоинства пуно држанѣ, высокъ узрастъ и атлетске видове."

У осталомъ све ове разлике сигурно нису само послѣдице хрватскогъ и србскогъ населѣня, него одъ части обште сѣверне и южне, западне и источне народне разлике. Єданъ изпытатель природе каже за былѣ у Далмаціи, да, што се далѣ ниже долази, то све у баштама, шумама и поляма све већма грчки, африкански и уобште источно быва. Па тако исто може и кодъ людій изъ истогъ географичскогъ узрока быти. Као што су палме, агаве, алое, сикоморе, стрбути, капре и т. д. са юга овамо на ово приморѣ удариле, тако можда су се одъ нѣкада Мавры, Сарацыни, Финичани, Грцы, Пелазги и други южни народи све выше и выше са народомъ смѣшавали.

Као одъ сѣвера къ югу, тако быва и одъ запада къ истоку, одъ мора къ унутрашньости цѣла є земля све то веѣма источна, србска, славенска, юначка, дивля. — Народъ, кои на островима и найкрайнѣмъ порубу приморя живи, управо є србски, али се много поталіяніо. Славенски островляни, и сами рыбари и селяцы, имаю много таліянскихъ рѣчій и израза у своме єзыку, а и многе су таліянске обычае попримали. Они понайвыше говоре обадва єзыка, наравно нарочито они, кои у варошима поредъ Италіянаца, или близу вароши живе, и са бродарствомъ, трговиномъ, или у обште съ моремъ посла имаю. — Ове островляне зову понайвыше „Scogliani," додаюћи име острова н. пр. „i Scogliani di Brazza" и т. д. — Свакій островъ има, тако реѣи, особито племе, са особитимъ видомъ обычая, єзыка и одѣла.

Тако исто стои стварь и дужъ найкрайнѣгъ приморскогъ поруба, на комъ найзнатніе таліянске вароши леже. И овдѣ се мораю Славени као нѣшто выше поталіянчени сматрати. Велимъ нѣшто выше, єръ нетрѣба мыслити, да є ово таліянизиранѣ махъ отело.

115.

Пагубв тридесштлѣшне войне.

(одъ В. Владивоя Томка.)

Велики ратови, кои се одъ туда породише, што су се протестантски сталиши у Ческой противъ цара Фердинанда II. дигли, потресу велику часть Европе, па се онда изъ другихъ земаля чешће и у Ческу преносище и нечувене пагубе проузроковаше.

Єдва Тилли и друге войводе царске успѣше, те у Нѣмачкой Маннсфелда и друге нѣгове савезнике побѣдише, али се новъ савезъ протестантскихъ кнезова появи, коме у помоћь дође Христіянъ краль Данскій (1626). У рату противъ тога новога савеза прослави се надъ другимъ войводама свога врѣмена Албрехтъ одъ Валдштайна, властелинъ чесскій, кой є іоштъ у бою Бѣлогорскомъ у служби царевой воєвао, и затымъ се све на выша достоинства пеняо, и све већма богатіо. Срећа нѣговогъ и Тилліевогъ оружія учини и опетъ, да непріятельи цареви подлегну. Данскій краль принуђенъ буде миръ подъ тежкимъ уговорима начинити (1629). Валдштайнъ, кои іоштъ прѣ тогъ одъ цара войводомъ Фридландскимъ наименованъ бяше, добыє сада за награду войводство Мекленбуржско, и стане се явно приправляти, да све землѣ нѣмачке цару покори, као што су му већъ све наслѣдствене землѣ покорене быле. Но томе се одапру и сами кнезови католички, и царъ мораде одъ те намѣре одустати, и Валдштайну управительство надъ войскомъ одузети (1630).

Но у томъ се дигне противъ цара новъ силанъ непріятель, Густавъ Адолфъ, краль шведскій. Прешавши у Нѣмачку (1630) и войску царску силно поражуюћи, побуни наново све кнезове протестантске, тако, да и самъ Іованъ Георгіе, изборникъ саксонскій страну цареву остави, и са шведскимъ кралѣмъ у савезъ ступи. Тилли, врховный царскій војвода, буде одъ Густава у великой битки кодъ Брайтенфелда потученъ. Густавъ га стане гонити чакъ до Баварске; а саксонскій изборникъ упадне у Ческу. Неналазећи нигдѣ великогъ одпора, дође до подъ Прагъ и пуштенъ буде подъ уговоромъ и у самъ овай градъ. Нѣговъ војвода Арнхаймъ порази кодъ Норимберга войску царску подъ Гецомъ и Мадарасомъ, и тымъ добыю сву землю у свое руке (1631).

У найвећой своіой нужди позове царъ опетъ Албрехта одъ Валдштайна прѣдъ свою войску. Валдштайнъ прими достоинство врховногъ војводе, али подъ тежкимъ условіяма, чимъ велику зависть и ярость многихъ своихъ супарника у двору противъ себе побуди, особито пакъ Италіянаца и Шпањолаца, на кое е оддавна мрзіо. Како даде на гласъ, да ће онъ предводити войску, таки се стану војницы гомилама подъ побѣдоносне нѣгове заставе купити, са свихъ страна поврве славе и добыти жедни юнацы къ срѣћномъ војсковођи. Одъ Зноима, гдѣ е войску сабрао, упадне у Ческу, освои Прагъ, и изтѣра Саксонце за часъ изъ цѣлога кралѣвства (1632). Затымъ пође на самогъ Густава Адолфа, кои у битки кодъ Лыцена погине. У овомъ бою неостане побѣда на страни Валдштайновой, кое онъ немарности нѣкихъ своихъ нижихъ војсковођа приписиваше и зато

18 офицыра и другихъ войника у Прагу даде погубити. За тымъ се обрати у Слезску, и стане се са Саксонцы и Шведы о миру договарати; хотећи међу ньима раздоръ произвести. У те договоре умѣша се и Рышелѣ, министаръ краля французскога, прѣко свога посланика Фекіера, кои понуди Валдштайна круномъ кралѣвства чесскогъ, ако се са Шведы и Саксонцы противъ цара сложи. Но Валдштайнъ удари изненада на 10.000 Шведа подъ Матіомъ Турномъ, одсѣче ихъ одъ Саксонаца, и принуди ихъ предати се. На то, будући да зима настала бяше, врати се съ войскомъ у Ческу, да се одморе.

Бернардъ Ваймарскій, войвода шведскій, обколи међутымъ Рѣзно *), найтврђій градъ Максимиліяна, войводе баварскогъ. Царъ зажели, да му Валдштайнъ одмахъ у помоћь оде, но овай се по вольи царской непожури, будући личный Максимиліяновъ непріятель због тога, што овай одпреће найвыше узрокъ бяше томе, да су Валдштайну управительство царске войске одузели. У томе нѣговомъ одлаганю нађу му непріятельи узрока, те га кодъ цара оцрне. То разумѣвши скупи Валдштайнъ свою войску у Плзень **), и огласи, да се хоће добровольно врховногъ управительства да одрече. Они се ужасну, и даду му сви писмено, да ће га животомъ своимъ противъ непріятеля му бранити. Гласъ овай долети прѣ, него што се мыслити дало, у дворъ царскій, царъ постави одмахъ Галласа врховнымъ управителѣмъ свое войске, а Валдштайна и све, кои съ ньимъ пристану, прогласи за ребелле и издаице, и изда потайно налогъ, да га или ухвате или убію.

---

*) Regensburg. **) Pilsen.

Све ово буде успѣшно свршено. Валдштайнъ, прѣ него што то чуе, оправи Адама Трчку са войскомъ у Прагъ, да градъ заузуме, но генералъ Балтазаръ Марадасъ, кога е Галласъ изъ исте намѣре са своє стране тамо послао био, претече га. На то се обрати Валдштайнъ са часћу войске, коя му е найвећма оддана была, къ Хебу *), хотећи се тамо са Шведыма саставити, съ коима се договоріо бяше. Но ноћу буде у дому нападнутъ, и одъ заповѣдника града Хебскогъ, Гордона убіенъ (1634. 25 Фебр.). Пріятельи му буду похватани и 24 ньихъ у Плзню лишени живота. Добра му царъ одузме, и Галласу, Алдрингеру, Пиколоминію, Коллореду, и другимъ генералима, кои му у той ствари послужили бяху, за награду даде.

За овымъ крвавымъ случаемъ преда царъ врховно управительство надъ войскомъ сыну своимъ кралю Фердинанду III., кои са маломъ силомъ пође къ освоеномъ већъ одъ Шведа Рѣзну.

Међутымъ пакъ бяху Шведы подъ своимъ войводомъ Баннеромъ заедно са Саксонцы съ друге стране упали у Ческу, и поплячкали сву землю до подъ Прагъ. Топрвъ кадъ ихъ Коллоредо, управитель царске войске у Ческой, надбіе, мораше се изъ землѣ повући. Послѣ великогъ пораженія, кое су Шведи исте године (1634) кодъ Нердлингена претрпили, пође цару за рукомъ, те одъ ньихъ нѣке протестантске кнезове одтргне, међу овима и изборника саксонскогъ, съ коима миръ и савезъ утврди у Прагу (1635). Овымъ миромъ буде Лужица **) сасвимъ одъ круне чесске одтргнута, и из-

*) Eger. **) Die Lausitz.

борнику саксонскомъ, докле годъ му колѣно узтрае, уступлѣна. Двѣ године за тымъ умрѣ Фердинандъ II. и сынъ му, кои е већъ крунисанъ быо, наступи на владу.

Грозный ратъ на нѣко врѣме уѣути, али непроѣе дуго, а онъ се на ново на кралѣвство чесско навуче. Баннеръ, главный войсковоѣа шведскій, кои бяше одтиснутъ къ балтичкомъ мору, оснажи се наново, потуче Галласа и догони га чакъ у Ческу (г. 1638). Неналазеѣи нигдѣ довольногъ одпора, стане єданъ градъ за другимъ добывати, при чему му є войска землю тако палила и харала, како нигда и нигдѣ чувено было ніе. Свештеницы католички, а особито Єзуити, буду потучени, цркве обезсвеѣене, ликови посвальивани; све што се дало однети, натоваре непріятельи на лаѣе, и изнесу Лабомъ изъ землѣ; а што нису могли понети, оно поруше и покваре. Нѣколико тисуѣа варошица и села буде одъ ньихъ попалѣно и порушено, усѣви на поляма потрвени; оружія лишени люди разбѣгну се по шумама и горама, гдѣ су одъ зиме и глади умирали. Двапутъ доѣе Баннеръ подъ Прагъ, позиваюѣи га на предаю, но немогуѣи градъ освоити, свагда є одлазіо, да пали и руши по земльи. На миръ съ царемъ указиваше се склонѣнъ само подъ тымъ уговоромъ, да се како у царевини, тако и у другимъ царевимъ држава све у старый редъ врати, у комъ є было до године 1617. Ова условія нехоѣаше царъ примити. Найпослѣ, кадъ е непріятель цѣло лѣто тако грозно по земльи бѣсніо, поѣе новой, понайвыше изъ Угарске и Аустріе скуплѣной войски за рукомъ, изтерати га изъ землѣ (1640).

Друге године умрѣ Баннеръ (1641) и за ньимъ прими главно управительство шведске войске Торстенсонъ, кои у великой битки кодъ Липска (1643) порази надвойводу Леополда брата царева, и двапутъ уђе у Ческу, свагда на велику штету землѣ. Хацфелдъ и Гецъ, први войводе царске, буду одъ нѣга сасвимъ потучени кодъ Янкова у Пражскомъ краю, гдѣ 4000 войника погине, а толико у робство падне (1645).

Међутымъ скупе се посланицы свію сила европейскихъ у Мынстеру и Оснабруку у Вестфалской, да се договоре о миру; но договори ови провуку се крозъ выше година. Царъ Фердинандъ стане послѣ битке кодъ Янкова самъ главомъ прѣдъ свою войску, и дође у Ческу. Врангелъ, наслѣдникъ Торстенсоновъ у управительству, придобыє Хебъ (1647); но видећи, да царска войска све єднако расте, оде найпослѣ у Баварску. На то наново потуче царске и пође на саму Аустрію. На ту дакле страну стане се сва сила прибирати, кою прилику употребивши Кенигсмаркъ нападне изненада на Прагъ. Ернесть Оттовалдскій, нѣкада чиновникъ у служби царской, изда му тай градъ. Кенигсмаркъ похити даню и ноћу изъ Хеба, и уђе ноћу у градъ, и заузме Градчане и Малу страну безъ свакогъ одпора, (1648. 26 Юліа). Но старый и новый градъ іоштъ се за врѣмена стави на обрану, и одупре се Шведима. Посада войничка, грађани, ученицы, монаси изъ манастыра узму оружіе и бранише градъ выше одъ три мѣсеца противъ жестокыхъ шведскихъ нападенія, а найпослѣ ихъ радостанъ гласъ о утврђеномъ Вестфалскомъ миру одъ непріятеля ослободи.

116.

Ипекъ и нѣгова околина

(по I. Миллеру).

Ипекъ и околина му лежи у области Дукаћинской, и чини єдно окружіе. У нѣму столує паша Дукаћинскій.

Ипекъ, или како га Србльи зову Пећа лежи надно планине Ружаи, и има уза се на сѣвероистоку брдо Ядри, на сѣверу пакъ брдо Копривникъ. Овай се диже на єдно 5000 стопа у высину, и на врху му се никада снѣгъ нетопи. На истоку и югу одъ града починѣ се Бѣлодринско полѣ, познато одъ богатыхъ своихъ ливада. Пружа се ово полѣ одъ сѣверозапада на югоистокъ крозъ єдно деветь сати, и свршує се подъ найпредньимъ брдама кодъ Клина.

Рѣка Бистрица дѣли Пећу скоро на два равна дѣла, преко коє у срѣди града башъ кодъ Базара єданъ каменный мостъ води, кои петь ока (сводова), тридесеть и два корака у дужини а седамь стопа у ширини има. На рѣки имаю справе, коє воду изъ Бистрице крозъ сто и сто цѣвій у куће тѣраю.

Године 1838. было є у Пећи 12.000 душа, све самыхъ скоро Мухамеданаца. Православна црква ніе выше имала него 130 фамилія, а католичка само 20. По крви пакъ сви су скоро Србльи; єръ у цѣломъ граду ненаходи се выше него до 62 османске, 100 арнаутскихъ и 28 цинцарскихъ породица.

Домова има у Пећи 2400, и ови су понайвыше све лѣпо и пространо сазидани. Пећа є много већа

была, али су се год. 1459. и 1481., па онда подъ Пећскимъ патріярхомъ Арсеніємъ Черноевићь год. 1690., а найпослѣ подъ патріярхомъ Арсеніємъ Іованновићь год. 1740. врло многи изселили, и у Славонію и Банатъ поодлазили.

Пећа има шесть вароши. На лѣвомъ брѣгу Бистрице лежи: Пеливанъ мейданъ, найвыше къ сѣверо-истоку; ту є главна турска мошеа, коя се Пеливанъ зове, и стои насрѣдъ необграђеногъ турскогъ гробля, кое є 200 хватій дугачко а око 20 хватій широко. Ова є мошеа са вѣшто изрезанымъ рѣшеткама украшена. У той вароши стои и дворъ Хизмет-паше, на четири угля одъ дрвета направлѣнъ, съ фирнисомъ помазанъ, и на єданъ спратъ дигнутъ. Изнутра се нема шта у нѣму видити, па и оно, што има, све є, да се никомъ неможе допасти. У ономъ крылу, кои на истокъ гледи, налази се кньижница, кою є Хизмет-паша основао. На югу има выше маньихъ стая, у коима слуге пашине живе. Близу двора лежи царска мензилхана (поштарска конюшница), коя є само за 5 коня спремлѣна, и само царскимъ улацыма служи. На овомъ брѣгу Бистрице леже іоштъ вароши Ченевія и Буховацъ, и састоє се изъ 26 млинова. У ньима живи найгоря сиротиня. Тржиште Базаръ, на оной страни горнѣ половине града, коя найвыше на югоистоку лежи, има четири простране, праве улице, и у ньима 960 дућана; но одъ овыхъ су год. 1838. двѣ трећине празни стояли. Овдѣ є прѣко дана найвећа врѣва, коя се у вече мало по мало губи, будући да се пре акшама сви дућани позатвараю. Насрѣдъ тржишта стои єдна просто али тврдо сазидана мошеа одъ камена. Съ нѣнога минарета отвора

се оку узхитителный изгледъ на оближню Призрѣнску државу, а поименце на знаменито Косовополѣ.

На десномъ (южномъ) брѣгу Бистрице леже вароши Шустрмахала и Яринъ, у коима понайвыше месари живе и они, кои се око стоке занимаю. До Ярина лежи манастыръ светогъ Арсенія на єдномъ брежульку, кои є господаръ одъ читавогъ града. Опасую га дебели зидови, и дубоки яркови. То є была нѣгда резиденція србскога митрополита, а садъ є касарна за Тоску.

Жителъи Пећски тѣраю различне занате, а особито се даю на свилу. Турско име Ипекъ и незначи ништа друго, него свила. Осимъ тога баве се са землѣдѣлствомъ. Найвыше производе воћа и духана. У єсень є на свакой скоро кући видити узице съ духаномъ єдну надъ другомъ разпете, на коима се листови суше.

Дражестна є градска околина, коя найвыше на югу лежи, села Лебусъ са 80, Стрелцъ са 50, Вокшъ са 20 мухамеданскихъ жителя. У овымъ селима видити є многобройне чорде бивола.

Сѣверно одъ Пећи леже мѣста: Истокъ, кодъ кога потокъ Црца у Бѣлый Дринъ утиче, са 5 млинова и еднымъ одъ 5 ока каменнымъ мостомъ. Ново село, недалеко одъ моста, (Радовца) на Дрину, кои є исто тако одъ камена сазиданъ и 5 ока има. Ту є увеселителный домъ Пећскогъ паше. Светый Никола на планинской равницы црвена планина. Ту има єданъ манастыръ, коп є у пола пао, и у коме три калуђера живе. На сѣвероистоку одъ Пећи леже: Синѣръ са 20 и Мошти са 45 жителя на друму, кои изъ Пећи

у новыи Пазаръ води; Бѣло полѣ васданъ развучено, 70 жителя имаюће село са прекраснымъ ливадама. У селу Иснићи, кое югоисточно одъ Пећи лежи, живе сами православни Србльи; ту се находе развалине цркве св. Иліе.

Између Чернабрѣга и богатогъ турскогъ села Прилепи води прѣко южногъ крака Бистрице еданъ дрвеный, 60 корачаи дугачкій мостъ у Дѣчане, православный манастыръ, кои одъ туда къ истоку полъ сата одстои. Свето-Михаилска црква овога славнога манастыра уздиже свой торню подобный кровъ величествено изнадъ храстова, кои га окружую. У манастыру живе седамь калуђера. За манастырску розницу кажу, да има много злата у посуђу. Найяча обрана манастырска одъ Турака стои у той вѣри, коя се на нѣколико случаева у изкуству оснива, да свакій Турчинъ, кои прѣко манастырскогъ прага преће, зацѣло страдати мора. Манастыръ е овай бѣлымъ мермеромъ сазиданъ, и изнутра е опетъ са црвенымъ мермеромъ поставлѣнъ; кровъ му е сведенъ; надъ вратима стои лѣто 1334. У олтару стои великолѣпный гробъ основателя Стефана Уроша III. краля Дѣчанскогъ, одъ кога се манастыръ и Стефановымъ зове.

Югоисточно одъ Дѣчана налазе се села Растависцъ са 80 и Бабаи са 200 србскихъ жителя, кои одъ многобройныхъ млинова живе; Вела Короница са 160 жителя Србаля, кои ту найдалѣ на западу изметнуту пошту србскогъ елемента чине; Дуякъ са 40 и Грамаћелъ са 130 жителя, у коима већъ арнаутскій живаль влада.

На истоку одъ Пећи стое: Злокуће са 80 кућа и око 300 жителя. Име овога села ніе додуше

найзгодніе, али су му люди найгостолюбивіи у цѣломъ Дринскомъ полю. Идући одъ юга къ сѣверу, къ планини Зуварика, лѣвымъ брѣгомъ бѣлогъ Дрина, долази се у Кошъ са 5 кућа и око 25 жителя; па онда долазе Осояне надно брда, око кога се пружа друмъ, кои прѣко Калигата у Приштину води, са 11 кућа и око 86 жителя, Круйнъ на Дрину, Црколе и Зогрло надно Калудре, коя на югоистокъ у З. планину Зуварику, а на сѣверозападъ у планину Ружаи прелази, Дренъ са грднымъ дреновымъ шумама, Загурѣ у срѣдъ єдне густе шуме. Одавдѣ води друмъ, кои є Аслан-паша 1828. године направіо, прѣко Калудре, найвышегъ врха оне планине, гдѣ се мытница налази, у Чегово, и Брнякъ, гдѣ Ибаръ природну границу између Босне и Румели-Валесси чини. Одтуда води єданъ узанъ путъ дужь брда велыій Струмце, па онда дужь потока Рашка къ планинской равницы, на коіой се найдалѣ къ истоку поноситы, богатый, живота пуный босанскій градъ новый Пазаръ са своимъ многобройнымъ мунарама гизди, у комъ се на срѣдъ тржишта мошеа Алтунъ, и мало далѣ утврђена стражара Хендекъ, а на югоистоку одъ града дворъ Іусиф-паше поносито дижу. На сѣвероистоку виде се понѣшто села Носолинъ и Милатковиѣь, коя већъ у кнежевину Србію подпадаю.

117.

Светый Никола

(изъ сбирке В. С. Караџића).

Боже милый чуда великога!
Гледахъ чуда прiе невиђена.
У Павлову светомъ намастыру
Поставлѣни одъ злата столови;
Сви се светцы редомъ посадили:
Наврхъ совре громовникъ Илiя,
Насрѣдъ совре Сава и Марiя,
По дну совре Петка и Нeђеля.
Славу диже светитель Никола,
И напiя у славу Христову;
Ал' се нѣму мало задрiема,
У дрiему чашу изпустiо,
Чаша паде на столове златне,
Нит' се разби, нит' се проли вино.
Кара нѣга громовникъ Илiя:
„О мой брате, светитель' Никола!
И досадъ смо пили хладно вино,
Ал' нiесмо, брате, дрiемали,
Ни изъ руку чаша изпуштали.
Што се тебе тако задрiема?"

Ал' говори светитель Никола:
„Некарай ме, громовникъ Илiя,
Мало тренухъ, чуданъ санакъ уснихъ:
Навезе се триста калуђера,
Навезе се у то синѣ море,
Прилогъ носе светой гори славной,

Жута воска и бѣла тамняна.
Дигоше се вѣтри до облака,
Ударише по мору таласи,
Да с' потопи триста калуђера.
У гласъ викну триста калуђера:
Помоз' Боже и светый Никола!
Бе си гође, да си сада овђе!
А я одохъ, те ихъ подпомогохъ;
Извезе се триста калуђера,
Извезе се здраво и весело,
Однесоше прилогъ Светой гори,
Жута воска и бѣла тамняна.
У томе се мене задрієма,
Те я чашу изъ руке изпустихъ."

118.

Освоенѣ Будима год. 1686.

(одъ I. Спорила).

Главный догађај войне год. 1686. био є освоенѣ Будима. Царъ Леополдъ прибави два нова савезника противъ Турака: Бранденбуржскогъ изборника Фридриха Вилхелма, и Московите. Турцы са свое стране пусте прошасте године засужнѣногъ Текелію, и даду му и новаца и людій, па га пошлю изъ Цариграда у Унгарску, да скупи войску и съ осталогъ турскомъ силомъ састави є. Самъ великій везиръ Солиманъ крене се првыхъ дана Мая, и пође у Унгарску.

Царску войску водіо є, као и прошасте године, херцогъ Лотарингійскій, а изборникъ Баварскій био

є главомъ ту у войски. За ову пишу да є имала 94.000 людій, међу овыма 30.000 людій изъ нѣм. царевине, а 20.000 изъ Унгарске и Хрватске. Шерфенбергъ са 12.000 людій имао є кнеза Ердельскогъ Апафію принудити, да се одъ Турака явно одцѣпи. Десеть хиляда людій подъ Карафомъ имали су горню Унгарску сасвимъ покорити и 7000 людій подъ Шулцомъ у Славоніи дѣйствовати. Главной войски буде заповѣђено, да Будимъ обсѣдне и узме. Къ овой войски дођу прва господа са свію страна Европе као слободняцы.

Безъ сваке препоне стане се главна войска, подъ херцогомъ Лотарингійскимъ на десной, подъ изборникомъ Баварскимъ на лѣвой страни Дунава спуштати. Турцы брже болѣ побѣгну изъ Пеште у Будимъ, и покваре мостъ у такой хитньи, да имъ є велика єдна часть одъ бродова царскима у руке пала.

У Будиму є управляо Абдурраманъ паша, старацъ одъ 70 година, али пунъ ватре, као какавъ младићъ. У граду є было 16.000 людій, бедеми и други градски строеви налазили су се у найболѣмъ станю, а сваковрстни магазини были су сви пуни.

18. Юлія дође войска къ граду, и стане таки 21. яркове за приступанѣ копати. Послѣ петь дана узму юришомъ дольній варошкій зидъ са Бечке стране, и почну самъ градъ обсѣдати. 13. Юлія ударе обрштери Гвидо Штарембергъ, Ауерсбергъ и Херберштайнъ юришомъ на градъ, али неузмогну ништа учинити, него овай послѣдньій погине. Баварцы приступе къ ярку найяче рунделе, коя є предъ ньима стояла, и ту се утврде, и тако се узмогне сасвимъ изблиза на градъ пуцати. Топови су єднако грмили; царскомъ артилѣріомъ управляо є Шпаньолацъ Ан-

тонъ Гонзалезъ, и францишканъ патеръ Гаврило: особито су добро пуцали Бранденбуржани. 22. Юлія удари єдна бомба у турску главну оружницу, пробіе сводъ, и запали велику барутану. Страшнымъ потрѣсомъ, кои є крозъ то слѣдовао, развале се бедеми градски на 60 корачаи, али се то догоди на врло стрменомъ и за юришанѣ незгодномъ мѣсту. Херцогъ позове градъ, да му се преда, а Турцы одговоре, да на то и немысле. 27. Юлія учине царски юришъ са свію страна и освое спольске строеве. Херцогъ садъ опетъ позове градъ на предаю, али є Абдурраманъ знао, да ће му скоро помоћь стићи, па є само гледао, да договоре развуче, како ће врѣмена добыти.

Великій везиръ Солиманъ долазіо є са 50.000 людій граду у помоћь. Изборникъ Баварскій навали на херцога Лотарингійскогъ, да иду прѣдъ нѣга, и да нѣга найпрѣ потуку. Али херцогъ то нехтѣне учинити, предпоставляюћи, да се великій везиръ неће хтѣти ни у какву одсудну битку упуштати; па зато несамо остане подъ Будимомъ, него заповѣди генералима Карафи и Шерфенбергу, да съ войскама къ нѣму доћу. 1. Авг. дође великій везиръ подъ Ерчинъ, четирь мылѣ одъ Будима, па видећи, да обсадительима неможе ништа учинити, науми само нѣшто войске у Будимъ бацыти. Съ томъ намѣромъ удари 14. и 20. Авг. на царске подъ Будимомъ, али неуспѣ ни у првый ни у другій махъ, него врло много людій изгуби.

2. Септ. удари херцогъ послѣдныій путъ на Будимъ, и узме га юришомъ, а принцъ Евгеніе Савойскій чувао є околъ, ако бы можда великій везиръ на тай ударіо. Абдурраманъ изпуни свою дуж-

ность до послѣднѣгъ часа, и умрѣ као юнакъ. Великій везиръ дигне се съ смѣста, на комъ є лежао, и оде у Бѣоградъ.

119.

Свешый Сава и Хасан-паша

(нар. пѣсма изъ сбирке В. С. Караџића.)

Протужило самоуче ђаче
Милѣшевцы на капіи цркви,
У неђелю пріе зоре бѣле,
Пріе зоре и яркога сунца.
Пыта нѣга старацъ игумане:
„Красно чедо, самоуче ђаче!
Каква ти є голема неволя,
Те ты цвилишъ цркви на капіи
У неђелю пріе яркогъ сунца?
Ил' є теби кньига омрзнула?
Или ти є на умъ пала майка?
Ил' се сынко, хоћешъ оженити?
Ако ти є кньига омрзнула,
Остави є, ненаучіо є!
Ако л' ти є на умъ пала майка,
Иди майцы, ты є невиђео!
Ако ли се хоћешъ оженити,
Жен' се, сынко, у добрый часъ было!
И я ћу ти ашлукъ поклонити,
А благосовъ на теб' оставити:
Еда Богъ да, лієпъ породъ им'о,
Двіе шћери и четири сына."

Ал' бесѣди самоуче ђаче:
„Некун' мене, оче игумане,
Мени кньига ніе омрзнула,
Я се, отче, оженити нећу,
А на умъ ми ніе пала майка;
Већъ самъ, отче, чуданъ санъ усніо,
Чуданъ санакъ, а у чуданъ данакъ,
У суботу у очи нећелѣ:
Я ће паде горный канатъ цркве,
Земльи паде и потрѣ иконе;
Па се санку осѣтит' немогу,
Богъ ће дати, да ће добро быти,
Съ тога цвилимъ, ниће се нетѣшимъ."

Ал' бесѣди старацъ игумане:
„Красно чедо, самоуче ђаче,
Ласно ти се санку осѣтити,
Таквогъ санка другогъ неусніо!
Што е пао горньій канатъ цркве,
Земльи пао, потръо иконе,
То ће доћи Хасан-паша съ войскомъ,
Поробиће нашегъ намастыра,
Поробиће, ватромъ попалиће,
Игумана мене погубиће."

Истомъ они у ріечи были,
Ал' ето ти Хасан-паше съ войскомъ,
Ће онъ води дванаесть хиляд' войске:
Товни коньи, а бієсни Турцы,
Изнадъ цркве полѣ притискоше
И по полю попеше чадоре,
Па на цркву попріеко гледе.

Хасан-паша свиленъ чадоръ разспе
Према бѣлой цркви Милѣшевцы.

Виче паша изъ чадора свога:
„Къ мени болѣ, црный калуђеру!
Къ мени болѣ и чадору моме,
И понеси света каурина,
Каурина вашегъ светца Саву,
Кога но си на сунцу сухніо,
Докъ си мою раю изварао."

Кадъ то чуо старацъ игумане,
Сузе проли, па пође у цркву,
Сузе ліє, а Богу се моли,
Моли Бога и светога Саву,
Да онъ съ ньиме предъ пашу изиђе.
Бога моли проигуманъ старый,
Бога моли и светога Саву,
Бога моли, па се домоліо;
Голема се чудеса створише,
А изъ неба луча полећела
И крозъ кубе цркви улећела,
Она паде на светога Саву,
Подъ лучомъ се ћивотъ отворіо
У ћивоту светацъ потрептіо,
Игуману на руке се даде.
Као майцы у радости дѣте.

Узе Саву проигуманъ Васо,
Однесе га пашину чадору;
А кадъ дође паши предъ чадора,
Спусти Саву на зелену траву,

Игуманъ се паши поклоніо,
Скрсти руке, выше Саве стаде.

Гледа паша светителя Саву,
Гледа паша, па се грломъ сміе.
Сви се Турцы онѣе начетили,
Те гледаю светителя Саву;
И паша є 'вако говоріо:
„Нуто хвале, влашког' светителя!
Светителя, сува каурина!
Мећеръ су га на сунцу сушили."

Викну паша Туре Дилавера:
„Слуго моя, Туре Дилавере!
Ты повади мою бритку саблю,
Коя сѣче сваку амайлію,
Изсіѣцы влашкогъ светителя;
Кадъ изсѣчешъ влашкогъ светителя,
Игумана онда изсіѣци."

Тадъ Дилаверъ на ноге скочіо,
Пакъ пашину саблю повадіо,
И засука свилене рукаве,
Махну сабльомъ и десницомъ рукомъ,
Да сіече светителя Саву.
Сватко виѣе, што свѣтацъ уради:
Дилаверу ухвати се рука,
До руке се сабля разтопила;
Студенъ вѣтаръ одъ истока духну;
Модаръ пламенъ светителю Сави,
Модаръ пламенъ изъ уста му плану,
И попали по войсцы чадоре;
Сва се турска помамила войска

И побѣгла у гору зелену;
Помами се пашинъ Дилавере,
И онъ оде, утече у гору;
Паши узе и ноге и руке,
И обѣ му очи изскочише.
А кадъ паша оста безъ очію,
Цвили паша, како ластавица,
Игумана Васу дозываше:
„Богомъ брате, игумане Васо!
Мол' се Богу и вашему свѣтцу,
Нек' ми пусти и ноге и руке,
Нек' ми врати моѥ очи црне,
Нек' ми врати нѣколико войске,
И поврати мога Дилавера:
А тако ми дана и имана!
Нећу никадъ на цркву войштити,
Нит' ћу дират' у вашега свѣтца!
Одъ сребра ћу ћивотъ саковати,
Светителю вашемъ приложити,
Свегъ ћу свѣтца у свилу завити,
Ћивотъ ћу му кадифомъ покрыти;
У цркву ћу прилогъ учинити,
Златанъ ћу іой кандилъ саковати,
Златанъ кандилъ одъ седамнаесть ока,
Што ће служит' светителю Сави;
Па ћу одъ садъ харачъ дават' цркви
На годину све по три товара,
Єданъ воска, а другій тимяна,
Трећій товаръ бистра зеитина,
То ћу дават', докъ колѣна тече!"

Кадъ то чуо проигуманъ Васо,
Бога моли и светога Саву,

Докъ с' игуманъ Богу домоліо;
Моліо се три бієла дана,
Докъ се єдва светацъ повратіо,
Пусти паши и ноге и руке,
Поврати му обѣ очи црне,
Поврати му нѣколико войске,
Поврати му Туре Дилавера;
Али и то све є вртоглаво,
Нит' ће игда быти, к'о є было.

А кадъ паша очима прогледа,
Чисто турскій авдесъ узимаше,
Па цѣлива светителя Саву,
Даде паша, што є обѣћао;
Ћивотъ Сави одъ сребра сакова,
Пови Саву у црвену свилу,
Ћивотъ покри зеленомъ кадифомъ
А у цркву кандилъ саковао,
Златанъ кандилъ одъ седамнаесть ока,
Што ће светомъ Сави послужити;
Харачъ паша поче дават' цркви,
Три товара на сваку годину:
Єданъ воска, а другій тимяна,
Трећій товаръ бистра зеитина,
Што ће служит' светителю Сави.

120.

Начинъ живота и обычай у Угарской за Хабсбуржскихъ владѣтеля до Карла VI.

(одъ грофа Іов. Майлата.)

Кодъ великихъ властела владало є велико разкошство. Имали су по сто и выше слугу. Слуге нису много плате имали, али су зато добро были одѣвани и ранѣни. У господскимъ дворовима живили су и сиромашніи сынови племићски, кои су свою господу у бой и на торжества пратили, и друге имъ службе одправляли. У свакомъ двору морао є быти по єданъ дворскій будала. Особито су много држала господа на велико число и лѣпоту коня. Приликомъ торжества, а особито у двору кралѣвскомъ, нису се нигда наћи дали безъ великогъ броя коняника. Одѣло имъ є у таковомъ случаю было сяйно, скерлетомъ и самуромъ, бисеромъ и драгимъ каменѣмъ украшено; не єданъ дао є свога коня сребрнымъ подковама подковати.

По цѣлой земльи носили су мужски угарско одѣло. Маньи властели гледали су у томъ особито украшеніе, кадъ су о торжествама прѣко доламе пардовску кожу пребацали. Косу су на темену у клупче сабіяли, кое є често было као пестница. Нѣки су у нѣга за веће украшеніе ноево перо прибадали. Остала глава была є кратко ошишана, или обріяна.

Госпоѣе о торжествама носиле су сукнѣ одъ тежке свиле, и стезале се бисернымъ низима. На

глави су имале златне чепице, съ коихъ се завой спуштао по врату. Чепице ове быле су вѣшто начинѣне, и прибадале су се златнымъ иглама. Стаяће одѣло наслѣђавала є кћи послѣ матере и бабе. Осимъ тога китиле су се златомъ, бисеромъ и драгимъ каменѣмъ. Као господичићи господу, тако су госпоѣице изъ сиромашніихъ куѣа послуживале госпоѣе. Несамо велике властелке, него и жене имућныхъ маньихъ властела никада нису другчіе ишле, него на шесть коня.

Части по господскимъ дворовима бывале су превелике. Столови су се прегибали подъ теретомъ єла и пиѣа. Ако є было гостію много, то се морало толико єла изнети, колико є гостію за столомъ сѣдило. У томъ се случаю често шала сбіяла. Тако н. пр. изнела се велика паштета, па кадъ се ова разтворила, онда изиѣе изъ нѣ дворскій будала у светчаномъ одѣлу. Пило се и сувыше. У врѣме дридесето-лѣтне войне доѣе у обычай Токайско вино поводомъ Катарине Бранденбуржске, супруге Гаврила Бетлена. Кадъ су се 4—5 пріятеля састаяли, онда су пуно ведро Токайскогъ вина на столъ мећали, па пили докъ све до каплѣ непопили.

У другой половини **XVII.** вѣка познаду каву. До тога врѣмена пиле су госпоѣе медовину, а мужкарцы єли су месо, и пили вино. Найзнаменитію часть дао є палатинъ Турзо у Оравскомъ своемъ двору, у сватови своє наймлаѣе кћери. Особитымъ циркуларомъ позове све племиће у сватове, говорећи: „да ће сватови траяти пуну годину дана, и ко годъ доѣе, добро ће му доћи.“

Особита забава была су позорія; играли су ђацы и клирицы у духовнымъ семинаріяма и езуитскимъ школама. Леополдъ I. даде повластицу путујћемъ дружству позориштномъ у Ерделю.

Главномъ забавомъ было є танцанѣ, при комъ су цыгани свирали, и ловъ. У Карпатима є было медвѣда, а у Баконьской шуми, коя є онда већа была нег' у наше дане, было є вепрова и елена; воденыхъ животиня было є множство у низинама Тисе и Блатне (Шарвиза). По господски дворови шетали су се пеликани, ждралови и друга живина, а было є наћи ту и медвѣда и вукова.

Мужски су свагда на коньи путовали. Борнемисса недоће изъ Пожуна у Хаймбургъ кральицы Анни, супруги Фердинанда I., само зато, што сбогъ старости немогаше на коню яшити, а на коли возити се стиђаше се. Само свештеницы, болестницы и жене путовали су на коли. Путованѣ є было врло теретно, єръ путови бяху врло злочести, гостіоница небяше никаквыхъ; путникъ се морао помагати гостолюбствомъ. Но ово є и было заиста єдинствено. Са свимъ непознатый човѣкъ доће у првый племићскій домъ, кои му на путу лежаше. Іоштъ ніє знао ни чій є, ни како му се господаръ зове, и већъ є быо сигуранъ, да ће добро быти примљенъ. Угоститель є често силомъ госте, кои му се допадаше, задржавао, заповѣдивши, да му слуге опію, или конѣ сакрію и т. д.

Нузъ ратный и немирный животъ налазимо много любави и за побожный животъ. Монастыри имадоше доста пострижника. Међу епископима свѣтле се многа имена велике властеле. Изъ овога врѣмена долазе многи дарови монастырима езуитскимъ и францишканскимъ, и то не

само одъ епископа, него и одъ мирскихъ людій. Домаћій капеланъ принадлежао є къ дворанству. Властелске кћери многе су ишле у духовне, а нарочито св. Клариссенѣ.

У Пешти су іоштъ за Карла VI. по већой части быле куће покривене даскама или трскомъ. Гдѣ су сада око Будима цвѣтућа села, ту се онда налазило нѣколико углярскихъ чатрля. Велика діецеза Калочска имала є єдва седамь парохія; а и на другомъ мѣсту небяше много болѣ. Спахилуцы неимадоше никакву цѣну; Карлъ VI. продавао є добра властелска скоро у безцѣнѣ; а одпреће имамо примѣра, да су купцы враћали купљена добра, држећи, да су ихъ преплатили. Послѣ несрѣћне войне, коју є Карлъ VI. имао са Французи, остане држава лиферанту Харукеру 70000 ф. дужна. Запытаю дакле Харукера, хоће ли, да му у мѣсто те сумме даду полу Бекешке меће? Харукеръ є быо быстра глава, коя є у будућность проницала, поднесе имъ дакле іоштъ толико новаца, па да му цѣлу ту мећу даду, и добые ю.

Научна заведенія, коя су прѣ Мухачске битке была, школе епископске, академіе Печуйска и Пожунска изгубе се у слѣдућимъ бурнымъ врѣменама.

Протестанти дигну на выше мѣста школе за ученике своє; али су и сами увићали, да су слабе и недостаточне, па су своє найболѣ главе слали у Нѣмачку, да се изобразе. Католицы неимадоше никаквыхъ школа. Топрвь Єзуити, кадъ се у Угарской укорѣне, стану изображеніе разпространявати. Петаръ Пазманъ быо є првый, кои се одважи шко-

ле по обширніємъ плану установити. И премда є главну бригу на свештенство обратіо, али ніе пренебрегнуо ни свѣтску младежь. Одъ нѣга основане коллегіє єзуитске изображаваше младежь; установлѣнѣ Трнавскогъ свеучилишта нѣгова є велика мысао. Остали епископи пођу за примѣромъ Пазмановымъ, осниваюћи семинаріе за младо духовенство, и позиваюћи Єзуите, кои су се за изображеніе младежи радо и ревностно заузимали.

Са Карломъ VI. и наслѣдницомъ нѣговомъ Маріомъ Терезіомъ починѣ се у Угарской ново станѣ стварій.

121.

Тайна вечера одъ Леонарда да Винчи

(одъ Гетеа.)

Винчи є дворъ и држава (спахилукъ) у Вал д' Арно близу Флоренца, и имао є у половини петнаєстогъ вѣка господара, кои се Піерро звао. Овай добыє изванбрачногъ сына, али како се мати звала, незна се. Ово дѣте добыє име Леонардо, и покаже іоштъ као дѣчко, да му права витежска крвь у жилама тече. Быо є якъ, вѣштъ у свачему, а при томъ любезанъ, и у обхођеню племенитъ; но найвыше дара и волѣ показивао є къ рисованю. Зато га одмахъ и пошлю у Флоренцъ къ Верроκію живописцу, кои є свой посао добро разумѣвао, и несамо кичицу вукао, него и мысліо и знао, како валя да є вуче. Леонардо покаже таке

успѣхе, да є наскоро много болѣ рисовао, него нѣговъ учитель, и да овай изгуби сву волю и далѣ радити.

Ова умѣтность налазила се онда у томъ станю, да се великій талентъ свѣтлити могао. Прѣ два вѣка одрекла се бяше мршаве укочености византійске школе, и почела новъ животъ подражаваюћи природи и изображаваюћи смирене моралне мысли и значае. Умѣтникъ є радіо добро, али одъ ока; све му є за рукомъ испадало, на што га є талентъ наводіо, на што га є чувство навлачило, и у колико му се є укусъ изображавао, али нико іоштъ ніе умѣо казати, за што є оно добро, што му є добро испало, и зашто оно ніе добро, што му се ніе найболѣ чинило. Истину и сходность са природомъ има свакій у своммъ оку; али нема живота пуно єдинство; кодъ ньихъ є наћи найкрасніе планове, али ни єдно дѣло ніє савршено измышлѣно, ни подпуно у єдно смышлѣно; свагдѣ се наилази на што, што се као случайно и странно указує; іоштъ нису основи изречени, по коима бы свакій свой посао прегледати могао.

У таквомъ се врѣмену појави Леонардо. По урођеной умѣтности лако му є было начинити онако, како што у природи види; а проницателность на скоро га на ту мысао доведе, да за онымъ, што споля лежи, іоштъ нѣшто друго мора да има, што му є іоштъ тайна, и што трѣба да дозна и докучи. Стане дакле тражити законе органскогъ строя, основе суразмѣрности, и правила перспективе. Исто тако потруди се дознати основе, по коима валя предмете у даномъ простору слагати, намѣштати и боядисати. А найвыше му є на срдцу лежала различновидность човѣчіегъ лица, на комъ се оку представля, како оно, што стал-

ный характеръ човѣка изражава, тако и оно, што се само онда явля, кадъ коя страсть у човѣку дѣйствує. И на овой точки морамо се найдуже задржавати, кадъ почнемо тайну вечеру сматрати.

Немири, кое Петаръ Медичи на Флоренцъ навуче, одтѣраю Леонарда у Ломбардію, гдѣ є башъ Лудвикъ ил' Моро, наслѣдникъ херцога Франца Сфорце, намѣравао своју владу дѣлама умѣтности прославити. Ту буде одмахъ Леонарду наручено, да направи грдну коняничку штатуу. Послѣ нѣколико година буде моделъ коня готовъ, и свакій му се живый чудіо. Али при єдной паради повуку и овога коня у реду са другима дѣлама умѣтности, по граду, и ту се разлупа. Леонардо дакле буде принуђенъ по другій путъ посао у руке узети, и сврши га заиста, али у то врѣме дођу Французи прѣко алпійскихъ гора, нађу тога коня, и узму га за нишанъ, па га свега изпробіяю, и тако одъ оба ова преизредна дѣла умѣтности, коя су шестнаєсть година трѣбала, да се направе, немамо сада ништа.

Садъ долазимо къ тайной вечери, коя є у манастыру alle Grazie (къ милости) у Милану на зиду намолована была.

Да погледимо найпрѣ мѣсто, на комъ є икона изображена, єръ ту се види велика мудрость умѣтника. Были се за трапезарію што пристойніе и племенитіе измыслити могло, него она вечера, коя цѣломъ свѣту у свако врѣме света быти има?

Као путницы видили смо ову трапезарію пре нѣколико година іоштъ цѣлу. На ужемъ зиду собе было є улазакъ, а прѣко пута одъ овога на дну собе стояо є столъ пріора, съ єдне и друге стране пакъ столови за монахе. Кадъ є ко дакле у собу ушао, видіо є

ово прѣдъ собомъ, а кадъ се окренуо, па на зидъ выше врата, коя су снизска была, погледао, ту є видіо изображенъ четвртый столъ, за коимъ є сѣдіо Христосъ са своимъ ученицыма, башъ као да и они къ осталомъ дружству принадлеже. Па зато є мудрый умѣтникъ овай четвртый столъ истый онакавъ и начиніо, као што є столъ монаха. Прегледалица за столскій чаршавъ узета є зацѣло изъ манастырске коморе. Чиніє, чанцы, чаше и друго посуђе наличи равнымъ начиномъ на оно, коимъ су се монаси служили.

Овдѣ дакле ніє се ишло на то, да се гледи, како ће се стара каква ношня представити. А небы заиста ни мало ни приличило на овомъ мѣсту свету дружину на ястуке поизвальивати. Не! све є валяло садашньости приближити. Тайна Христова вечера имала є у Миланъ у доминиканскій манастыръ премѣштена быти.

И са другихъ страна іоште морала є ова икона здраво дѣйствовати. Она стои одъ прилике десеть стопа выше пода, и тринаєсть нѣныхъ фигура, све єданпутъ и полъ толико велике, колико у природи, заузимаю просторъ одъ двадесеть и осамь парижскихъ стопа у дужину. Само двѣ одъ ньихъ виде се цѣле на єдномъ и другомъ краю одъ стола, а све друге єсу само полфигуре. Па и ту є нашао умѣтникъ у нужди корысть. Свакій моралный изражай припада само горнѣмъ тѣлу, у таковымъ приликама ноге само сметаю. Умѣтникъ є ту дакле єданаєсть полфигура направіо, коима крыло и колѣна столскій чаршавъ покрыва, а ноге имъ се доле у сѣнки едва виде.

Садъ нека свакій помысли, да є ту прѣдъ икономъ, видиће споля смирену тишину, коя у такой манастырской трапезаріи влада, на икони пакъ силанъ потрѣсъ, и страстно гибанѣ. Ко се дакле неће диви-

ти умѣтнику, кои є на тай начинъ своє дѣло съ єдне стране природи што наближе, а у исто врѣме са најближомъ дѣйствителношћу у противность довео.

Тайна є вечера потрешена рѣчма Христовымъ: Єданъ ће ме одъ васъ предати! Ове су рѣчи изговорене, и цѣла се дружина узбунила; Господъ є пакъ спустіо главу и очи. Како држи тѣло, како є макнуо рукама и шакама, све повторава са небесномъ отданошћу те несрѣћне рѣчи; и само ћутанѣ потврђава ихъ, као да вели: Тако є да, и ніє другчіе! Єданъ одъ васъ предаће ме.

Прѣ него што далѣ пођемо, морамо іоштъ єдно велико срѣдство развити, коимъ є Леонардо нарочито овой икони животъ уліо: а то є мицанѣ руку. Ово срѣдство могло є само Таліанцу на умъ пасти. Кодъ нѣговогъ народа цѣло є тѣло пуно духа, сви удови помажу изразити чувство, и страсть, да и саму мысао. Таліянацъ говори и руками, и кадъ хоће дарекне: „Ходи овамо!“ онда овако намѣсти руке, а кадъ му вала рећи: „маримъ я!“ онда опетъ другчіе. Исто тако изражава рукама: „То єхульица!“ или: „Чувајсе!“ или: „Неће задуго!“ или: „То єглавно у ствари!“ или: „Слушательи, на ово пазите!“ Леонардо, кои є на све оно, што характеръ изражава, врло здраво пазіо, морао є и на овай разговоръ съ рукама око бацыти. Па по овоме стои ово дѣло безъ примѣра и друга. Лице и свакій покретъ тѣла подпуно се подудараю, а при томъ є све тако у єдно сложено и разложено да га око лако и безъ напрезаня схвата.

Фигуре са обадвѣ стране учителя даю се све три по три заєдно сматрати, будући су свагда тако уєдно мышлѣне, и разположене, али притомъ и са

своимъ сусѣдима скопчане. Съ десне стране до Христа долази Іоаннъ, Юда и Петаръ.

Петаръ, одъ ове троице найудалѣніи, како чує, шта Христосъ рече, таки се по свомъ жестокомъ карактеру изза Юде пружи, а овай уплашенъ горе гледећи нагне се на столъ, десномъ рукомъ яко кесу съ новцы стискиваюћи, а лѣву нагономъ грчовито помакнувши, као да говори: „Шта є то? Шта ће садъ быти?“ Петаръ є међу тымъ къ себи наклонѣногъ Іоанна лѣвомъ рукомъ за десно раме ухватіо, на Христа указуюћи, а уєдно люблѣногъ ученика побуђуюћи, да пыта, кои є тай издаица? У десной руцы држи Петаръ ножъ, и коромъ одъ овога неотице и случайно Юду управо у ребра дира, одъ куда долази, да се онай уплашено у напрѣдъ прегиба, и сланикъ превалює, што врло добро дѣйствує. Ова гомилица може се узети као прво и прво смышлѣна; она є найсавршенія.

На десной дакле страни учителя изражена є са умѣренымъ движеніемъ непосрѣдствена освета; на лѣвой пакъ указує се найживльій ужасъ и гнушанѣ одъ издае. Старіи Яковъ тргао се одъ страха натрагъ, разширіо руке, спустіо главу, и гледи укоченымъ погледомъ преда се, као што чини онай, кои мысли, да ону страхоту, што ушима чує, већъ и очима види. Тома се изза рамена Яковлѣвогъ показує, и приближуюћи се Спасителю, подиже кажипутъ десне руке къ челу. Филипъ є устао, къ учителю се приклоніо, и руке на прси метнуо, съ найвномъ ясношћу говорећи: „Господе, я нисамь тай! Ты знашъ мене, ты познаешъ мое чисто срдце. Я тай нисамь!“ и тако ову другу гомилу врло пріятно завршує.

Сусѣдна овыма троица даю намъ нову матерію

за мышлѣнѣ. Они између себе говоре о томе, што су чули. Матія се нагло къ своима друговима главомъ окренуо, а руке є напротивъ брзо къ учителю пружіо, и тако неоцѣнѣнымъ срѣдствомъ свою гомилу са предидућомъ скопчава. Тадія показуе, да му є та ужасна вѣсть исто тако изненада дошла, као дає громъ изъ ведра неба прѣдъ нѣга ударіо, при томъ пакъ види се, да велику сумню и подозрѣнѣ има; лѣву є руку отворену на столъ метнуо, а десну тако дигао, као да намѣрава леђма одъ нѣ у шаку одъ оне ударити, као што то кодъ природныхъ людій быва кадъ кажу: „Нисамь ли я то казао! Нисамь ли я то увѣкъ мысліо!“ — Симонъ сѣди съ найвећимъ достоинствомъ на краю трпезе, и тако се цѣо види; онъ є найстаріи одъ свію, и одѣћа му у богатымъ борама по тѣлу пада; лице и начинъ, коимъ тѣло држи показую, да га се тай гласъ коснуо, и да се у мысли дао, али ніе потрѣшенъ, едва да є мало дирнутъ.

Хайдемо садъ съ очима таки на другій край стола, кои овомъ напротивъ стои. Ту видимо Вартоломеа, кои на десной ноги стои, а лѣву є прѣко десне метнуо, па се са обѣ руке мирно о столъ одупръо, и ньима надгнуто тѣло подупирє. Онъ слуша по свой прилицы, да чує, шта ће Іованъ учителя запытати, и шта ће овай на то огроворити; єръ у обште се види, да цѣла ова страна, одъ люблѣногъ ученика жели, да пыта Исуса. Млађій Яковъ поредъ Вартоломея и за ньимъ метнуо є лѣву руку на Петрово раме, онако исто, као Петаръ на Іованово, али Яковъ благо само пытаюћи шта є, а Петаръ већъ осветомъ прѣтећи. И тако дакле као што Петаръ изза Юде, тако Яковъ пружа руку изза Андріе, кои као

єдна одъ найзначителніихъ фигура отворене шаке напрѣдъ пружа, као правый знакъ ужаса, кои се у овой икони само єданпутъ указує, докъ се у другима, коє нису тако мудро и дубоко смышлѣне, сувыше появлює.

122.

Марія Магдалина.

(одъ Иг. Ђорђића.)

Ако є и кадъ тко видіо
Драгъ перивой пунъ милине
Гдѣ є погаженъ ублѣдіо
Подъ ударцым' зле године,
Кому остави прѣка штета
Плотъ безъ буса, бусъ безъ цвѣта,

Теръ подъ силу тежку одвыше
Сломѣнъ геминъ съ ружомъ цвили,
А прекинутъ горко уздыше
Узъ любицу любдрагъ милый,
Младе дикле плачу свога
Поразъ цвѣћа люблѣнога:

Така є у цвѣт' своє младости
Мандалѣна у дну одъ горе,
Кадъ перивой нѣ лѣпости
Квари силность одъ покоре,
Колико іой душу схара
Нѣгда одъ свѣта зла прѣвара!

123.

Карловачкій миръ одъ год. 1698.

(изъ I. Хаммера.)

Послѣ дужегъ разговора пристану найпослѣ и христіяни и Турцы на то, да се у Карловцы састану и о миру договоре. Првога Септембра год. 1698. пише Кинскій посрѣдствовательима Пазету и Коліеру, да ће царски пуномоћницы око половине истога мѣсеца у Карловце отиђи.

Царски посланицы были су: президентъ дворскогъ воєногъ совѣта Волфгангъ графъ Еттингенъ, и генералмаіоръ графъ Шликъ, као савѣтникъ посланства, као коммисаръ будуће дѣобе граница, было имъ є приданъ обрштеръ графъ Марзильи, за воћењѣ протокола савѣтникъ дворскогъ воєногъ савѣта Тилъ као секретаръ, а Талманъ као тумачъ. Млѣтачкій посланикъ было є кавалѣръ Руццини, польскій графъ Малаховскій, русскій пуномоћникъ пакъ Прокопіє Богановићъ Возницыновъ. Одъ стране турске буду наименовани Реисъ ефендія Рами и портинъ тумачъ Маврокордато. Ови сви приспѣду у половини Октобра, кои у Футогъ (царски, и млѣтачкій) кои у Петроварадинъ (польскій и русскій). Два дана доцніе, донесе енглезскій секретаръ гласъ, да су посланицы турски и посрѣдствующихъ дворова, енглезскогъ и холандскогъ, у Бѣоградъ приспѣли, и да є тамо већъ примиріе за область, у коіой се о миру ради, проглашено. Другій данъ буде и са царске стране примиріе „на Дунаву и Сави, и земльи, коя међу тыма лежи, одъ Земуна до Илока, и на

Сави одъ Бѣограда до утока Босута у Саву“ у Петроварадину, на Дунавской флоти и у околу Ковильскомъ проглашено. 24. Октобра буду сви посланицы већъ у Карловцы.

Карловачкій миръ найзнаменитіи є одъ свію другихъ до то доба са Османима заключеныхъ. Онъ истина ніе тако срамотанъ за Турке, као што є Пожаревачкій и Кайнарџискій, али є одъ ньихъ много славніи, коє тымъ, што є прѣдъ ньимъ великій у шестнаєсту већъ годину улазећій крвавый ратъ ишао, и што су у нѣму Царъ Унгарску и Ердель, Млѣтчићи Далмацію и Морею придобыли, и одъ турскогъ ига опростили; а коє съ тога, што су ту четири христіянске силе, Царъ, Венеція, Польска и Руссія участвовале, што є ту Порта првый путъ посрѣдованѣе вропейскихъ сила примила и признала, што се у нѣму паданѣ османскогъ царства свѣту обявило, и што се ньимъ ново положенѣ османскогъ царства наспрамъ другихъ европейскихъ држава починѣ.

Іоштъ прѣ него што су у Карловце стигли были, искали су посланицы польскій и русскій, да добыю достоинству своихъ дворова одговараюће конаке. Одговорено имъ буде: да инжинири, кои су были напрѣдъ послати, немаю другогъ налога, него да конакъ за царске посланике одмѣре, у осталомъ свакимъ остае слободно, ондѣ мѣсто избирати, гдѣ му се найприличніе учини, будући да су сва мѣста еднака. Русскій посланикъ, кои првый у Карловце дође, стани се таки на десно до царскогъ посланства, и одтѣра польскогъ чиновника, кои є было ово мѣсто за польско посланство заузео. На то се польскій посланикъ наће увређенъ,

неузхтѣ нипошто изъ брода изиѣи, докъ му се годъ ова ляга неопере. Посрѣдовательи замоле царске посланике, да свой конакъ мало у натрагъ потргну, єръ су и они и турски посланицы желили, да ближе къ Карловцыма дођу, на кое се новъ станъ одмѣри, у виду четвероуголника, одъ кога сваку страну заузме по єдно посланство, царско, млѣтачко, польско и русско, а у срѣди стане велика стража, и тако се она размирица сврши. Съ друге стране Карловаца стане се турски посланицы; и у срѣди међу ньима у истой линіи подъ Карловцыма стояла є кућа за конференціе, кодъ кое съ єдне стране енглезскій съ друге холандскій посрѣдующи министри свое шаторе разапну. Овай домъ за конференціе быо є одъ дасака начинѣнъ, и имао є четири собе, одъ коихъ су три єдна узъ другу стояле, а четврта прѣдъ ономъ у срѣди па страни. Ова соба служила є за посрѣдующе министре, кадъ су се натрагъ повлачили, у срѣдньой соби држали су обште конференціе, а оне двѣ друге служиле се царскимъ и турскимъ посланицыма, како є коя одъ стране єдногъ или другогъ стана стояла. За посѣћаваня буде уговорено, да свагда они, кои су прѣ дошли, оду найпрѣ посѣтити оне, кои доцніе дођу. У тима приликама свагда є стража подъ пушку стаяла, и банда є свирала; прѣдъ царскимъ посланицыма бывао є барякъ развіянъ, дигнутъ и спуштенъ; прѣдъ посрѣдующима министрима бывао є развіянъ и дигнутъ али не спуштанъ; а прѣдъ другима само развіянъ.

Посрѣдовательи пошлю найпрѣ своя пуномоћія другима посланицима, па онда ови ньима своя, и измѣне єдна съ другима. Русскогъ посланика єдва

едва наговоре, да своє пуномоћіе посрѣдовательима поднесе, єръ онъ нехоћаше ни посрѣдованѣ ни основъ мира припознати, ако се цару Керчъ неуступи. Маврокордато заиште, да се выше неназива тумачемъ него опуномоћенымъ посланикомъ и тайнымъ савѣтникомъ. То му се изпуни. На то се учини писмено, да у будуће све церимоніе приликомъ посѣћиваня престану, да се негледи на то, ко коме выше или манѣ пути долази, да свака сила може миръ раніе заключити и у руке посрѣдователя предати, и да пратня мирна буде.

Кадъ се пуномоћна писма измѣне, онда трећій данъ предаду царскій, млѣтачкій и польскій посланицы захтѣваня своихъ дворова у руке посрѣдователя, и ови опетъ ньима предаду редъконгресса, на кои су све странке већъ пристале быле.

Іоштъ у Юнію исте године уговорено є было између цара и Турака, да се за темель мира узме што ко држи. Зато се садъ сви зачуде. Кадъ Турцы заишту, да се Ердель особытомъ господару и подъ турско покровительство даде. Царски посланицы даду Турке прѣко посрѣдователя пытати, да ли они то озбыльомъ ишту, на кое имъ ови отговоре, да є тако, или да они, посрѣдовательи, немаю волѣ лудо закеранѣ подпомагати, него да ће имъ онако управо римски опредѣлѣный рокъ дати, и у десной руцы ратъ, а у лѣвой миръ поднети. Русскій посланикъ захтѣваше, да се управъ съ Турцыма договара, єръ онъ посрѣдованѣ непризнае, о комъ у нѣговомъ упутству ни спомена нема. Турцы на то изяве, да нити ће выше споминяти Ердель, ни почестный даръ у име тога, и тако се конгресъ 13. Нов. торжественымъ састанкомъ посланика царскихъ и русскогъ и посрѣдующихъ

министра отвори. На срѣди собе стояо є дугулястъ столъ одъ четири угля, на єдной страни тога стола сѣдила су обадва царска, а наспрамъ ньихъ два турска посланика, на єдиой одъ ужихъ страна сѣдіо є енглезскій, на другой холандскій посланикъ. За царскимъ єднымъ посланикомъ бьіо є столъ и столица секретара царскогъ посланства, а за лећи енглезскогъ министра стояо є другій за секретара нѣговогъ, кои су обоица протоколъ водили; турски посланицы и холандскій министеръ нису водили протокола.

Найпрѣ се посланицы поздраве, и изяве свою радость, што су се ту заєдно нашли, да тако спасоносно дѣло свршую, па се онда договоре, да на признатомъ темелю мира найпрѣ съ границима у великомъ започну. Грофъ Шликъ разлучи границе наравне и художествене, и рекне, да оне трѣба сада, а ове доцніе опредѣлити.

Словослови конгреса были су само други пуномоћницы, грофъ Шликъ и Маврокордато; оба прва посланика, президентъ дв. в. савѣта грофъ Етингенъ и Реисъ ефендія Рами, понайвыше су ћутали, рѣдко кадъ да су што незнатно проговорили, а ни єдну єдину рѣчь нису изустили, кою бы валяло споменути. Ово су они сигурно овако уредили были, зашто и Єттинг и Рами были су знаменити люди. Рами є бьіо доцніе великій везиръ, и показао се као єданъ одъ найпаметніихъ државника турскихъ, а и Еттингенъ се доцніе као великій посланикъ кодъ Порте здраво одликовао.

Одъ 13. Нов. 1698. до 23. Януара 1699. држано є 36 конференція. У овой послѣдной конференціи изравнаю све закачке: између цара, Поляка и Ту-

рака уговори се миръ, између Русса и Турака двогодишнѣ примиріе тако, да се за то врѣме миръ гдѣ на другомъ мѣсту посрѣдованѣмъ морскихъ сила или Татархана чини; између Млѣтчана и Турака буде свршено, да ако до 26. Јануара 1699. млѣтачкій посланикъ узможе уговореный миръ подписати, да буде миръ, а ако заповѣсти дондѣ недобые, да буде примиріе.

Два дана прѣ него што се трактати подпишу, подпише русскій посланикъ заключено примиріе.

26. Јануара найпослѣ у десеть сатій скупе се посланицы са найвећомъ парадомъ. Прѣдъ царскима ишло е 100 оклопника у оклопу напрѣдъ, а за ньима острагу ишла су сяйна кола и ручни коньи; турски посланицы имали су своє яничаре и спахіе. Посрѣдовательи и польскій посланикъ дођу одъ Петроварадина, куда су были отишли, кадъ су се договори у редъ довели; Млѣтачкій посланикъ недоће. Три трактата, царскій, польскій и млѣтачкій буду прочитани, па онда се стане чекати до три четврти на дванаесть Овако є турскій посланикъ Реисъ ефендія Рами желіо, почемъ є было нашао, да оддавна звѣзде нису тако сгодно за подписиванѣ уговора стояле, као што ће тай данъ у понедѣльникъ у три четврти на дванаесть стояти, а други су нѣму за любавь на то пристали. Са сатомъ у руцы буду та три документа подписана, па се опда сва четвора врата одъ собе на све четиръ стране свѣта отворе, да свакій уђе, и види, да є писмено подписано, и да се гласъ о заключеномъ миру у сва четиръ свѣтска вѣтра разнесе. Курири полете у Бечъ, Енглезску, Польску, и Млѣтке, а

посланицы се излюбе. Поздравъ загрми у три пута изъ топова Варадинскихъ и Бѣоградскихъ. Тако буде у шесть пута дванаєсть дана, и три пута дванаєсть конференція Карловачкій миръ заключенъ.

124.

Марко піє узъ рамазанъ вино

(нар. пѣсма изъ сбирке В. С. Караџића).

Царъ Сулеманъ ясакъ учиніо:
Да с' непіє узъ рамазанъ вино,
Да с' неносе зелене доламе,
Да с' непашу саблѣ оковане,
Да с' неигра коломъ, узъ кадуне.
Марко игра коломъ узъ кадуне,
Марко паше саблю оковану,
Марко носи зелену доламу,
Марко піе узъ рамазанъ вино.
Іоштъ нагони хоџе и хаџіе,
Да и они съ ньиме пію вино.

Иду Турцы цару на парницу:
Цар' Сулеман' и отацъ и майка!
Нієси ли ясакъ учиніо,
Да с' непіе узъ рамазанъ вино,
Да с' неносе зелене доламе,
Да с' непашу саблѣ оковане,
Да с' неигра коломъ узъ кадуне.
Марко игра коломъ узъ кадуне,
Марко паше саблю оковану,

Марко носи зелену доламу,
Марко піє узъ рамазанъ вино,
Па му просто, да самъ піє вино,
Већъ нагони хоџе и хаџіе,
Да и они съ ньиме пію вино."

Кадъ є царе разумѣо рѣчи,
Онъ пошилѣ два своя чауша:
„Отидите, два чауша млада,
Пакъ кажите Кралѣвићу Марку
Да га царе на диванъ зазива."

Отидоше два чауша млада,
Кадъ дођоше Кралѣвићу Марку,
Али Марко подъ шаторомъ піє,
Предъ ньимъ купа одъ дванаесть ока,
Бесѣде му два чауша млада:
„Да, чуєшъ ли Кралѣвићу Марко!
Тебе царе на диванъ зазива,
Да ты идешъ цару на дивана."

Разсрди се Кралѣвићу Марко,
Пакъ дохвати ону купу съ виномъ,
Па удара царева чауша;
Прште купа а прште и глава,
И проли се и крвца и вино.
Оде Марко цару на дивана,
Сѣде цару до десна колена,
Самур-калпакъ на очи намиче,
А буздованъ уза се привлачи,
Бритку саблю на крылу намиче.

Бесѣди му царе Сулемане:
„Мой посынко, Кралѣвићу Марко!

Та я єсамь ясакъ учиніо,
Да с' непіє узъ рамазанъ вино,
Да с' неносе зелене доламе,
Да с' непашу саблѣ оковане,
Да с' неигра коломъ узъ кадуне.
Добри люди о злу говорише
На яднога Марка потворише,
Да ты играшъ коломъ узъ кадуне,
Да ты пашешъ саблю оковану,
Да ты носишъ зелену доламу,
Да ты піешъ узъ рамазанъ вино,
Іоштъ нагонишъ хоџе и хаџіе,
Да и они съ тобомъ пію вино. —
Зашто калпакъ на очи намичешъ?
Што л' буздованъ уза се привлачишъ?
Што ли саблю на крыло намичешъ?"

Ал' бесѣди Кралѣвићу Марко:
„Поочиме, царе Сулемане!
Ако піемъ узъ рамазанъ вино,
Ако піемъ, вѣра ми доноси;
Ак' нагонимъ хоџе и хаџіе,
Неможе ми образъ подніети,
Да я піемъ, они да гледаю:
Нек' неиду мени у механу;
Ако л' носимъ зелену доламу,
Младъ самь юнакъ и доликуе ми;
Ако л' пашемъ саблю оковану,
Я самь саблю за благо купіо;
Ако играмъ коломъ узъ кадуне,
Я се, царе, нисамь оженіо . . .
Ако калпакъ на очи намичемъ,
Чело гори, съ царемъ се говори;

Што буздованъ уза се привлачимъ,
И што саблю на крыло намичемъ,
Я се боимъ, да небуде кавге:
Ако бы се заметнула кавга,
Тежко оном', тко найближе Марка!"

Гледи царе на четири стране
Неима ли тко ближе до Марка,
Ал' кодъ Марка нигдѣ никогъ нема,
Вечъ найближе царе Сулемане.
Царъ с' одмаче, Марко се примиче,
Докъ дотѣра цара до дувара.
Царъ се маша рукомъ у џепове,
Онъ извади стотину дуката,
Па ихъ дае Кралѣвићу Марку:
„Иди, Марко, те се напій вина!"

125.

Плодовитость была

(по Хебелу).

Неможемо се доста начудити множини и разновидности была, коима природа сваке године землю покрыва. Али будући да то свакій данъ прѣдъ очима имамо, зато намъ тако здраво, како бы заслуживало, у очи непада. Найвећа мудрость явля се у томе, што су твари просто и природно уређене, а мы е башъ съ тога и неузимамо на умъ, што е све тако просто и природно.

Много былѣ умножава се чудесно, као што то свакій польодѣлацъ изъ свога изкуства знаде. Сила

є рећи, да єдна былька за живота свога хиляду другихъ даде; има ихъ истина, кое недаю толико, али друге опетъ даю и много выше. На єдномъ струку духана наброяли су люди четрдесеть хиляда зрна, коя су нѣму сазрѣла. За храстъ говоре, да може петь стотина година живити. Па да узмемо, да за цѣло то врѣме само петдесеть путій роди, и да на себи само петдесеть жирова понесе, то су већъ двадесеть и петь хиляда зрна, одъ коихъ свако ново таково дрво дати може. Садъ да рекнемо, да изъ свакога тога жира заиста дрво изникне, па да и кодъ свакога одъ овыхъ тако исто буде, то бы єданъ єдиный храстъ у другомъ колѣну дао шуму одъ шесть стотина двадесеть и петь милліона дрвета. Ко хоће себи живо да представи, колико є то єданъ милліонъ, тай нека мало послуша. Да ко узме оловку, па да свакій данъ по хиляду врсти на хартіи ньомъ превуче, онъ бы текъ послѣ двѣ године и деветь мѣсецій милліонъ врстій имао. Ко се неће дакле овой чудесной сили природе дивити!

Но кадъ бы све зрѣло сѣменѣ кодъ своє матере на землю пало, покрыло бы єдно друго, и єдно другомъ небы дало никнути и развити се, па бы све тако стояло, као што є, а гдѣ нема быльке, ту небы є никада ни было. Али се природа за овай случай побринула, и ніе чекала на насъ, ни да іой за то зло кажемо, ни како да му се помогне. Єръ нѣко сѣменѣ, кадъ сазрѣ, одлети само собомъ по сакрывеной у нѣму сили кудъ кое; найвећа часть тога мала су и лака, и даю се и одъ найманѣгъ вѣтрића носити; нѣке имаю мало перає, дѣчица ихъ често раздуюю и праве себи забаву а природи малу услугу. Друга опетъ имаю нѣжна широка крылца.

Кадъ холуя душе, кадъ вихори, кои лѣти прѣдъ бурама долазе, све са землѣ уздижу и у высъ носе, онда природа сѣе; мы се страшимо, лютимо, и тужимо на ню, а она намъ добро чини. Неизброєно число сѣменя лети онда, и плива и таласа се по воздуху, пада тамо овамо по свима странама, а прахъ, кои за ньима иде, пада опетъ на ньихъ и покрыва ихъ. Наскоро доѣе даждъ и накваси ихъ, па онда оживи полѣ и ливада, и брдо и долина. Истина є, да нѣшто одъ тога птице на путу позоблю, нѣшто пропадне подъ трнѣмъ, нѣшто изумрѣ на сухомъ каменю у сунчаномъ жару: али много наѣе землю добру и донесе плодъ на стотине. Далѣ, има сѣменя, кое є за вѣтаръ превелико и претежко, али є глатко и округло, па се по земльи котршка и тако га людска и звѣрска нога лако далѣ одкотрля. Друго онетъ има квачице, па се за вуну кодъ звѣради или за одѣѣу кодъ човѣка заквачи, кои га тако на удалѣніе мѣсто односе, и тамо стрѣсу, и тако га посѣю, а и сами незнаду, да то чине. Многа проѣу нескувана крозъ желудацъ звѣрова, коима иначе за пиѣу служе, па тако доспу на друго мѣсто, различно одъ онога, на комъ су се родила. Безсумнѣ да смо на овай начинъ прѣко птица много сѣменѣ изъ другихъ предѣла добыли, кое намъ садъ као быльке лѣпу користь даю. На тай начинъ видимо, да на высокимъ зидинама и кулама трешнѣ ничу, кое тамо зацѣло никаква човѣчія рука посадила ніе. Друга опетъ спадаю съ грана, кое надъ потоцы высе, у воду, или ихъ вѣтаръ или другій кои начинъ у ту донесе, па се тако слію у рѣку, коя ихъ собомъ носи, па ихъ на мѣста, прѣко коихъ се изліе, однесе и ту на землю спусти. Одъ

овыхъ нѣка допру и до мора, улѣзу у то, пливаю по нѣму, пренесу се на другу страну на брѣгъ и ту у туђой земльи ничу и плоде се. На овай є начинъ ту и тамо изникло былѣ, за кое се зна, да му є сѣменѣ моремъ изъ другога свѣта пренешено быти морало. Дакле све силе и све стихіе служе благодатнымъ уредбама Творца, снѣгъ и даждъ, муня и градъ, бура и вѣтрови, све то само нѣгове заповѣсти извршуе.

„Али то є башъ она неволя польодѣлца! Одтуда долази онай силный коровъ по вртовихъ и ньивахъ, кои усѣву мѣсто и храну граби, и толико труда и муке захтѣва, докъ се оплѣви!"

Почекай мало да видимо; немора то башъ тако зло быти. Найпрѣ и найпрѣ трѣба помыслити, да на земльи неживе само люди, него да ту има много хиляда звѣрова, кои сви одъ природе свою храну траже. Нѣки одъ овыхъ тако су намъ нуждни, да безъ ньихъ быти неможемо; други намъ опетъ праве велику корысть а мы то и незнамо; а найпослѣ трѣба и оно да живи и постои, што намъ башъ никакву корысть, недоноси, кадъ є премудрость Божія за врѣдно нашла, да га створи. Пакъ онда трѣба помыслити, да є човѣкъ на тай начинъ одъ многе быльке користь добыо, кою ніе самъ своіомъ рукомъ посѣяо или насадіо, ніе одъ мраза покрывао и у врућини заливао. Єдна единита былька, коя теби, или твоме марвинчету рану извида, или болю уклони, или и самъ животъ спасе, наплаћуе заиста савъ трудъ и муку, кою око хиляду другихъ имашъ и имао си. Али ко ће човѣку све по вольи учинити? Како бы се текъ онда морали тужити, кадъ бы апту и боквицу, и многе

друге быльке, кое намъ у болѣсти помажу, а у здравлю насъ мирисима оправляваю, све сами своіомъ рукомъ садити и нѣговати морали!

126.

Изъ пушованя одъ Дубровника у Мостаръ крозъ Херцеговину

(одъ Ф. Юкића).

Одъ Царине, гдѣ се путуюћи изъ Дубровника у Мостаръ изъ Далмаціе у Херцеговину улази, до Хума села и брда, има шесть сатій. То є гола пустошь; нема туда села, ливаде, усѣва, рѣчю ништа осимъ стѣна и кршовита пута. 15. Новембра освануемо кодъ ватре подъ Хумомъ, те путъ наставимо далѣ. Сада ми се учини, да у другу землю улѣзосмо. Угледаше се главице, шумомъ, ливадама, виноградима и селма изкићене; съ едне стране птице, съ друге чобанчадь путнику припѣваю: прошао си крозъ пустинѣ арабске, дошао си у землю Ханаанску. Подне бы, а мы кодъ Іордана Херцеговачкогъ Рѣке, кою пребродивши у лађи, уђемо у землю пожелану, у Поповополѣ. Ово є предѣлъ одъ 30 христіянскихъ села. Католицы имаду четири парохіе, а православни манастыръ Завалу, єданъ одъ богатыхъ ньиховыхъ сомостана у Херцеговини. Села су сва при страни одъ пута удалѣна, изузумаюћи она, коя су прѣко воде, коимъ пута безъ брода нема. Полѣ є шесть сати дугачко, а єданъ широко. Посрѣдъ нѣга тече Рѣка, коя га зими свега поплави, и зато є врло плодоносно, да самый

пириначъ могао бы се по нѣму сѣяти. Али людма ніе до пиринча, већъ до сѣрка! Осимъ тога друго се жито єдва сѣе. Насрѣдъ Попове стиже насъ мракъ; зато путъ укратисмо, и за ноћь почесмо се преправляти безъ куће и кућишта на зеленой ледини кодъ ватре. Одъ Царине довдѣ примѣтіо самъ многе по путу старе подоре, срезано каменѣ, стубове, крсте одъ толике величине, да бы га єдва снага одъ 50 волова съ мѣста кренула; на ньима никаква писма, али множство старыхъ сликореза, каноти: сунце, полумѣсецъ, ловцы, звѣрадь разна, дѣвойке и пр. Пытамъ кириціе, шта приповѣдаю люди о овомъ мѣсту? „Грчка, веле ми, направа, ньихове цркве." А кои су то Грцы? То су Грцы они стари, кои су у овомъ вилаєту у првый земанъ заповѣдали.

16. Нов. осванемо у Поповуполю, и наставивши путъ око подне оставимо нахію Требиньску, по коіой смо све досадъ путовали, и улѣземо у Столачку. Іоштъ єданъ сатъ, па бы у Столацъ, знаменитый градъ, али ето неволѣ! неће кириція у Столацъ, него скрене съ пута своіой кући, на по сата ниже Сто'ца. Опази, да ми помучно быяше, невидити Столацъ, започне ми говорити: Та Бога ти! немашъ шта виђети! Градъ, кои є што валяо, лѣтосъ га небеска ватра сруши; — као што є и было, пукао громъ, па га развалio. Рано дођемо у село мога кириціе, гдѣ ме лѣпо почасти. Зове се Крушево, богато є свакимъ воћемъ, виномъ и житомъ; у нѣму су сами католицы, и три куће турске. Села по Херцеговини єсу доста уредна: куће су камените, шеваромъ покрывене, у коима се вари, кува и пече. Собе нема нигдѣ, као ни пећи.

Око куће толико є сграда, колико у кући имаде оженћнымъ глава. Богатіи осимъ обычне куће имаду іоштъ єдну сву одъ камена съ плочомъ покрывену, и то имъ є кула, у коіой нико неспава, већъ кадъ свештеникъ или спахія дође, иначе држе у ньой свою робу и пртлягъ.

Преноћивши у Крушеву сутра послѣ полдне 17. Нов. кренемо се у Дубраве и ниже Крушева прегазимо рѣку, Брегаву, и све крозъ села послѣ два сата приспѣмо у племенитый предѣлъ Дубраве. Дубраве састоє изъ 16 села, у коима живе мухамеданцы, и православни, а найвыше католички христіяни. Свако воће овдѣ плоди, особито виногради, кои су у лѣпомъ положеню.

Сутра данъ 18. Нов. подъ мракъ кренувшисе, послѣ два сата учинѣногъ пута зауставимо се и разяшимо у гори Губавицы на друму Мостарско-Столачкомъ, гдѣ и остало дружство кодъ ватре застанемо. Одатлѣ до Буне ніе далеко, на кою іоштъ зоромъ 19. Нов. приспѣмо. Ово є она рѣка, о коіой Порфирородный (de Adm. Imp. cap. 33.) пише: retro montem vero flumen Bona, quod Graecis *καλον* significat, — за брдомъ пакъ рѣка Бона, што кодъ Грка значи добро. Има при брѣгу и село Буна; ниже нѣга єсу сараи (двори) садашнѣгъ везира Мостарскогъ Ризванбеговића, у коима прѣко лѣта по нѣколико дана стои, сграђени 1837 по укусу, као што се споля чини, племенитомъ, готско-таліянскомъ. Подъ полачомъ (дворомъ) салива се Буна у Неретву, а выше нѣ є каменитый одъ 13 сводова мостъ сазыданъ одъ стесаногъ четверокутногъ камена, по свой прилицы у стара врѣмена, као што грађа свѣдочи. Ниже моста

умѣшно направлѣни су витлови, съ коима се лѣти натапаю везиреви перивои еданъ сатъ дульине, у коима су засаѣене све воѣке, коѥ таліянско поднебіе производи. До Мостара има два сата, сама равнина, и зове се полѣ Мостарско, лѣпоте неизказане! Съ лѣве стране бука Неретве, съ десне полѣ разнымъ житомъ изкиѣено, путника развеселюю. Прешавши мы преко моста запытамъ кириѯію, одклѣ извире Буна? — „Таманъ, вели онъ, изподъ Благая." — А има ли гдѣгодъ у Херцеговини градъ, шехеръ или касаба, коя бы се Херцеговиномъ звала? — „Та боланъ, то ѥ Благай; и садъ га ѥдни зову Херцеговина. У старый земанъ, шта ѥ быо Мостаръ; ништа! Херцегъ Шѣепанъ ніѥ быо у Мостару, веѣъ у Благаю. И садъ ѥ градъ тврѣій одъ Мостара, да бы се мало поправіо."

19. Нов. рано доѣосмо у Мостаръ, и я одяшихъ преко Неретве у ханъ малый. Мостаръ лежи на врло лѣпомъ мѣсту на рѣки Неретви, изподъ планине Вележа; главно ѥ мѣсто цѣле Херцеговине, столица везира и владыке захолмскогъ. Жительи су у нѣму Османи, православни и мало католичкихъ христіяна Свега ихъ има 18.000 душа. Найзнаменитіи ѥ мостъ, одъ кога истый градъ име носи. Сазиданъ ѥ съ края на край безъ и ѥднога свода, и высокъ ѥ 80 стопа; а дебльиа зида износи 24 стопе. На край вароши стои ѥдна порушена ѯамія. То ѥ была нѣгда црква св. Якова, кою Турцы у ѯамію претворе. Ову послѣ запали Митровиѣь Янко, и тако стои у развалинахъ и данасъ.

127.

Царъ Лазаръ и Царица Милица

(нар. пѣсма изъ сбирке В. С. Караџића).

Царъ Лазаре сѣде за вечеру,
Покрай нѣга царица Милица;
Вѣли нѣму царица Милица:
„Цар' Лазаре, србска круно златна!
Ты полазишъ сютра у Косово,
Съ собомъ водишъ слуге и войводе,
А кодъ двора никогъ неоставляшъ,
Царе Лазо! одъ мужкіехъ глава,
Да ти може кньигу однѣети
У Косово и натрагъ вратити;
Одводишъ ми деветь миле браће,
Деветь браће, деветь Юговића, —
Остави ми брата баръ еднога,
Єдногъ брата сестри одъ заклетве!"

Ньой говори србскій кнезъ Лазаре:
„Госпо моя, царице Малице!
Кога бы ты брата найволѣла
Да т' оставимъ у біелу двору?" —
„Остави ми Божка Юговића!"

Тада рече србскій кнезъ Лазаре:
„Госпо Моя, царице Милице!
Када сютра біелъ данъ осване,
Данъ осване и огране сунце,
И врата се отворе на граду,
Ты изшетай граду на капію,
Туд' ће проћи войска на алає,

Све коньицы подъ бойнымъ копльима,
Предъ ньима є Божко Юговићу,
И онъ носи крсташа баряка,
Кажи нѣму одъ мене благосовъ
Нек' да барякъ, коме нѣму драго,
Па нек' съ тобомъ кодъ двора остане."

Кадъ у ютру ютро освануло,
И градска се отворише врата,
Тад' изшета царица Милица,
Она стаде граду кодъ капіе.
Ал' ето ти войске на алае,
Све коньицы подъ бойнымъ копльима,
Предъ ньима є Божко Юговићу
На алату, васъ у чистомъ злату;
Крсташъ га є барякъ поклоніо,
Побратиме, до коня алата.
На баряку одъ злата ябука,
Изъ ябуке одъ злата крстови,
Одъ крстова златнеките висе,
Те куцаю Божка по плећима.

Примаче се царица Милица,
Па ухвати за узду алата,
Руке склопи брату око врата,
Пакъ му поче тихо говорити:
„О мой брате, Божко Юговићу!
Царъ є тебе мени поклоніо,
Да неидешъ на бой на Косово,
И тебе є благосовъ казао,
Да дашъ барякъ коме теби драго,
Да останешъ са мномъ у Крушевцу,
Да имадемъ брата одъ заклетве."

Ал' говори Божко Југовићу:
„Иди, сестро, на бієлу кулу,
А я ти се небыхъ повратіо,
Ни изъ руке крсташъ барякъ дао,
Да ми царе поклони Крушевацъ!
Да ми рече остала дружина,
Гле страшивца Божка Југовића,
Онъ несмѣде поћи у Косово
За крстъ частный крвцу пролѣвати,
И за свою вѣру умрієти."
Пакъ проћера коня на капію,

Ал' ето ти старогъ Юг-Богдана,
И за ньиме седамь Југовића;
Све є седамь уставляла редомъ,
Ал' ни єданъ ни гледати неће.

Мало врѣме за тымъ постаяло
Ал' ето ти Југовићъ Воина,
И онъ води цареве єдеке
Покрывене са сувіемъ златомъ.
Она подъ ньимъ ухвати Кулаша,
И склопи му руке око врата,
Па и нѣму стане говорити:
„О мой брате, Југовић' Воине!
Царъ є тебе мене поклоніо,
И тебе є благословъ казао,
Да дашъ єдек', коме тебе драго,
Да останешъ са мномъ у Крушевцу,
Да имадемъ брата одъ заклетве."

Вели ньойзи Југовићъ Воине:
„Иди, сестро, на бієлу кулу,

Небыхъ ти се юнакъ повратіо,
Ни цареве єдеке пустіо,
Да быхъ знао, да быхъ погинуо.
Идемъ, сеіо, у Косово равно
За крстъ частный крвцу пролѣвати,
И за вѣру съ браћомъ умрієти."
Пакъ проћера коня на капію.

Кадъ то виђе царица Милица,
Она паде на каменъ студеный,
Она паде, пакъ се обнезнани.
Ал' ето ти славнога Лазара;
Када виђе госпођу Милицу,
Удрише му сузе низъ образе.
Онъ с' обзире съ десна на лієво,
Те дозивлѣ слугу Голубана:
„Голубане, моя вѣрна слуго!
Ты одяши одъ коня Лабуда,
Узми госпу на бієле руке,
Пакъ є носи на танану кулу.
Одъ мене ти Богомъ просто было!
Немой иђи на бой на Косово,
Већъ остани у бієлу двору."

Кадъ то зачу слуга Голубане,
Проли сузе низъ бієло лице,
Па одсѣде одъ коня Лабуда;
Узе госпу на бієле руке,
Однесе є на танану кулу.
Ал' своmъ срдцу одолѣт' неможе,
Да неиде но бой на Косово.

128.

Бишка кодъ Петроварадина 5. Авг. 1716.

(одъ Спорила.)

Карловачкій миръ ніе быо нимало пробитачанъ за Турке, али є турска царевина іоштъ была пуна сваковрстне снаге, и да се нашао какавъ здравъ султанъ и паметанъ великій везиръ, могли бы съ ньима сусѣди іоштъ и ограисати. Кадъ Турцы великогъ Петра принуде, да миръ на Пруту начини, стану наново свою снагу осѣћати, кою су наскоро на Млѣтчићима познати дали.

Ови нису хтѣли сѣдити съ миромъ, него су турске бродове задиркивали, и већъ тымъ су Турке у Цариграду яко разлютили были; а кадъ великій везиръ Ћуприлићъ Црногорце сломіе, и владыка Црногорскій изпрѣдъ нѣга у Которъ утѣче, па га на исканѣ везирово Млѣтчићи предати нехтѣну, премда су му прѣ тога обѣћали были, да неће никога одъ бунтовника примати и држати, онда се пріятельство прекине, и порта обяви 9. Децембра 1714 млѣтачкой республики ратъ, и отме іой 1715. године за три мѣсеца сву Морею, острове Тину и Чериго, па и послѣднѣ тврђе мѣсто на Кандіи.

Будући да Млѣтчани нису миръ нарушили, него Турцы, то имъ є по уговору одъ год. 1684. царъ дужанъ быо у помоћь доћи. Принцъ Евгеніе изрази се, да онъ налази, да бы у овомъ случаю ратъ са Турцыма праведанъ быо, и то не само праведанъ, него и нуждан, еръ су поглавице унгарскихъ бунтовника, кои су у Турску поутицали, порту раздражили, и ова у Унгарску упасти прѣти. Царъ дакле 13. Апр. 1716. са Млѣткама саюзъ учини, и одъ Турака саиште. да

Млѣтчићима Морею врате, и штету накнаде, а Турцы узму то за нарушенѣ мира, обяве цару ратъ, и позову Ракоція, да дође, обѣћаваюћи му кнежевину ердельску и круну унгарску.

Царъ Карлъ VI. наименує Принца Евгенія савойскогъ главнымъ войсковођомъ противъ Турака, кои се у Юлію 1716. къ Бѣограду крене. Великій везиръ Алія одъ Никее уђе 20. истога мѣсеца са великомъ парадомъ у Бѣоградъ. Десеть дана прѣ тога дошао є было принцъ Евгеніе къ царской войски, коя є 64.000 людій, међу ньима 22.000 коняника имала, и кодъ Футога стояла. 24. Юлія почну Турцы прѣко Саве прелазити, 28. Юлія падну подъ Бановце, и дођу 1. Августа подъ Карловце, гдѣ є прѣ седамнаесть година миръ начинѣнъ было. Принцъ Евгеніе пошлѣ Фелдмаршала Палфія са 3000 коняника, да види, каква є то войска, што долази. Палфи наиђе 2. Августа кодъ капеле св. Маріе на путу у Карловце на 20.000 турскихъ коняника, пусти се съ ньима у бой и послѣ четири сата стане се къ Петроварадину повлачити. Овай краткій бой было є врло жестокъ. Палфи изгуби 400 людій, генералъ Хаубенъ буде ранѣнъ, Фелдмаршаллайтнантъ Брайнеръ падне Турцыма живъ у руке, а Фелдмаршалъ Палфи изгуби три коня подъ собомъ. Принцъ Евгеніе види, да є ту цѣла турска сила; заповѣди дакле, те войска прѣко моста преће, и стани се са оне стране Петроварадина на оно исто мѣсто, гдѣ се г. 1694. Фелмаршалъ Капрора онако дуго противъ много веће силе турске одбраніо.

5. Августа 1716. удари Принцъ Евгеніе, комъ су Фелдмаршали Гвидо Штаренбергъ и Никола Балфи помагали, на турску войску, коя є 150.000 людій имала, и побѣди є преславно. Кадъ се турске чете ко-

лебати стану, узме великій везиръ самъ собомъ своє аге, и изведе ихъ у бой, али га зрно у чело удари и мртва обори, а Турцы се смету, и прну на све стране. У подне є была битка свршена, и великій Евгеніе држао є послѣ полдне у освоєномъ турскомъ околу, подъ шаторомъ великогъ везира, славанъ обѣдъ. Тай истый данъ пошлѣ свога генераладютанта графа Кевенхилера къ цару са обширнымъ извѣстіємъ о битки и побѣди.

Радость о добывеной тако славной побѣди узмути погледъ на мртво тѣло графа Брайнера. Предъ шаторомъ великогъ везира лежало є у ланцы безъ главе у крви, и ніе се было іоштъ ни охладило, а глава му є была на єдномъ колцу натакнута. Єданъ зароблѣный турскій паша изкаже, да су унгарске бунтовничке поглавице великогъ везира навели, да то учини, говорећи му, да ће само тако царскима страхъ задати, и тако ихъ одъ напредованя задржати.

Турцы изгубе у той битки 168 топова и 30.000 людій кое мртвыхъ кое ранѣныхъ; а царски су имали 2108 мртвыхъ, међу коима 4 генерала ФМЛ. графа Брайнера, генераладютантъ графъ Палфіа и генерали Ланка и Валдштайна, и 103 офицыра, и 2301 ранѣныхъ, међу коима три генерала и 101 офицыръ. Принцеви Александеръ Виртембержскій и Донъ Емануелъ Португалскій ишли су, по свѣдочби самогъ Евгенія, у ватру као слѣпи.

Евгеніе даде Турке само до Карловаца гонити, па се онда у околъ кодъ Футога врати, ту войску одмори, па онда на Темишваръ оде, кои му се 13. Октобра и преда.

129.

Косовски юнаци.

изъ сбирке В. С. Караџића.

Кои оно добаръ юнакъ бѣше,
Што єданпутъ бриткомъ сабљомъ макне,
Бриткомъ сабљомъ и десницомъ рукомъ,
Пакъ двадесеть одсіече глава? —
Оно есте Бановићъ Страхиња!

Кои оно добаръ юнакъ бѣше,
Што два и два на коплѣ набія,
Прѣко себе у Ситницу тура? —
Оно есте Срђа Злопоглеђа!

Кои оно добаръ юнакъ бѣше
На алату коню великоме,
Са крсташемъ у руцы барякомъ,
Што сагони Турке у булюке
И нагони на воду Ситницу? —
Оно есте Бошко Юговићу!

130.

Расшенѣ кодъ звѣрова и биља.

(одъ Гибла.)

Каменъ є мртавъ, а звѣрь и былѣ живи. Каменъ лежи тврдъ укоченъ, немиче се, немѣня се. У самомъ нѣму нема никаква нагона, да се миче, да расте, и да се мѣня. Свака промѣна на камену и у нѣму быва, кадъ што споля на нѣга дѣйствує

ако га што удари, крене, или ако га воздухъ изсиса. А звѣрови и былѣ узимаю храну изъ воздуха, воде и землѣ, пакъ онда расту изнутра наполѣ, у њима дакле има унутарня нѣка сила, на коіой имъ се быће оснива, будући да безъ хране неможе постояти ни звѣрь ни былька. Ову изнутарню силу зовемо мы животомъ, а оно оруђе, коимъ се животъ одржава и явля, органима. У мртвоме камену єдна є часть као и друга, или меканъ, чврстъ или шуплькастъ, сухъ или влажанъ. А былѣ и звѣринѣ има у исто врѣме частица и тврдыхъ и меканыхъ, има кожица, жилица, шуплька и т. д. По овыма се органима разликуе звѣрь одъ быльке, зато ћемо ихъ мало изближе погледати.

Найпростіи органъ быля и звѣриня есть келійца, округла бешичица, коя има силу да матерію прими, преради, да порасти, да другій видъ узме и умножи се правећи друге келійце. Изъ те просте келійце излази свакій животъ; заметакъ быльке и звѣри лежи у той келійцы, и найпростіе звѣри и быльке нису ништа выше него просте келійце.

У развіяню и преображаваню своме, добыя келійца нове видове и ново дѣйствованѣ. Кодъ быля є развіянѣ и дѣйствованѣ келійце ограничено. Она се умножава неопредѣлѣно, развлачи се у дужину, узима видъ цѣви, и друге форме. При томе има силу примати храну и плодити се. Узми одъ тополе гранчице одозго или одоздо, метни є у землю, паће се примити и расти. Посѣцы све гране на дрвету, оно ће наново изтѣрати. То само сбогъ тога быти може, што су свуда, у деблу и у гранама ед-

наке келійце, и све еднако дѣйствую. Али кодъ звѣрова ніе тако. Кодъ ньихъ келійце даю оруђа, коя особиту опредѣлѣну службу имаю. Црѣва куваю ела, а цигерицама се дыше. Псето неможе ни безъ оныхъ ии безъ овыхъ живити. Некъ му се изваде цигерице, никадъ неће изъ ньихъ ново псето постати, него ће изтрулити. Имамо дакле између звѣри и былька ту велику разлику, што кодъ звѣриня келійца оруђе са опредѣлѣнымъ дѣйствованѣмъ прави, а кодъ быля не.

Былѣ е све са жилама за землю или за воду прирасло, а звѣри иду, лете или пливаю кудъ имъ е воля. Одтуда кажемо, да се звѣри мичу по вольи, а былке не. На чему се ова произвольность оснива? Былѣ живи одъ углѣника (Kohlenstoff), кои се свуда у воздуху, земльи и води налази; нетрѣба дакле за своіомъ храномъ да ходе, него имъ ова сама долази. А звѣрови живе одъ быля или звѣрова. Ова храна недолази ньима сама, него се мораю они за ньомъ потрудити. Лѣптыръ мора тражити цвѣће, изъ кога ће медный сокъ да сиса, а соколъ мора на голубове у ловъ. Дакле сбогъ свое хране мораю се звѣровы слободно мицати.

131.

Завистъ и себичность

(одъ Св. Милетића.)

Ако кога завистъ суши,
Злоба л' покой неда души,
Те неслоге сѣе сѣме,
Да раздвои сродно племе:

То му былѣ нека любавь спрема:
Злоба, зависть будућности нема.

Ако л' когодъ врагу просбе
У грознице шилѣ буни,
Да га само благомъ оспе,
Свой ли само трбухъ пуни:
Тога былѣ некъ за жертве спрема:
Єръ себичность будућности нема.

132.

Окаменѣне кости у Далмаціи

(одъ Г. Николаєвића.)

По островима и по отоцыма (школьима) свуда налазе се окаменѣне кости; а около Рогознице подъ претуріомъ Трогирскомъ толика ихъ множина има, да бы се ласно читавъ бродъ накрцати могао. Има ихъ доста и кодъ Сплѣта, и око Макарске.

У предѣлу около Островице има єдно брдо пуно окаменѣны доста повелики рибица, спужева, школяка, и други морски живиница, коє рекао бы да нису изъ нашега мора. И то є примѣчанія достойно, да по другима унаоколо брдима ништа се одъ реченыхъ стваркій наћи неможе. У Врбошкой пакъ и у Врбаньи на острову Лезини између камениты стѣна окаменѣны рыбица.

При врелу Ядра, на Рогозницы, на школьини Гой и Боровань спрамъ Лезине, и по другимъ мѣстима налази се у пукотинама окаменѣни зуби, ребра, гняти, али понайвыше бієни, или изломлѣни;

и нетрѣба мыслити, да су ово людске кости, као што нѣки безъ разлога суде, него нѣкаквыхъ животиня.

133.

Лѣпота безъ доброте.

(одъ Ив. Гундулића.)

Єдно узданѣ, што све бѣжи;
Зло у слицы празна добра;
Пламъ, кой спражи, а неврѣжи;
Ноћь, кою за данъ слѣпацъ избра;
Вѣтрићъ, хуће кой разсара;
Обѣћанѣ, кое вара.

Єданъ стабаръ, кои неплоданъ
Само у сѣнъ се шири и стере;
Сладость горка, єдъ угоданъ,
Гласъ безъ рѣчи, рѣчь безъ вѣре,
Хипъ у вѣку свыхъ годишта,
Вѣтеръ, магла, сѣнъ, дымъ, ништа.

134.

Призрѣнъ

(по I. Миллеру.)

Призрѣнъ, по турски Перзеринъ, стара Justiniana Secunda, есть єданъ одъ найлѣпшихъ, найбогатіихъ и найвредніихъ градова у турскомъ царству. Лежи на сѣверномъ дну Шаре планине, ондѣ, гдѣ се простpана Дринска планина починѣ, у коіой горе на сѣверномъ краю и Пећа лежи. Ова

се поляна пружа на 9 сати у дужину, а широка е 6—7 сати хода. Крозъ Призрѣнъ теку потоцы Веля Рѣка, Мала Рѣка, и Средня Рѣка. Одъ Призрѣна до Пећи има 9 сати, до Бакове 3½, до Скопля 13, а до Скадра 28 сати хода. Градъ овай има 6000 домова, и по харачномъ попису одъ 1838 године 4000 мохамеданскихъ, 2150 католичкихъ и 18.800 православныхъ жителя. По крви пакъ чине Србльи ⅘ части свега народа, а у ону осталу пету часть спадаю Арнаути, Цинцари и Османи. Осимъ овихъ има у Призрѣну око 600 Цигана.

Призрѣнъ има четири главне части: Еминитъ, Сулеимитъ, Ахмитъ и тврдиню. Ова е сазидана на едномъ брду, кои се на югоисточномъ краю града 185 хватій у высину диже, обграђена е са якимъ као млѣко бѣлымъ зидовима, и има петь већихъ топова са нуждымъ момцыма, и велике касарне, у коима се, и до 2800 людій смѣстити могу.

На сѣверу подъ овымъ брдомъ леже едно 240 колиба Цигана, кои су ту стални, и ту е непрестанна луна одъ ньіовогъ кованя.

У Сулеимиту, на западномъ краю града, стое турска гробля, а на найвећма южно лежећемъ мѣсту, овогъ края лежи пространа резиденція Хайреднъ паше, коя се састои изъ четири у четиругалникъ скопчана зданія, свако одъ по еданъ спратъ высоко. Изза овыхъ зданія южноисточно пружа се великій шуми подобный вртъ. У источномъ крылу налази се Баби Хумаюнъ, као нѣка сала за аудіенціе, за коіомъ долази велика една вѣшто изъ храстовине израђена галерія, у коіой на срѣди вода скаче, коя и зими тече.

У Еминиту, а югоисточномъ краю града сѣде занатліе и трговцы. Еминитъ има 8 неправилно повученыхъ улица, и у овыма 1600 дућана; кременѣ, лончарски послови, груби стаклени хеспапи, сѣдларски производи, ствари одъ челика, то су главни предмети трговине. Ту є и велико каравансерайско зданіе, са 400 собица за путнике, и пространымъ салама нѣкихъ Єрменскихъ сарафа, велика Еминъ-пашина Мошеа са три кубета, и као нѣкимъ манастыромъ за турске пустиньике, и мало поудалѣна, али разкошно намѣштена резиденція православногъ епископа Призрѣнско-Скопальскогъ

У Ахмиту живе попайвыше Христіяни. Ту се налазе развалине єдне готичске цркве, на главномъ тржишту, кодъ коє имъ се политички преступницы губе; близу овыхъ развалина стои кућа мисіонскогъ архиепископа Неаполитанца Шіяли, а узъ ню кућа католичкогъ пароха Марковића, родомъ изъ Далмаціе изъ Лезине. Католичка капелица сакривена є између магазина, и тако є проста и гола, да на другій вѣкъ христіянства сасвимъ опоминѣ. У Ахмиту се налази велика Ахметова мошеа, коя є год. 1682. изъ єдне христіянске цркве у Призрѣнску Ая Софію претворена. Ту стои и царска мензилхана са 84 коня и доста татара. У Призрѣну има 42 мошее; и свештеницы друге вѣре не смѣду се за живу главу у свештеничкомъ одѣлу показати.

Околина Призрѣнска ніе нимало пріятна: ту су простране мочарне ливаде, на коима нѣшто мало бывола пасу, нѣколико врбовы дрвета, нѣшто мало виноградій, жалостна христіянска села, у коима се често епидемичке и прилѣпчиве болести появлюю и народъ десеткую. Само на югу отворенъ є заиста

обчараваюћій изгледъ на Шару планину са нѣнымъ побочнымъ брдама, и прелазомъ у Дибранске и Керубске планине.

Призрѣнъ є быо столица нѣкихъ кралѣва и царева изъ фамиліе Неманьића.

135.

Пышанѣ и одговоръ

(одъ Вас. Субботића).

Кадъ створенѣ, као и самъ што си,
Єчи, да му звѣзду срѣће дигнешъ,
А ты грома подлажешъ га коси,
И пропасть му лако пребринешъ:
Ко си онда, изъ каква л' вештества
Срдце т' справи преблагость Божества?

Кадъ ти брата прегнѣжденогъ туга
Сузнымъ окомъ рани калочи лѣкъ,
А съ узхитомъ твога срдца руга
Радуе се, што чуе лелекъ:
Ко си онда? изъ каква л' вештества
Душу т' справи преблагость Божества?

И кадъ туге нетроне те писка,
Око бацашъ већъ на ню суво;
И кадъ нужде недирне те вриска,
Уво држишъ већъ прамъ нѣ глуво:
Ты си онда одъ найхуђег' горій,
Трѣба да те пакла огань сгори!

136.

Освоєнѣ Бѣограда год. 1717.

Срѣћно воеванѣ царске войске године 1716. прибави не само славу царскомъ оружію, него и помоћь са свію страна. Нѣмачке државе одреде доста велику сумму новаца на то, да се турскій ратъ продужи. Наслѣдне државе принесу той истой цѣли на жертву тринаесть миліона форинтій, а папа Клементъ пошлѣ принцу Евгенію за побѣду петроварадинску освећенъ шеширъ, и допусти, да се на три године и свештенство данку подложи. Многа лица одъ прве господе дођу као добровольницы, међу њима принцъ Португальскій Донъ Емануелъ, изборный принцъ Баварскій Карлъ Албрехтъ. и нѣговъ млађій братъ Фердинандъ, Сулцбашкій наслѣдный принцъ Фердинандъ, два принца Дессау, графъ Шароле и др. Съ Дунавскомъ флотиломъ управляо є и ове године вицеадмиралъ Андерсонъ.

21. Мая 1717. дође принцъ Евгеніе у Футогъ, обиђе послове, кое є прошасте године у Банату было наредіо, и постави главный станъ у Петроварадину. Турцы су се врло споро кодъ едрена скупляли, нити су могли тако скоро на Дунавъ стићи, зато науми Евгеніе прилику употребити и Бѣоградъ узети. Онъ є имао 78.000 пѣшака и 32.000 коњаника, осимъ баварскихъ и нѣмачкихъ чета, кое му пре Юлія нису доћи могле. Ердель є браніо Фцайг. майсторъ Стенвилъ, а за случай потрѣбе стояо є генералъ Віяргъ са две коњаничке регименте кодъ Карансебеша на Тамишу.

Войска се крене 9. Юнія одъ Петроварадина, оде прѣко Дунава и Тиссе Банатомъ до Панчева, пређе ту мирно прѣко Дунава, и дође у четири колоне подъ Бѣоградъ. У граду є лежао Мустафа-паша са 30.000 войника; яка чета стояла є кодъ Мехадіе; а великій везиръ Халилъ долазіо є съ војскомъ, за кою се говорило, да прѣко 200.000 людій изпоси. Принцъ Евгеніе могао є дакле у врло велику опасность доћи: али се онъ на свој духъ ослоніо, и овај му є самъ и помогао.

Међу тымъ є генералъ Хаубенъ, кои бияше са осамь баталіона и двѣ коняничке регименте кодъ Петроварадина заостао, заповѣсть добыо, да се поредъ Дунава къ Земуну спусти, на тако Бѣоградъ и съ те стране опаше. 26. Юнія стигне и ова войска на своє мѣсто, направи на Сави мостъ, и скопча се са главномъ. 1. Юнія оставе Турцы Земунъ, разоре барутомъ тврдиню, коя се у томъ мѣсту налазила, и прећу у Бѣоградъ. 5. Юлія буде непріятельска флота нотучена, и принуђена подъ градъ повући се и подъ обрану градскихъ топова стати. 9. Юлія стигну Хесси, и буду чети графа Хаубенъ дани, а 16. Юлія доћу Баварцы, и стану кодъ главне войске.

Турцы су непрестано изъ града излазили и на царску войску нападали, у коіой прилики єданданъ генерала Марзилыя убію, али су царски при свемъ томъ оштро послове за обсаду радили, и хитили су, што су само могли, да што прѣ готови буду, будући є Евгеніе сигурно дознао, да є великій везиръ већъ Мораву прешао. 1. Августа доћу Турцы до Гроцке, падну у околъ близу обкопа царске войске, и опашу ову одъ Дунава до Саве. Таки се ту укопаю, и 4. Авг. пуцали су царскій на Бѣоградъ, а вели-

кій везиръ на царскій станъ. У овоме ніе было ни єднога мѣста, коє ніе падало подъ топъ или съ града или изъ окола везиревогъ. Єдномъ слуги изборногъ принца Баварскогъ одбіе турскій топъ обадвѣ ноге, башъ кадъ є кодъ стола о обѣду послуживао. Осимъ тога появи се у царскомъ стану срдоболя, коя многе люде помори, па и самогъ Евгенія снађе. Турцы и они у граду, и они подъ везиромъ нису имали шта єсти, и зато є мысліо принцъ, да ће великій везиръ принуђенъ быти, или одлазити, или на нѣга ударати. Али кадъ овай све данъ по данъ пропушташе, нехотећи ни ударати на одлазити, онда науми принцъ самъ ударати. 15. Авг. изда наредбу за бой за сутра данъ, што му войска єдва дочека, єръ сви су нѣгови люди тврдо држали, да немогу побѣђени быти, кадъ ихъ онъ води.

Око поноћи крене се царска войска, да стане у редъ, како іой є было заповѣђено, а да се они у граду несѣте, и изъ града ударе, заповѣди принцъ, да се ватра на градъ жесточія отвори, него дотлѣ икада. Кадъ се войска намѣсти, онда ова ватра престане. Яка магла падне, и учини, да ни єдна страна немогаше видити, шта друга ради. У єданъ сатъ ноћи изиђе царска войска у пуной тишини изъ своихъ обкопа; коняницы деснога крыла подъ Фелдмаршаломъ графомъ Палфіомъ наиђу изненада у оной магли на Турке, кои су башъ єданъ новъ шанацъ правили, те се тако прѣ врѣмена буна учини. Наскоро се отвори бой дужь цѣле врсте. Због густе магле поремети се бойный редъ у царскои войски, и отвори се празднина; кадъ око осамь сатій магла спадне, Турцы, кои су сву силу на срѣдн скуплѣну имали, употрѣбе ту сгоду на свою користь, и навале брзо у

ту празднину. У то опасно тренуће, у кое є срѣда царске войске пробіена, и десно крыло одцѣплѣно было, сгане Евгеніе самъ предъ другій бойный редъ и поведе предъ непріятеля. Као лавови ударе царски на Турке, али ови остану чврсто на мѣсту, кое быяху задобыли, замѣнююћи оне, кои падаше, све суморнымъ новымъ момцыма. Да є ту другій какавъ обычный войсковоћа быо, Турцы бы побѣду одржали. Али кодъ принца Евгенія служила є ова крайня опасность само на то, да му се изванредный нѣговъ духъ у то ясніой сяйности покаже. Принцъ стане предъ чету оныхъ племенитыхъ добровольника и пусти се у найжежћу ватру; а кадъ то друга войска опази, а она скупи сву свою снагу па за ньимъ. И тако онъ нападне на Турке са коняницы съ бока, а пѣшацы съ лица, упну се юначки, и ове истисну на полѣ. Тымъ се бойна врста царска наново спои, и Турцы буду изъ яркова истѣрани.

Само іоштъ у срѣдини непріятеля грмляше єдна батерія одъ осамнаєсть великихъ топова, кою су 20.000 яничара и 10.000 спахія бранили. Евгеніе заповѣди, те изиђу десеть гранатирскихъ компанія и четири баталіона на прво, а са обадвѣ стране стану двѣ регименте коняничке. Ови добыю заповѣсть на ону батерію ударати. Они се крену као жива стѣна напрѣдъ. Банда є свирала; непріятельска є батерія блювала огань и смрть. Царски юнацы неизбацише ни пушке, него ћутећи, съ баіонетима путъ крчећи продеру у батерію, Турке, кои су имъ као крлѣ у очи летили, наполѣ истѣраю, и у утврђеный околъ ньиховъ утѣраю.

Непріятель се само іоштъ на краю обадва крыла одпирао; но наскоро буде и ту надбіенъ, и између

деветь и десеть сати у ютру стояла є побѣдомъ увѣнчана царска войска на брежульцыма, кое є освоила, єданъ топометъ близу непріятельскога окола. Турцы недочекаю, да царска войска на ньихъ іоштъ єдаредъ удари, него нагну безъ главе бѣгати кудъ кои. Тако буде єдна одъ найлѣпшихъ побѣда добыєна, коима се икада царско оружіе прославило. Евгеніе самъ писао є своме великомъ другу Марлберу *) о овой знаменитой бытки овако: „Одострагъ 30.000 людій у граду, кои су свакій часъ на мене ударити могли; снапрѣда двапутъ већа укопана непріятельска войска; а башъ кадъ се валяло намѣштати, густа као киша падаюћа магла, коя недаваше нападанѣ точно опредѣлити: ове околности све заєдно изискивале су войводу, кои є оштріе очи имао него я што самь. Ова велика опасность стояла ми є предъ духомъ, кадъ самь тестаменту правіо, а сигурно и цару, кадъ ми є при опраштаню предао крстъ, рекавши ми: Воюйте овай паръ подъ овымъ."

У Бѣоградской битки изгубе царски ФМЛ. графа Хаубена, генерала Далберга, младогъ грофа Палфія, кнеза Турн-Таксиса, 87 штабалныхъ и вышихъ офицыра, и 1767 мртвыхъ. Ранѣни буду генерали кавалѣріе Монтекокули и Ебергени, ФМЛ. кнезъ Лобковицъ, ГМ. Екъ, Локатели, Валисъ, и Отокаръ Штарембергъ, 273 штабалныхъ и вышинъ офицыра, и 3179 людій. Докъ є битка траяла, Турцы су толику исту штету имали, колику царски, а кадъ стану бѣгати, онда ихъ толико нестане, да се у Нышу око везира само 10.000 людій нађу.

Они у граду стояли су на миру за цѣло врѣме, докъ є битка траяла, и предаду се 19. Августа.

*) Marlborough.

137.

Крунослава и Соколица.

(одъ Св. Гундулића.)

Прѣте овако декле младе,
И прилике таке имаю,
Да се обѣ войске таде
У єдну одъ ньихъ упознаю.

Држи войска одъ Поляка
За витѣза Соколицу,
А турачка за юнака,
Коревскога вѣреницу.

Узрастомъ є Крунослава
Кано у гори вита єла,
Оружѣ іой уресъ дава,
Конь є подъ ньомъ брза стрѣла,

Глава, прси и све остало
Подъ златомъ є злато у нѣга,
У срѣдъ чела нег' што мало
Сребрна му стои билѣга.

На штиту іой птица быше,
Ка' се у огню пржи сама,
Гледа у сунце, писмо пише,
„Мрѣмъ за живот' съ твога плама.“

Соколица одъ сокола
Быстру и хитру слику има,
Поносита и охола
Узрастомъ є нада свима;

И конь подъ ньомъ сивый соко
Соколова носи крыла,
Срдце огань, пламенъ око,
Снѣгъ нѣгова длака є бѣла,

На нѣ штиту звѣрь є она,
Проѣъ мѣсецу ясномъ съ неби,
Ка' се кланя свѣтъ приклона,
Съ писмомъ одсгоръ: „Самомъ себи.“

Боѣ равно и широко
Срѣдъ двѣ войске мѣсто є ньима,
А сунчано свѣтло око
Свѣдочит' имъ якость има.

Ту съ два края вихра бржій
Супроѣъ коню конь се тиште,
Обѣма се копѣ скрши
У найпрво сусрѣпиште.

Съ обѣ стране хрло тада
Витежка се сабля трже,
Плахо лети, яко пада,
Гдѣ є десница снажна врже.

Врхъ оружя гвоздовита
Гради ударац' тежкѣхъ се оре,
Скачу и лете искре одъ штита,
Бѣла оклопя пламомъ горе.

Нагли коньи стрѣловито
Кудъ ихъ хитре руке обрѣу,
Сѣмо тамо вію се у вито,
Съ десна, съ лѣва свудъ насрѣу.

Єдну снагу єдно у доба
У єднакой сили одъ руке

Указаше срца оба,
На међъ ньима бы разлуке.

Тврди штити цѣли оклопи,
Іоштъ изранѣнъ ніе нитко,
Ничѣ крви комъ непопи
Єдне каплѣ гвожђе бритко.

Пуне срцбе и чемера
Оне у себи буче тыме,
Як' на вихру одъ сѣвера
Дубъ у гори посрѣдъ зиме.

На стремени су обѣ стале,
И ако неизда сила многа,
Ударцемъ се єднымъ хвале
Сврху донѣт' бѣня тога.

Али замахъ єдно прѣти
Ал' ударацъ друго указа:
Кацыга имъ съ главе одлети
Съ ясномъ тврђомъ одъ образа.

Злато просутъ прамъ развеза,
Засяше очи, свану лице,
Одкрыше се два витеза
Двѣ млађахне дѣвойчице.

Як' но сунце изза облака
Дражѣ обяви све свѣтлости,
Изза оружя свиђу така
Два сунца ова одъ лѣпости.

138.

Рѣке Врлика и Омбла у Далмаціи.

(одъ Г. Николаєвића.)

1. Врлика, мала но лѣпа вода, и пребогата съ великимъ главатицама и съ дебеломъ єгульомъ, истиче у полю Имоскомъ изъ єзера Проложца, кое у дну єдне долине одъ западнѣ стране лежи; упућує се на истокъ, а кадъ є крозъ цѣло полѣ прешла, тадъ се губи изподъ землѣ у єдной бездни, изъ кое опетъ чакъ у Любушкомъ у Херцеговини подъ именомъ Бябака истиче и слива се у Неретву.

2. Олебла, старый Arion, нашимъ єзыкомъ обычно Рѣка звана, налази се изподъ Гружа, недалеко одъ Дубровника. Она ништа друго ніе, него рѣка Требиншчица, коя у Херцеговини у полю Требиньскомъ пропада у землю, па изподъ єдногъ брда у окружію Дубровачкомъ у долини Омбли безъ икакве буке тихо у цѣлой ширини истиче, и ново име добыва. Она є много широка, но кратка, єръ послѣ три милѣ тихогъ хода састає се съморемъ у лѣпомъ и пространомъ пристаништу Гружкомъ (Gravosa). На глави изподъ брда има и она млине.

139.

Бѣжи одъ зла далеко.

(одъ Иг. Ђорђића.)

Убоица є себе истога,
Тко страшнога лава грли;

Да и неубіе трѣсъ никога,
Найближнѣга люто изпрли:
Богъ изнутра, а свѣтъ сдвора
Суди слику одъ прикора.

140.

Свойства мешала.

(по Кидду.)

Кадъ се врѣдность оныхъ минерала цѣни, коѥ за животъ нашъ потрѣбуѥмо, онда се найвыше гледи на тврдину. Но осимъ тога имаю металска тѣла нѣка свойства, коя имъ врѣдность яко узвышую. Тако се нѣка чекићомъ или разтегачомъ манѣ или выше разтегнути даю, и то нѣка тако, да постану таньима, него што ѥ найтаня хартія. Ово свойство зове се ковность. Други се метали недаю тако добро ковати, али се могу у жицу пружити, коя ѥ често тако танка, да се ѥдва голымъ окомъ видити може. У овоме стои пружность метала. Сви се пакъ метали даю већомъ топлиномъ разтегнути, и онда се то већма разтежу, што ѥ ватра яча, а то већма стежу, што ѥ температура маня. Найпослѣ се даю топлотомъ разтопити, и постану течныма. Ово свойство зове се топность. Колико топлоте за кои металъ трѣба, да се разтопи, то дознае Хемикъ.

Злата, гледећи на другметале, имамало, и нарочито има цѣну сбогъ своѥ боѥ, свѣтлости, и што се у воздуху емѣня и нехрђа: а ово су све свойства, коя се на поврхности налазе. Извѣстна

дакле масса якога метала у толико ће выше врѣдити, у колико се у већу поврхность разтегнути т. є. у колико се больма ковати дає; а ни єданъ металъ нема то свойство у толикомъ степену, као башъ злато, и зато можемо односительно са малымъ трошкомъ учинити, да найпростіи предметъ буде као найскупоцѣніи, кадъ га т. є. позлатимо. Напротивъ пакъ недає се злато тако добро развлачити, као други нѣки метали; али му то тако и нетрѣба, и може му се умѣтнымъ начиномъ приобштити.

Желѣзо се дає доста добро ковати, и зато є згодно за свакояке халате, механичке и домаће, и научне; а дає се и тврђимъ учинити, па зато є опетъ сгодно у многимъ случаєвима за дрводѣлю и зидара, за землѣдѣлца и за войника. Развлачити се пакъ дає желѣзо тако, како ни єданъ другій металъ. Да се желѣзо тако добро дає ковати као злато, небы добро было за преднаведене цѣли; како га лако хрђа напада, изгубило бы сила одъ своє врѣдности. А овако тымъ, што се дає развлачити и тврђимъ учинити, добыя кадкадъ такову врѣдность, да му злато уступити мора.

Изъ желѣза и мѣда, дає се лако оно силно посуђе правити, коє свакій данъ у кући и изванъ нѣ употрѣблюємо, будући се добро ковати даю. Коситеръ (циннъ) се неда тако добро ковати, али одъ нѣга опетъ и другу службу тражимо, за кою му и ніе тако прѣко нуждно, да се дає добро ковати. Желѣзо и мѣдъ лако захрђаю; хрђа на посуђу ніе никада добра, а хрђа на мѣду здраво є отровна: да се дакле ове ствари за посуђе употрѣбити могу, нуждно имъ є таково штогодъ, што имъ неће дати захрђати. Онай коситеръ, кои се

неда као желѣзо и мѣдъ ковати, неће лако да захрђа, и даѥ се башъ како ваља употрѣбити, да хрђу одъ ньихъ одбіе. Будући дакле, да ѥ коситра мало, а неда се ни добро ковати, зато се мора у посуђу желѣзомъ и мѣдомъ заступити; а будући, да ово двоѥ лако захрђа и здравлю опасно постаѥ, за то се коситромъ помажу, ѥръ кадъ имъ се изнутрашня поврхность коситромъ постави, онда ихъ хрђа ненапада. И одовуда се види, одъ колике ѥ за насъ користи, што се сви метали ѥдномъ температуромъ нетопе; ѥръ да то быва, онда небы могли желѣзо и мѣдъ разтоплѣнымъ коситромъ поставити (калаисати.)

Метали имаю іоштъ ѥдно свойство, коѥ имъ за наше потрѣбе велику врѣдность даѥ, а то стои у томъ, што се части истога метала или различныхъ метала безъ топлѣня овыхъ частій саставити могу, а то быва металскимъ блатомъ (Loth.) Ово металско блато прави се изъ различныхъ метала, и служи за лѣплѣнѣ метала, као блато земальско, за слѣпльиванѣ черпића, или малтеръ за цыглѣ. Добыя се пакъ то металско блато, кадъ се два метала у ѥдну массу стопе; ова масса даѥ се скоро свагда лакше топити, него метали, изъ коихъ се састои, свакій на по се, и то башъ чини сгодномъ за слѣпльиванѣ метала.

141.

Морска бишка кодъ Абукира

(одъ Циммерманна).

Ма како да є ужасна битка на суху, неможе се опетъ ни издалека узпоредити са землю и море тресућомъ грмлявиномъ коя морску битку пратини. Кадъ само помыслимо галію са єдно седамдесеть найтежихъ топова наоружану, како на све стране ватру блює, као жива слика пакла, то насъ већъ само то у ужасъ довести може; а камо ли, кадъ представимо себи по петдесеть таковыхъ іоштъ већихъ грдоба, како єдни на спрамъ другихъ стое, а изъ петь хиляда пакленскихъ ждрѣла смрть и пропасть сипаю! Битка на мору увѣкъ є зло за обадвѣ стране; ньомъ се никаква земля неосвоява, него се само флоте разораваю: онай є добыо, кои є манѣ изгубіо. Сва користь морске побѣде стои у штети, коя є непріятелю нанешена.

Адмиралъ Брией быо є са французскомъ ратномъ флотомъ, коя є тринаєсть великихъ линейскихъ бродова и четири фрегате брояла на мачке стао у заливу, кои єдну нѣмачку мылю одъ Александріе између ове и Розете лежи, дубоко се у землю увлачи, и Абукирскимъ заливомъ зове се. То є мѣсто было іоште и за баснословногъ троянскогъ рата познато и звало се Канопусъ. Два сата простора дає ово мѣсто за мачке; дубльина му ніе єдна, има гдѣ є само дванаєсть стопа воде, а има гдѣ є шестдесеть. Осимъ тога стѣне и песчине яко приступъ къ нѣму отежчаваю. Брией є ту свою флоту 6. Юлія у

бойномъ реду поставіо држећи, да сгодніе мѣсто наћи ніе могао; што му буде трѣбало, могао є лако прибавити, а одъ нападаня быо є заклонѣнъ.

Контр-адмиралъ Нелсонъ, одъ заповѣдника лежеће предъ Кадиксомъ енглезске флоте у потѣру за Наполеономъ посланъ, наиће послѣ многогъ тамо овамо тумараня на непріятельску флоту у заливу Абукирскомъ. Ова се насланяла лѣво на єданъ малый островъ, на комъ є была поставлѣна батерія са топови и мужари. Фронтъ су іой закланяле плитчине и морско каменѣ; а многе топчійске шалупе чувале су іой бокъ линіе. Овай згодный положай, и увѣренѣ, да му цѣла енглезска морска сила неможе ту ништа учинити, уліе Француэскомъ адмиралу такову сигурность у душу, да є съ найвећимъ миромъ изгледао, да га Енглези нападну. У толико се пакъ выше на свою силу ослонити могао, што є имао хиляду и сто осамдесеть топова, а Енглези само хиляду и двадесеть и шесть, дакле скоро у двѣ стотине топова манѣ.

Како су се Французи были добро намѣстили, и какву су силу показивали, свакій бы се другій генералъ двапутъ промысліо, прѣ него што на ньихъ удари. Али ватреный и дрзновеный Нелсонъ знаюћи какве честите и вѣрне люде има, и ослаияюћи се на срѣдства, коя му є духъ на руку давао, ніе се ни єданъ часакъ предомышляо, него одмахъ заключи ударати. Све є већъ за то было приправлѣно. Докъ су іоштъ француэску флоту тражили, скуплао є адмиралъ къ себи управителѣ поединыхъ бродова, кадгодъ є могао, и разлагао имъ є свое мысли, како на Француэе у овомъ, како ли у другомъ и трећемъ случаю ударити намѣрава. Тако су садъ већъ сви

управительи знали, шта и како имъ врховный заповѣдникъ мысли, па су сами собомъ све могли уредити, како є адмиралу по вольи, и нечекаюћи нове заповѣсти и знаке. Зато и буде планъ нападаня тако хитро, тако силно и сугласно развіенъ, како се у лѣтописима повѣстнице нигдѣ выше неналази.

Текъ што су Енглези францусске воєне бродове спазили были, али Нелсонъ даде на своме адмиралскомъ броду єдра по вѣтру узвући; тай часъ буде то исто на свима другима бродовима учинѣно. Затымъ даде знакъ, да се за бой оружаю, па означи заєдно и начинъ, како мысли на непріятеля ударити. Найпослѣ ступи цѣла флота, у великомъ полуокругу уређена, противъ непріятеля. Све ово буде тако брзо учинѣно, да су француски капитани, кои су баиъ на адмиралскомъ броду воєно савѣтованѣ држали, єдва часа имали, на свое бродове доћи. Међу тымъ при свемъ овомъ изненадномъ нападаю остане француска флота на своме мѣсту: ни єданъ барячићъ небуде узвученъ, ни єданъ топъ непукне, ни єданъ човѣкъ непояви се на крову: све є указивало на найвећій редъ и миръ.

Нелсонъ є быо науміо таки у почетку битке непріятельску линію пробити. Овай маневръ меће и на слободномъ мору наученой и у кретаню извѣштеной флоти сто различныхъ препона на путъ; но кадъ добро испадне, онда къ найсяйніимъ и найодсудніимъ побѣдама доводи. Овдѣ пакъ у овомъ случаю быо є истый маневръ двапута тежій, будући да є непріятель близу жала быо, и тако за леђи ніе доста простора имао, да се нападаюћа флота слободно кретати може. Али Нелсонъ рекне: да буде мѣста! и мѣста буде. Нелсонъ є мысліо у себи: гдѣ не-

пріятельскій бродъ близу жала стояти може, а небои се, да ће насѣсти: ту мора быти мѣста и іоштъ за єданъ бродъ. И зато таки даде знакъ, да се удара. Два брода оддвоє се и проєдре између острова и бродова, кои су му найближе стояли. За ньимъ се упуте три друга брода, и сви стану за леђа непріятелю, кои бяше држао, да су му ова близу находећимъ се копномъ са свимъ заклонѣна. Жестока ватра како са батерія, коє су се на острову налазиле, тако и са бродскихъ кровова старала се Енглезима у той намѣри на путъ стати, али узалудъ; ови се недадоше ни заплашити ни задржати, већъ проюре унапрѣдъ, куда су смышляли. Шестый бродъ отворіо бяше међу тыме ватру съ лица, и закланяше другій бойный редъ, кои се за то врѣме приближавао. Шесть бродова дођу єданъ за другимъ, и стану на одређена мѣста на мачке. И тако буду Французи одъ Енглеза сасвымъ обколѣни. Французи су на мачкама стояли, па зато нису ово намѣштанѣ Енглеза осуетити могли; само єданъ бродъ остане нѣшто мало слободанъ. Топовска ватра почне се у полакъ седамъ сати, башъ прѣ што ће сунце сѣсти, у кои паръ капитанъ Помтонъ на Леандеру одъ петдесеть топова тако близу Франклина стане, да како на овога, тако и на адмиралскій бродъ, са найужаснїимъ успѣхомъ пуцати стане.

Садъ се са обадвѣ стране такова ватра и пуцнява отвори, да се чинило, као да се земля изъ темеля потрѣса. Енглези и Французи борили су се съ єднакимъ юначствомъ. Али у колико су се ови пређе на свой положай ослоняли, у толико се садъ

већма у сметньи нађу, кадъ виде, да се то мѣсто изъ найсгоднієга претворило у найнесгодніе. Єръ многи одъ ньиховыхъ бродова были су са обадве стране, а нѣки іоштъ къ томе и спрѣда ватри изложени. Ноћь већъ наступи, а іоштъ се ништа несврши. На даный знакъ навуку енглезски бродови свое велике фенѣре. Ово є само за то нуждно было, да се виду, ко су и чіи су; помрчине ради ніе тога башъ ни мало трѣбало, єръ мунѣ изъ двѣ хиляде и двѣста ватреныхъ ждрѣла разясньивале су помрчину и сувыше. Ніе дуго траяло, а Енглези виде да су побѣдительи. Єданъ сатъ послѣ почетогъ боя, изгуби првый францувскій бродъ свое катарке; десеть минута доцніе постигне два друга брода равна судбина; а у осамь сатій буде четвртый и петый бродъ у линіи узетъ. Капитанъ енглезскогъ брода Ванкаръ освои овай послѣдный францувскій бродъ, кои се Спартіатъ зваше, и донесе саблю францувскогъ капитана Нелсону, кои га у долнѣмъ спрату свога брода прими, єръ тамо бяше енглезскій адмиралъ отишао, будући да є у глави яку рану добыо, а мѣсто нѣга командирао є капитанъ Барей.

Послѣ овога чинило се, да є већъ побѣда сасвимъ извѣстна. Но ипакъ су велики францувски бродови у срѣди бойне линіе, и силовитый адмиралскій бродъ іоштъ єднако бой са найвећомъ одважношћу продуживали. Али садъ куцне францувскомъ управителю послѣдный часъ. Онъ бяше у лицу и на руцы ранѣнъ, а садъ му єдно топовско зрно тѣло у комаће разнесе. Десеть минута послѣ деветь сатій опази се на франц. адмиралскомъ броду ватра, коя є изъ каюте долазила, и наскоро буктила є читава стражня часть колоса.

Ова ватра ужасно є све црвеномъ свѣтлошћу осіявала; небо се одъ нѣ црвенило, и свѣтлость се тако на далеко разсипала, да су се на найудалѣніимъ бродовима сви баряцы видили.

На броду самомъ владала є найвећа буна и сметня. Шмркови су были полупани; водена бурадъ изпровальивана. Люди су гледали, да помогну, да гасе: али имъ є сва мука была узалудъ. У десеть сатій доће ватра до барутске коморе, и са ужаснымъ трѣскомъ прсне у воздухъ грдна ова зграда са сто двадесеть топова и єданаєсть стотина людій посаде. У той се несрѣћи покаже Нелсонъ човѣкомъ. Како чуе да французскій адмиралскій бродъ гори, изиће необзирући се на то, што га є рана яко болѣла, на кровъ, и стане нуждне заповѣсти издавати, да одъ людій избави, што се буде дало избавити. Како се запалѣный бродъ разпрсне, одмахъ пошлю нѣки бродови свое чамце, и ови спасу до єдно седамдесеть людій. Скоро сви други, кои су се на томе несрѣћномъ броду налазили, нађу гробъ у мору. Равна судбина постигне и дивизіонногъ начелника Каза-Біянку. Све друго, што є на броду у преправи стояло, и грдна воєна касса, потоне у море.

Кадъ се тай бродъ разпрсне настане свуда мртва тишина; али на скоро почну топови наново грмити, и ова грмлявина, кадкадъ само на кратко претишаваюћи се, траяла є до три сата. У првомъ реду была є побѣда пресуђена. Зато садъ они енглезски бродови, кои су се послѣ претрплѣне грдне штете іоштъ кретати могли, пођу на стражньій французскій бойный редъ. И овдѣ буде бой страшанъ. У шесть сатій свуче фрегата Артемизія свой барякъ; али бродъ непадне Енглезима у руке, еръ капитанъ поздрави

нѣколико пута непріятеля са свима топовима, па онда са своимъ людма изиђе на копно, а бродъ запали. Друга фрегата буде одъ енглезскихъ топова изпровальивана, и утописе, али ту мора бяше тако плитко, да іой є читавъ кастелъ изнадъ воде стояо, и тако се спасу сви люди, кои су на ньой были. Іоштъ су стояла три брода и двѣ фрегате; но контр'адмиралъ Вилневъ, видећи, да бы само енглезску побѣду веѣма прославіо, кадъ бы се дуже боріо, даде знакъ, да свакій гледи да се спасе, како види, да найболѣ може. На то пресѣку ужета одъ мачака; и сви петь бродова нададу бѣгати. Капитанъ Худъ стане ихъ са Зилусомъ гонити, али нестигне ихъ. Прекрасный Тимолеонъ изгубыо бяше све катарке, и тако немогаше бѣгати. Капитанъ дакле, да бродъ непріятелю непреда, натера га на прудъ, те насѣдне; а люди се спасу на копно. Енглези пакъ са своє стране, немогући бродъ са собомъ повести, запале га, да тако оно, што є на нѣму было, Французи на копно неизнесу. Великій бродъ Франклинъ, а са ньимъ првый контр'адмиралъ Блынке, преда се. Меркуръ и Ере, кои су у бою іоште насѣли были, предаду се равнымъ начиномъ, будући имъ є непріятель тако на близу быо, да люде на копно избацити немогоше.Найдуже се браніо колосалный бродъТонанъ. И онъ бяше све катарке погубіо, али Туаръ, кои на нѣму заповѣдаше, изяви да му непріятель за живота на кровъ ступити неће. И заиста, докъ є годъ живіо, дотлѣ є рѣчь држао. Но садъ зрно юнака обори, а нѣгови се люди предаду побѣдителю. Тако буду сви французски бродови, кои су се у овомъ убійственомъ бою били, или узети, или уништени, окромъ оныхъ петь мало пређе реченыхъ, кои уте-

коше. Ове срѣћа послужи, те се спасу. Адмиралъ Билневъ дође са осталыма у Малту; а ратна галія ле Генере дође у Крфъ, па іоштъ и тако срѣћна на путу буде, да ухвати енглезскій бродъ Леандръ, кои су послали, да грофу Св. Венсану у Кадису гласъ о добыєной побѣди однесе.

Тако ужасно бѣсни бой на мору. У овомъ случаю іоштъ є то сгодно было, што се битка близу жала десила, па се тако гдѣкои човѣкъ на копно спасти могао. Али на срѣдъ мора нема се са ове стране нико ничему надати; гдѣ ко стои, мора остати или пасти. Ту на лаку рану нико већма непази, него кадъ се мало бритвомъ посѣче; єдва да ко рану завія. Само они, кои какву грдну рану добыю, долазе на найдольныій кровъ къ хирургу. Да се люди колико толико заклоне, мећу свое висеће платнене кревете и покровце са обадве стране крова, да су за ньима одъ пушчаныхъ зрна сигурніи, а већъ одъ топовскихъ ђулета немысли нико ни да се заклања. Но и ово быва выше тога ради, да се люди за заклонѣне држе; а у ствари нити су заклонѣни, нити се управо имаю одъ чега закланяти. Єръ пушкаранѣ, кое или са марзова, или са самыхъ кровова долази, незначи скоро ништа, и ніе се нужда одъ нѣга закланяти; а кадъ оне нагрде одъ тридесеть и шесть, и двадесеть и четири фунте све стостинама загуде, онда ти заклони невреде ама башъ ништа. Свакій матрозъ, свакій морскій войникъ мора носити у себи срдце, кое незна, шта є то плашити се; тежко ономъ, кои се уплаши. Ту нема спасаваюћегъ чамца, ту нигдѣ несія лучь надежде: ко неће по сто пута да умире, тай мора смрти, коя се у свой своіой гнусности показуе, безъ страха у очи погледати. Бродови

дођу єданъ къ другоме тако наблизу, колико пиштоль носи; изъ свакогъ просѣка сиплѣ по єданъ вулканъ непрестано ватру, а свака муня носи ужасну можда усіяну массу одъ гвожђа у дрварину, у єдра непріятельскогъ брода. Топови, кои на клюну стоє, немогу се натрагъ повући, кадъ се изпукну; момакъ, кои га пуни, стои наполю предъ бродомъ на узаной летви, и мора, да непадне, на топъ усѣсти па одозгоръ патронъ (фишекъ), кои му крозъ топовска врата додаю, у цѣвь одъ топа турити и шибкомъ га у топъ сабити, а ова шибка има на срѣди прегибало, па се склопити и разклопити дає. Картачи, кои као киша сиплю, немогу онима, кои су унутри прикрывени, ништа, али ове, кои наполю стоє, раздиру у комаде, и свалюю ихъ у море; па ніе доста, што знаду, да ихъ доле морска бездна чека, него и то знаду, да се ни єдна єдина рука за ньима ни макнути неће, да ихъ покуша задржати. А како ови спадну, таки мораю други, кои виде, шта є съ оныма было, и знаду, шта и на ньихъ чека, на ньиово мѣсто на полѣ.

Ніе доста, што мала и велика зрна борцыма смртномъ опасношћу прѣте, смрть ту и у другимъ іоштъ видовима по свой грабежъ долази. Пребіена катарка смлати на єдаредъ по петдесеть: єдне, кои су на марзима и по ужетама высили, бацы у море; друге, на коє своимъ теретомъ падне, сатре у млево; грдно комаће одъ дирека, коє морнаръ иверѣмъ зове, одлеће зрнама одбіено, па посвалює оне, кои му се на близу десе, као топове. Бомба или усіяна кугла посуне на кровъ одъ брода, пробіе крозъ подске даске, и оде у утробу брода: мало часъ, ал' ето се роди ватра унутри, са гу-

шећимъ димомъ одъ барута, кои се крозъ отворена врата и прозоре и одушке неможе васданъ да изгуби, смѣшава се димъ горећега дрвета и смоле, коіомъ су намазана ужа и кучине, кое између балвана и платина стое. Садъ стану бурадь на дугачкимъ ужама са крова долѣ празна, горѣ пуна летити, и воду на ватру сипати, али све є узалудъ, єръ такавъ бродъ има толико смоле у себи, да ватру водомъ гасити незове се гасити, него то већма разпальивати; само песакъ и земля могли бы ту ватру угасити, али одъ кудъ песка и землѣ насрѣдъ синѣгъ мора! Трѣба знати, да велики бродови ни као баласть (претегу) песакъ неносе, него олово и гвожђе.

Мало часъ а кровскій подъ стане се цѣпати, крозъ нѣгове пукотине почну варнице излетати, и пламенъ на полѣ лизати; даске одъ пода подгору и прогору, и ватра букне на кровъ. Часъ полъ прсне што у ватри, и направи страхъ већимъ, него што є быо; нико выше несмѣ да се усуди приступити тамо, гдѣ горе, и ватра се стане по вольи ширити и силити. Садъ се само іоштъ то гледи, како ће се воздуху путъ къ ватри затворити, и та угушити, али се ова већъ тако осилила, да се неда тако лако савладати. Коса на глави стане людма расти, кадъ виде, да мунѣ крозъ трупину брода починю сѣвати. Овдѣ прсне муниція єднога топа, ондѣ другога, трећега, и тако далѣ; напунѣни топови стану сами одъ себе пуцати. Ужасна ватра изтопи топове; разтоплѣнъ металъ нагне долѣ тећи, и умножи опасность, єръ тымъ путемъ одлази ватра у найдольнѣ просторе, куда іоштъ ни єданъ пламићакъ небяше допрѣо, єръ изтоплѣный металъ пали кудгодъ иде, и оставля за собомъ гореће трагове.

Садъ стане пламенъ узъ катарке и ужета лизати; ова су скрожђу смоломъ напоена, и даю зелене, плаветне и црвене пламене. Бѣдни люди трѣба да спасаваю, али нико незна шта. Матрози се пужаю по горећимъ лѣствицама горѣ, да єдра поодсѣцаю и у море баце, да се и она незапале, и ватру на друге бродове непренесу; одъ ватре и дима пола изванъ себе, пола угушени и печени падаю сиромаси на кровъ одъ брода, и онай є срѣћанъ, кои на мѣсту мртавъ остане, те немора и горе муке трпити. Но мало іоштъ, па се и овога посла оканити мораю. Горѣ неможе нико выше издржати, єръ се находи у облаку одъ ватре дима, паре и смрада, долѣ неможе нико обстати, єръ читава киша одъ ватре пада на главе у каплюћой горећой разтоплѣной смоли. Садъ се дочепа ватра оныхъ єдара, коя іоштъ высе; ова се запалѣна у высину дигну; горећи комади одкину се и одлете у воздухъ као горећи баряцы. Садъ већъ нико немысли на то, да бродъ спасе; садъ се само стане гледати, да се како люди избаве. Люди поскачу у чамце; други бродови, кои могу, шилю свое чамце, да приме оне, кои бѣгати могу, єръ яучући ранѣницы оставляю се судбини. Ови леже на срѣднѣмъ крову, и нико имъ садъ већъ приступити неможе. Многи су се већъ одъ дима и врућине и погушили.

Прѣдъ оныма, кои су у чамцыма, стои спасенѣ и смѣши се на ньихъ. Одтисну се одъ брода, али овай колосъ на єдаредъ у бѣлой свѣтлости сійне, громъ тресне, као да се темель землѣ руши; текућій металъ допрѣо є у барутане, и бродъ одлеће у воздухъ.

Мртва тишина завлада свудъ у наоколо. Море се страховитымъ трѣскомъ, съ коимъ се бродъ разпрснуо, потрѣсло, и све друге бродове, кои су у бою были, задрмало; катарке на ньима пуцаю, платине у своимъ жлѣбовима кврцаю. Море се тамо и амо колеба; найпрѣ се укаже дубока таласска долина, па таки затымъ долази за ньомъ прегрдно таласско брдо, и означую мѣсто, на комъ є поноситый бродъ орлогъ одъ сто двадесеть топова стояо. Садъ се само одирцы виде, како по мору пливаю, а одозго изъ воздуха падаю изъ дима, кои се као облакъ по воздуху віе, балвани, катарке и колѣ, кое є на хиляду и хиляду стопа у высину бачено было. Ако ови одломцы на кровъ каквогъ брода падну, пробіяю га као исте бомбе, и повлаче га са собомъ заедно у пропасть.

Али люди су се вальда срѣћно спасли? Ни су! Трѣсакъ є чамце поизвраћао, а оне, кои су іоштъ врло близу брода были, подавіо; ни єдна душа ніе се спасла; а съ ньима су заедно пропали и они, кои су толико човѣчности у себи имали, да су имъ у помоћь притећи похитали. Вода є прогутала тежке храстове чамце; између хиляду одломака, између балвана, платина, посуђа изъ официрскихъ соба, пливаю на води людски лешеви сасвимъ изгорели, или у полу опрлѣни: жетва смрти указуе се издашномъ. Али текъ што се душа мало ужаса опростила, текъ што су матрози мало оддахнули; али ето знацы на ново на борбу позиваю: и опетъ посукти изъ свію топова убійство за убійствомъ; єдна страна само за тымъ гледи, како ће другу упропастити, докъ се найпослѣ срећа на єдну или другу страну непреклони, те се на ньой іоштъ

кои бродъ са читавымъ катаркама нађе, докъ су на противной страни сви бродови страдали: садъ є битка свршена, и онай є побѣдитель, кои іоштъ кою фрегату са гласомъ о побѣди послати може.

Како ужасно таква морска битка бѣсни, види се изъ овога. Французи су у овой прилики имали на своихъ тринаесть бродова до єданаесть хиляда людій. Одъ овыхъ є петь хиляда двѣста и двадесеть и шесть погинуло, а око хиляде были су яко ранѣни; єдна часть избѣгла є на копно, три хиляде седамь стотина, скоро сви подъ ранама, падну са освоєнымъ бродовима у сужаньство; са бродовима, кои су се измакли, уклонили су се ньихъ єдно хиляду. И тако є битка одъ єданаесть дѣлова десеть прогутала. Енглези су говорили истина, да су само две стотине и осамнаесть убієныхъ, и шесть стотина седамдесеть и седамь ранѣныхъ имали; али тако обычно сви побѣдительи раде, да побѣду славніомъ учине. И убієныхъ и ранѣныхъ морало є много выше быти; єръ су се Французи тако юначки бранили, да ни єданъ енглезскій бродъ ніє быо у стању за французскимъ галіяма у потѣру отиђи, па и онай, по комъ гласъ о побѣди у Европу послали бяху, быо є у тако хрђавомъ станю, да га є єдна одъ бѣгаюћихъ французскихъ галія лако заробити могла.

142.

Пропало звѣринѣ

(по Кирбію.)

Да ли су нѣка одъ оныхъ створеня, коя є Богъ на земльи, у воздуху и води прѣ човѣка произвео, сасвимъ пропала? Изпытательи природе, наилазећи на нѣке останке быля и звѣриня у нашимъ и другимъ сѣвернымъ горама, мыслили су, да є у овымъ предѣлима клима нѣгда топлія морала быти, него што є сада. А стара є мысао, да є земля наспрамъ сунца кадгодъ другчіе стояла, него данасъ. Быо узрокъ, кои му драго, то є извѣстно, да се іоштъ и у пайвышимъ ширинама останцы быля и звѣриня топле климе находе, н. пр. различити видови палме, слонова, рѣчкихъ коня, корняча, и другихъ видова тропическихъ предѣла. Узроцы ти могли су учинити, да былѣ и звѣринѣ изумрѣ, кое учинѣну промѣну издржати ніе могло. Дакле, ако узмемо, да су такове промѣне быле, онда на пытанѣ: да ли има видова быля и звѣриня, кои су у почетку створени были, па ихъ є послѣ сасвимъ нестало, можемо одговорити, да може быти. Ова мысао потврђуе се и овымъ. У хладнымъ тымъ предѣлима іоштъ се нису нашли останцы тропическихъ птыца; а одъ четвороножныхъ звѣрова (и оныхъ, кои живе птенце рађаю, и оныхъ, кои яя носе) врѣле климе налази се таковыхъ свакій данъ доста. То є пакъ сасвимъ наравно: еръ птице су могле брзо и лако своє мѣсто промѣнити и у топліе предѣле одлетити, кадъ имъ є хла-

дно было, а четвероножно звѣринѣ нашло є у єзерама, рѣкама и другимъ препрекама многе прѣпоне, и ніе се могло уклонити.

Ніе сумнѣ, да на земльи и у нѣнымъ водама іоштъ много звѣрння има, коє досадъ непознаємо. Погледаймо само на оне предѣле, на оне неизмѣрне просторе непознате землѣ у унутарньой Африки, на оне чудесне землѣ, изъ коихъ се мало путника враћа; помыслимо, колишно о дубльимъ странама у Азіи, о Хини и многимъ предѣлима Америке знамо; па ћемо познати, да се у нашимъ назначеніяма звѣриня врло мала часть забилѣжена налази, и да и великихъ звѣрова быти мора, за коє іоште незнамо. Нови путницы нашли су не єданъ видъ риноцера између предгоря добре надежде и унутарньихъ предѣла Африке; заръ ніе могуће, да се у овымъ земляма и много други видова истыхъ циновскихъ или другихъ звѣрова налазе? коє ћемо текъ доцніе познати моћи?

Далѣ, одъ обытателя мора и океана, кои толику часть наше землѣ заузимаю, а особито одъ моллуска односително врло мало знамо. Што таласи на брѣгове избаце, и што мрѣже и друге сгоде у сусѣдству брѣгова покупе, то долази у наше сбирке; али шта є то све спрама оне неизбройне множине, коя у дубльини и по спиляма безграничногъ океана обытава, коихъ се никаква мрѣжа дотакнула, коє никаква оловница (Senkblei) изпытала ніе. Ко умѣ казати, какво звѣринѣ у тыма кутовима, кои се истражити недаю, живи, коє прѣдъ око човѣка никада недолазе, него кадъ се гдѣгодъ окаменѣне нађу? Циновски инокерами, чудновита свойта аммонита, и безбройна друга створеня имаю ту доста мѣста, да могу непозната вѣкъ свой проводити, а

међу тымъ изпытатељи природе бришу ихъ изъ числа живећихъ суштества.

А знамо ли зацѣло, да у унутарньости землѣ звѣринѣ неживи? Израчунили су, да море ніе нигдѣ дублѣ одъ тридесеть хиляда стопа, дакле двѣ мылѣ; ова дубльина губи се скоро сасвимъ, кадъ є узпоредимо са посрѣдникомъ землѣ, кои осамь хиляда мыля износи. Да метемо случай, да є земля заиста шупля, коликій се просторъ налази у нѣной утроби! Ако се будемо управляли по оной части землѣ, кою изпытивати можемо, то ћемо морати рећи, да неможе быти, да се у томъ неизмѣрномъ простору башъ никаквыхъ обытателя неналази. Познато є, да на поврхности землѣ много звѣриня има, кое се прѣко данъ коєгдѣ сакрыва, и само обноћь излази. Неупућуе ли насъ ово на то, да се у онымъ дубльинама створеня налазе, коя су тако устроєна и уређена, да могу тамо живити? И тако се небы марали чудити, ако нѣки сауріи, или гуштероподобно звѣринѣ, у подземнымъ водама живе; кадъ бы пакъ то тако было, онда бы се лако изяснити дало, зашто смо на исте досада само у ископанымъ останцыма наишли.

Строй многихъ гмижућихъ звѣрова подупире мысао, да су за подземный животъ предуготовлѣни. Дознало се, да могу предмете здраво на далеко видити, да имаю као птице кожицу на оку, да могу као мачке зѣницу стегнути, и тако у помрчини видити, крвь имъ є хладна, и може дуго тећи безъ атмосферскогъ воздуха; будући да се мало са спольскимъ свѣтомъ састаю, то имъ други органи слабіе дѣйствую. Могу за чудо дуго безъ хране живити; а нѣкима као што су хелоніи или корняче,

може се узети мозакъ, срдце, и цѣла глава, па и опетъ дуго врѣме безъ тога живе. То налазимо кодъ оныхъ, коя се само кадкадъ у землю скрываю, или се одъ воздуха и сунца закланяю: она пакъ, коя бы имала изключително подъ земльомъ живити, была бы безъ сумнѣ за такавъ животъ особитымъ строемъ преправлѣна. Кодъ выше животиня овога рода, кое болѣ познаемо, примѣчавамо, да се, осимъ нѣкихъ врѣмена, еднако стараю тако прекрыти се, да ихъ се воздухъ и свѣтлость непосрѣдствено и некосне.

Има едно чудновато створенѣ, кое се зове proteus anguinus, и кое се у Илиріи у подземнымъ езерама и спиляма двѣ до три стотине стопа подъ поврхношћу землѣ нашло. Исто створенѣ дыше и цигерицама и шкргама, и показуе нѣке знаке, кои га скопчаваю са онымъ горостаснымъ гуштерима, коихъ се останцы ту тамо окаменѣни налазе.

Ова изумрла, као што се уобште мысли, створеня, показую сва сродство са оныма, коя іоштъ живе, и многа одъ ньихъ изпуняваю очевидно нѣке праздпине у царству звѣриньскомъ. И зато немамо основа, узети, да су у почетку безъ друге браће, за себе само живила, а ова да су доцніе дошла. Примѣтили су, да су наши садашньи траву пасући сауріи, н. пр. мониторъ, легуанъ, (премда се неправо траву пасућима зову почемъ управо инсекте еду) прави кепецы спрама своихъ изкопаныхъ средника, мегалосаура и игуанодонта; исто тако стои садашньій proteus, когъ смо споменули, наспрама ископанога.

143.

Цѣлишелни извори у Далмаціи

(одъ I. Николаєвића).

У Врльицы имаю два извора, еданъ готово кодъ другога, па еданъ є студенъ, а другій є млакъ. Вода изъ првога садржи у себи салитре, гвожђа, соли, и нѣшто мало сумпора; служи дакле за чишћенѣ тѣла, и за лѣкъ. На ову воду долазе свакога лѣта далматинска господа и сбогъ пића и сбогъ увеселенія, будући є предѣлъ лѣпъ и здравъ. — Іоштъ друга два иста овака извора налазе се у Провинціи, еданъ кодъ Градца, недалеко одъ Макарске близу мора узъ црквицу св. Антонія; а другій Зеленковацъ или зеленково врѣло у предѣлу Неретванскомъ изподъ планине Жажаба. Больій лѣкъ за отворанѣ одъ ове воде нетреба; но она се мало піе, или сбогъ незнаня, или сбогъ нехайности. — Између Нина и Новиграда, на врху єдногъ брда, скакуће накисела вода, коя се Бобилка зове, тако студена, да у найвеће врућине неможе се пити, него текъ полагано сркутати. Кадъ се захвати, па мало постои, већъ изгуби ово свойство. — На Орашцу близу Дубровника има еданъ изворъ, на кои околна челядь, особито она, коя одъ очію пате, радо иду и умиваю се, или болѣ рећи лѣче се. — У Рисну има вода, што се Смоковацъ зове; ова извире далеко одъ мора еданъ четвртъ сата, покрай царскогъ пута изподъ єдногъ црвенкастогъ крша на два точка, и колико є човѣкъ выше піе, толико є

брже и бистрію изъ себе баца. Лѣчникъ г. др. Кратеръ, кадъ є г. 1839 на самъ себи нѣну доброту познао, препоручіо є и здравымъ и болестнымъ, да є што се найвыше и найчешће може, пію.

144.

Проглашенѣ царства аустрійскогъ

(чесски списао I. Іиречекъ.)

Државе наше приближале су се єдна другои давно прѣ, него што су на свагда у єдно састављне. Не єданпутъ дѣлиле су єднако судбину у радости и жалости, не єданпутъ споена бяше врховна власть надъ ньима у рукама єдногъ господара. Прву такову свезу учини Премыслъ Отокаръ II., кои се писаше кралѣмъ чесскимъ, маркграфомъ моравскимъ, войводомъ аустріянскимъ, штаєрскимъ и корушкимъ, господаромъ Краине, словенске землѣ и Хеба (Eger). Кадъ овай одъ нѣмачкогъ царства, коє подъ Рудолфомъ Хабсбуржскимъ нову снагу добые, побѣђенъ буде и погине, заузеше се домови Хабсбуржски и Луцембуржски за ту мысао, да изъ нашихъ земаля начине силный савезъ, кои бы при слабећой влади царства римско-нѣмачкогъ самъ собомъ у станю быо постояти, и нарочито нападеніяма турскогъ варварства одолѣти. Већъ Албрехту II., наслѣднику дома луценбуржскога, испадне за рукомъ споити Аустрію са Ческомъ и Угарскомъ. Рана смрть сына му пре-

кине на єданъ часъ овай новый савезъ; но не дуго затымъ изради великій духъ Максимиліяна I., да се старый уговоръ обнови съ домомъ Ягеллонскимъ, и нѣговомъ породу право на круну угарску и чесску прибави. Унукъ Максимиліяновъ Фердинандъ I. право то приведе у дѣло.

Одъ то доба срашћале су землѣ наше све већма и већма у єданъ силный саставъ. Велика є била различность у унутрашньимъ ньинымъ уредбама; велике су быле несгоде, коє су споля и изнутра на ньихъ наилазиле, и непрестано на то ишле, да ихъ разкомадаю: но при свемъ томъ све се еднако чимъ далѣ тымъ болѣ утврђавало ньихово єдинство; што выше, све оно, што бяше намѣнѣно на штету, обраћало се на найвећу подпору тога єдинства.

У почетку прошавшегъ вѣка было є ово унутрашнѣ єдинство већъ тако снажно, да кадъ Карлъ VI. становима сваке землѣ по наособъ прагматичску санкцію предложи, сви є драге волѣ за основный законъ приме, да се тако све части цѣле државе скопчаю у нераздѣлно цѣло. Но и опетъ ово цѣло іоштъ неимаћаше обштега имена. Наши владѣтельи, носећи на главама своима као наслѣдствено круну светогъ римскогъ царства, задоволявали су се овымъ и христіянству найвышимъ достоинствомъ, придаваюћи къ нѣму титуле кралѣвске круна Угарске и Ческе, и другихъ своихъ наслѣдственыхъ земаля. Мало по мало текъ уведе се обычай називати државу дома Хабсбуржскогъ по земльи, у коіой іой главныи градъ лежаше, — аустріянскомъ.

Топрвъ, кадъ они преврати пре полъ вѣка цѣлый пређашный строй Европе разтресу, кадъ цар-

ство римско теженѣмъ кнезова нѣмачкихъ за независношћу скоро сасвимъ клоне, кадъ достоинство то тымъ, што га Руси и Французи и себи присвоє, одъ своє пређашнѣ высокости сила изгуби, и кадъ наше државе послѣ разтргнуте старе свезе са Нѣмачкомъ сву силу и сву обрану саме у себи тражити мораше: онда нађе царъ Францъ за нуждно, стародревномъ своме дому и господарству дати собственo и пристойно име.

„Премда смо" вели онъ у патенту одъ 11. Августа 1804 „уредбомъ Божіомъ и вольомъ изборника царства римско-нѣмачкогъ до онога достоинства дошли, покрай кога Намъ за Нашу особу никаквогъ новогъ наслова и достоинства желити нетрѣба: ништа манѣ брига Наша, као владѣтеля дома и силе аустрійске, мора на то обраћена быти, да се подпуна єднакость титуле и наслѣдственогъ достоинства са првымъ владѣтельима и силама европейскима сачува и обдржи, коя аустріянскимъ владѣтельима несамо по старой слави дома ньиховогъ, него и по величини и пространству држава, међу коима се тако простране кралѣвине и независне кнежевине налазе, и по числу жителя, пристои и међународнымъ обычаємъ и уговорима утврђена є."

„Ради дуговѣчногъ утврђеня ове подпуне равности у достоинству видимо се побуђени и правомъ снабдѣвени по примѣру, кои су у прошломъ вѣку царскій дворъ русскій, а сада тако исто новый владѣтель Француза дали, да и Мы дому аустрійскомъ, што се нѣговыхъ независныхъ држава тиче, наслѣдствену титулу царску присаюзимо."

Ово дѣло заслужуе вѣчный споменъ, єръ є ньимъ єданъ изъ послѣдныхъ камена положенъ на

строй єдинства наше државе, а зато су га аустрійски народи са благодарношћу и радошћу дочекали и поздравили. По цѣломъ царству прославили су га съ великимъ торжествомъ. Съ чувствомъ праведногъ поноса опазили су сви у блеску нове аустрійско-царске круне зору, коя є красну будућность нашегъ обштегъ отечества навѣшћавала.

САДРЖАЙ.

		стр.
1.	Богъ	1
2.	Изгледъ и величина скупе свѣтскихъ тѣлеса, коіой наша сунчана система принадлежи	1
3.	Стара Грчка (земля)	2
4.	Полетъ духа у безконачность. . .	7
5.	Стара Грчка (држава)	8
6.	Духъ човѣка и свѣтъ	10
7.	Периклесъ и Атина	11
8.	Створенѣ землѣ .	20
9.	Битка на Гранику	23
10.	Сладости овогъ свѣта	28
11.	Потопски створови на земльи . .	29
12.	Пѣсна юнака Єлинскогъ	32
13.	Драма и драматички пѣсницы кодъ старыхъ Грка. .	33
14.	Драма и драматички пѣсницы кодъ старыхъ Грка . .	37
15.	Пролѣће . . .	41
16.	Сплѣтъ . . .	42
17.	Несталность срѣће	51
18.	Триглавъ . . .	52
19.	Човѣкъ. . . .	57
20.	Лѣпота поларне зиме	58
21.	Цѣловацъ . . .	63
22.	Хипподромъ у Цариграду . . .	65
23.	Све	74
24.	Црква Софія у Цариграду. . . .	74
25.	Римляни и Европа	83

	стр.
26. Везувъ кадъ ватру блює	87
27. Царство Плутоново	92
28. Сципіо африканскій старіи и нѣгова породица у римской држави	93
29. Пріятель човѣчства	100
29. Животъ на мору .	104
30. Пѣсма рыбара . .	111
31. Прабылѣ . . .	112
32. Дубровникъ . .	114
33. Мудрость . . .	120
34. Строй была . .	120
35. Анѣели	123
36. Кралѣвскій дворъ у Прагу.	124
37. Органи была . .	128
38. Околина Дубровничка	130
39. Срѣћа мира . .	134
40. Полипи	134
41. Све што є тайно има быти ма кадъ явно	141
42. Тріюмфи Юлія Цесара	141
43. Царска благайница у Бечу	146
44. Хвоя и драча . .	149
45. Зраковидно звѣринѣ	149
46. Звѣриняк̀ъ султана Османа	153
47. Маглене пеге и звѣзде	155
48. Злотвори духа. .	157
49. Име Србъ . . .	158
50. Битка на Лебномъ полю	162
51. Комети	165
52. Многихъ створій почетакъ лежи у рукама човѣка, али край не	169
53. Крунисанѣ Андроника	170
54. Ангелско наслажденѣ	172
55. Маньи народи Галички и Буковински	173
56. Коралске стѣне .	175
57. Св. Кириллъ и Методіє	179
58. Аеролити или метеорско каменѣ .	185
59. Животъ людскій .	188
60. Алексіє I. Комнинъ и Вулканъ . . .	189
61. Слога и неслога .	195
62. Органички останцы у потопскимъ строевима на земльи .	195
63. Виргиліє . . .	196
63. Хораціє . . .	201
64. Овидіє	203

	стр.
65. Красота дубљине морске	206
66. Гнюрачъ . . .	208
67. Градићъ Св. Стефана у Паштровићима у Далмаціи .	214
68. Сигфридъ долази кралю Гинтеру, да проси Кримхилду .	216
69. Єзеро Гардско .	221
70. Бушени или артески бунари . .	223
70. Сигфридъ помаже Гинтеру предобыти Брунхилду . .	234
71. Двобой императора Емануила Комнина и србскогъ архижупана Вакхина . .	240
73. Лѣпота стида . .	246
74. Прво воеванѣ Галичана са Угри .	247
75. Страховитости горске природе . .	250
76. Доброславъ I. побѣђује Грке . . .	258
77. Мраморъ у Далмаціи	266
78. Хагенъ убіе Сигфрида	268
79. Паклина . . .	272
80. Кнезъ Павао послѣ боя на Лебномъ полю	273
81. Омирови Грцы и Црногорцы . .	276
82. Банъ Зриновићь кодъ Сигета . .	284
83. Различность у величини дебла кодъ быля	291
84. Ружа	293
85. Рѣка Крка у Далмаціи	294
86. Петаръ пустиньикъ и нѣгова крстоносна войска . . .	296
87. Освоєніе Єрусалима	305
88. Мартинъ Пелавцъ	316
89. Рѣка Неретва . .	318
90. Корба Сидова . .	321
91. Витѣзовски редови	323
93. Кублай побѣди Кыєвце, Повограђане и Угре	329
94. Солила у Вѣлички	333
95. Бой съ Татари кодъ Оломуца . . .	336
97. Ратови и игре мравій	343
98. Пастыръ граћанину	345
99. ГрофовиХабсбуржски добыяю Аустрію	347
100. Мѣсецъ . . .	348

	стр.
101. Састанакъ три владѣтеля године 1515	353
102. Уводъ пѣсне о полку Игоревомъ	355
103. Велика армада	357
104. Игоръ побѣђує Полавце	362
105. Земля и Сунце	366
106. Игоръ одъ Половаца потученъ	371
107. Зриньскій у Сигету	375
108. Мартинъ Пелавцъ освѣтлява образъ	387
109. Картонъ	389
110. Гора Промина у Далмаціи	395
111. Оссіяновъ Епилогъ къ Картону	396
112. Павле Бакићъ при обсади Бечкой г. 1529	399
113. Трећа пѣсна	401
114. Обытательи Далмаціе	403
115. Пагубе тридесетлѣтне войне	409
116. Ипекъ и нѣгова околина	415
117. Светый Никола	420
118. Освоєнѣ Будима год. 1686.	421
119. Светый Сава и Хасан-паша	424
120. Начинъ живота и обычай у Угарской за Хабсбуржскихъ владѣтеля до Карла VI.	430
121. Тайна вечера одъ Леонарда да Винче	434
122. Марія Магдалина	441
123. Карловачкій миръ одъ год. 1698	442
124. Марко піе узъ рамазанъ вино	448
125. Плодовитость была	451
126. Изъ путованя одъ Дубровника у Мостаръ крозъ Херцеговину	455
127. Царъ Лазаръ и Царица Милица	459
128. Битка кодъ Петроварадина 5. Авг. 1716.	463
129. Косовски юнацы	466
130. Растенѣ кодъ звѣрова и была	466
131. Зависть и себичность	468
132. Окаменѣне кости у Далмаціи	469

	стр.
133. Лѣпота безъ доброте	470
134. Призрѣнъ . . .	470
135. Пытанѣ и одговоръ . . .	473
136. Освоєнѣ Бѣограда год. 1717. . .	474
137. Крунослава и Соколица . . .	479
138. Рѣке Врлика и Омбла у Далмаціи .	482
139. Бѣжи одъ зла далеко	482
140. Свойство метала	483
141. Морска битка кодъ Абукира . . .	486
142. Пропало звѣринѣ	499
143. Цѣлителни извори у Далмаціи .	503
144. Проглашенѣ царства аустрійскогъ	504

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
Р19Ср II 402/2.1